James Dunkerley

UZUN SAVAŞ

SALVADOR'DA DİKTATÖRLÜK VE DEVRİM

BELGE YAYINLARI : 48

Birinci Baskı : Kasım 1987

THE LONG WAR / DIKTATORSHIP AND REVOLUTION IN EL SALVADOR / James Dunkerley (1985) / Dizgi - Baskı: ÖZDEMİR BASIMEVI / Kapak: PANO - Orhan Ofset / Özlem Mücellithanesi / BELGE YAYINLARI Nuruosmaniye Cad. Atasaray 106 Cağaloğlu _ İSTANBUL

James Dunkerley

UZUN SAVAŞ
Salvador'da Diktatörlük ve Devrim

Türkçesi :
Yavuz ALOGAN

belge yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

1. Oligarşinin Yükselişi 15
2. 1930'ların Krizi 26
3. Yeniden Tertiplenen Militarizm 51
4. Modernleştirmede Başarısızlık 69
5. Reformlarla Birlikte Baskı 107
6. Solun Yükselişi 129
7. Krizde Model: Molina'dan Romero'ya 153
8. Nikaragua'nın Etkisi 176
9. Devrim ve Reaksiyon 195
10. İç Savaş 239

SONUÇ 303

EK BÖLÜM

1982 - 1984: Bir Değerlendirme 315

KAYNAKÇA 384

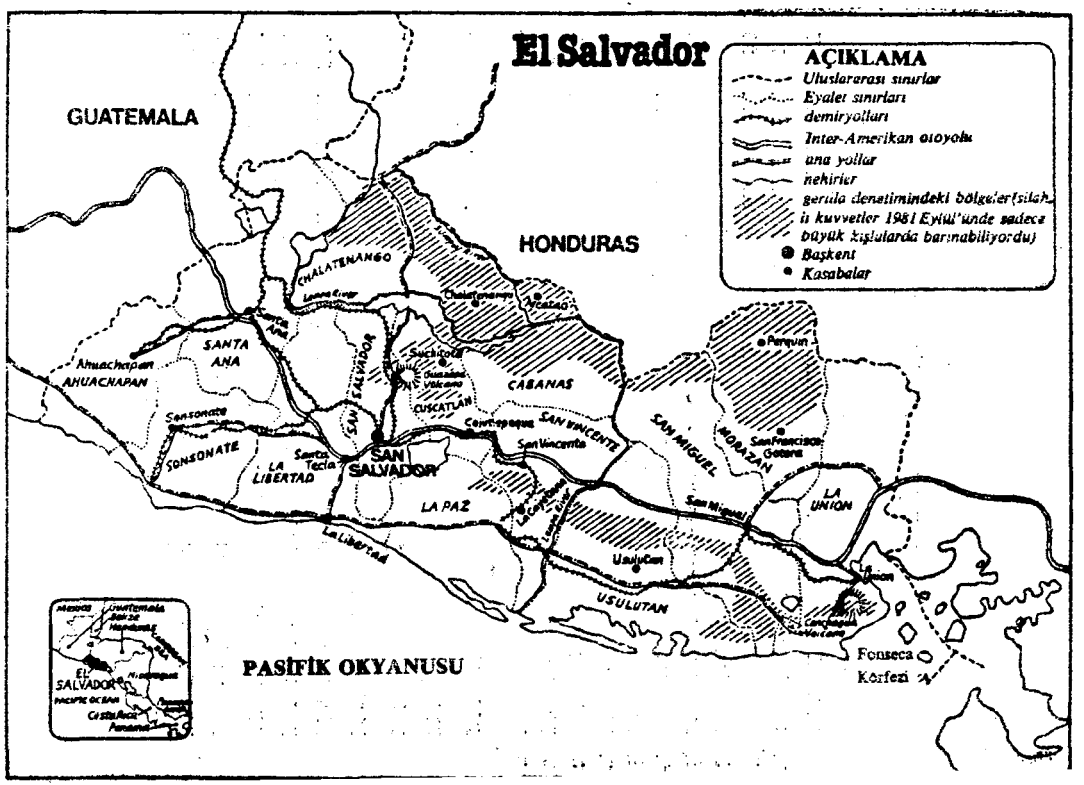
EK 1 : Kronoloji 389

EK 2 : Toprak Sahibi Oligarşi 394

EK 3 : Başlıca Örgütler 397

EK 4 : Muhalefetin Örgütlenmesi 400

EK 5 : Koruyucu Uygarlık 401

El Salvador
AÇIKLAMA
Uluslararası sınırlar
Eyalet sınırları
demiryolları
Inter-Amerikan otoyolu
ana yollar
nehirler
gerilla denetimindeki bölgeler(silah
li kuvvetler 1981 Eylül'ünde sadece
büyük kışlalarda barınabiliyordu)
Başkent
Kasabalar
GUATEMALA
HONDURAS
CHALATENANGO
SANTA ANA
AHUACHAPAN
SONSONATE
LA LIBERTAD
SAN SALVADOR
CUSCATLAN
CABANAS
SAN VINCENTE
LA PAZ
SAN MIGUEL
MORAZAN
LA UNION
USULUTAN
PASİFİK OKYANUSU
Fonseca
Körfezi

ÖNSÖZ

Dipnotlardan payını alan, daha da fazlasını içeren bu kitap, sadece araştırmanın ve politik inancın değil, aynı zamanda zulme duyulan öfkenin ürünüdür. Bunda özellikle övülmeye değer bir şey yok; aslında, öfkeli kitaplar genellikle zor okunurlar ve öğretici olmaktan uzaktırlar. Ne var ki, bu kitabı eline alan insanların çoğu, 1981 *Ağustos'unun güneşli bir gününde duyduğum o derin nefret ve öfkeyi, büyük olasılıkla, belirli bir zamanda ve biçimde paylaşacaklardır. O gün işten eve dönerken, La Paz (Bolivya)'da çıkan öğle gazetesi* Meridiano'*yu aldım ve El Salvador'da silahlı kuvvetlerin mahkûmların infazında giyotin kullandığını okudum. Ayrıntıları, birkaç ay sonra, «Quality Meats of Central America» işçilerinin* denuncia *(bildiri)'sından öğrendim. Burada, kurbanların önce elektrik şokuyla nasıl sersemleştirildikleri, daha sonra mezbahanın modern araçlarıyla kafalarının nasıl kesildiği betimleniyordu.*

Hayatına bu şekilde son verilenlerin artık hakkında fikir yürütemeyecekleri bu infaz tipi, öldürmek için özellikle gereksiz bir külfete girilmesi nedeniyle bu olayın, El Salvador'da soğukkanlılıkla işlenen diğer sayısız cinayet örneklerinden ayrı tutulması gerektiğini ortaya koydu. Yapılan iş, dikkat ve özenle gerçekleştiri-

len, neredeyse kartezyen bir ameliye idi. Katliamın soğukkanlı, hesaplı niteliği ise apayrı bir sadizme delâlet ediyordu. Aslında bu uygulamayı, Salvador güvenlik güçlerinin uykulu köylü ve işçileri gecenin soğuğuna çıkarıp vurmadan ya da palalarla parçalamadan önce, dövmek, ırzlarına geçmek, vücutlarını sigarayla dağlamak gibi daha genel pratiklerinden nesnel olarak ayıran bir şey yok. Ne var ki. 1981 *Ekim'inde, Londra'da,* Frente Democràtico Revolucionario *(Demokratik Devrimci Cephe)'dan Luis De Sebastiàn'ı dinlerken bu olayı hatırladım. De Sebastiàn, El Salvador'daki barbarlığın ne sadece bu ülkeye özgü olduğunu ne de bundan tek başına yerli gerici güçlerin sorumlu tutulabileceğini ısrarla belirtiyordu. Bu katliam bir o kadar Washington (ya da, Londra, Tel Aviv, Pretoria, Moskova)' da masa başında oturan işgüzar «karşı ayaklanma» yöneticilerinin eseriydi. Anti-gerilla savaşı üzerine ei kitabı yazanların, köylü isyanının alışılmış tarzına kıyasla, bir mezbahada azami hijyen koşulları altında gerçekleştirilen operasyonlardan daha çok hoşlanacakları kuşkusuz.*

Salvador'daki baskı aygıtlarına pompalanan milyonlarca Amerikan doları ve personeli eğitmek için ayrılan geniş kaynaklar olmasaydı, bütün bunlar boş bir spekülasyon olurdu. Vietnam'la paralellik kurmak biraz basmakalıp olabilir ama en azından doğru çıkmıştır. Vietnam'daki gibi, El Salvador'da da, «özgürlük», «demokrasi» ve «istikrar» ancak bu kavramların tam karşıtını ifade eden araçlarla savunulabiliyor. Vietnam' daki gibi, yüzsüz «komünistler»e karşı alınan önlemlerin iğrençliği liberal demokrasi ideallerinin gerçekleştirilemez olduğunu önemli ölçüde açığa vuruyor; bireysel özgürlüğün ideolojik yorumu kitle çapında uygulanan gaddarlığın mantığını oluşturuyor. Tekelci kapitalizmin özündeki çelişki mücadelenin vahşetiyle öylesine keskinleştiriliyor ki, açık bir ikiyüzlülük, daha çok öfke uyandıran bir olgu haline geliyor.

İnsan haklarının ihlâli gözle görülür ve dehşet verici bir faaliyet olmaya devam ederken, bu hakların kendisi hâlâ ideallerdir. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde tanımlandığı kadarıyla bile bu haklar yerkürenin üzerindeki ulusların hiç birinde tam olarak gerçekleştirilmemiş durumdadır. Bir «insan hakkı» insanlık dışılığın sınırını belirler; bu sınırın nasıl ve neden geçildiğini ya da çok sık görüldüğü üzere tamamen bir yana bırakıldığını anlamak istiyorsak, bu hakların sui generis, *her türlü ideolojik ön yargıdan arındırılmış olduğu anlayışıyla sorunları ele alarak, tarih ve politika alanına girmek zorundayız. Politik ve tam manasıyla hukuksal anlamda bir «insan hakkı» norm'u (yaşama hakkı, işkence görmeme, yasadışı muameleye tabi tutulmama vb.), yeterli kalori ve protein, temiz içme suyu, tıbbi bakım, iş ve ücret garantisi, cinsiyet ve vücut üzerinde kontrol hakkı vb. gibi «sosyal» hakları kapsayacak ölçüde genişletildiği zaman sorun çok daha açık biçimde ortaya çıkar. Bu yüzden, El Salvador'u istisna oluşturan insanlık dışı bir yer olarak görmek doğru olmaz. Aslında De Sebastián'ın dediği gibi, pek çok bakımdan bu, sadece sorunu gözlerden gizlemekle kalmaz, kesin olarak geriye doğru adım atmak olur.*

Bu kitabın amacı El Salvador'daki barbarlığın ölçüsünü ortaya çıkarmak değil, bu olguyu bir toplumsal ve politik bağlama yerleştirmektir. Metnin, tarihin bir bölümü olarak en belirgin eksiği, sonucu kestirememesidir. El yazması 1982 *Mart'ında tamamlandı. Bu sırada mücadelenin neticesi en genel hatların dışında ne bilinebiliyor ne de makul biçimde tahmin edilebiliyordu. Ne var ki, savaş kesin olarak kazanılana ya da kaybedilene kadar beklemek, olayları ele alıp incelemek yerine onların içinde yapay bir çözüm yolu aramak olurdu.*

El Salvador'daki iç savaş kendi şartları içinde değil de, Orta Amerika'nın tamamını tutan bölgesel ayaklanma içinde bir «moment» olarak düşünülürse bu du-

rum daha aşikâr hale gelir. Nikaragua devriminin muazzam etkisi bu yönün önemini gösterir. Fakat aynı şey, Guatemala'da devam eden politik kriz ve ileri ölçüde meydana gelen kutuplaşmada, Honduras'da artan karışıklık ve istikrarsızlıkta ve şimdiye kadar bölgenin en sakin ulusu olan Kosta Rika'da derinleşen ekonomik krizde de açıkça görülmektedir. Washington'da, El Salvador'da «karşı koymak» için alınan karar, savaşın, Nikaragua ile kıyaslanabilecek ölçüdeki olağanüstü vahşetini ve genişleyen yapısını açıklar. Ne var ki, Guatemala'da mayalanmakta olan devrimin, Orta Amerika'daki insanlık durumu ve politik güç dengesi üzerindeki etkileri bakımından daha büyük bir yangınla sonuçlanabileceğini öne sürmek için çok sebep vardır.

Gelişmelerin bir sonucu olarak Dışişleri Bakanlığı (ABD)'nın mandarinleri derhal geçmişin domino teorilerinin tozunu aldılar. Anlaşılmaz bir jargonla her anlamda kullanılmalarına ve aptalca düzeylere vardırılmalarına rağmen bu teoriler, en azından, çatışmanın bir süredir sola paralel olmayan uluslararası boyutunun kabul edildiğini gösterir. Kitapta bu yöne tam hakkını vermek mümkün olmadı. Dikkate değer olan şudur ki, devrim «ihraç» edilmiyor. Devrim, politik olarak balkanlaşmış fakat görece homojen bir ekonomik ve toplumsal dokuya sahip bir bölgede yer alan devletlerin toplumsal koşullarından beslenmektedir. Somoza hanedanı döneminde Nikaragua'nın taşıdığı özellikler bu ülkenin zincirin en zayıf halkası olduğunu ortaya koyuyor idiyse, ve El Salvador'un küçük yüzölçümü, fazla nüfusu ve her şeye gücü yeten oligarşisi bu ülkenin de aynı yolda olduğunu gösteriyorsa, diğer ülkelerin fizyonomisinde bağışıklık sağlayacak dikkate değer bir şey olamaz.

Orta Amerika'nın beş çekirdek ülkesinde (Costa Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua) yaşayan 19 milyon insan ihracatın %72'sinde ve GSYH

(Gayri Safi Yurt İçi Hasıla)'nın en azından %25'inde tarıma dayanan geri kapitalist ülkelerde yaşıyorlar. Yıllardır «Muz Cumhuriyetleri» olarak bilinmelerine rağmen bu ülkelerin bağımlı oldukları şey kahvedir. Toplam ihracat içinde muzun payı %7 iken kahvenin payı % 45'dir. Bitkinin niteliği tarımsal örgütlenmenin karakterini kesin olarak belirlerken, Anglo-Sakson terminolojisinde bu ülkelere yakıştırılan traji-komik deyişlerden herhangi bir biçimde kurtulmayı sağlamaz. Bu ülkeler aşırı yoksulluğa itilmekle kalmadılar —6 milyar dolar bölgesel dış borçla sonuçlanan 1970'ler boyunca ödemeler dengesinde sürekli açıklar kaydedildi—, aynı zamanda, servet ve iktidarın muazzam eşitsiz olduğu bir iç yapıyı koruyan ve daha da kötüleştiren toplumsal sistemler kurdular. 1977'de bu beş devletin nüfus başına GSYH'sı 424 dolardı. Fakat bu önemsiz sayı bile nüfus kitlesinin gerçek gelirini ifade etmez. 1970'de nüfusun en alttaki %50'si toplam gelirin sadece %13'ünü —kişi başına ortalama 54 dolar— alırken, en tepedeki %5, gelirlerin %31'inden —kişi başına 1760 dolar— yararlanıyordu.

Tarıma neredeyse mutlak bağımlılık durumunda gelir oranlarının toprak sahipliği modeliyle çok yakından ilişkili olması şaşırtıcı değildir. 1961'de Orta Amerika'nın kırsal nüfusu yaklaşık 6.67 milyon kişi olarak sayıldı. Bunların 27.700'ü ticarî çiftçilikle meşgul, 2.95 milyonu dört hektardan daha az toprağa sahip, bir milyonu bir hektardan daha az toprağa sahip ve 1.53 milyonu hiç toprağa sahip değildi. Daha sonraki on yıllar içinde nüfus patladı ve mülkiyetteki dengesizlik, topraksızlığın, işsizliğin, daha şiddetli olarak gizli işsizliğin hep birlikte yükselmesiyle arttı. Orta Amerika yoksulunun yaşadığı hayat bu yıllarda kapitalist metropollerde gerçekleştirilen ve bu insanların yoksunluğunu daha da göze batar hale getiren muazzam teknolojik gelişmeleri hiçbir olumlu anlamda yansıtmadı. Bir Orta Amerikalı doğumundan sonra ilk 12

ay hayatta kalabilirse 55 yıl yaşayabilir. Bebek ölüm oranı İsveç'te %08, İngiltere'de %1,4 olmasına karşılık bu bölgede %10'dur. 1971'de nüfusun sadece %15'i yerleşim bölgelerinde kanalizasyon sisteminden yararlanabildiğine göre, bütün ölümlerin %15'inin kolayca iyileştirilebilen mide-bağırsak ve diğer diyare hastalıklarına bağlanabilmesinde anormallik yoktur. Bu durumla ilgilenebilecek sadece 6134 doktor vardı. Böylece her 2869 kişiye bir doktor düşmektedir ki, bu durumda, Dünya Sağlık Teşkilâtı'nın belirlediği asgari sağlık ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için bu oranın üç misli arttırılması gerekmektedir. Bu oran bile tek başına yanıltıcıdır, çünkü çok sayıda doktor kentlerdeki kazançlı özel muayenehanelerde çalışmaktadır.

Örnekler, donmuş bir istatistiksel nakarat halına gelene kadar çoğaltılabilir. Burada kaydedilmesi gereken nokta, El Salvador'un gerek tarihsel gelişimi ve gerekse içinde bulunduğu toplumsal durum bakımından tam bir örnek oluşturduğudur. Bu durumu kitabın ilk bölümlerinde izlenimsel olarak yansıtmaya çalıştım. Fakat bunu baştan sona yansıtmak tamamen farklı bir kitabı gerektirir ve bu kitap, kuşkusuz, toplumsal ve politik çatışma, 1841'de canlandırılan eski sömürge sınırlarını aşarken yazılmış olacaktır. 1841'de bir Federal Orta Amerika Cumhuriyeti'nin kısa ömürlü deneyi, sonuç olarak, yaşanan çağın getirdiği çelişkilerin ağırlığı altında çöktü. Bugün bu çelişkiler tersine çevrildi: mücadele ulusal kurtuluş içindir. Fakat resmi sınırlara pek saygı gösterilmez ve bölgenin bir bütün olarak birleştirilmesi temel alınmaksızın bu mücadele kalıcı anlamda çözüme ulaştırılamaz.

Bu noktaların bir kısmı, şimdiki mücadelenin daha genel politik karakteristiklerinin de bir araya getirilmeye çalışıldığı Sonuç'ta ele alınıyor. Kitabın geri kalanı geniş bir kronolojik düzen içinde yazıldı. Bölümler birkaç kısma ayrılabilir. Birincisi (Bölüm 1 ve 3) 1932 devrimine ağırlık verir ve 1961'e kadar olan politik ge-

lişmeleri kapsar. İkincisi (Bölüm 4 ve 5) çağdaş ekonomik örgütlenmenin yapısını ve kutuplaşmanın dikkat çekici bir artış gösterdiği 1972'ye kadar bu yapının toplumsal sonuçlarını, bu arada politik geri planını daha ayrıntılı olarak ele alır. Üçüncü kısım (Bölüm 6 ve 8) 1972-79 yılları arasında devrimin başlangıcı olarak adlandırılabilecek dönemi kapsar; solun yükselişini, askerî rejimin krizini ve Nikaragua devriminin etkisini ele alır. Dördüncü ve son kısım (Bölüm 9 ve 10) birinci reformist cuntanın çöküşünü, uluslararası planda soğuk savaşa hızlı bir dönüşün bağlamı içinde sınır tanımayan iç savaşın izlediği iki karşıt kampın pekişmesini kapsar ve Ekim 1976'dan Mart 1982'ye kadar geçen dönemi daha ayrıntılı olarak çözümler.

Metin alışılmamış bir dizi kişisel özellik taşısa da, bu durum, kitabın varolmasına pek çok kişinin yardımcı olduğu gerçeğini gizlemeye izin vermemeli. Londra ve Liverpool Üniversitelerindeki meslektaşlarım büyük bir ilgi göstererek ve resmen «okul-dışı» bir projeye zaman ayırarak katkıda bulundular. Latin Amerika Bürosu'ndaki eski companeros de trabajo'm (iş arkadaşlarım), *Jan Karmali ve Jenny Pearce'ye, Orta Amerika'yla tanışması ve bu bölgenin hâlâ büyük bir ilgiyle öğrenmeye devam ettiğim politik durumu hakkında sonsuz tartışmaları borçluyum. Washington'da, Laurence ve Lynette Whitehead, Reggie ve Emily Norton, Roberto Alvarez. IPS'den Cynthia Arson ve WOLA'dan Heather Foote'nin büyün yardımlarını gördüm. Carolyn Forchè'ye de teşekkür ediyorum. Yaptığı inceleme işi, ancak, sonuçlarını ortaya koyduğu yeteneğiyle gerçekleştirilmiştir. Kitabın çeşitli kısımları, Oscar Avila, Hermione Harris, Roberto Vargas ve Salvador Moncada'nın yardımları olmasaydı yazılamayabilirdi. Bunların hiçbiri kitabın analitik çizgisini bütünüyle kabul etmeyecek ve bazıları şiddetle karşı çıkacak. Buna rağmen hepsi kitabın oluşmasına cömertçe katkıda bulundu. Kendileri bilmiyor olsalar da, metnin çoğu Alberto ve*

Chela Aguilar'ın evinde hazırlandı. Onların sınırsız cömertliğinin karşılığını daha tam olarak bir başka şekilde vermek gerekiyor. Yine, Bill Schwarz, Dylan Woolcock ve Ana Maria Aguilar'a da neler borçlu olduğumu burada anlatmam mümkün değil. Herkesin böyle dostları olmalı. Bu kitap başka tipte olsaydı Penny ve Dylan'a ithaf edilmiş olacaktı. Neden böyle olmadığını onlar anlayacaklardır.

1

Oligarşinin Yükselişi

«Duena'lar, Reglado'lar, Hill'ler, Meza Ayau'ler, De Sola'lar, Sol Millet'ler, Guirola'lar, Alvarez'ler, Meléndez'ler, Menéndez Castro'lar, Deininger'ler, Quinone'ler, Garcia Prieto'lar, Vilanova'lar; bu oligarşi üç milyon melezin hayatına hükmediyor.»

Marcel Neidergang, **The Twenty Latin Americas**

«Her zamanki gibi kaba saba ve boş inançlılar; ağır bir çalışma karşılığında basit yiyecekler ve partal giysiler sağlıyorlar. Sosyal ihtiyaçları ve durumlarını düzeltme arzuları yok... Ne ilerleme peşindeler, ne de torunlarının refahını gözetmek gibi bir kaygıları var...»

«Los Indios», Diario Oficial del Gobierno, 23 Ağustos 1855

Geçen yüzyılda, El Salvador'daki ekonomik ve politik iktidar, dünyanın en küçük, en fazla gücü yeten, en hırçın ve en gericisi olduğu rahatlıkla söylenebilecek bir oligarşinin elinde toplandı. Bu yüzyılın ilk yıllarında tamamı 65 aileden oluşan on dört ailelik bir çekirdeğe sahipse de, bu oligarşi, genelde sanıldığı gibi, sadece bu «on dört aile»yi kapsamaz. 1974'te 37 girişimden oluşan bir iç grup, kahve, şeker ve pamuk üretimine hâkim durumdayken, ticaret alanında 67 aile şirketi kahve ihraç ediyordu. (Bk. Ek 2.).

Bu gerçek aristokrasinin oluşumu ve El Salva-

dor'un toplumsal yapısının gelişimi, çoğu Orta Amerika ülkesindeki gibi, kahveyle açıklanır. Bu bitkinin bulunması ve bölgenin önde giden ihracat ürününe dönüştürülmesi, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında, dar bir coğrafya parçasına sıkışmış bir grup insanı dünya pazarına açtı ve İspanyol koloni yönetimi altında süregiden, feodal, prekapitalist ekonomik ilişkilerin tâbi kılınması için gerekli koşulları sağladı. Kahve, yeni yeni oluşmaya başlayan ulus devletlere güç vererek, çağdaş sınıf yapısının çevresinde oluştuğu eksen haline geldi. Bu ulus devletler o zamana kadar, ihmal edilmiş, Meksika'daki ayaklanmaların etkisiyle İspanya'dan kopmuş ve eski *imperial* sistemin yasal sınırları boyunca bölünmüş olarak varolmuşlardı; cumhuriyetçi ideologların iradeciliğine rağmen bunlar, neredeyse tamamen, koloniden devralınmış ekonomik temele ve yönetim aygıtlarına bağımlı durumdaydılar. (1)

Kahvenin iyice yerleşmesi ve cumhuriyetçi yeni oligarşilerin ortaya çıkması, tek başına tarımsal modellerdeği değişmeye değil, aynı zamanda, tutucu güçler —eski koloni aygıtlarına bağımlı, kilisenin nüfuzunu savunan, korumacılığı ve tekelciliği destekleyenler— ile liberalizmin güçleri —lâik, serbest ticaretin ve pozivitizmin savunucuları, yerli halkların «geri» komünal toprak düzenlerinin düşmanları— arasında giderek yaygınlaşan bir politik rekabete bağımlı, yavaş gelişen ve eşitsiz bir süreçti. Bu gelişme, kuşkusuz her devletin topoğrafik yapısı ve toplumsal bileşimi ile belirlendi. Böylece, çok küçük bir yerli nüfusa ve ekime açılmamış geniş topraklara sahip olan Kosta Rika, 1830'ların sonunda ihracata başlayarak, serbest tasarruf hakları ve ucuz satışlar sayesinde toprağın görece eşit dağıldığı 30 yıllık bir sürecin sonunda, Tomàs Guardia'nın dik-

(1) Cumhuriyetlerin erken gelişimi hakkında en iyi araştırma: Edelberto Torres Rivas, «Sintesis Historica del Proceso Politico», Centroamèrica Hoy (Meksika 1976), s. 9-118.

tatörlüğü (1871-82) ile yeni liberal düzeni pekiştirerek, erken bir tarihte kahveye adapte olabildi. Bununla birlikte, orta çiftçilerden oluşan bir tabakanın gelişmesi ve Kosta Rika egemen sınıfının «açıklık»ı şu bağlama konulmalı: bağımsızlıktan beri 44 devlet başkanının 33'ü üç aileden geldi. Bunlardan biri (Vàzquez de Coronado) 18 devlet başkanı ve 230'dan az olmayan parlamento üyesi çıkarmayı başardı. Topoğrafyanın kahve için daha az elverişli olduğu Nikaragua ve Honduras'ta, hayvancılık, ormancılık ve küçük çaplı madenciliğe otarşik bağımlılıktan kurtulmak daha uzun bir süre aldı. Honduras asla otantik bir liberal devrim yaşamadı ve ancak muza ayrılan bölgeler iyice oturtulduktan sonra kahveyi kabul etti. Öte yandan, Nikaragua, elitler arasında oligarşinin yöneliminde değişiklik yaratacak büyük bir iktidar transferinin olmamasına nezaret eden José Santos Zelaya'nın sağlam diktatörlüğü (1893-1909) ile liberal aileye en son girdi.

Liberalizme karşı direnişin en güçlü olduğu yer Guatemala idi. Burada bağımsızlık tutuculuğun sağlam güçlerini yerinden oynatmayı başaramadı. Tutucu güçler, aşağı tabakadan gelen diktatör Rafael Carrera (1839-65)'nın yönetimi altında, başlıca ihracat maddesini oluşturan kırmızı böceği (*), piyasası Avrupa'da 1856'da kömürden boya elde etme yönteminin keşfedilmesi üzerine ağır bir darbe yiyene kadar, kilisenin ayrıcalığını, tekelciliği ve zorunlu emek sistemlerini desteklemek için diğer devletlere sürekli müdahale ettiler. 1871 liberal devrimi ve Justo Rufino Barrios'un diktatörlüğü (1873-85), Orta Amerikalı liberallere, Carrera'nın uzun süre tutuculuğa sağladığı hegemonya temelini vererek geri dönüşü olmayan bir noktaya gelindiğini gösterdi. Bu arada, Guatemala'da yeni kahve oligarşisinin yükselişi yeni elitlerin sadece ismen liberal olduk-

(*) Frenk incirinin yüzeyinde yetiştirilen ve doğal boya elde edilen bir böcek (ÇN).

larını ve (cari) ekonomik doktrine bağlı olduklarını çok açık biçimde gösterdi. Elverişli toprakların kıtlığı ve iş gücünün yetersizliği, sadece kiliseye değil, aynı zamanda yerli halka ait toprakların müsaderesi için büyük bir programın, yeni serserilik ve zorunlu emek yasalarının yürürlüğe konulmasını gerektirdi ve böylece her şey, koloni dönemindekinden de daraltıcı hale geldi. Yüz binlerce köylü, gerek sermaye ve yabancıların modern teknikleri (çoğunlukla Almanların), gerekse Guatemala'nın pek çok kesiminde bugün hâlâ geçerli olan doğrudan zorlayıcı önlemler yüzünden, akıcı bir toprak ve iş gücü piyasası oluşturmak üzere, geleneksel olarak kiracısı oldukları arazilerden atıldılar. Sonuç olarak hükümet üst düzeyde otoriter eğilimler kazandı ve diktatörlüğe vardı: Manuel Estrada Cabrera (1899-1920) ve Jorge Ubico (1930-1944).

«İlerleme» ve »modernleştirme» gibi, liberal oligarşilerin yükselişine eşlik eden sözler bütünüyle boş laflar olarak görülemez. Bazı bakımlardan Orta Amerika gerçekten de dönüştürüldü. Kahvenin yaygınlaşması sermayeden ve Avrupalı göçmenlerin uzmanlığından nasibini aldı; plantasyonları limanlara bağlamak için yeni yollar ve demiryolları inşa edildi (Kosta Rika 1854; Panama 1855; Guatemala 1884; Nikaragua 1900); Birleşik Devletler'in ve Avrupa'nın buharlı gemileri önce Pasifik kıyılarında, daha sonra Atlantik'te yeni rotalar açtılar; 1880'de telgraf Orta Amerika'yı, bankaların, borsaların, demiryolu ve buharlı gemi şirketlerinin yer aldığı başlıca endüstri merkezlerine bağladı. Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen kısa resesyon'a kadar oligarşiler birkaç tehditle yüz yüze geldiler, küçük değişimler geçirdiler ve genişleyen kahve piyasası sayesinde suyun yüzünde durabildiler. Ne var ki, geniş plantasyonlarda üretimin ve ürünün limanlara ulaştırılmasının dış koşulları ve altyapının geliştirilmesi ihmal edildi ve toplumun dokusu üzerinde olumlu bir etki meydana gelmedi. İhracat vergilerini toplamakla ve ordu beslemek-

le sınırlı kalan devlet çok küçük adımlarla gelişti. Toplum bir bütün olarak atıl kaldı ve zorunlu olarak zenginliği yoğunlaştıran, geriliği ve geçimlik tarıma bağımlı halk kitlelerinin yoksulluğunu pekiştiren, koloni günlerindekinden daha az vahşi olmayan, genelde daha da sömürücü olan bir rejimin *haciendalar* üzerinde kurulmasını zorlayan ve egemen sınıfın bir kesiminin diğeriyle yer değiştirmesi suretiyle politik kontrol mekanizmalarında pek az değişiklik sağlayan bir üretim sistemine kilitlendi.

El Salvador'da kahve ekonomisinin ve liberal devletin gelişmesi, bu geniş modele uyum sağlarken, pek çok bakımdan aşırı bir durumu ortaya koyan belirli karakteristikleri de açığa vurdu. Liberalizm, hegemonyasını, Guatemala'da olduğu gibi, bağımsızlıktan tam elli yıl sonra iktidara gelerek ve Rafael Zaldivar (1876-85)'ın radikal rejimiyle uzun bir çatışma döneminden sonra kurdu. Ne var ki bu dönem, Guatemala'daki gibi tutuculuğun hâkim olduğu bir dönem değil, yeniden canlanan bir ayaklanma ve iç savaş dönemiydi. Bu dönemde tarafların hiçbiri üstünlük kazanamadı ve iktidar düzenli aralıklarla el değiştirdi. Liberaller federalist projelerini güçlendiremeyecek kadar zayıftılar ve tutucular sürekli olarak Carrera'nın yardımına dayanmak zorunda kaldılar. Sonuç, ekonominin ve toplumun büyük bir karışıklık içine itilmesi ve bir bütün olarak toprak sahibi sınıf için çok tehlikeli olduğu ortaya çıkan bir politik boşluk oldu. Los Nonualcos bölgesinde 1833'te patlak veren ve 19. yy. boyunca çıkan tarım ayaklanmalarının en kanlısı olan büyük köylü isyanı bu durumun canlı bir örneğini oluşturdu. Mülklerde yasa dışı zorunlu emeğin devamını, vergilerin arttırılmasını, gezici ordular için zorla asker toplanmasını, çivit üreticilerinin toprağı harap eden tekniklerinden ötürü kendi topraklarında sürekli bir baskı altında tutulmayı protesto eden *indio* ve *ladino*lar (iki ayrı ırk) silaha sarıldılar. Santiago Nonualco'da çivit üretilen bir mülk-

te işçi olan Anastasio Aquino'nun önderliğindeki perişan «Kurtuluş Ordusu» İspanyol asıllı (creole) askerlerden oluşan güçleri bir dizi yenilgiye uğrattı ve on gün içinde San Salvador'a karşı konulmaz bir yürüyüşü başlatacak bir konuma geldi. Fakat pek çok köylü hareketinde görüldüğü gibi, tanıdık topraklarda kalma tercihi ve sağlam bir politik önderliğin eksikliği Aquino güçlerini ülkenin iktidar merkezine saldırmaktan alıkoydu. Bu durum hükümet ordusuna gücünü toparlayabilmesi için gerekli zamanı kazandırdı. Ayaklanma altı hafta içinde kesin bir yenilgiye uğratıldı. Ayaklanma, saf etnik antagonizmin bazı belirtilerini taşıyor; kamulaştırılan toprakların ve mülkün gayretle tescil edilmesi ve yoksul köylülere devredilmesi ile de kaba bir sosyal adalete doğru büyük bir yönelim gösteriyordu. Kanlı bir bastırma seferi açan cumhuriyetçi yetkililerin bu isyancı karşı-kültürün muhtemel yararlarına gereken dikkati göstermediklerini belirtmek gereksiz. Aquino üç ay sonra ele geçirildi ve kafası kesilerek bir kafesin içinde halka teşhir edildi. El Salvador'un ilk isyancı kahramanı olarak anılan Aquino'nun verdiği örnek, kapsam ve sonuç bakımından 99 yıl sonra aşılana kadar melez elit'in üzerinde bir bulut gibi asılı kaldı.

Aquino, koloni çağının en önemli mahsulü olan çivit bitkisinin yetiştirilmesini temel alan bir sisteme isyan etmişti. Çivit 1870'lere kadar ülkenin başlıca ihracat ürünü olmaya devam etti. Yapay boyaların keşfinden Guatemala kırmızı böceğine kıyasla daha az zarar görmesine rağmen çivit piyasası 1860'ların başından itibaren dikkat çekici bir daralma içindeydi. Bu duruma ve kahvenin 1840'tan beri ticari düzeyde geliştirilmiş olmasına rağmen çivit üreticileri yeni bir ürüne dönmekte çok tereddüt gösterdiler. Bunun başlıca nedeni, çivitin çabuk yetişen düşük maliyetli bir bitki olmasına karşılık, kahvenin beş yıl içinde meyva vermesi ve büyük yatırım gerektirmesiydi. Ayrıca kah-

ve, potansiyel ekilebilir alanını çalışan nüfusu yoğun olarak köylülerin oluşturduğu bir bölgeyle sınırlayarak, en uygun biçimde 1500 feet (yak. 457 m.) yükseklikte yetişir. Bu durumda Salvador ekonomisinin dönüştürülmesini isteyen, tek tek toprak sahiplerinden çok devletti. Kendisi de bir çivit ekicisi olan General Gerardo Barrios'un öncü liberal rejimi üretim vergilerini azaltarak, kahve üreticilerini askerlik hizmetinden muaf tutarak, işletmesinin en az 2/3'ünü kahve üretimine ayırana ek toprak sağlayarak 1859'da ilk büyük inisiyatifi gösterdi. Çivit üretiminin önemli ölçüde durgunlaştığı bir sırada alman bu ılımlı önlemler kahveyi 1859'da ihraçatın %1'inden 1875'te %33'üne çıkardı. (2) Kahvenin taşıdığı potansiyel açıktı, fakat kahve üretiminin kırsal örgütlenmede niteliksel bir değişim olmaksızın geliştirilemeyeceği de aynı ölçüde açıktı.

Zalvidar yönetimi bu niteliksel değişimi beş yıllık hararetli bir dönem içinde, yerli nüfusa ve yoksul *ladino*lara ait olan *ejido*lar (kamu ortaklıkları) ve *comunidad*lar (komünal topraklar)'a karşı büyük bir saldırı başlatarak gerçekleştirdi. Bu toprakları komünal mülkiyetten özel mülkiyete transfer etmek suretiyle devlet, kahve üretimi için en değerli iki kaynağı piyasaya sürmeyi başardı. Bunlar toprak ve işgücü idi. Kollektif mülkiyeti feshetmek için, 1879, 1881 ve 1882' de çıkarılan yasalar liberalizm açısından kuşkuya yer bırakmayacak bir açıklık taşıyordu:

«*Comunidad*lar mülkiyeti altındaki toprakların varlığı tarımsal gelişmeyi engeller, servetin dolaşımını önler aile bağlarını ve kişinin bağımsızlığını zayıflatır. Bu toprakların varlığı Cumhuriyet'in kabul etmiş

(2) David Alejandro Luna, **Manuel de Historia Economica de El Salvador** (San Salvador 1971) s. 202-3. Ayrıca bk. Eduardo Colindres, «Periodos de la historia economica de El Salvador» (Estudios Centroamericanos, XXXI, no. 329, Mart 1976).

olduğu ekonomik ve toplumsal ilkelere ters düşmektedir.» (3)

1879 tarımsal kayıtları takriben 742.000 *acre*'ı (299.768 hektar) *ejido* içinde, en az 750.000 *acre*'ı (303.000 hektar) ise *comunidad*lar içinde gösterdiğine göre, Cumhuriyet'in ekilebilir toprağının resmen 1/4'ünden fazlası bu yasalardan etkilenecekti. Bunun büyük bir toplumsal etki yarattığı konusunda kuşkuya yer yoktur. Kamulaştırma işlemi hakkında ayrıntılı ve güvenilir bir araştırma hâlâ yapılmamıştır. Bununla birlikte, bilinçli köylü direnişine rağmen, özel mülkiyete bağlı tarım işletmelerinin özellikle orta bölgede önemli ölçüde yaygınlaştığı kesindir. Şiddetin eksik olmadığı genel bir karışıklık da vardı. Ülkenin batısında bir dizi ayaklanma oldu. Köylülerin, yargıçların ellerini «toprağı dağıtmanın, toprağın eski sahiplerini kovmanın cezası olarak» (4) kestikleri bildirildiğine göre bu ayaklanmaların sebebi bellidir. Guatemala'daki zorunlu emek yasalarını kabul etmek gerekli değildi; çünkü kamulaştırmalar, doğal olarak, Orta Amerika açısından benzeri görülmemiş genişlikte bir işgücü kaynağı sağlıyordu. Bununla birlikte, özellikle topraksız işçi kitlesini kontrol altına almak, izinsiz yerleşmeyi, ürün yakmayı ve yağmacılık yoluyla hırsızlığı tesirsiz hale getirmek için düzenli bir ordu kurmak (1886) ve hızla serserilikle ilgili yasaların çıkarılması gerekli hale geldi.

Yüzyılın son on yılında kahve ihracatı çivit ihracatının dört katıydı ve yeni kırsal burjuvazi kendini pekiştirme yolunda ilerliyordu. 1880'de ilk banka ku-

---

(3) «Acuerdo Legislativo», Diario Oficial, 26 Şubat 1881, alıntı, David Browning, El Salvador: Landscape and Society (Oxford 1971) s. 205; Luna, s. 182'de başlıca kamulaştırma yasaları yer alır.

(4) Torres Rivas, s. 91'den.

ruldu. Buna rağmen El Salvador kendi parasını ancak üç yıl sonra çıkarabildi. O zamana kadar komşu ülkelerin ve Birleşik Devletler'in parası kullanıldı. 1882'de ilk demiryolu inşa edildi (Sonsonate'den Acajutla'ya); bunu 1888'de telgraf izledi. Oldukça küçük olmasına rağmen toprak sahibi burjuvazi ne köken bakımından homojen ne de politik bakımdan birleşmiş durumdaydı. Bu burjuvazinin çekirdeğini, ilgilerini çivitten kahveye yöneltmiş olan bir dizi geleneksel cumhuriyetçi aile oluşturuyordu: Alfaro, Duenas, Palomo. Regalado, Orellana, Escalòn, Prado ve Meléndez. Bu gruba, 19. yy'ın son çeyreğinde gelen ve 1910'a kadar tarım alanında doğrudan yabancı yatırım ihtiyacını karşılayan yeni bir göçmenler kuşağı eklendi. Bunların getirdiği sermaye ve tekniğin değerli katkısı sayesinde yabancı yatırım ihtiyacı 1945'ten sonra bile çok düşük düzeyde kaldı. Bunlar kalmak için geliyor ve zamanla kurumsallaşmış aristokrasiye katılıyorlardı. Bu konuda öyle bir beceri gösterdiler ki, 1920'de ülkenin en zengin ailelerinin yarısını dışardan gelenler oluşturuyordu. Salvador toplumuna damgalarını kuvvetle bastılar. İsimleri, 1980'lerde bile yetmiş sene öncesindeki gibi ses veriyor: Alvarez, Bloom, Canessa, Daglio. D'Aubuissòn, De Sola, Deninger, Duke, Freund Goldtree-Liebes, Gotuzzo, Hill, Sol Millet ve Wright

Yüzyılın ilk yıllarına kadar oligarşinin iç dengesi, politik iktidarın bir nebze tutarlılıkla bölüştürülmesini mümkün kılan bir devlete ulaşmamıştı. 1850-1900 yıllarında 47 devlet başkanı vardı; bunların içinde yasal bakımdan kusursuz durumda olan sadece 5 kişiydi. Bu yüzyıla kadar hükümet darbeleri, politik iktidarın bazı şöhretli *caudillo*'ların (liderler) kaprisleri karşısında son derece incinebilir durumda kalmasıyla, yönetimi değiştirmenin başlıca araçları olmaya devam etti. Temmuz 1906'da Birleşik Devletler elçisinin Washington'a gönderdiği bir not zamanın tipik bir olayını nakleder:

«Ayın beşinde, Salvador Ordu Komutanı General Regalado sarhoşluk krizlerinden birine tutuldu, bir haydut yatağı olan hükümeti yok etmek istediğini yüksek sesle ilân ederek bir Hotchkişs topu emretti ve Başkanlık Sarayı'na iki kez ateş etti... Ayın altısı sabahı, önceden 1400 kişilik bir askeri birlik yerleştirdiği Guatemala sınırına hareket etti ve bir Guatemala karakoluna saldırdı. Başkent'e döndüğünde Escalon (Devlet Başkanı) bütün yetkilerini ona teslim etti...» (5)

Bu tür olaylar, 1901 ve 1914 arasında kahve gelirinde üç kat artışla desteklenen bir ulusal bütçenin 1/3'ini askeriyenin almasıyla düzenli biçimde azalarak devam etti. (6) Orta Amerika'da istihdamın en yüksek düzeye çıkmasının yarattığı etkiyi de taşıyan bu büyüme, oligarşinin yüzyıllık hâkimiyeti içinde politik kontrolu ilk kez doğrudan ve mücadelesiz sağlamasını mümkün kıldı. Devlet başkanlığı yaklaşık yirmi yıllık bir dönem için Meléndez-Quinonez klanının özel mülkü durumunda kaldı. Bu klanın üyeleri, 1885 tarihli yetişkin erkeklere oy hakkı yasasını hiçbir şekilde dikkate almadan ve ayrıntılarına girmeden, kesinlikle Kosta Rika tarzına uygun biçimde birbirlerini şu sırayla seçtiler ve atadılar:

Carlos Meléndez	9.2.1913 - 28.8.1914
Alfonso Quinonez	28.9.1914 - 28.2.1915
(Carlos Meléndez'in enistesi)	
Carlos Meléndez	1.3.1915 - 21.12.1918
Alfonso Quinonez	21.12.1918 - 28.2.1919
Jorge Meléndez	1.3.1919 - 28.2.1923
(Carlos'un erkek kardeşi)	
Alfonso Quinonez	1.3.1923 - 28.2.1927
Pio Romero Bosque	1.3.1927 - 28.2.1931

(5) Birleşik Devletler, Ulusal Arşiv, «Dispatches from US Ministers to Central America, 1824-1903», alıntı, Robert B. Elam, «Appeal to Arms: The Army and Politics in El Salvador, 1931-64» (Yayınlanmamış doktora tezi, New Mexico Üniversitesi 1968) s. 8.

(6) Everett Alan Wilson, «The Crisis of National Integration in El Salvador, 1919-35» (yayınlanmamış doktora tezi, Stanford Üniversitesi 1970) s. 38.

İktidarın kardeşler arasında kolayca el değiştirmesinin yarattığı kibir sadece sapkınlığın değil, aynı zamanda, oligarşiyi oluşturan ailelerin yüzyılın ilk otuz yılı içinde inşa ettikleri olağanüstü iktidarın aslına uygun bir göstergesiydi. Sadece %5'inin «beyaz» olduğu düşünülen ve %80'inin kırsal kesimde yaşadığı 1.5 milyonluk bir nüfus içinde, «On dört aile», değeri 1901'de 3.3 milyon dolar'dan, 1924'te 22.7 dolar'a çıkan bir kahve ürününün %75'ini kendi kontrolu altında tutuyordu. Eylül 1929'da San Salvador'un günlük gazetesi *Patria*'da denildiği gibi, «eskiden, manyoka, tütün. muz ve pek çok başka ürün olan yerde bugün tek bir şey görülüyor: kahve, kahve ve kahve.» (7)

Yüksek fiyat zamanlarında ürünü maksimize etme yönündeki doğal eğilim, geçimlik ekonomi ve kırsal burjuvazinin şeker ve *henequen* (dayanıklı bir cins kenevir, çn.) üreten sektörleri (önde giden 65 aileden sadece 17'si) üzerinde ağır bir baskı yarattı, fakat aynı zamanda, Salvador'un tek bir ürüne bağımlılığının boyutunu açığa çıkardı; bunun başarısızlığı devletin ve toplumsal kontrolün tamamen çökmesine yol açacaktı. Oligarşinin, sayesinde inanılmaz bir servet biriktirdiği bu durum, dünya ekonomisinin bütünüyle ve sürekli büyümesine, içte ise sınıf mücadelesinin katı bir kontrol altına alınmış olmasına bağlıydı. 1920'lerin sonunda artık bu koşullar yoktu ve El Salvador, tarihindeki büyük bir yol ayırımını belirleyecek ve 1970'lerde gelişen devrimci hareketin tohumlarını atacak olan bir toplumsal ve politik krize batıyordu.

(7) **La Patria, 30 Eylül 1929, alıntı, Wilson, s. 187.**

2

1930'ların Krizi

«Bu veba soyunun yok edilmesini istiyoruz... Hükümetin sert davranması gerekir. Kuzey Amerika'da tam da böyle yaptılar... İlk anda, ulusun ilerlemesine engel olmadan onları vurmak suretiyle...»

Juayúa'dan bir ladino, bahar 1932 (1)

«Bolşevizm? Eğilim bu yönde. Çalışan insanlar Pazar günleri toplanıyor ve büyük heyecan yaratıyorlar. Diyorlar ki, «Ağaçlar için çukur kazıyoruz, zararlı otları temizliyoruz, ağaçları buduyoruz, kahveyi topluyoruz. Peki parayı kim kazanıyor?» ... Evet, bu günlerin birinde karışıklıklar çıkacak.»

Hacendado James Hill, 1925 (2)

«Askerler: burjuvazinin, kendi temsilcileri olan subaylar aracılığıyla size zorla kabul ettirdiği kışla disiplinini parçalayın! Zafer saati gelip çattığında, zenginin toprağını ve finca'sını, sizler ve memleketteki kardeşleriniz arasında paylaştıracak olan Komünist Partisi Yürütme Komitesi'nin emirlerine uyun. Dünya işçileri uyanın!»

Komünist Partisi el ilânı, Ocak 1932 (3)

---

(1) Alıntı, Thomas P. Anderson, **Matanza El Salvador's Communist Revolt of 1932**, (Lincoln, Nebraska 1971) s. 17, Joaquin Mèndez, **Los Sucesos Comunistas en El Salvador** (San Salvador 1932)'da yer alan röportajlardan.

(2) Alıntı, Arthur Ruhl, **The Central Americans** (New York 1927) s. 189.

(3) Alıntı, Wilson, s. 225-6.

1929 çöküntüsünün ve bunu izleyen şiddetli depresyon yıllarının Orta Amerika üzerindeki etkisi, sadece tarım ürünleri ihracatçısı oligarşilerin pekişmesinin geri planına değil, aynı zamanda, Birleşik Devletler'in bölgedeki ekonomik ve politik hegemonyasını arttırmasının geri planına da ters düşen bir etki olarak görülmelidir. Karaibler ve Orta Amerika'daki tüm ülkeler içinde bu gelişmeden belki de en az doğrudan etkilenen ülke El Salvador'du. Yine de yeni emperyalist mandanın pek çok sonuçları kaydedildi.

Monroe Doktrini (1823) günlerinden beri Birleşik Devletler, Latin Amerika'nın tarihsel bakımdan meşru çıkar alanı olduğunu iddia etmiş olsa da, on dokuzuncu yüzyıl boyunca Avrupa'nın etkisini sarsma yolunda pek az ilerleme kaydetmişti. 1850 Clayton-Bulwer anlaşması, her kıstak rotasının ortak kontrolunu sağlayarak ve hiçbir ulusun Orta Amerika'nın herhangi bir parçasında dominyon kuramayacağını ilan ederek Birleşik Devletler'in Britanya ile müzakerede bulunma kapasitesini kabul ettirmişti; fakat bu anlaşma ölü bir metin olarak kaldı. Britanya İngiliz Honduras'ını (Belize) kendi kolonisi olarak tutmaya devam etti. İngilizler, yüzyılın sonunda bir ticaret merkezi olarak önemini kaybetmiş olmasına rağmen bölgenin dış ticaretinin büyük kısmını hâlâ kontrol altında tutuyor ve politik durumu ayarlamak için Atlantik kıyılarına periyodik saldırılarda bulunuyorlardı. Bu varolma durumunun kalıntıları hâlâ harita üzerinde bulunabilir: Bluefields, Bragman's Bluff (şimdiki Puerto Cabezas, Nikaragua), Greytown (şimdiki San Juan del Norte, Nikaragua) gibi. Ne var ki, en güçlü miras, Nikaragua'daki Moskito Coast'm İngilizce konuşan nüfusunun içinde yer alır. Burada, bölgenin İspanyol kökenli sakinlerinden öyle bir kopuşma meydana gelmiştir ki, Devrim açısından ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Böylece Britanya döneminin büyük kısmında Avrupalı istilasının öncüsü durumunda kaldı. Fakat yüzyılın ilk yarısında İngiliz-

ler Almanya'dan gelen güçlü bir meydan okumayla yüz yüze geldiler. 1913'te İngilizler bölge ticaretinin %17,6'sını, Almanlar ise %21'ini elde tutuyorlardı.

Birinci Dünya Savaşı bu modeli tamamen değiştirdi. On dokuzuncu yüzyılın son on yılından itibaren muazzam bir büyüme kaydeden Birleşik Devletler tekelci sermayesi savaştan yıpranmış Avrupalı güçlerin hegemonyasını hızla yerinden oynattı. 1913'te Birleşik Devletler'in Orta Amerika'ya yaptığı yatırımlar, 188 milyon dolar olan İngiliz yatırımlarına karşılık 30 milyon dolar kadardı; 1930'da Birleşik Devletler'in yatırımları 227 milyon dolara çıkmışken, İngiliz yatırımları 131 milyon dolara düşmüştü. (4) Bu büyüme, Birleşik Devletler'in bir bütün olarak Latin Amerika'daki yabancı yatırımlar üzerindeki kontrolu ile ilgili tahminlere de uygundur. Birleşik Devletler'in yabancı yatırımlardaki payı 1914'te %17'den 1929'da %40'a çıkar (5). Birleşik Devletlerin El Salvador'daki yatırımları 1913 ve 1930 yılları arasında on misli artarken, Britanya'nın yatırımları, Kuzey Amerikan şirketlerinin 1/3'ününkinden de aza, %15'e düştü. (6) Birleşik Devletler'in ekonomik çıkarları yüksek düzeyde önemliydi; fakat bunlar daima Karaibler ve Orta Amerika bölgesindeki askeri stratejik çıkarlara bağlı kaldılar. Bu işin başından beri böyleydi ve basiretli diplomatik yöntemlerin değeri nadiren gözetildi. Doğrudan mali ve askeri müdahale Birleşik Devletler mandasının fırtınalı bölge devletlerini kontrol altında tutmak için başından beri kullandığı yöntemlerdi. En çarpıcı durumlar, kuşkusuz, İspanya'nın askeri bakımdan bölgeden atılmasının (1898) he-

(4) Ciro F. Cardoso ve Hèctor Pèrez Brignoli, **Centro Amèrica y la Economia Occidental (1520-1930)** (San Josè 1977) s. 294; Ralph Lee Woodward Jnr., **Central America: A Nation Divided** (New York 1976) s. 185-6.

(5) NACLA, **Yanqui Dollar** (Berkeley 1972) s. 3-10.

(6) Chester Lloyd Jones, **Costa Rica and Civilization in the Caribbean** (Madison 1935) s. 159.

men ardından Porto Riko'nun ilhakı ve Küba'nın işgali, Panama'yı Kolombiya'dan ayıran devrim için beceriksizce destek verilmesi (1903) ve böylece Birleşik Devletler için çok önemli olan bir trans-kıstak kanalı için yer sağlanmasıydı. O zamana kadar böyle bir kanalın Nikaragua'daki göl sistemi aracılığıyla inşa edilmesi düşünülmüştü. Bütün bu örneklerde, Birleşik Devletler askeri birliklerinin sürekli yerleşme durumu veya doğrudan Birleşik Devletler yönetimi önemli bir politik mesele olarak kalmaktaydı. Sorun 1977 kanal anlaşmasıyla kısmen ve sadece Panama bakımından çözümlendi, fakat Porto Riko'da, Guantànamo askerî üssünün muhafaza edilmesiyle de Küba'da, hâlâ çarpıcı olmaya devam etmekte.

Theodore Roosevelt'in su katılmamış emperyalist özellikleri, daha sonraki yıllarda, «dolar diplomasisi» denilen tarz sayesinde bir ölçüde rafine edildi. Bu tarzda, gerçekleştirilen kontrol müşteri devletin mali işlerinin doğrudan yönetilmesine ciddi biçimde bağımlıydı. (7) Savaş gemilerinin ortaya çıkması veya askeri birlik çıkarma tehditleri, pek çok durumda, bankacıların ve gümrük memurlarının inatçı kuklaları hizaya sokmak için verdikleri emirlerin yeterli biçimde yerine getirilmesini sağladı. Fakat bu yöntemler sık sık yetersiz kaldı ve yüzyılın ilk on yıllarında savaş gemilerinin kullanıldığı bir dizi müdahale ve işgal görüldü:

Küba 1898 - 1902; 1906-9
Dominik Cumhuriyeti 1912; 1916-24
Haiti 1915-34
Meksika 1915
Nikaragua 1912-25; 1926-33
Panama 1903; 1908

(7) Çeşitli örnekler için bk. Scott Nearing ve Joseph Freeman, **Dollar Diplomacy: A Study in American Imperialism** (New York 1925, yeniden basım 1966). Eski diplomat Dana Munro'nun Birleşik Devletler Orta Amerika ilişkileri hakkında kapsamlı değerlendirmesi: **Intervention and Dollar Diplomacy in the Caribbean 1900-1921** (Princeton 1964).

1927'de Dışişleri Bakanlığı (ABD)'nın bir memorandumundan alınan aşağıdaki bölüm Birleşik Devletler'in bu dönemdeki Orta Amerika politikasının yapısını kavramaya yarıyor ve biçim değişikliklerine rağmen bu politikanın o zamandan beri özünde pek az değişikliğe uğradığını ortaya koyuyor:

> «Panama Kıstağı dahil güneye doğru uzanan Orta Amerika bölgesi, eğer kendi emniyetimizi ve güvenliğimizi gözetmek zorundaysak, Birleşik Devletler için meşru bir etki alanını oluşturur... Birkaç küçük cumhuriyete memur ettiğimiz bakanlarımız... tavsiyeleri fiilen yasa olarak kabul edilen danışmanlar durumundadırlar... Orta Amerika'nın kaderini kontrol altında tutuyoruz ve bunu basit bir nedenle, ulusal çıkarlarımız böyle bir çizgiyi gerektirdiği için yapıyoruz... Bölgede bizim dışımızda herhangi bir yabancı etkiye yer yoktur. Tehlikeli riskleri göze almaksızın böyle bir şeyi hoşgöremeyiz. Şu anda Orta Amerika'daki konumumuzu kasıtlı biçimde zayıflatma ve (bölgeyle) özel ilişkimizi koparma girişimi yapılmaktadır. Meksika'nın Nikaragua krizi sırasındaki eylemi doğrudan Birleşik Devletler'e yöneltilmiş bir meydan okumadır... Şimdiye kadar Orta Amerika'da sadece bizim kabul ettiğimiz ve desteklediğimiz hükümetler iktidarda kaldılar; bizim kabul etmediklerimiz ve desteklemediklerimiz ise düştüler. Nikaragua bir test örneği oluşturmaktadır. Nasıl yenilgiye uğratılabileceğimizi anlamak güçtür.» (8)

Derin politik ve toplumsal kriz karşısında oligarşik hakimiyetin dağılmasını durdurma kampanyasında Nikaragua'nın çok büyük önemini belirleyen gerçek, altı yıllık mücadelenin ön plana çıkardığı iki ismin, Sandino ve Somoza'nın, Orta Amerika ulusal kurtuluş geleneklerinin yeniden canlanması ve kokuşmuş bir diktatörlük olarak kurumsallaşmış olmasıydı. Sandino'nun, gemileri ülkeden kovmak ve otantik bir li-

(8) Confidential Memorandum, Robert Olds, 2 Ocak, Ulusal Arşiv, RG 59,817.00/4350, alıntı, Richard Milltet, **Guardians of the Dynasty: A History of the US-created Guardia Nacional de Nicaragua and the Somoza family** (Maryknoll 1977) s. 52.

beral demokrasi kurmak için verdiği şöhretli fakat daima tecrit edilmiş gerilla mücadelesinin nihai yenilgisi, olağanüstü miktarlarda yardım, ekipman ve askeri birliğin gönderilmesi, aşırı karşı ayaklanma taktiklerinin uygulanması, üyeleri önce *sepoy*lar (*) olarak hareket eden daha sonra Birleşik Devletler Deniz Piyadeleri'nin yerini alan Ulusal Muhafızlar teşkilatı içinde yerli bir polis gücünün eğitilmesi için kapsamlı bir programın uygulanması sayesinde gerçekleştirildi. (9) Ne var ki, ulusal kurtuluş hareketinin yok edilmesi girişimi muhafızların komutam Somoza'nın iktidara yükseltilmesiyle pekiştirildi. Somoza'nın İngiliz dilini rahat kullanabilmesi ve Washington'dan gelen emirlere boyun eğmesi, hızla yükselmesini ve Nikaragua'yı neredeyse küçük bir aile fiefliği haline getirmek için askeri güç kullandığı zaman hoşgörüyle karşılanmasını sağladı. Sandino'nun 1934'te ölmesinden üç yıl sonra Somoza 108'e karşılık 107.201 oy kazandığı bir «seçim»le kolayca iktidarı aldı. Sacasa ailesine evlilik yolu ile girmesi sayesinde Muhafızları denetim altında tutabilmesi için gerekli olan sosyal konumu sağladı, fakat ihraç edilen sığır etinin her pound'u için 1-1/2 cent veya kamu gelirlerinden %5 kişisel haraç alınması gibi önlemlere pek bir meşruiyet sağlamadı. Bu tür araçlar sayesinde iktidar 42 yıl boyunca ailede kaldı. Birleşik Devletler gerçek bir hanedan yaratmıştı. Bu hanedanın yapısı devrilmesine yol açtı ve Birleşik Devletler'in bölge üzerindeki kontrolunda tehlikeli bir kopma yarattı. Washington'ın eylemlerinin muhtemel sonuçlarını algılama derecesi, 1932'de Managua elçisinin Somoza hakkında, «hiçkimse *Guardia* (Ulusal Muhafızlar)'nın tarafsız niteliğini onun kadar akıllıca ve bilinçli biçimde sürdüremez» deyişinden çıkarılabilir. (10)

(*) İngiliz ordusuna mensup Hintli askerler (benzetme) (ÇN).

(9) Dışişleri Bakanı Kellogg'a rapor, alıntı, Millett, s. 88.

(10) Alıntı, ibid., s. 134.

Somoza 1930'ların sonunda faşist grupların desteğini isteyecek, komşu devletlerle sürekli zıtlaşacak ve 1940'ların ortasında aşırılıklarıyla kitlesel ayaklanma tehlikesi yaratacaktı. Bu gerçeğe rağmen, Birleşik Devletlerle, bölgede, 1954 Guatemala karşı-devrimine kadar en ateşli ve sadık müttefikini sağladı. Orta Amerika'nın hiçbir yerinde 1930'ların krizi böyle kalıcı bir anlamda çözümlenmedi. Daima istisna olan Kosta Rika'da kriz bir dizi reformla ve politik iktidarın geleneksel oligarşinin uzağında yeniden saflaştırılmasıyla, fakat Honduras ve Guatemala'da 1940'ların ortasına kadar süren uzun diktatörlüklerle karşılandı.(11) Honduras'ta Tiburcio Carias Andino (1932-48)'nun rejimi bir seçim çağrısı yaparak bir meşruiyet cilasıyla durumunu pekiştirmek için çaba harcamadı; başlıca muz şirketleri arasında gerçekleştirilen bir pakt tarafından desteklendi ve kötü biçimde örgütlenmiş liberal isyancıları kolayca ezdi. Yine de Carias rejimi Jorge Ubico'nun monolitik Guatemala diktatörlüğünden (1932-44) her zaman için daha az şiddetliydi. Ubico seçildikten sonra bir yıl içinde solun kapsamlı bir baskı altına alınması için işe koyuldu ve on yıl boyunca bütün muhalefet belirtilerini kökünden kazıdı. Bizzat kendisi, «Benim dostum yok, sadece ülke içinde düşmanlarım var,» diyordu. İngiliz soyundan gelen bu yetmişini aşmış motosiklet düşkünü Guatemala'yı, idamlar, sürgünler ve uzun hapis cezalarıyla «boş bir bilardo masası gibi düzenli» tuttu. (12) 1930'lar boyunca Ubico'nun Orta Amerika'da tek bir akranı vardı: Salvadorlu General Maximiliano Hernández Martinez, 1931'de iktidara gelen Martinez 1932 ayaklanmasını bastırarak durumunu sağlamlaştırdı ve kendisinden yıllarca daha fazla yaşayan bir diktatörlük kurdu.

---

(11) Kosta Rika için bk. Samuel Stone, **Los Cafetaleros** (San José 1971) ve John Patrick Bell, **Crisis in Costa Rica: The Revolution of 1948** (Austin 1971).

(12) John Gunther, **Inside Latin America** (Londra 1940) s. 102.

1932 ayaklanması Salvador tarihinde belki de en önemli tek olaydır; ulusun kollektif belleğine bir dönüm noktası ve daha sonraki bütün gelişmelerin anlaşılmasını sağlayan bir matris olarak silinmez biçimde kazındı. 1932, sağ için korkunç bir komünist devrim örneği, sol için kanla bastırılan başarısız bir kahramanlık girişimi, bir kara efsanedir Kutuplaşmış El Salvador toplumunun her iki tarafı için de bu ayaklanma düşmanlarının varlığını açığa çıkarır. Bu yüzden de 1932 ayaklanmasının şimdiki iç savaş için merkezi bir önem taşıdığını reddetmek imkânsızdır.

1930'da oligarşinin ülke üzerindeki politik kontrolunda önemli çatlaklar belirmişti. Melêndez-Quinonêz klanı tarafından iktidara yerleştirilmiş olmasına rağmen Devlet Başkanı Pio Romero Basque (1927-31) politik yapının muhafazalı bir liberalizasyonuna izin vermek suretiyle kendisinden öncekilerin yolundan ayrıldı. Bu süreç Kasım 1930'da ülke tarihinin yegâne hilesiz, bu yüzden de kitlesel seçimiyle en üst noktasına vardı. Batı demokrasilerinin standartlarına göre bu seçim demokratik teminatlar açısından oldukça belirsiz fakat Orta Amerika için dikkat çekiciydi Çünkü, ismen belirlenmiş bir halefi bir yana bırakan Pio Romero, sadece biri ayırdedici ölçüde sağcı renkler taşıyan altı adayı listeye sokarak oligarşiyi şaşkınlığa düşürdü. Bu şaşkınlık Suchitotolu muhalif bir toprak sahibi olan liberal aday Arturo Araujo seçimi şaşırtıcı bir kolaylıkla kazanınca daha da derinleşti. Liverpool ve Zurich'te avukatlık ve mühendislik eğitimi gören Araujo ilişkide olduğu İngiliz İşçi Partisi'nden derin biçimde etkilenmiş ve yerel *vitalismo* hareketinin fikirlerine kuvvetle bağlanmıştı. *Vitalismo* yazar Alberto Masferrer tarafından tasarlanmış ve ciddiyetle önerilmişti. Araujo kabinesinde bir süre görev alan Masferrer, iş ve boş zamanın neredeyse cebirsel biçimde örgütlenmesiyle, beslenme, yerleşme, hijyen ve eğitimde minimum standartların belirlenmesi ve oluşturulması

ile ancak gerçekleştirilebilecek bir sosyal adaleti savunuyordu. On dokuzuncu yüzyıl pozitivizminin bu karmakarışık düşüncesi, Latin Amerika üniversitelerinin katı Thomist müfredat programı tarafından ısrarla beslenen bu sulandırılmış idealizm 1931'in El Salvador'unda asla gerçekleştirilemezdi ve popülaritesi, içine kapanık bir grup profesyonel ve toplum kurallarının dışında yaşayan bazı toprak ağaları ile sınırlıydı. Yine de, bu çevrelerde, 1920'lerde ekonomik ve politik hayatın değişen koşullarının bir sonucu olarak ürkek ve değişken bir reformizme doğru bir kayma olduğunu gösterdi ve sarsılmaz oligarşiye yönelik işçi ve öğrenci muhalefeti içinde dikkat çekici bir gelişme sağladı.

Daha 1917'de Devlet Başkanı Quinonez çalışanların bazı kesimleriyle işbirliği kurmanın ve bu arada, düzen ve disiplinin güçlendirilmesi için de büyük mülklere yerleştirilmiş ve doğrudan *hacendado*lar tarafından beslenen Ulusal Muhafızların askerlerine güvenmenin gerekli olduğunu anlamıştı. Filizlenmekte olan Avrupa komünist hareketinin uzak fakat enerjik motiflerine cesaretle meyleden Quinonez, bazı müphem eşitlikçi duygular taşıyan fakat pratikte, rejimi tarafından oyları belirlemek, gösterileri dağıtmak, atölye ve kırsal plantasyonlardaki yıkıcı gelişmeler hakkında rapor hazırlamak için beslenen ve silahlandırılan, uyanık gruplardan oluşan bir şebeke gibi davranan *Liga Roja*'yı kurdu 1920'lerin başında hoşnutsuzluk hızla artıyordu. 1922'de *Riga Roja* ve Ulusal Muhafızlar, çoğunluğunu, *colón*'un kambiyo kurundaki değişmelerin fiyatlar üzerindeki etkilerini protesto eden satıcı kadınların oluşturduğu pek çok insanı öldürdüler. Bu katliam hoşnutsuzluğun temposunu arttırdı ve sendika hareketinin oluşumunu hızlandırdı. Bu hareketin temeli hâlâ, GSYH'nın %15'ini temsil eden mamul mal üretimi ile, demiryolu işçileri, matbaacılar, ayakkabıcılar, hamur işçileri ve marangozların oluşturduğu gruplardan ibaret bir kent işçi sınıfı ile sınırlıydı. Matbaa

işçileri 1912 gibi erken bir tarihte, demiryolu işçileri ise 1915'te örgütlenmişlerdi. 1917'de 40 küçük ve koordine edilmemiş işçi grubu vardı. Bununla birlikte, 1918'de *Confederaciòn de Obreros de El Salvador* (COES) oluşmaya başladı ve 1924'te, *Federaciòn Regional de Trabajadores de El Salvador* (FRTS) adı altında yeni biçimiyle, sekiz saatlik iş günü, asgari ücret garantisi ve politik görüş ifade edebilme hakkı için mücadele vererek, tecrit edilmiş işçi gruplarının artan radikalizmine bir çerçeve oluşturdu. Böylece hareket bölgesel bir örgüt olan *Confederaciòn Obrera Centroamericana*'nın önemli bir üyesi olabilecek düzeye geldi. Bu gelişmelerin bilincinde olan «bilimsel işçi örgütü» uzmanı Pio Romero 1928 ve 1929'da çalışma saatlerinin sayısını sınırlayan ve bazı işçi grupları için iş kazası tazminatı öngören yasalarla hareketliliğin yolunu kesmeye çalıştı. Ne var ki, kırsal kesimde uygulanmayan, şehirlerde de az bir etki yaratan bu önlemler, ülkede yaşayan kitlelerin durumlarını politik yapı açısından hızla kavrayan ve komünizm yönünde bir arayış içinde olan bu her yana dağılmış bireyleri hiçbir şekilde yatıştıramadı.

Kıdemli komünist Miguel Mármol, Roque Dalton tarafından kaleme alınan ve Latin Amerika komünist hareketinin ihmal edilmiş klasiklerinden biri olarak kalmaya devam eden anılarında, özellikle ayakkabı işçilerinin bölgeyi etkileyen yeni radikal akımlar tarafından nasıl güçlü biçimde etkilendiklerini ve artan sayıda kentli işçinin anarko-sendikalizm, komünizm ve Leninizm üzerine ateşli ideolojik tartışmalara nasıl çekildiklerini betimler. Mármol'a göre, 1920'ler San Salvador zanaatçılarının «bolşevik ayakkabıları», «bolşevik tatlıları» ve hatta «bolşevik ekmeği» sattıkları bir zamandı (13) FRTS karargâhları, Arjantin, Fransa, İtalya, Birleşik Devletler ve Hollanda gibi uzak ülkelerden bu arada Meksika'dan propaganda (malzeme-

(13) Roque Dalton, **Miguel Marmol** (San Josè 1972).

si) sağlıyorlardı. Lossovsky, Bukharin ve Lenin'in broşürleri gece derslerinin konularını oluşturuyordu. Bu gece sınıfları 1927'de Guatemala kökenli Anti-Emperyalist Birlik'in yerel şubesinin kurulmasına öncülük ettiler. Bir komünist parti kurma girişimi 1925'te yapıldı fakat ölü doğdu. Bu parti —*Partido Comunista de El Salvador* (PCS)— kendi ülkesinde Aztek Çiftçi Birliği'nin kurulmasında sorumluluk yüklenen Meksikalı komünist Jorge Fernando Anaya'nın —Nahuatl dili konuşurdu— 1929'da gelişine kadar istikrarlı bir oluşum halini alamadı. Parti, Üçüncü Enternasyonal'in sadece gözlemci statüsü verebileceği ölçüde küçük, programatik ve örgütsel tutarlılık bakımından ise eksik bir partiydi ve daha çok Enternasyonal'in Karaibler bölgesi bürosunun ve Guatemalalıların deneyimine ve desteğine bağımlı kaldı. Buna rağmen PCS çok hızlı gelişti ve kuruluşundan sonraki 18 ay içinde ulusal politik mücadelenin ön safına çıktı.

Bu gelişmelerin arka planını, ekonominin, 1929 krizinin hemen ardından uğradığı çöküntü oluşturuyordu. İhracatın %85'ini oluşturan kahvenin fiyatı ilk 6 ay içinde %45 düştü ve nihayet düşüş %57'ye vardı. 1930 ve 1932 arasında bu maldan sağlanan ihracat geliri 34 milyon *colon*'dan 13 milyon *colon*'a düştü. 1931'de ulusal gelir 1928'dekinin yarısı kadardı. (14) Kredi katlandı, *colon* çöktü, altın ihracatı yasaklandı ve pek çok kahve fidanı söküldü. Plantasyon işçilerinin günlük ücretleri 30 *centavo*'dan 15'e düştü; kiracı köylülerin yaklaşık 1/3'ü borçluluk ya da işsizlik nedeniyle topraklardan atıldı. Bizzat devlet, gelirlerinin %30'unu kaybetti ve kamu hizmetleri ile ordudaki ücretleri uzun süre ödeyemeyerek kendi taahhütlerini yerine getiremedi.

---

(14) Mario Salazar Valiente, **«Esbozo historico de la dominacion en El Salvador: 1920-1974»** (Avances de Investigacion, Universidad Nacional Autnonoma de Mexico 1976) s. 5; Anderson, s. 12.

1930 Nisan'ında, artık PCS'nin kontrolu altına girmiş olan FRTS, mevcut sözleşmeleri ve asgari ücreti garanti edecek bir «işçi yasası» talep eden bir dilekçe için 50.000 imza topladı. San Salvador'da geleneksel 1 Mayıs günü 80.000 kişiyi bir araya getirdi. Bu sırada kentin nüfusu sadece 90.000 kişiydi. Bunu işsizlik merkezleri talep etmek için yapılan bir dizi gösteri izledi. *La Patria* gazetesi kampanyayı şu sözlerle betimliyordu: «Ayakkabı işçileri, demiryolu işçileri, dükkânlarda çalışanlar, *finca* (küçük çiftlik) yöneticileri, küçük toprak sahipleri, kısaca sermaye aristokrasisi dışında herkes sokaklarda.» (15) Pio Romero bütün gösterileri yasaklamakta ve sol-kanat propaganda malzemesinin basılmasını ve dağıtılmasını engellemekte gecikmedi. Liberalizm görüntüsü bir anda sona erdi. Eylül ayında, Sonsonate'de bir «beyaz terör» hüküm sürdü. 600'den fazla köylü Ulusal Muhafızlar tarafından tutuklandı. Ulusal Muhafızlar, kuruluş tarihi olan 1911'den itibaren, zamana, çoğunluğunu zanaatkârların oluşturduğu görece halkçı bir polisgücünden, devlet ve toprak ağaları için esas baskı aracına dönüştürülmüştü. Kasım 1930 ile Şubat 1931 arasında yaklaşık 1200 eylemci hapse atıldı. Hapse atılanların bir kısmı PCS üyesi iken (aralarında Juan Pablo Wainwright, Miguel Màrmol, Modesto Ramirez ve Agustin Farabundo Marti gibi önde gelen militanlar vardı) çoğunluğu değildi. Fakat rejim kendini anti-komünist bir sefere öyle kaptırmıştı ki bu tür ayırımlar büyük bir faaliyet içinde olan gizli polisin çalışmasıyla sınırlıydı. Belki de kendisine Araujo'nun nazik *vitalista* dostlarını «tehlikeli...akılsızlar» olarak değerlendirdiği için solcu kimliği yakıştırılan *La Patria* şikâyet ediyordu:

> «'Komünist' (terimi) bugün Tanrı'nın ve insanın yaptığı yasalardan korkan kişilerin onayladıkları her eylemi mahkûm etmek için kullanılan kolay bir ifadedir. Cumhuriyet'te her

(15) La Patria, 3 Temmuz 1930, alıntı, Wilson, s. 187.

türlü adalet talebine komünist demek gelenek olmuştur. Santa Tecla, elektrik fiyatının daha insani olmasını istese, zorbalar bu talebe 'komünist' demeye hazırdırlar... İşi olmayan iş ve daha iyi ücret istese, hemen 'komünist' damgasını yiyor.» (16)

Talihsiz Araujo, iktidarı bu koşullarda, 1931 baharında aldı. Kurduğu hükümet dokuz ay dayandı. Rejimin iflas ettiği, çürüdüğü ve bağımsız bir otoriteyi her nasıl olursa olsun icra edemediği tamamen aşikâr hale geldiği zaman *vitalismo*'nun peygamberi Masferrer hizmetlerini sunamaz hale geldi. Araujo, *colón*'u 2.50 dolara düşürmek için bir grup *cafetalero*'dan (kahve ekicisi) gelen 500.000 *colón*'luk bir teklifi reddettiği zaman, oligarşi derin biçimde hoşnutsuz olduğu bu rejimi boykot etmeye girişti. Ne var ki, Araujo, işçilerin ve köylülerin de eşit derecede sert muhalefetiyle yüz yüzeydi. Nisan ve Mayıs aylarında büyük köylü grevleri oldu ve Temmuz'da gerçekleştirilen bir öğrenci gösterisi sıkıyönetimin ilanına yol açtı. Bu gelişme orduyu ön plana çıkardı ve şaşkın liberal başkanın sonunu tayin etti. Üç aydır paralarını alamayan subaylar durumdan hoşnutsuzdular. Asker alma işlerinde gittikçe artan güçlüklerle karşılaşıyor, seçimlerde herhangi bir adayı desteklemekten özenle kaçınmış olmalarına rağmen, doğrudan doğruya «İşçi Partisi»nin faaliyetlerine atfedilen bu durum nedeniyle derin bir endişeye kapılıyorlardı. (17) Kasım'da San Salvador garnizonu ücretlerin ödenmesi için greve gittiğini ilan etti. On gün sonra, 2 Aralık'ta, bir grup albay Eylül ayından beri planladıkları darbeyi gerçekleştirdiler. Askeriyenin sadece 1/3'ü hükümetin yanında yer aldı ve üç gün süren çatışmalardan sonra hiçbir sivilin içinde yer almadığı askerî bir cunta iktidarı ele geçirdi

Cunta, iki gün içinde, Araujo'nun Savaş Bakanı

(16) **La Patria**, 5 Kasım 1930, alıntı, **ibid.**, s. 214.
(17) **Elam**, s. 20-6.

General Maximiliano Hernandez Martinez'e devlet başkanlığı ünvanını vermişti. Martinez, bir çeşit egzantrik olarak şöhretini güçlendiren bir dizi popülist konuşma yaptıktan sonra 1930 seçim kampanyası sırasında görevinden ayrılmıştı. Pek çok subay gibi mütevazi bir geçmişten geliyor, fakat içkiden kaçınma, vejeteryanizm ve teozofiye bağlılığıyla akranlarından ayrılıyordu. Aristokrasinin *el indio chiflado* (çılgın kızılderili), halkın ise *el brujo* (büyücü) dediği, Martinez, insan ruhunun bir başka bedende vücut bulduğuna inanıyor ve bu görüşlerden hareketle bir karıncanın hayatının bir insanınkinden daha değerli olduğunu öne sürüyordu. «Ben öldüğümde varsın düşmanlarım yeniden dirilsinler,» diyordu. El Salvador'un yeni devlet başkanı sarayının terasına içinde renkli sıvılar olan büyük fıçılar yerleştirmişti. Her gün güneşin altında egzersiz yapıyor ve sonra diş ağrısından kalp hastalıklarına kadar her derde deva olan ilaçlı sıvılarla arınıyordu. Kendisine, *Presidente*, devlet başkanı, yerine *el Maestro* (üstat) denmesini tercih eden Martinez, başkanlığını garip bir saray rejimiyle sürdürüyor ve kişisel saltanata izin veren mutlak bir iktidara sahip yerel diktatörler soyuna mükemmel biçimde uyuyordu. Yine de, bu garipliklerin hiçbiri onun Ocak 1932 ve sonrasındaki faaliyetlerini açıklamaz. Martinez'in bu dönemdeki faaliyetleri, tam olarak, egemenliğine yönelik büyük bir meydan okumayla karşılaşan bir sosyal sınıfın ihtiyaçlarına uyuyordu.

Aralık darbesi kitle hareketliliğini hızlandırdı. Hareket, daha çok Santa Ana'dan Ilopango'ya kadar uzanan ülkenin orta kesiminde ve batısında yoğunlaştı. PCS bir yıldan fazla süredir bu bölgelerde ajitasyon yapmaktaydı. Kırsal kesimdeki öğretmenlerin radikalizmiyle destekleniyor ve geceleri gizlice toplanan, özellikle Ahuachapàn, Izalco ve Juayûa'da etkinlik kazanan «halk üniversiteleri» aracılığıyla köylülüğün desteğini sağlıyordu. Ne var ki, partinin kitle temeli ve bu işi ken-

di adı altında yürütebilmesini sağlayacak popülaritesi hâlâ eksikti. Bu yüzden faaliyet SRI *(Socorro Rojo Internacional* - Kızıl Enternasyonal Yardımı -) adı altında sürdürülüyordu. Bu geniş bir cephe örgütüydü ve yaptığı propagandaya bakılırsa amacı şuydu:

> «Emperyalizmin, kapitalist hükümetlerin ve bütün diğer baskı ajanlarının cezalandırdığı bütün işçileri savunmak... (bunu) ajitasyon, kamuoyu oluşturma ve örgütlü gösteriler aracılığıyla bu işçilere ve ailelerine yasal yardım (sağlayarak) ve maddi araçları paylaştırarak (yapmak)... SRI'nin yardımı devrimci mücadelede düşenlerin ve cezalandırılanların ailelerini de kapsar... Politik görüşleri, ırk ve milliyetleri ne olursa olsun giriş kartını dolduran herkes örgütün amaçlarını kabul etmiş sayılır.» (18)

SRI ülke dışından biraz para sağlıyordu; aktif bir çevre oluşturmakta gösterdiği başarıyı ise, daha çok, Agustin Farabundo Marti'nin geniş çaplı çabasına borçluydu. Marti PCS'nin lideri olarak kabul ediliyordu ve ülkenin bilinen en radikal sınasıydı. Marti *(èl Negro)* 1920 ve 1930'larda Orta Amerika'ya geçen kozmopolit ajitatörler grubundandı. Üniversite eğitiminin orta yerinde sürgüne gönderildiği için (bu arada bir felsefe profesörünü aklın yapısı üzerine bir tartışmadan sonra düelloya davet etmişti) bu kariyer ona zorla verilmişti. Meksika'da «Kızıl Müfrezeler»e katılan Marti, daha sonra Honduras ve Guatemala'da, fırıncı, duvarcı ve çiftlik işçisi olarak çalıştı. 1925'te talihsiz *Partido Socialista Centroamericano*'nun kuruluşunda bir öncü rolü oynadı ve El Salvador'a pek çok kısa seyahat yaparak sol-kanat tartışma gruplarının örgütlenmesine yardımcı oldu. Bu gruplar hâlâ varolan AGEUS'u *(Asociacion General de Estudiantes Universitarios Salvadorenos)* —Salvadorlu Üniversite Öğrencileri Genel Birliği— oluşturmakta ve FRTS'nin sosyalist belkemiğini sağlamaktaydı. Sık sık girdiği hapisaneden, bir ker-

(18) Alıntı, Anderson, s. 26.

sinde Pio Romero rejimini zor durumda bırakan bir açlık greviyle kurtulan Marti, SRI ve New York'taki Anti-Emperyalist Birlik için çalıştı. Daha sonra, Sandino'ya katılmak için Orta Amerika ülkelerinin çoğunu kapsayan zahmetli bir yol katetti ve onun kişisel sekreteri oldu. Nikaragua ve El Salvador'daki çağdaş ulusal kurtuluş güçleri bu katılma büyük değer verdiler fakat Marti, Sandino'yu komünizme kazanmaya çalışınca aralarındaki ilişki kötü biçimde sona erdi. Temmuz 1929'da Marti Meksika'ya döndü. Daha sonra, Uruguaylı kadın şair Blanca Luz Blum'a Sandino ile anlaşmazlığını şu üstü kapalı sözlerle açıklayacaktı:

> «Sandino ile anlaşmazlığım, zaman zaman söylediği gibi, moral ilkelerdeki farklılıktan veya yol gösterici normlara muhalefetten ötürü değildi... Kendisi benim komünist programımı benimsemiyordu. Bayrağı, sadece ulusal bağımsızlığın bayrağıydı... toplumsal devrimin değil. Resmen ilan ediyorum ki, General Sandino dünyanın en büyük yurtseveridir.» (19)

Hareketleri bu olaydan sonra bir süre izlenemediği. kendisi de yorgunluktan şikâyet ettiği için, Marti'nin sinirsel bir çöküntüye uğradığı söylenir. Sebebi ne olursa olsun, 1931'in başında, El Salvador'a geri döndü ve iki kez hapse altıldı (yine bir açlık grevi ve kitlesel ajitasyon sonunda serbest bırakıldı). O sıralarda gözden düşmüş Troçki'ye duyduğu hayranlığın onu yoldaşlarının çoğundan ayırmış olması gerçeğine rağmen, PCS' nin kampanyasının yönetiminde öncü bir rol kazandı. Bu sırada Troçki'nin resmi, yakasından eksik etmediği kızıl yıldızı süslüyordu.

22 Ocak 1932'deki ayaklanmada PCS'nin oynadığı rol, gerçekte ne Marti tarafından kararlaştırılmış ne de onun tarafından yönetilmişti. Parti yürütme komi-

---

(19) Bk. Mauricio de la Selva, «El Salvador: Tres Decadas de Lucha (Cuadernos Americanos, no. 21, Ocak - Şubat 1962) s. 202. Marti'nin standart biografisi için, Jorge Arias Gomez, Frabundo Marti (San Josè 1972).

tesi ayaklanma planları üzerine uzun ve bazan çok şiddetli bir tartışmadan sonra karara vardı, fakat aktüel ayaklanmayı yönetmedi. 1932 ayaklanmasına «komünist» ismini vermek hata olur, çünkü PCS bir kez başlayan hareketi kontrol altına alamadı ve ona bir yön ve komünist bir program kazandırmayı başaramadı.(20) Aslında, pek çok bölgede hareket öylesine ani patlak verdi ki, komünist liderliğin yönetimi altında olanlar da dahil, üstü kapalı bir demokratik radikalizmin ötesinde herhangi bir politik fizyonomi kazanamadı.

PCS'nin yeni Martinez hükümetinin Ocak 1932'nin ilk iki haftasında çağrı yaptığı belediye ve meclis seçimlerine katılma kararı parti içinde hararetli bir münakaşaya yol açtı. Miguel Màrmol'un önderlik ettiği genç kanat, hazırlık için az zaman olduğu, hükümetin seçimlerde kesinlikle hile yapacağı, kırsal kesimdeki hareketlilik ve şiddet düzeyinin bir seçim kampanyasının yarar sağlayabileceği düzeyin ötesinde olduğu temelinde muhalefet ediyordu.(21) Parti entellektüelleri, seçimin kitlelerle daha derin ilişkilerin kurulmasını sağlayacağını ve askeriyenin kitlelerin gözünde, bir ayaklanmanın yürekten desteklenmesine yeterli ölçüde değer kaybına uğramamış olduğunu ileri sürüyorlardı. Marti'nin bu grubu desteklemesiyle muhalefetin üstesinden gelindi. Bu arada, kahve ekim alanlarında bir genel grev örgütlemek suretiyle baskı yapılması kararlaştırıldı.

3 ve 5 Ocak günleri yapılan ilk oylama deneyi seçim stratejisini açıkça işlevsiz hale getirdi. Ulusal Muhafızlar oy sandıklarına katı bir kontrol uyguladılar ve basın sıkı biçimde sansür edildi. Tecrit edilmiş durum-

---

(20) Bu konu hakkında tartışma için bk. David Alejandro Luna, «Un Heroico y Trágio Suceso de Nuestra Historia», **El proceso Político Centroamericano** içinde (San Salvador 1964) s. 49; Dalton, s. 244; 248; 268.

(21) Dalton, s. 248.

daki *tomalar* (toprak işgalleri) öldürme olaylarıyla baskı altına almdılar. PCS'nin El Salvador'da kazandığı ilk zaferler ya açıkça geçersiz kılındı ya da sahtekârlık yapılarak geri alındı. Seçimlerin bir haftalık süre içinde yapılması gereken ikinci round'u ertelendi ve tam bir kuşatma durumu oluşturuldu. Ahuachapân gibi bazı bölgelerde köylüler açıktan isyana öyle yakındılar ki parti, bir askerî karşı saldırı yaratabileceği gerekçesiyle kışlalara ayrı ayrı saldırıda bulunmamaları için onları yatıştırmak amacıyla özel komisyonlar göndermek zorunda kadı. Silahlı ayaklanmanın 16 Ocak'ta gerçekleştirilmesi için hazırlık yapılması 7 Ocak gecesi oy birliği ile kararlaştırıldı. Ne var ki, tarih, bir sonraki hafta, felaketli sonuçlarıyla birlikte önce 19 Ocak'a ve sonra 22 Ocak'a atıldı. Bu ertelemeyi, Marti, kentteki ordu birlikleri arasmda ayaklanmanın daha ileri düzeyde örgütlenebilmesi için desteklemişti. Fakat rejim 18 Ocak'ta planları açığa çıkardı ve yerel liderlerin çoğu vuruldu. Marti, yardımcısı olan iki öğrenci, Luna ve Zapata ile birlikte hapse atıldı. Liderini kaybeden, planları açığa çıkan ve askerî birliklerden ciddi bir destek sağlaması imkânsız hale gelen PCS, durumu tekrar gözden geçirdi; Màrmol'un önderlik ettiği ayaklanma yanlısı eğilimin, geri çekilmenin felâkete yol açacağı, harekete geçmenin ise zafer imkânı sağlayacağı yolundaki görüşü üstünlük sağladı.(22)

Böylece ayaklanma PCS liderliğinin en önde gelen simasının varolmadığı koşullarda sadece en temel askerî hazırlıklar yapılarak patlak verdi. Bu arada rejim durumu fark etti: ayaklanmanın ilk saatleri içinde partinin geri kalan liderleri ele geçirildi ve San Salvador'da bile ayaklanma zemini sağlanamadı. Bu durumda hareket, esas olarak, Sonsonate ve Ahuachapàn'ın batı kesimlerinde. Izalco, Juayûa ve Nahuizalco şehirleri üzerinde merkezlendi. Bu *pueblo*larda (küçük yerleşim

(22) **Ibid., s. 274-5.**

merkezleri) ayaklanmanın liderliği parti tarafından değil aile bağları ve yarı-resmî otorite konumları ile destek verebilen *caciquesce* (varlıklılar) ile gerçekleştirildi. Izalco'da, yoksullukla alâkası olmayan ve seçimlerde Araujo'nun adaylığına karşı çıkmış olan *cacique* José Feliciano Ama 22 Ocak gecesi şehri kolayca ele geçirdi. Birkaç *hacendado,* polis görevlisi ve yerel hükümet çalışanı (diğer yerlerdeki gibi bunlar da doğal olarak telgrafçılardı) saldırı sırasında öldürüldü. Fakat bunların sayısı yarım düzineyi geçmiyordu. *Campesinolar* (köylüler)'ın başlıca faaliyeti dükkânları yağmalamak ve cümbüş yapmaktan ibaretti. Kuzeybatıda Juayua şehri aynı şekilde ve kolayca ele geçirildi. Burada Ulusal Muhafızlar yoktu ve Aralık Darbesi'nin hemen ardından Guatemala'ya çekilen Araujo'nun bıraktığı silahlarla yeterince donatılan isyancıların karşısında sadece iki polis karakolu vardı. Ayaklanmadan sonra ele geçirilen dokümanlara göre yaklaşık 484 kişi isyancı güçlere bağışta bulunmuştu ki, bu da, desteğin sadece sıradan *peon*lardan (rençperler) gelmediğini gösteriyordu. Ayaklanmayı yine halk adaletinin uygulandığı katı bir model izledi: *alcalde*ler (belediye başkanları), önde gelen *hacendado* ve hükümet görevlileri başlıca kurbanlardı. Buna rağmen, enerjinin çoğu büyük çapta nefret edilen çiftlik kâhyaları *(mayordomo)*'nın ele geçirilmesi için harcandı. Zengin kadınlar un öğütmeye zorlandılar. Bu arada şehir bandosu çalıyor, havai fişekler atılıyor ve köylüler Sonsonate yolunda Nahuizalco üzerine yürümeye hazırlanıyorlardı.

Ayaklanma batıda, Ahuachapàn'da, garnizonun güçlü direnişiyle karşılaştı. Borular öttürülerek ve davullar çalınarak üç kez cepheden saldırıldı. Çoğu askerin ve bazı subayların PCS'ye sempati duyuyor olmaları gerçeğine rağmen, hızla örgütlenen sivil milisle pekiştirilen ordu saldırılara dayandı. Yakındaki Tacuba'da azimli bir komünist olan Cuenca'nın ailesi ayaklanmanın liderliğini ele aldı. Fakat PCS'nin *cacique*lerden

daha önde olduğu diğer merkezlerde işler iyi gitmedi. San Salvador çevresinde, Colòn, Santa Tecla, Soyapango ve Ilopango (ayaklanmanın en doğu ucu)'da da bazı hareketler oldu. Bunların hiçbiri, özellikle nefret edilen bir avuç toprak sahibinin idam edilmesinden ve zamansız bir *Rebûblica Sovietica* (Sovyet Cumhuriyeti)'nın ilanından öteye gidemedi. 23'ü gecesi isyancıların elindeki yegâne güvenli üs Juayûa idi. Günün erken saatlerinde Sonsonate'yi almak için yapılan başarısız bir savaşta 70 kişi ölmüştü. Burada, isyancılar, Ulusal Muhafızları kışlalarına sürmüşlerdi; fakat makinalara karşılık sadece birkaç antika tüfeğe ve palalara sahip oldukları için kısa sürede kaotik bir geriçekilişe zorlandılar.(23)

Ayın 24'ünde hükümet kuvvetleri karşı saldırıya geçiyorlardı. Martinez, General Josè Tomàs Calderòn'u baskı gücünün başına geçirdi ve yasa dışı sivil grupların —*Guardics Civicas*— oluşmasını teşvik etti. «Kardeşlik grupları» adını alan ve faşistlerinkine benzer törenler yapan bu birlikler kısa süre içinde karşı-devrimin en aktif ve düzginsiz güçleri olduklarını kamtladılar. Şehirlerde seçmen listeleri ve kütükler PCS militan ve sempatizanlarının teşhisi için kullanıldı. Bunlar yığınlar halinde yakalandılar ve vuruldular. Miguel Màrmol, infaz mangasının dört yaylım ateşinden mucizevî bir şekilde kurtuldu; yoldaşlarının hepsi istisnasız telef oldu. Parti örgütünden geriye bir şey kalmadı. Bütün sol ezildi ve idamlar haftalarca sürdü.

Ne var ki, kırsal kesimde uygulanan baskı birkaç saat içinde gerçek bir pogrom halini alarak kitlesel boyutlara ulaştı. İzalco'da *cacique* Ama yöre halkının eline geçti, linç edildi ve vücudu parçalandı. Tacuba'da Cuenca ailesinin iki kişi dışında bütün fertleri idam edildi. Juayûa'da evler ateşe verildi ve köylüler kaçarlarken vuruldular. Daha sonra güvenli yolculuk vesi-

(23) Ayaklanmanın ayrıntılı anlatımı için bk. Anderson, s. 98-123.

kası için kimlik bildirmeleri emredildi ve kendilerini belli edenler vuruldular. Bir görgü tanığının anlattıklarına göre, Nahuizalco'da tek bir gün içinde (13 Şubat) 985 kişi öldürüldü. Bütün *indios son machetes* (ürün toplayıcılar) karışıklık çıkarmaktan suçlu bulundular ve yakalandıklarında sorgusuz ve herhangi bir yasal işlem yapılmaksızın idam edildiler; pek çok kadın ve çocuk kendi mezarları kazdırıldıktan sonra topluca öldürüldü. Kuşkusuz, bu katliamın gerçek boyutunu hesaplamanın bir yolu yok. Ciddi bir kaynak tarafından verilen en düşük sayı 10.000 ölüdür; bazılarına göre 40.000 kişi yok edilmiştir; fakat en ortak sayı 30.000'dir.(24) Kesinlik aramak bir bakıma anlamsız; olağanüstü büyük sayıda insan ancak bir terör dalgası olarak isimlendirilebilecek bir hareket sırasında öldürüldü. Ürküntüye kapılan Salvador oligarşisi ve onun askerî müttefikleri jenosid çarelerine başvurmak için bütün güçleriyle hazırlanmışlardı. Bu gücün en açık konuşan sözcüsü Sonsonate'nin askerî şefi Albay Marcelino Galmadez'di. Şöyle diyordu:

> «Komünizm rüzgârın salladığı bir ağaçtır. Sallanan ağaç tohumların düşmesine neden olur; aynı rüzgâr tohumu başka yerlere taşır. Tohum bereketli toprağın üzerine düşer. Komünizmle baş etmek için toprağı temizlemek gereklidir.» (25)

Martinez egemenliğini katı biçimde yeniden kurmakla meşguldü: «Devlet bütün vatandaşların itaat etmeleri gereken yasalar yaptı. Siz onları ihlâl ettiniz ve hükümet bütün ülkenin ağır bir zarara uğramasını önlemek için sizleri cezalandırmak zorunda kaldı.» (26) Sağ-kanat gazete *Prensa Gràfica* bu sözleri daha da aşan bir çağrıda bulundu:

> «El Salvador'un her köşesindeki şereflyle çalışan insanların... İtalyan facio'sunu, İspanyol silâhlı müfrezelerini (somatenes)

(24) Anderson sayıları tartışır, s. 135; 145.
(25) Ibid., s. 148.
(26) Alıntı, Wilson, s. 262.

ya da Action Française'nin yurtsever gençlik gruplarını örnek alan bir milis içinde... ailelerimizi ve evlerimizi, Kızıl Ordu'nun saflarını dolduran, bize atalarımızdan miras kalan bu özgür ve cömert ulusu kana boğmayı uman hain çetelerin öldürücü ve vahşi saldırılarına karşı savunmak için örgütlenmesi.» (27)

Bu «Kızıl Ordu»nun kurbanları açıkça ilan edildikleri için sayısal olarak ortaya konulabilir. Kaynakları ayrıntılı biçimde inceleyen Thomas Anderson 30 sivil ve 50 asker kişiden oluşan azami bir sayı verir.(28)

29 Ocak'ta Marti ve genç yardımcıları, Luna ile Zapata, yargılandılar. Askerî duruşmada komünist lider, mahkemenin, bir sınıfın diğer bir sınıf tarafından yargılanması olduğunu; öğrencilerin orta sınıfa mensup idealistler oldukları için ayrı tutulmaları gerektiğini söylediyse de fayda etmedi. O gece Marti, Sandino ile seferlerinin öykülerini nakletti ve son itirafta rahiple hararetli bir tartışmaya girişti. Luna ve Zapata, kendilerini «Tanrı'nın adını anarak» ölmeye zorlayan Padre (Peder) Ramirez'den son dualarını aldılar. Onları işiten Marti'nin gökyüzüne bakarak acı ve alaycı bir tebessümle bu güzel ama onun için anlamsız sözcüğü, «Tanrı» sözcüğünü, tekrarladığı söylenir.(29)

Salvador silâhlı kuvvetleri işlerin kötüye gitmesi halinde dış destek beklentilerine güvenmiş olsa da karşı-devrimi çekip çevirdi ve sonuca ulaştırdı. 21 Ocak'ta *El Diario de El Salvador* açıkça şunları yazıyordu:

«Komünistlerin ulusu kontrol altına almaları halinde Birleşik Devletler içişlerimizi idare etmek için müdahale edecek... hükümet karışıklıkların üstesinden gelme yeteneğini göstermezse sonuç elbette müdahale olacak...ülkemiz yeryüzünün en güçlü ulusunun etki alanı içindedir.»(30)

---

(27) Prensa Gráfica, 27 Ocak 1932, alıntı, Elam, s. 42.

(28) Anderson, s. 136.

(29) Jorge Schlesinger, **Revolucion Comunista** (Guatemala 1946) s. 198.

(30) Alıntı, Wilson, s. 263.

Ayaklanma haberleri üzerine üç Birleşik Devletler ve iki Kanada savaş gemisine Salvador karasularına girme emri verilmişti. Kanada destroyeri *Skeena*'dan bir müfreze İngiliz viskonsülünün isteği ile karaya çıkarıldı, fakat Martinez'in protestosu üzerine alelacele tekrar gemiye alındı. Birleşik Devletler «Özel Hizmetler Filosu»nun gemisine «karaya birlik çıkarmaya hazır olma» emri verildi; fakat Martinez'in verdiği bilgiye göre. sükûnet sağlandığı» için hızla geri çekildiler. Birleşik Devletler Martinez hükümetini darbeyle iktidara geldiği için hiçbir şekilde tammadı. (31)

Öte yandan PCS, Enternasyonal'in Karaibler Bürosu'ndan ayaklanma konusunda tavsiye isteğine bir yanıt bile alamamıştı. Ne var ki, yanıtın, Mart 1932'de Birleşik Devletler Komünist Partisi'nin gazetesi *Communist*'te O. Rodriguez imzalı bir makale temelinde muhtemelen gönderilmiş olduğunu farz edebiliriz. Rodriguez, «El Salvador işçi ve köylülerinin KP'nin liderliği altında kahramanca mücadeleleri»ni övdü; ayaklanmayı, «Karaib ülkelerinde ve bütün Latin Amerika'da devrimci kabarışın gelişmesinde bir dönüm noktası» olarak tanımladı. Fakat PCS liderliğini. kitleleri hazırlamakta başarısızlığa uğradığı için suçladı ve dikkati çekti ki, «Salvador ayaklanmasının başlıca derslerinden biri darbeci ve 'sol' sekter eğilimler tehlikesidir ..» (32) İlginç olan, bu sırada Enternasyonal'in, faşizme karşı komünist olmayan güçlerle birleşik cepheyi reddettiği «aşırı-sol» aşamadan, burjuva ve küçük burjuva güçlerle programda aşırı tavizleri de kapsayan ittifakların yapıldığı tam karşıt «Halk Cephesi» aşamasına henüz geçmemiş olmasıydı. Yine de, Marti'nin inandığı PCS'

---

(31) Alastair White, **El Salvador** (Londra 1973) s. 113-14; Kenneth J. Grieb, «The United States and the Rise of General Maximiliano Hernández Martinez (**Journal of Latin American Studies**, c. 3, no. 2, 1979) s. 163.

(32) **Communist**, Mart 1932, alıntı, Anderson, s. 146.

nin ve «muhalif eğilimler»in bağımsızlığı (görüşü) sert bir tepkiyi gerektirdi. PCS'nin silahlı mücadeleyi yeniden düşünmesine kadar 40 yıl geçecekti. O zamana kadar parti liderleri 1932 kahramanlığını diri tutacak, PCS'nin öncü rolü üzerinde duracak, fakat ciddi bir eleştirel analizden kaçınacaklardı.(33) İki yıl süren çılgın ve karmaşık bir faaliyetten sonra kırılan ve yönünü kaybeden parti sessizce Stalinizmin sürüsüne katıldı. Yine de, 1932 başarısızlığını, sadece, partinin kitleselleşememesi ile, tam disiplinli parti kadrosunun bir hücreler sistemi ile açık ve tutarlı bir çizgi geliştirme kapasitesizliği ile açıklamak hatalı olacaktır. Hepsi bir yana, bu eksiklikler daha büyük bir zayıflığı yansıtıyordu: kitlesel bir devrimci hareketin çekirdeğini oluşturamayacak kadar zayıf ve genç bir kent işçi sınıfı. PCS'nin yoksun olmadığı açıkça görülen voluntarizm, ne miktarda olursa olsun, bu yapısal engelin üstesinden gelemezdi.

1932 olaylarının yakından incelenmesi, Martinez'in Ocak seçimleri için çağrı yapmak suretiyle radikalize olmuş köylü ve zanaatkârlarla hesaplaşmayı kolaylaştıracak bir kalkışmayı fiilen kışkırtmaya çalıştığı argümanını dışlayamaz. Her ne olursa olsun, oligarşinin kısa fakat şiddetli krizinin çözülümü, iktidarın, hâkim blok içinde ayırt edici biçimde yeniden yapılaştırılmasına yol açtı. Şimdiden sonra askeriye, bir kurum olarak, bir dizi diktatörlük aracılığıyla politik işleri yürütecekti Toprak sahibi burjuvazinin ödediği fiyat buydu. Fakat ayaklanmanın zorunlulukları onu hükümetten kısmen çekilmeye zorladıysa da, bu sadece en yük-

(33) Bk., örneğin, A. Gualàn, «Years of Valiant Struggle: 35 Years of the Communist Party of El Salvador» (**World Marxist Review**, c. 8, no. 6, Hazira n1965) s. 46. PCS'nin 1932'deki rolü hakkında özlü bir değerlendirme için bk. Benedicto Juarez «Weakness of the Revolutionary Movement of 1932», Tricontinental Society içinde, **Revolutionary Strategy in El Salvador** (Londra 1981), s. 29-32.

sek görev yerlerini etkiledi; bağımlı ekonomiyi hâlâ elinde tutan oligarşi ne ekonomik ne de toplumsal gücünden ve ne de bunun gerektirdiklerinden feragat etti. Yöntemler değişti fakat sistem aynı kaldı.

3

Yeniden Tertiplenen Militarizm

«(Albay Osorio yönetiminde) El Salvador hakiki toplumsal ilerleme yolunda samimi bir programa sahip ve halen kendini küçük bir ulusun demokrasiyi uygulama örneği haline getirme yolunda.»

Birleşik Devletler elçisi Biddle Duke, 1952(1)

«(Seçim) tam bir maskaralık(tı). Parası ödenmiş seçmen sürüleri hükümetin kamyonlarıyla açıktan açığa bir oy verme yerinden diğerine taşındılar... Uzak yerlerdeki oy verme merkezlerini ziyaret eden yabancı muhabirlere oy pusulaları verildi ve büyük bir şamata içinde, gidip oy kullanmaları söylendi. Bana verilen pusulayı yıllardır hatıra olarak saklıyorum.»

New York Times'ten Paul Kennedy, 1956 oylaması üzerine.(2)

Martinez 1932'nin gölgesi altında on iki yıl hüküm sürdü. Ara sıra darbe tehditleri oluyor, her defasında «seçim»e başvuruyordu. Yine de özel olarak kurduğu

(1) Alıntı, John Martz, Central America: The Crisis and the Challenge (Chapel Hill 1959) s. 94.

(2) Paul P. Kennedy, The Middle Beat: A Correspondent's View of Mexico, Guatemala and El Salvador (New York 1971), s. 177.

Pro-Patria partisinin hükümetine yönelik bir tehdit ya da önemli bir kesinti olmadı. İyice ehlileştirilmiş politik örgütler dışında sendikalar ve herşey yasadışı ilan edildi; biraz bağımsızlığa sahip olanlar sadece kısa ömürlü, içe kapalı bir varlığı sürdürdüler ve pek az etkili oldular. Üniversite özerkliği gerekli görüldüğü an ihlâl edildi ve baskı tam bir kuşatma durumu olarak devam etti. Süregiden ekonomik kriz karşısında Martinez, borçlar üzerinde moratoryum ilan ederek, bazı zanaat ürünlerini korumak için yeni gümrük tarifeleri getirerek, colón'u devalüe ederek ve hatta izinsiz yerleşmelerin bir kısmına yasallık kazandırarak, ortodoks liberallikten bir dizi sapmalar yapmak zorunda kaldı. Daha fazla kredi sağlama işini düzenlemek için 1935'te *Banco Hipotecario* kuruldu; bunu 1943'te *Caja de Crédito Rural* izledi. Toprak sahibi burjuvazi bu ayarlamaları (özellikle devalüasyonu) bütünüyle kabul edilebilir buldu; mülk sahipliği ya da üretim modelini değiştirmek için hiçbir şey yapmadılar. Bu model *martinato* (Martinez dönemi) boyunca değişmeden kaldı. Bazı Latin Amerika devletlerinde, en otoriter tipte bile görülen enflasyoner büyüme ve popülist deneylere hoşgörü yoktu. Bunlara ihtiyaç da yoktu: hakim sınıf, sorununu en etkili yöntemlerle «çözmüş»tü. Askeriye ve oligarşinin içinde pek çok çelişki ve çatışmaları barındırmasına rağmen Martinez diktatörlüğü 1930'lardaki kriz içinde kurulan bütün Orta Amerikan diktatörlüklerini istikrarsızlaştıran İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik ve politik etkilerinden daha uzun süre yaşayabildi (3).

Yönetme tarzı, askeriyenin eğitiminde Almanya ve İtalya'ya olan bağımlılığı ve Almanya'nın Orta Amerika'daki varlığının önemi ile tutarlı olarak Martinez

(3) Bu rejim hakkında ayrıntılı bir inceleme, David Alejandro Luna, «Anàlisis de Una Dictadura Fascista Latinoamericana: Maximiliano Hernàndez Martinez, 1931-1944» (La Universidad, San Salvador'no: 5, Eylül - Ekim 1969).

—Hitler ve Mussolini'nin alenen hayranıydı— Haziran 1940'da Müttefikler'e sempati duymamn bir «ulusal suç» olduğunu ilan etti. İtalya savaşa girdiğinde 200 kara gömlekli San Salvador sokaklarmda muzafferane bir gösteri yürüyüşü yaptı. Fakat bu tutumu sürdürmek, sadece iktisadi nedenlerden ötürü bile, imkânsızdı. 1930'da Birleşik Devletler Salvador kahve ihracatının %14.9'unu satın almıştı; 1943'te Birleşik Devletler piyasasının %96.4'ünü elde tutuyordu. Avrupa'ya giden ticaret yolları kesikti ve Birleşik Devletler'in yarıküre üzerindeki kontrolu tartışılamazdı. Birleşik Devletler'in hegemonya çağı aşikâr biçimde başlamıştı. Martinez «saf değiştirmek» zorunda kaldı ve bu Alman mülkiyetindeki toprakların kamulaştırılması ile —Guatemala ve Kosta Rika'da çok daha geniş çapta yapıldı— bir ölçüde yumuşatılmış olsa da, ülkeyi, demokrasinin faziletleri ve faşizmin hastalıkları konusunda yapılan bir propaganda seline açtı. Bunun, özellikle orta sınıftan öğrenciler ve küçük rütbeli subaylar arasmda kaçınılmaz sonuçları oldu.

Yeni bir seçim münasebetiyle hoşnutsuzluk 1944 baharı boyunca arttı. 2 Nisan'da —Paskalya Yortusu'na rastlayan Pazar günü— meslek sahibi orta sınıf kesimleriyle ittifak kuran küçük rütbeli subaylar ülke çapında sadece iki gün süren şiddetli çatışmalardan sonra bastırılan bir darbe harekâtma giriştiler. Bazı bölgelerde isyancı subaylar sivillere silah dağıtmışlardı. Pek çok ölü ve yaralı vardı. Kısa sürede durumu kontrol altına alan Martinez «yasaları uygulama» ve önde giden komplocuların idamını sağlama hatasını işledi. Fakat koşullar 1932'deki gibi değildi; hoşnutsuzluk çok yaygındı. Kentlerdeki işçiler ile orta kesimler, küçük burjuvazi ve öğrenciler diktatörlüğü ve idamları protesto etmek için greve gittiler. Bu eylemlerinde, sistemin tamamen çökmemesi için biraz gevşetilmesi gerektiğini anlayan çok sayıda işadamı ve toprak ağasından zımnî destek gördüler. Birleşik Devletler Elçisi'nin tav-

siyesi üzerine Martinez iktidarı çarçabuk General Andrès Ignacio Menèndez'e bıraktı ve 7 Mayıs'ta ülkeyi terk etti. «Perde düştü,» diyordu. «Son satranç oyunumu oynadım. Şimdi hayatımı tarıma ve Teozofi yoluyla ruhsal aktiviteye adayacağım.» (4) Honduras'a çekilen sabık diktatör mütevazi bir *hacendado* olarak işe başladı ve kısa süre sonra *mayordomo* (kâhya)'su tarafından pala ile doğrandı.

Menèndez'in iki yönetim arasındaki devrede baskıdan dikkatle kaçınması, grev hareketini destekleyen topulmsal güçlerin muazzam heterojenliği ve radikal bir liderliğin bâriz eksikliği, bir araya gelerek, hareketliliğin etki alanını sınırladı. Martinez'in çekilmesi tek başına bir kitlesel zafer olarak görüldü. Biraz baskı altına alınan fakat hâlâ etkinliğini koruyan diktatörlük aygıtlarına saldırıda bulunulmadı. Mutlakiyetçi yönetim yıllarından açık biçimde kurtulmakta olan kitle hareketi, yönelim eksikliği ve ihtiyat nedeniyle hipnotize olmuş gibiydi. Menèndez akıllıca bir yol izleyerek yeni seçimler için çağrı yaptı. Bu seçimlerde kitle desteği yaygın biçimde Dr. Arturo Romero'nun adaylığına yöneldi. Romero'nun partisi *Partido Union Democrata* (Demokratik Birlik Partisi) —PUD— popülist tarzda belirsiz bir reformlar programı öne sürdü. Kontrolun gevşemesinden yararlanan sendikalar örgütlendiler ve Romero'nun kampanyasına hız katan *Union Nacional de Trabajadores* (UNT)'in kalkanı altında üye sayılarını hızla çoğalttılar.

Bu «demokratik perde arası» beş aydan kısa sürdü ve 21 Ekim'de bir darbeyle ansızın duraladı. Hareket 1931'de Araujo'yu alaşağı eden ve 1932 baskısmda öncü rol oynayan Albay Osmin Aguirre y Salinas tarafından gerçekleştirildi. Darbe bizzat geçici Devlet Başkanı Menèndez'in değil, Birleşik Devletler elçisinin, Martinez'in hâlâ ayakta duran bürokrasisinin de des-

(4) Alıntı, Time, 15 Mayıs 1944.

teğini sağladı. *Romerista* (Romerocu) kampanyayı Araujo'nun 13 yıl önceki kampanyası gibi alarm verici bulmaya başlayan oligarşinin çoğunluğu da destek verdi. Seçim, planlandığı gibi, fakat bir gemiyle Kosta Rika'ya gönderilen Romerosuz, yürütüldü. Seçimler *Partido Agrario* (Tarım Partisi)'nun başı General Salvador Castaneda Castro tarafından kazanıldı. Uygun bir isim ve Martinez'in eski bir adamı olan Castro yüksek düzeyde finanse edilmişti, fakat dikkate değer ölçüde az tanınıyordu. Aralık ayında Romero'nun destekçileri Guatemala'dan 800 kişilik bir işgal hareketi ile durumu değiştirmeye çalıştılar. Hareket muhalif subayların önderliği altındaydı ve pek çok liberal tarafından destekleniyordu. Aralarında 1922 seçimlerinde Quinonez'e muhalefetin öncüsü ve 1886 Yasama Meclisi'nin bir üyesi olan, Salvador liberal geleneğinin inceliklerini kişiliğinde toplamış Miguel Tomàs Molina da vardı. İşgal güçlerinin ülke içinde ayaklanan subaylarla birleşmesi planlandı, fakat bu gerçekleştirilemedi ve isyancılar Ahuachapàn'da püskürtüldükten sonra Guatemala'ya dönmek zorunda bırakıldılar. Bu yenilgiyle birlikte PUD çöktü ve gereğinden çok sayıdaki politik partilerin aşırı kalabalık mezarlığını boyladı. Kitle hareketliliği yatıştı ve Castaneda Castro *martinato* (Martinezcilik)'yu, halefinin baskıdaki aşırılıklarını kabul etmeden ama onu her fırsatta sadakatle yeniden üreterek renksiz bir rejimle birlikte yeniden canlandırabildi.

Kuşatma durumu tam dört yıl devam etti, fakat riyasız Castaneda 1948 güzünde kendini yeniden seçtirmeye teşebbüs ettiği zaman, Martinez'e karşı 1944 hareketini desteklemiş olan muhalif burjuva güçlerin yapmaya çalıştıkları değişikliklerin çoğunu tahrik etmeyi becerdi. Bu kesinlikle tam bir *apertura* (açılma) değil, daha ziyade, saf baskıya güvenin azalması ve politik kontrol biçimlerinin, demokratik motiflerin diktatoryal çerçeve ile birleştirilmesi suretiyle yeniden düzenlenmesi idi. Bu nedenle, Castaneda Castro'nun «anaya-

sa dışı davranış» bahanesiyle geri alındığı 14 Aralık 1948 «devrim»i, *martinato*'nun gecikmiş olsa da yeniden düzenlenmesi ve modernize edilmesi oldu. Bu (hareket) toprakağası sınıfının en sağlam kesimlerine ve üst askerî komuta kademesine empoze edilmek zorundaydı; fakat ülkenin işçilerine ve köylülerine yeni hiçbir şey vermedi. Aralık 1948'de kurulan sistem bazı değişikliklerle birlikte, 1979'a kadar sürdü.

Bu sistemin başlıca mimarı Binbaşı Oscar Osorio idi. Yeni askerî cuntanın «güçlü adamı» olarak ortaya çıktı ve ustaca manevralar ile açık tehdidi birleştirerek askerî meslektaşlarının kişisel hırslarını ve bunların sivil müttefiklerinin liberal arzularını bastırdı. 1949'da Osorio *Partido Revolucionario de Unificacion Democrática* (PRUD) —Devrimci Demokratik Birlik Partisi—'yı kurdu. Bu, arkadan gelen ve katı biçimde belirlenmiş sınırlar içinde ehlileştirilmiş bir muhalefet yapmalarına izin verilen resmî partiler için model oldu. 1950 anayasası altında, oligarşik yönetimin çevresinde inşa edilmiş olduğu uzun vadeli liberal ilkeler, «ülkedeki herkesin insanca yaşamasını temin etmek,» mülkiyetin «sosyal işlevi»ni garanti etmek, emek ve sermaye arasındaki ilişkileri, iş günü, dernek kurma, toplu sözleşme ve resmen kabul edilmiş asgari ücret üzerine sınırlamalar getirerek yeniden düzenlemek için, devletin bir nebze müdahalesine izin verecek şekilde yeniden formüle edildi. Anayasa toprak reformunu bile öngörüyordu; fakat bu, maddelerin çoğu gibi, asla günışığı görmedi. Sorun, ilan edilen şeylerin asla gerçekleştirilmemesiydi. Sözleşmenin belli başlı bütün sosyal maddeleri kent alanlarıyla sınırlandırıldı; kırsal örgütlenme katı biçimde yasadışı ilan edildi ve toprak üzerindeki ilişkiler değişmeden kaldı. Oligarşi bazı yatırımların yapılmaya başlandığı ticaret ve hafif endüstrinin önemini kabul edebiliyordu; fakat iktidarının toprak üzerindeki gerçek temelinin saygınlığını titizlikle korudu. Topraktan gelen sermayenin ithal ikameci endüstriye transferi pro-

jesini desteklemek için, Osorio, imalatta vergi indirimleri uyguladı; Martinez'in ılımlı korumacılık önlemlerine başvurdu ve sanayi şirketlerine yatırım için yabancı sermayeyi davet etmeye başladı.

Bu önlemler Meksika ve Guatemala devrimlerinin gerçekleştirdiği toplumsal ilerlemenin El Salvadorca kabulü gibi usturuplu bir demagoji ile birlikte takdim edildi. PRUD süregiden iktidarını pekiştirebildi, toprak sahibi burjuva kesiminin desteğini sağlayabildi ve geleneksel devlet erkânı ile rüşvetçiliğin organı olarak yerleşebildi. İnce bir popülizm görüntüsü kentlerde yaşayan kitlelerin katılımını bir ölçüde sağladı. Fakat bu, örneğin 1952'de sol, Martinez'inkiyle kıyaslanabilir şiddette bir saldırıya uğradığı zaman militan muhalefetin bastırılmasına engel olmadı. Küçük rütbeli subayların huzursuzluğu giderildi ve yol, dikkatle yaldızlanmış bir demokratik prosedürle daha sonra gelenlere açıldı. Bu demokratik prosedürün rejimin nihai savunucusu olan *Ley de Defensa del Orden Democrâtico y Constitucional* (Demokratik Düzeni ve Anayasayı Savunma Yasası)'in işleyişi hakkında önyargılara yol açmasına asla izin verilmedi Bu, basit biçimde, gerektiğinde bütün demokratik garantilerin askıya alınması için çıkarılmış bir yasaydı.

Birleşik Devletler bu gelişmeleri açığa vurulmamış bir coşkuyla karşıladı; çünkü bunlar, komşu Guatemala'da sürmekte olan otantik reformun tam zıddıydı. 1953'teki bu reform hareketi —Soğuk Savaş'ın zirvesinde— yarıkürenin güvenliğine yönelik en büyük tehdit olarak algılandı. Bu tehdit, 1920'lerde ve 1930'larda Nikaragua ile, 1961'de Küba'da Domuzlar Körfezi ile eşit bir müdahale fırsatıydı. Osorio, «devrim»in kazanımlarını kendi rejimini inşa etmek için niyaz etmesine rağmen, CİA destekli karşı-devrimin örgütlenmesinde destekleyici bir rol oynamaktaydı.

Guatemala ne zaman hapşırsa El Salvador'un nezle olduğu söylenir; fakat 1944'te tersi geçerli olmuştu.

El Salvador'daki yedi aylık hareketlilik ve göreli özgürlük Guatemalalı diktatör Ubico'nun 20 Ekim'de, Salvadorlu Albay Aquirre'nin darbesinden bir gün önce devrilmesine yardımcı oldu. Guatemala'nın içinde bulunduğu ve Salvador episoduna benzemeyen durum hızla gelişti ve önemli bir reformist deneyime ulaştı. Baştakiler, alay komutanları, kentlerde yaşayan meslek sahipleri, öğrenciler, küçük iş çevreleri ve toprak sahibi burjuvazinin anti-Ubico kesimiydi. Bu özgün ittifak uzun sürmedi. «Devrim»in (1944-54) hiçbir aşamasında mülkiyet ilişkileri tehdit edilmedi ve örgütlü işçi sınıfı politik liderliğe gelmedi. Aslında, reformist rejim döneminin devamı sırasında her türlü köklü önlemden uzak duruldu. İlk Devlet Başkanı, üniversite profesörü Juan José Arèvalo «ruhsal sosyalizm» dediği şeyi kabullendi. Bu «sosyalizm», «malların maharetle dağılımını amaçlamaz... (fakat) insanları psikolojik olarak kurtarmayı, tutuculuk ve liberalizm tarafından reddedilmiş olan psikolojik ve ruhsal bütünlüğe dönmeyi (amaçlar)». (5) Arèvalo'da, Masferrer'in *vitalismo*sundan biraz daha fazlası vardı.

Arèvalo evrensel oy hakkını getirdi (nüfusun önemli bir kesimini oluşturan okuma yazma bilmeyen kadınlar hariç) ve bütçenin 1/3'ünü refaha ayırdı. Ayrıca sosyal güvenliği tesis etti, serserilik ile ilgili yasaları kaldırdı ve 500'den az işçi çalıştıran *finca*larda sendikalaşmayı önlediği için etkinliği sınırlı kalan, ama buna rağmen temel sendika haklarını koruyan bir iş kanunu (1947) çıkardı. Arèvalo, öte yandan, bir tarım reformu başlatmayı sürekli reddetti. Şöyle diyordu: «Guatemala'da tarım sorunu yoktur; daha ziyade, köylüler toprak işinden psikolojik ve politik olarak uzak tutulurlar. Hükümet onlarda çalışma isteği yaratacak, fakat her-

(5) Alıntı, Woodward, s. 229.

hangi bir diğer sınıfa zarar vermeden.» (6) Bu tür konuşmalara köylüler dışında birilerinin itiraz edebileceğini düşünmek güçtür. Buna rağmen Arèvalo rejimi 23 darbe girişimine maruz kaldı. 1950 seçimlerinden sonra Arèvalo daha uyumlu bir kişi olan Albay Jacobo Arbenz'e yerini bıraktı. Arbenz 1944 darbesinin liderlerinden biriydi ve sola açıktan sempati duyuyordu. Ülke içindeki sağdan ve Birleşik Devletler'den gelen baskı altında reform hamlesini hızlandırdı ve üyelerini asla kabineye almasa da gittikçe daha popüler hale gelen genç Komünist Parti, *Partido Guatemalteco de Trabajadores* (PGT)'in varlığına izin verdi ve fırsat düştükçe tavsiyelerinden yararlandı

Arbenz rejiminin Haziran 1952'de çıkardığı tarım reformu yasası ile birlikte dönüm noktasına gelindi. Yasa, kullanılmayan geniş arazi bölümlerini içeren 223 *acre* (90 hektar)'dan büyük işletmelerin kamulaştırılmasını sağladı. İki yıl içinde 2.7 milyon *acre* (1.090.800 hektar)'ı kapsayan yaklaşık 1000 plantasyon yasadan etkilenmiş ve yaklaşık 100.000 köylü toprak dağıtımından yararlanmıştı. Guatemala'nın en büyük toprak sahibi, 550.000 *acre* (222.200 hektar)'ın üzerinde toprağa sahip bulunan ve bunun sadece %15'inde ekim yapan *United Fruit Company* (UFCO)'nin bu yasadan zarar görebilmiş olması çok şaşırtıcıydı. Şirketin en büyük sorunu Guatemala hükümetinin teklif ettiği ve şirketin daha önce ödediği önemsiz derecede düşük vergiler üzerinden belirlenen tazminat idi.

Arbenz hükümeti, gerek yerel basında gerekse Birleşik Devletler basınında 1950'nin ortalarından itibaren şaşılacak kadar iyi organize edilmiş bir propaganda temelinde yaygın bir istikrarsızlaştırma kampanyasına konu oldu. Arbenz iktidara geldikten hemen sonra *New York Times* «Komünizm Guatemala'da Nasıl Kontrol Sağladı?» gibi başlıklar taşıyan makaleleri düzenli ola-

(6) NACLA, Guatemala (Berkeley 1974), s. 47.

rak yayınlamaya başladı. Bu arada *Reader's Digest Chicago Tribune* ve *New York Herald Tribune*, hep birlikte, «Moskova'nın hâkimiyet»ni lânetleyerek ve bütün bölgede bir «Sovyet ele geçirme girişimi» olduğu uyarısında bulunarak UFCO'nun savunulması işine şamatalı biçimde giriştiler. Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı'nın hassasiyeti —bugün de olanca canlılığını korumaktadır— nedeniyle Arbenz, PGT'ye «dünya çapındaki Sovyet komünist komplosunun parçası olarak değil, otantik bir ulusal parti olarak» muamele ediyordu. (7)

Eisenhower yönetimi ile çeşitli Orta Amerika rejimleri arasında gayri resmi bir irtibat görevlisi olan Adolf A. Berle. Mart 1953'te, Birleşik Devletler hükümetine, nihai müdahalenin şartlarını belirleyen ve Dışişleri Bakanlığı'nın 30 yıl sonra El Salvador konusunda hazırladığı kısa raporlara örnek teşkil eden bir memorandum verdi.

> «Birleşik Devletler bu yarıkürede Kremlin'in kontrolu altında bir komünist hükümeti hoşgöremez. Böyle bir durumda mümkün olan çeşitli alternatifler vardır:
>
> (1) Amerikan silâhlı müdahalesi 1915'teki gibi. Bu, bütün yarıküreyi kapsayabilecek sınırsız komplikasyonlar nedeniyle son derece kötü bir son çare olarak şimdilik bir yana bırakılmıştır.
>
> (2) İşbirliği halinde bir komşu cumhuriyette üslenen, gerektiğinde zor kullanabilecek örgütlü bir karşı-hareket. Pratikte Nikaragua düşünülebilir... Tavsiye edebileceğim hareketin gidişi daha yavaş, daha az dramatik, fakat daha mükemmel olmalı, diye düşünüyorum. Bu üç devletin, El Salvador, Nikaragua ve Kosta Rika'nın başlıca unsurlar olarak kullanıldıkları bir Orta Amerika «Politik Savunma»sı oluşturulmalıdır...»

1953'ün ortalarında Eisenhower hükümeti Arbenz'i de-

---

(7) Alıntı, Frank Parkinson, **Latin America, the Cold War, and the World Powers, 1945-1973** (Beverly Hills 1974) s. 40.

virmeye karar verdi. Operasyonu yönetme işi, Dulles kardeşlere, Dışişleri Bakanı John Foster ve CİA direktörü Allen Welsh'e verildi. Her ikisi de UFCO'da önemli hisselere sahipti. Anti-Arbenz lobiyi bizzat yöneten ve katı anti-komünist cumhuriyetçilerle çevrelenen Dulles'lar diplomatik serviste, deniz kuvvetleri ve CİA'de kotarılan bir kampanyayı başlattılar. Propaganda saldırıları derinleştirildi ve öncelikle stratejik tesislerde gerçekleştirilen sabotajlarla hükümet içerden istikrarsızlaştırıldı. Planlar komşu devletlerin yardımıyla hazırlandı ve eski yurtsever sağcılar için askerî eğitim sağlandı. 1954'ün başında Guatemala hükümeti kendisini yıkmak için hazırlanan komploların farkındaydı ve çeşitli Orta Amerika hükümetleri 1953'te başarısız bir komployа karıştıkları için Amerikan Devletleri Örgütü (OAS)'ndan tamamen çekilmişti. Ocak 1954'te Birleşik Devletler'in Guatemala Elçisi John Peurifoy, ki daha önce Yunanistam «demokrasi için güvenilir» hale getirmişti, görülmemiş bir diplomasi yoksunluğu ile şu uyarıda bulundu:

> «Birleşik Devletler kamuoyu, bizi, Guatemala'nın uluslararası komünizmin kucağına düşmesini önlememiz için bazı tedbirler almaya zorlayabilir. Teksas ile Panama Kanalı arasında bir Sovyet Cumhuriyeti'nin kurumlasına izin veremeyiz.» (9)

Mayıs'ta bir gemi dolusu Çek silahı, 1948'den beri bütün Birleşik Devletler «müttefikleri»nin silah boykotu uyguladıkları Guatemala'ya vardığı zaman, düşmanlıkların açık hale getirilmesi için bir bahane bulunmuş oldu. İşgal planları ortaya çıkarıldı Dulles, Arbenz'i çeşitli toplantılarda açıktan suçladı ve CIA'nin «Kurtuluş Radyosu» ülkenin içlerine kadar yayınlar yapmaya başladı. 18 Haziran'da, Albay Castillo Armas'm komutasında 200 paralı adamdan oluşan bir güç Honduras'

(8) Adolf A. Berle, **Navigating the Rapids** (New York 1973) s. 617-18.

(9) Alıntı, NACLA, **Guatemala**, s. 68.

tan ülkeye girdi. Bu güç hızla bozguna uğradı. Genel olarak kabul edildiği gibi, işgal, ancak Kuzey Amerikalı ve milliyetçi Çinlilerin kullandıkları CİA uçaklarının bombardımanı sayesinde başarıya ulaştı. Birleşik Devletler, Arbenz'in Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki protestosunu, Castillo Armas güçlerinin çoğunlukla Guatemalalılardan oluşturulması gerçeğini kullanarak, bunun bir saldırı durumu değil bir «iç savaş» olduğunu öne sürerek boşa çıkarmaya çalıştı. İşçi hareketinin desteklediği, fakat pek çok subayın terk ettiği Arbenz istifa etti. Fakat Peurifoy, Arbenz'in önceden belirlenmiş haleflerini tanımayı reddetti ve Castillo Armas'ı 3 Temmuz'da kendi uçağı ile Guatemala City'e uçurdu. Liderlikten yoksun kitlenin işgale direnişi çözüldü ve yeni rejim 9000'in üzerinde siyasî tutukluyu kapsayan bir baskı kampanyası içinde 1944-45 reformlarını sökmeye başladı Protestolar bütün Latin Amerika'ya yayıldı, fakat bunlar, Birleşik Devletler'in yarıkürede savaş sonrasının ilk büyük saldırı operasyonunu pek az sarstı. Temmuz sonunda *Time*, Betty Jane Peurifoy'un kaleminden çıkan ve zamanın zafer dolu havasını aksettiren dehşet verici bir küçük şiir yayınladı:

Bir quetzal* şarkısı söyleyelim, her yanı barış tuttu
Cunta sarayda, geçmişi yırtıp attı
Komüler caddenin karşısında saklanıyor
Dayağı yiyen Meksika Elçiliği'ne kaçıyor
Ve tabancası belinde Peurifoy iyimser çok
Çünkü artık Guatemala toprağında komünist yok (10)

Guatemala'da reformun bozulması çoğu kez Soğuk Savaş'ın bir ürünü olarak düşünüldü; fakat Birleşik Devletler'in Orta Amerika ve Karaibler'de daha sonra yaptığı operasyonlar, işgalin örgütlenmesi, gerideki politik motifler ve işgal takdim edilirken kullanılan dil bakımlarından pek bir değişiklik göstermedi. Guate-

(10) Time, 26 Temmuz 1954.

(*) Quetzal: Orta Amerika'da yaşayan bir kuş - çev.

mala operasyonu, aslında, Kore (savaşı) ve McCarthy'nin gölgesi altında gerçekleştirildi ve kesinlikle, çok uluslu bir korporasyonun kendi adına lobi kurmaya hazır güçlü dostlarıyla birlikte gerçekleştirdiği doğrudan müdahaleyle hız kazandı. Yine bu hareket, Birleşik Devletler'in, Küba'daki (1961), Dominik Cumhuriyeti'ndeki (1965), Nikaragua'daki (1979) ve El Salvador'daki (1979) eylemleri için örnek oluşturdu. On yıl sonra Birleşik Devletler'in etkisi 1930'ların mutlâkiyetçi rejimlerini zayıflatmış ve «kuzeydeki demokratik komşumuz», halkın gözünde, *imperialismo yanqui*'ye dönüşmüştü.

Osorio rejimi işgali destekledi. Arbenz'e hayranlık duyan ve 1948 «devrim»ini derinleştirme arzusu gösteren subayları önceden temizlemek suretiyle ona küçük bir yardımda bulundu. Kahve fiyatlarının yükselmesinden yararlanan PRUD büyük bir sorunla karşılaşmaksızın durumunu korudu ve Osorio, 1956'da, görev süresinin bitiminde, İçişleri Bakanı Albay Josè Maria Lemus'un, güçlükle karşılaşmaksızın, toplam oyların % 93'üyle seçilmesini sağladı. Seçim sırasında Lemus'un karşısında yer alanlar bir avuç sağcı partiyle sınırlıydılar. Bunlar özel olarak bu seçim için kurulmuşlardı ve oy pusulalarının alenen değiştirilmesiyle, «hatalı doldurulmuş dökümanlar»ın iptaliyle ve yerel askerî komutanların değiştirilmesiyle --daha sonraki seçimleri de karakterize eden bir bileşim— kolayca saf dışı bırakıldılar. Bununla birlikte, Lemus patronundan ayrılmak istedi ve muhalefete, kabineye katılma (başarısız) çağrısı yaparak, sürgünlerin dönmesine izin vererek, aşırı rüşvetçiliği önlemeye çalışarak ve eski diktatoryal dayanak. *Ley de Defensa del Orden Democràtico*'yu rafa kaldırarak rejimini liberalize etme girişiminde bulundu.(11) 1950'lerin ortasındaki görece güvenli ekonomik

(11) Stephen Webre, **Josè Napolèon Duarte and the Christian Democratic Party in Salvadorean Politics, 1960-1972** (Baton Rouge 1979) s. 24-5.

ve politik iklimde Lemus kontrolu bir ölçüde gevşetebileceğini hissederek, kentlerdeki sendikaların grevden kaçınmaları koşuluyla varolmalarına izin verdi. Tıpkı Martinez gibi orta kesimden gelen ve şiir ile edebiyata duyduğu ilgiyle övünen, yeni devlet başkanı giderek marifetli bir demagog haline geldi ve bir Latin Amerikalı askerî *caudillo* (lider/komutan) gibi davranmaya çalıştı. Düşünceli ve yardımsever bir *patron*'un olanca otoritesini takınarak yoksullara ufak tefek bazı bağışlarda bulundu. *Diami Herald*'da yazan John Martz, Eylül 1956'da, gerek o zaman gerekse şimdi pek çok başkanlık sarayında görülebilen bir sahne yakaladı:

> «Henüz Salvador dev'et başkanı olan Josè Maria Lemus güleryüzle el sıkıyor, üstü başı kir pas içinde insanlara açtığı ayrı bir kapıya sahip bulunuyordu... Ona ulaşmak için, sabırsızlıkla bekleyen insanlarla dolu yedi ayrı odadan geçmek zorunda kaldım. Onun elini sıkmak ve kulağına fısıldamak için sabırsızlamyorlardı... En sevdiği konuşma tarzı -onu pek çok insana dokunurken gördüm- şuydu: sol elini omuzlarına koyuyor, sağ ellerini avucunda sıkıyor ve bir psikiyatrist ilgisiyle gözlerinin içine bakarak, söyledikleri her sözü dinliyordu. Ellerini çektiği an, ricacı, görüşmenin sona erdiğini anlıyordu.» (12)

Bu *dictablanda* («yumuşak diktatörlük»)'nın açık bir liberal rejime geçebileceğine yönelik her türlü beklenti, kahve fiyatlarının 1958'den itibaren düşmeye başlamasıyla birlikte hızla kayboldu. 1960'ın sonuna kadar piyasa en düşük noktaya varmamış olsa da, bu çevrimsel kriz, Birleşik Devletler'deki kahve tüketiminin 1946'da adam başına yılda 20.1 pound'dan, 1960'da 15.7 pound'a inmesiyle tepe noktasına ulaştı. 1959'da koşullar öyle bir noktaya varmıştı ki, Lemus üretimi azaltmaya çalışıyor, ücretler hızla düşüyor, işsizlik roketleniyor ve kredi fiilen sağlanamıyordu. Ayrıca, *Confederacion General de Trabajadores de El Salvador*

(12) Martz, s. 100.

(CGTS)'un kurulması (1958), işçi sınıfına, 1932'den beri kurulan sendikalardan önemli ölçüde daha bağımsız bir örgütsel mihrak sağlıyordu. PCS'nin de varolduğu koşullarda, işçi sınıfı, 1930 ve 1940'larda itildiği uçurumdan çıkmaya başlıyordu. Tek başına bu bile, Lemus'un ardıllarının bütün baskı önlemlerine geri dönmesine yetti. Fakat büyüyen krizin politik etkisi Fidel Castro ve Sierra Maestra'daki gerillaların 1959 Ocak'ında Havana'ya girmeleriyle niteliksel olarak artı. Latin Amerikadaki Birleşik Devletler hegemonyası yırtılmıştı ve artık sürekli bir meydan okumayla yüz yüzeydi.

El Salvador gençliği ve öğrenciler arasında, Batista'nın yenilmesinin ve iktidarın gerillalar tarafından ele geçirilmesinin yarattığı etkiler, hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde, aşikârdı. 1950'de özerk yönetimi yeniden kazanan üniversite, bu tarihten beri, liberal rektörlerin yönetimi altında, bağımsızlığını pekiştirmişti. Bu rektörlerin en yenisi olan Napoleon Rodriguez Ruiz öğrencilerin sol kanat eğilimlerini kısıtlamak için pek az çaba harcayan üst düzeyde popüler bir kişiydi. Ne var ki, öğrenciler Kübalı isyancılara destek verdiklerini kamtlamak için sokaklara çıktıkları zaman Lemus sert bir tepki gösterdi ve çok sayıda kişiyi hapse attırdı. Fakat bu uyarı yeterli olmadı ve yine aynı yıl içinde gerçekleştirilen «1948 Devrimi»nin on birinci yıldönümünü kutlama gösterileri San Salvador'un merkezinde büyük bir ayaklanmaya dönüştü. Anlamlı biçimde, 1948'den ziyade 1944'ü geri isteyen kent orta sınıfına mensup reformist kesimler ve öğrenciler *Partido Revolucionario de Abril y Mayo* (PRAM) —Devrimci Nisan ve Mayıs Partisi—'yu kurdular. Parti, 1960 meclis ve belediye seçimlerinde rejime meydan okumak için kurulan gevşek bir muhalefet koalisyonunun sol kanadını oluşturdu. Bu ittifak, *Frente Nacional de Orientacion Civica* (FNOC) —Medeni Yöneliş Ulusal Cephesi— sadece bir legal parti içeriyor ve

hükümet tarafından sürekli olarak «komünist» ve «Küba-destekli» olmakla suçlamyordu. Bu tür suçlamalar yirmi yılı aşkın bir süre monoton ve temelsiz biçimde tekrarlanmıştı. Seçimlere katılma hakkı talep etmenin ötesinde gerçek anlamda ortak bir platforma sahip olmayan FNOC'un «demokrasiye yönelik bir tehdit» olduğu ilan edildi. Örgüt çok sayıda tutuklamaya rağmen seçimlere girmek için savaştı ve PRUD'dan altı belediye başkanlığı almayı (San Salvador dahil), standart oylama prosedürlerinin uygulanmasına rağmen, başardı. Muhalefetin önemli bir kitle desteği sağladığı açıktı. Bunun tek nedeni bazı üyelerinin anti-emperyalist sloganlara ağırlık vermesi değildi.

Temmuz 1960'da Lemus, isteksiz de olsa, bir reformlar programını ilan etmek suretiyle gidişatı değiştirmeye çalıştı. Ama artık çok geçti. 17 Ağustos'ta başkentte yapılan bir öğrenci yürüyüşü, yüzlerce göstericinin, bu arada üniversite yetkililerinin tutuklanmasına, kampüsün askerlerce işgaline ve sıkıyönetimin ilanına yol açtı. Eylül sonunda devlet başkanlığı halkla ilişkiler bürosu kuşkular içindeki bir ulusa şöyle bir duyuruda bulunuyordu:

> «Salvador halkı şunu bilmelidir ki, bazı yabancı unsurlar AGEUS (öğrenci birliği)'un liderleri, CGTS ve komünistlerle Özgürlük Anıt'nın önünde Patria (anavatan)'yı şereflendiren bu insanları (kabine) katletmek için açıktan anlaşmışlardır.» (13)

Yeni bir baskı dönemini haklı çıkarmak için böylesine alışılmış bir desisenin kullanılması ve anayasal garantilerin geri alınması Lemus'un bir çıkmazda olduğunu gösteriyordu Bir ay sonra. 26 Ekim'de, bir grup subay Newsweek'in betimlediği şekliyle, «Latin Amerika tarihinin en temiz, en barışçı hükümet darbelerinden birini» (14) gerçekleştirdi. Ateş sadece kazanılan zaferi selamlamak için açılmıştı.

---

(13) **Diario de Hoy**, 22 Eylül 1960, alıntı, Webre, s. 29.

(14) **Newsweek**, 7 Kasım 1960, alıntı, **ibid.**, s. 31.

Ekim 1960'daki, pek çok Salvador darbesinde görüldüğü gibi, kendi içinde tutarlı bir grubun işi değil, farklı askerî fraksiyonların oluşturdukları bir koalisyonun işiydi. Bu örnekte, Osorio'nun gözü iyice açılmış destekçileri ve gerçek bir *apertura* (açılma) sağlamaya çalışan bir grup küçük rütbeli subay Küba'da olanların bir tekrarını çok geç olmadan önlemek için harekete geçti. Bu sonuncu grup başlatıcı olma avantajını kazandı ve bunu, duraksamaksızın, meclisi ve Anayasa Mahkemesi'ni dağıtmak, kuşatma durumunu kaldırmak, siyasi mahkûmları serbest bırakmak ve üç sivili kurdukları yeni cuntaya atamak için kullandı. Cunta, kuruluşunun ilk gecesinde 80.000 kişilik bir kalabalık tarafından selâmlandı. Yeni hükümetin en güçlü siması Birleşik Devletler'de eğitim görmüş farmakolojist Fabio Castillo Figueroa idi. Aynı zamanda en anti-Amerikan ve tek olmasından ötürü en popülerdi. Bu durumda, Birleşik Devletler, bileşim bakımından çok heterojen, çözümlerinde ise pek az jakoben olmasına rağmen, cuntayı, kabulüyle kutsamaya tenezzül etmedi. *New York Times* için San Salvador'da bulunan Paul Kennedy şöyle diyordu:

> «Hayatımın en acaip röportajıydı. On sorudan oluşan yazılı bir liste hazırlamıştım. Saptanan zamanda bütün cuntayla bir araya geldim ve soruları tek tek sordum. Soru soruldukça, altı üye, yanıt verme sorumluluğunu biri yüklenmeden önce kendi aralarında fısıldaşıyorlardı. Ya böyle oluyordu ya da altı kişiden biri hemen yanıt veriyordu. Bu durumda diğerleri sanki sırası gelmeden konuşuyormuş gibi ona bakıyorlardı.» (15)

Böyle röportajlar, askeriye ile sadece zayıf bir ilişkiye sahip olan ve herhangi bir bağımsız inisiyatif göstermek için hem isteksiz hem de yeteneksiz olan sivil teknokratlardan somut reform önerileri getirmedi. Onların yegâne açık niyeti solun katılabileceği ser-

(15) Kennedy, s. 179.

best seçimleri savunmaktı. PCS yasallaştırılamadıysa da, faaliyet göstermesine ve PRAM'ın faaliyeti içinde öncü bir kesim halini almasına zımnen izin verildi. Bu durum açıkça ortaya çıktığı zaman subay topluluklarının çoğunluğu vakit kaybetmeden karşı-darbe hazırlıklarına girişti. Karışıklıklarla geçen üç fırtınalı aydan sonra, «demokratik cunta» yıkıldı. Cuntanın askerî üyeleri silahlarını teslim etmeyi reddederek kışlalarının önünde toplandılar ve otuz yıldır bir sivil hükümet kurmak isteyenlere en yakın düşen ve elli yıldır sağ kanat askerî yönetimde yegâne kopmayı oluşturan bir rejimi savunmak için gürültü kopardılar. Birleşik Devletler Elçiliği gibi bir kulağa sahip olan sıkı haber avcısı Kennedy, cuntanın «asla şansa sahip olmadığı»nı belirtti. Aslında, cuntanın liberal demokratik arzuları, onu, oligarşinin ve başıboş subayların neredeyse tamamının doğrudan muhalefetine rağmen yaşamak istiyorsa, gerektiğinde silahlı bir kitlenin desteğini sağlamaktan alıkoydu. Onun kısa ömürlü varoluşu Küba'nın yarattığı ilk etkileri taşıyordu. Bu etki azalmadı, fakat Salvador tarihi üzerinde askerî-oligarşik hâkimiyetin uyanışını haber vermekten başka bir işe de yaramadı. Cunta, 20 yıl sonra iç savaşa varan politik iktidar için mücadelenin tarihöncesi diyebileceğimiz şeye son verdi.

4

Modernleştirmede Başarısızlık

O.A.S. (Amerikan Devletleri Örgütü)

Ülkemin Devlet Başkanı'na bugün Albay Fidel Sânchez Hernândez derler.
Fakat Nikaragua Devlet Başkanı General Somoza da ülkemin Devlet Başkanı. Ve Paraguay Devlet Başkanı General Stroessner, General Lopez Arellano denen Honduras Devlet Başkanı'ndan daha az ve Haiti Devlet Başkanı Monsieur Duvalier'den daha çok olsa da benim ülkemin küçük bir Devlet Başkanı. Ve Birleşik Devletler'in Devlet Başkanı, dediğim gibi, bugün Albay Fidel Sânchez Hernândez denen, benim ülkemin Devlet Başkanı'ndan daha fazla benim ülkemin Devlet Başkanı.

Roque Dalton

1 Aralık 1961'de Fidel Castro Marksist olduğunu açıkladı. Bu sırada Küba ile Birleşik Devletler arasındaki diplomatik ilişkiler on bir aydır kesilmiş bulunuyordu. Nisan 1959'da Castro yeni devrimci hükümetin ideolojisinin bir çeşit «hümanizm» olacağını ilan etmişti. Bunu, «diktatörlüğün ve oligarşinin olmadığı halk yönetimi; (halka) ekmek ve terörsüz özgürlük,» şeklinde anlıyordu.(1) Böyle bir açıklama —cömert, idealist, eşitlikçi fakat bir o kadar da programsız-gerilla liderle-

(1) Alıntı, Parkinson, s. 69.

rinin radikal liberalizmine denk düşüyordu; bu liberalizm burjuva ya da küçük burjuva orijinliydi. Bu tür radikal ve popülist duygularda dikkate değer bir şey yoktu. Bunlar farklı konumlarda yer alan politikacılar tarafından daha önce sık sık dile getirilmişti. Yine de Eisenhower yönetimi. Kübalı kitleler arasındaki radikalizmin şaşmaz belirtilerini algılayarak «denetleme» politikasına başvurdu. Guatemala örneğinden cesaret kazanan Birleşik Devletler hükümeti hızla yeni rejimle çatışmaya doğru gitti. En önemlisi, bu yeni rejimin, Birleşik Devletler'in diğer Latin Amerika ülkelerinden daha fazla yatırım yaptığı bir ülkeye hâkim olmasıydı.

Diplomatik saldırılar ve ekonomik baskı öyle hızlı tırmandı ki, Mart 1960'da CİA'ya adanın işgalini örgütleme «yetkisi» verildi. Bu dönemde Kübalılar «sıra dışı pozisyon» denebilecek şeye bağlı kalmaya devam ettiler: BD ve SSCB arasmda bir orta yolda durdular. Fakat Castro, coşkuyla uyararak, Birleşik Devletler işgal girişiminde bulunursa «200.000 *gringo* ölecek,» dedi. Tarımda yaygın kollektifleştirme ve Birleşik Devletler sermaye kuruluşlarmın (bunlar için teklif edilen tazminat talep edilenin pek azını oluşturuyordu) ulusallaştırılması üzerine ilişkiler, Ocak 1961'de, koptu. Akaryakıt ikmali yapmakta olan Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler'in boykot ettiği şekeri satın almayı kabul etmişti. Bu arada Çekoslovakya'nın silahları Havana'ya varmaya başladı. Sierra Maestra'dan gelen gerilla güçleri başkente muzaffer girişlerinden sonraki iki yıl içinde hızla Sovyet bloğunun yörüngesine kaymış ve Komünist Partisi (PSP) ile hâlâ belirsiz fakat giderek derinleşen bir ilişki kurmuştu. Bu ittifak Nisan 1961 Domuzlar Körfezi işgal girişimiyle pekişti. Mülkiyet ilişkilerinin ulusallaştırılması hızlandırıldı ve bir işçi devletinin temeli kuruldu. Bu süreç, kuşkusuz, burada gösterilenden çok daha karmaşıktı, fakat sonuçları bütün Latin Amerika ülkelerinde hızla ortaya çıktı: başlangıçta komünist olmayan insanlar tarafından bir «ko-

münist devrim» yapılmıştı ve Birleşik Devletler bu kez, Florida kıyılarından sadece 90 mil kadar uzakta olan, özellikle Orta Amerika ve Karaibler'le güçlü bağlara sahip, Sovyetler Birliği'nin yakın bir müttefiki ile yüz yüze bulunuyordu. Bu durumda Küba, devrimini serbestçe «ihraç» etme tehditinde bulunuyordu.

Aslında, Kennedy, Eisenhower'ın Küba'ya yönelik politikasını pekiştirmiş ve genişletmişti. Domuzlar Körfezi'nin sorumlusuydu ve yönetiminin seçilmesiyle birlikte bir liberalizm dalgasının Washington'dan güneye doğru yayılacağı iddialarında yalancı çıkmıştı. Latin Amerika'ya bakışta Kennedy'nin öncelikleri açıktı: Küba'da bir karşı-devrim örgütlemek —bugün de yirmi yıl öncesi kadar geçerli bir görev— ve «tahribat»ın yarıkürenin geri kalan kısmına yayılmasını önlemek. Kennedy politikasında yeni olan şey nefret uyandıran bir müdahalecilik değildi. Bu müdahalecilik aslında dramatik olarak arttı; fakat stili ve biçimi, geleneksel sopanın uygulanmasına ek olarak arzedilen bir havuçla modernize edilecek ve «profesyonelleştirilmiş» hale getirilecekti.

Sopa, bölgenin silahlı kuvvetlerine modern ekipman ve daha önemlisi «karşı-ayaklanıma savaşı» için eğitim sağlanması ve bunların böylece güçlendirilmesiydi. Bu uygulama General Maxwell Taylor gibi simaların kalkanı altında, hızla, taktik bir ihtiyaçtan tam bir politik-askerî ideolojiye dönüştürüldü. Bunun daha az önemli olmayan fakat kesinlikle daha yeni olan doğal sonucu, Latin Amerikan ekonomilerinin hızla modernleştirilmesi» projesiydi. Bu, «İlerleme İçin Birlik»in süsüydü. 1961'de Kennedy, Domuzlar Körfezi'nden sonraki bir ay içinde sınırsız bir retorikle «İlerleme İçin Birlik» fikrini ortaya attı:

> «Bizim yarıküredeki misyonumuz henüz tamamlanmadı. Bizim tamamlanmamış görevimiz, insanın ekonomik gelişme ve sosyal adalet için beslediği doyurulmamış arzusunun, en iyi şekilde, demokratik kurumların çerçevesi içinde çalışan öz-

gür insanlar tarafından duyulabileceğini bütün dünyaya kanıtlamaktır. Bunu kendi yarıküremizde ve kendi insanımız için yapabilirsek, Meksikalı büyük yurtsever Benito Juarez'in şu kehanetini gerçekleştirebiliriz: 'Demokrasi gelecekteki insanlığın kaderidir!» (2)

Birleşik Devletler başkanlarının heybetli bildirilerine girmiş olan dünya nüfusunun büyük çoğunluğu, kuşkusuz, bunların muhtemel sonuçları hakkında sağlıklı bir kuşkuculuğa sahiptiler. Bu kuşkuculuk hiçbir yerde Latin Amerika'da olduğu kadar geçerli değildi. Hatta, Pablo Gonzàles Casanova gibi, Birlik'in ardındaki liberal miti tamamen yıkmış olan ve onun Birleşik Devletler sermayesi için sağladığı muazzam avantajları ortaya çıkaran kişiler, haklı olarak, Kennedy inisiyatifinin «emperyalizmin en hırslı sosyal projesini oluşturduğu»nu belirttiler (3). Özellikle Küba devriminin derinliği, Birlik'in kapsamının önceden tahmin edilemeyecek ölçüde geniş olmasını gerektirdi. Latin Amerika'da toplumsal değişme için duyulan ihtiyaç önceki kadar büyüktü, fakat hâlâ Birleşik Devletler hegemonyasının muhafaza edilmesinde merkezi bir konu olmaktaydı. Latin Amerika ülkelerinin, sayesinde otonom, sanayileşmiş ülkeler haline gelecekleri mucize —liberal bir demokratik topum kurmanın yegâne mümkün temeli— başlıca altyapı projelerine yatırım için sermaye borçlarında önemli bir artış ve 1,500 milyon dolarla başlayan doğrudan ekonomik yardım ile sağlanacaktı. Ekonomik entegrasyon piyasa sistemlerini rasyonalize edecek, serbest ticareti kolaylaştıracak ve ihracat fiyatlarını stabilize edecekti; yeni bir gelir dağılımı ve iç piyasanın genişletilmesi için, tarım ve maliye reformları ile birlikte, dış ve iç yatırımlarda teşviklerin arttırılması gerekecekti. Önceki yılların üzerinde bir dizi gümrük ta-

(2) Alıntı, Jerome Levinson ve Juan de Onis, **The Alliance that lost its Way** (Chicago 1970)s. 334.

(3) Pablo Gonzàlez Casanova, **Imperialismo y Liberacion en Amèrica Latina** (Mexico 1978) s. 38.

rifesi reformundan sonra, 1961'de Orta Amerika için Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM) kuruldu; bölgenin pazar yapısını optimize etmek ve politik balkanlaşmanın felaketli ekonomik etkilerinin üstesinden gelmek için işletildi. CACM bir şey yapmadıysa da, en azından, bu ekonomilerin çok sınırlı bir bölgesel pazarda aynı sektör içinde savaşan bir dizi rakip üretici firmayı kaldıramayacak kadar küçük olduklarını kabul ettirdi. Fakat bunun kabulü asla pratik bir planlamaya yolaçmadı.

Birlik'in tasarım alanı ve benimsediği idealler, El Salvador gibi geri bir ülkenin reform potansiyelini, tekelci kapitalizmin bağlamında değerlendirmek için eşsiz bir fırsat ve Küba'da kabul edilen modelin karşıtı olarak takdim edilir. Bu akademik bir girişim değildir. 1960'lardaki El Salvador 1980'lerin başında anlaşılabilecek durumda olan bir ülkeydi Oligarşi içindeki mülkiyet ve iktidar modeli bir ölçüde değişti ve bir anlamda bu, politik alanda bir dizi ayırt edilebilir etkiye de yol açtı. Fakat nüfusun geniş kesimi için sonuç yeniden yapılanan ve hızlanan bir yoksulluktu.

Ocak 1961 darbesi Birlik'in damgasını taşıyordu. Albay Julio Rivera'nın önderliğindeki bu yeni «İdare» tam anlamıyla bir karşı-devrim girişiminde bulunmadı. Kuşkusuz, önlenmesi gereken bir devrim yoktu; sadece başvermekte olan kitlesel hareketliliğin yönelttiği bir tehdit vardı. Rejimin Martinez'i taklit etmeye çalışma ması ve baskının bir pogroma tırmanmaktan ziyade «normal»e dönmesi dikkat çekicidir. Rivera'nın çevresindeki pek çok subay, Osorio'nun diktatörlük sistemini sadece popülist motiflerle restore etme gereğini değil, aynı zamanda, onun bazı reformist jestlerini Salvador toplumu içinde sıkı bir kontrol altında fakat gerçek değişikliklerle tekrarlama gereğini algıladı. Üç aylık «anarşi» deneyimi Küba derslerini, yetersiz görülen baskının yeniden kurulmasına yetecek ölçüde keskinleştirmişti. Böylece Rivera. anti-Komünist, anti-Castro

ve anti-Küba. fakat «karşı-devrimci olmayan» (4) rejimini ilan etti Bu yeni *hombre fuerte* (güçlü adam), bürosunu süsleyen Lincoln ve Kennedy resimlerinin önünde basınla konuşurken, açıkça, «reformları yapmazsak komünistler onları bizim yerimize yapacaklar,» (5) dedi.

Rivera'nın bildirisindeki, El Salvador'da, «insanın insan tarafından sömürülmesi sona erdi,» (6) ifadesine kimse önem vermediyse de, kentlerde kiralar azaltıldığında kırsal kesimde haftanın bir günü zorunlu tatil ilan edildiğinde, bir gelir vergisi yasası çıkarıldığında ve nihayet döviz kontrol önlemleri öngören yasa (1963) çıkarıldığında ve ciddi tartışmalardan sonra asgari ücretler belirlendiğinde (1965) bazı adımların atılabileceği anlaşıldı. İdare'nin ilk 270 gününde 325 yasa çıkarıldı. Oligarşi bu faaliyet karşısında hoşnutsuzluğunu açığa vurdu. Bir kahve plantasyonu sahibi şöyle şikâyet ediyordu:

> «Sabah uyandım ve kendime gelmek için hemen iki asprin aldım. Çalışmaya başlarken, ne gibi yeni yasalar çıkarıldığını ve dün geceden o sabaha nasıl bir zarara uğratıldığımı görmek için korka korka gazeteye baktım.» (7)

Bu sapmaların «entelektüel yaratıcısı» olarak teşhis edilen Kennedy bile bir «bolşevik» olarak aşağılandı ve sermaye kaçışları 1961'de 300 milyon dolara vardı. Rejim hor görüldü ve tehdit edildi, fakat ilk heyecan dalgasından sonra asla aktif olarak istikrarsızlaştırılmadı; çünkü kırsal burjuvazinin çoğunluğu, üyelerinden birinin dediği gibi, şunu kabul etmişti: «Rivera devrilirse hepimiz devriliriz.» (8)

Yeni reformlarının hiçbirinin oligarşinin önde gelen çıkarlarını zarara uğratmadığı gerçeği, gönülsüzce

---

(4) Webre, s. 37.

(5) **Diario de Hoy**, 20 Haziran 1961, alıntı, **ibid.**, s. 39.

(6) Alıntı, **ibid.**, s. 39.

(7) Alıntı, Kennedy, s. 185.

(8) **İbid.**, s. 190-1.

verilen bu tavizleri mümkün kıldı. Aslında reformların da pek azı nihai olarak gerçekleştirildi En önemlisi, tarım reformunun sözü bile edilmedi; kahve sektörü gelir vergisi yasasından çıkarıldı; mali bankaların ulusallaştırılması gecikmiş bir rasyonelleştirme olarak kabul edildi ve kredi yapısı üzerinde hiçbir etki yaratmadı; 1961 ve 1975 arasında tarımsal kredinin %80 ve %90'i ihracat şirketlerine kanalize edildi ve 1971'de %87'si on hektarın üzerindeki çiftliklere verildi.(9) Zorunlu tatil günleri ve asgari ücret düzeyleri, kıyaslama yoluyla ya da maliyetler, ücret dışındaki çalışma koşullarının değiştirilmesi ile iş gücüne aktarılarak etkisizleştirildi. Kırsal burjuvazi çeşitli reformların ismen hedefiydi, fakat Birleşik Devletler çıkarları için yegâne mümkün aracı olarak kaldı ve askeriyenin politik iktidarı yürütebileceği açıkça belirlenmiş sınırlar içinde yüksek bir ekonomik otonomi derecesini elde tutmaya devam etti.

SANAYİLEŞME

İlerleme İçin Birlik'in başlıca etkilerinden biri El Salvador sanayi sektörünün büyümesi idi. Bu sektördeki gelişmeler, Guatemala ile birlikte, diğer Latin Amerika ülkelerindekinden daha hızlıydı. 1959 ve 1969 arasında sanayi üretimi iki katını aştı ve GSYH'daki payı %14'ten %19.6'ya yükseldi. Yıllık ortalama büyüme oranı %10 civarındaydı.(10) Bu on yılın büyük

(9) G.E. Karush, «Plantations, Population, and Poverty: The Roots of the Demographic Crisis in El Salvador» (**Studies in Comperative International Development**, c. 13, no. 3, 1978) s. 67 vd.

(10) Rafael Menjivar, **Crisis del Desarrollismo: Caso El Salvador** (San Josè 1977) s. 30; Oscar Bravo, «Modernizacion, Industrializacion y Politica en America Central: El Salvador, Guatemala y Honduras» (Occasional Paper, Institute of Latin American Studies, Stockholm, Ağustos 1980) s. 36.

kısmında imalat Salvador ekonomisinin dinamik sektörüydü. Buna rağmen Tablo 1 ve 2'de (11) görüleceği gibi asla ekonominin tamamına hâkim olmadı ve 1970'lerin başında sınırlarına vardı.

TABLO 1 : GSYH 1960-75 (1962 fiyatlarıyla % olarak)

	1960	1964	1968	1972	1975
Tarım	30	30	25	25	25
İmalat	15	16	19	18	19
Ticaret	24	25	26	23	23
İnşaat	3	3	3	4	4
Yönetim	8	7	7	8	8
Hizmetler	7	7	8	8	8
Diğer	13	12	12	14	13
Toplam (milyon colon)	1,383	1,827	2,246	2,646	3,115
Nüfus başına (colon)	552.2	645.5	689.2	721.4	764.0

Kaynak : Downing, *a*. 34

TABLO 2 : Büyüme Oranları (% olarak yıllık ortalama)

	1960-3	1964-7	1968-71	1972-5
Tarım	7.1	1.2	4.7	6.1
İmalât	9.4	10.8	3.9	5.8
Ticaret	6.7	5.9	-0.3	4.8
Yönetim	5.5	7.1	7.8	15.7
İnşaat	6.8	8.0	7.5	4.6
GSYH	6.6	6.0	3.7	5.6
Nüfus başına GSYH		2.7	0.2	1.9

Kaynak : Tablo 1'deki.

---

(11) Tablo 1 ve Tablo 2 için kaynak: T.J. Downing, «Agricultural Modernization in El Salvador, Central America» (Working Paper 32, Centre for Latin American Studies, University of Cambridge 1978). Özgün kaynaklar şunlardır: Conaplan, Plan de Desarrollo Economico y Social 1968-72 (San Salvador 1972); Ministerio de Planificacion, Indicatores Economicos y Sociales (San Salvador 1975); Banco Central, Informe (San Salvador 1977).

İsmindeki ihtişama rağmen İlerleme İçin Birlik, Birleşik Devletler iş dünyasının çıkarlarına gözle görülür biçimde avantaj sağlamak için tasarlanmış tek yanlı bir girişimdi. 1961 Dış Yardım Anlaşması borçlanmaların Birleşik Devletler mal ve hizmetlerinin satın alınması için kullanılmalarını şart koştu ve başlangıç borçlanmalarının 1/3'den fazlası Export-Import Bank aracılığıyla Birlik'in gözetimi altında bu amaç için gerçekleştirildi. Başkan Johnson, bir sonraki yılın verilecek dış borçlarının %90'ının müşteri devletlerin alımları yolu ile ülke ekonomisine doğrudan döneceği konusunda Kongre'yi temin etti. Bu Birleşik Devletler bakış açısından olumluydu, fakat gelişmemiş ülkelerin metropolitan ortaklarına bağımlılıklarını arttırdı. Ayrıca bu, yeni paranın ülke ekonomisine yayılma etkisini sınırladı: 1960'larda 179 milyon dolar USAID tarafından El Salvador'a borç olarak verildi ve bunun %20'sinden fazlası yol inşaatı için harcandı, fakat bu imar projelerinin çoğunda, alınan borçlar, ağır makinalar ithal eden ve görece az sayıda yerli işçi çalıştıran yabancı firmaların yansözleşmeleri kapsamında kullanıldı.

Bu model El Salvador'un imalat sektörü içinde yabancı sermayenin oynadığı rol bakımından daha da açıktı. Geniş çapta yabancı yatırımı cezbetmek için serbest ticaret bölgelerinin kurulması ve liberal bir vergi rejimi ve düşük emek maliyetleri gibi teşvikler sağlandı. 1959'da ülkedeki yabancı yatırımlar 43 milyon dolardı. Bunun sadece 0.7 milyon doları, yani %1.6'sı imalat sektöründeydi. Toplam miktar 1969'da 114.6 milyon doları buldu. Bunun 43.7 milyon doları, yani %38.1'i imalat alanındaydı (12). Dünyanın önde giden çokuluslularından bazıları ülkede fabrikalar kurdu; Birleşik Devletler firmaları doğal olarak, yabancı sermaye ya-

---

(12) Gert Rosendthal, «El Papel de la Inversion Extranjera Directa en el Proceso de Integracion», Centroamérica Hoy, s. 125.

tırımlarının %60'ından fazlası ile önde gidiyorlardı. Yine Honduras, Kosta Rika ve Guatemala'daki kuşatılmış muz bölgelerine benzer şekilde, bu firmalar fiilen belirlenmiş bölgelerin içinde faaliyet gösterdiler.

Bu şirketler, hammaddeleri ve imal edilmiş parçaları ithal ederek, bunları birleştirmek suretiyle nihai ürünü sağlayarak ve bunu çok küçük ihracat resimleriyle yeniden ihraç ederek El Salvador'a sağlanan yararları maksimize ettiler. Çokuluslu şirketler gizlilik konusunda çok titiz oldukları için maliyetlerini tam bir isabetle belirlemek zordur, fakat ayrıntılı bir hesaplama, Orta Amerika'da imal edilmiş ürünlerde ithal edilmiş parçalarm 1970'de %85 gibi yüksek bir oranda olduğunu ortaya koyar.(13) Diğer bir kaynak, 1951'de sanayide kullanılan Salvador ham maddelerinin, toplamın %63'ünden, 1968'de %39'una düştüğünü gösterir.(14) Emek gücünün ürünlere eklediği değeri, ücret maliyetlerine dayanarak hesap edersek, El Salvador için 1953'teki sayının %17.3 ile kıtadaki en düşük sayı olduğunu ve bunun 1969'da sadece %20'ye çıktığını görürüz.(15) Örneğin Lea and Perrins ülkeye çok miktarda hazır Worcestershire salçası ithal ettiler ve bunu daha küçük şişelere aktararak üzerine «Made in El Salvador» yazısını yazdılar; kâğıt imalatçısı Kimberly Clark, aynı işi, geniş tuvalet kâğıdı stoklarını küçük rulolara bölmek suretiyle yaptı. Bir diğer şirket vida ithal etti, üzerlerine yiv açtı ve ihraç etti.(16) Bütün yabancı firmalar bu tür aşırılıklara başvur-

---

(13) Bravo, s. 53.

(14) Jacobo Waiselfisz, «El Comercio Exterior, el Mercado Comûn y la Industrialization en Relacion al Conflicto», **Contribucion al Estudio del Conflicto Hondureno-Salvadoreno** (San Salvador 1969) s. 22; 73, alıntı, White, s. 228.

(15) White, s. 228; Menjiva, **Crisis**, s. 78.

(16) Susanne Jonas Bodenheimer, «El Mercomûn y la Ayuda Norteamericana», **La Inversion Extanjera en Centroamèrica** (San Josè 1975) s. 99.

makla kalmadılar, iç girdi ve maliyetlerin sınırlı tutulması uygulamasını genelleştirdiler. Bu Orta Amerika bütünü açısından alışılmamış bir uygulama değildi: Guatemala'da çokuluslu firmaların çoğu 50'den az işçi istihdam ediyor, hava ve su dışında bütün ham maddeleri ithal ediyorlardı. Nikaragua'da imalat endüstrisinde kullanılan malların %86'sı ithal ediliyordu.(17) Bu eğilim, 1970'lerin ortasından itibaren CACM'ın ve «ithal ikamesi»nin başarısızlığı görüldükten sonra, yerli sanayiyi savunan son devlet önlemleri de kaldırıldığı ve ekonomi, serbest ticaret bölgelerinin kurulmasıyla tamamen dışa açıldığı zaman, daha da keskin bir hale geldi. Bu durumda yabancı firmaların faaliyetlerini her ne şekilde olursa olsun şarta bağlamanın anlamı yoktu. El Salvador'da San Bartolo bölgesi yıllardır kendi yasalarını uygular.

Böylelikle yeni endüstriler iç pazarla görece zayıf bağlantılar kurdu ve ancak bu bağlarla beslenebilen iç üretimi biraz yaygınlaştırabildi. El Salvador'un tüketici malları üretimi düşük düzeyde ve ithalatın gerisinde kaldı. Birlik'in gözetimi altında yapılan borçlanmaların geri ödenmesiyle birlikte ödemeler dengesi zarara uğratıldı. Yabancı sermaye müşteri devletin sağladığı avantajları kullandı, fakat bağımsız bir yerli sanayi sektörünün «kalkış»ını başlatmadı. İç talep geleneksel ihracat sektörüne bağımlı olmaya devam etti ve 1960'ların sonunda bir resesyon meydana geldiği zaman bu durum bir bütün olarak ekonomiyi etkiledi. Özel sabit sermaye oluşumu 1964'te GSYH'nın %14'ünden, 1968'de %10.8'ine düştü; doğrudan yabancı yatırım da GSYH'nın (1962-4) %1.1'inden 1970'de %0.3'üne düştü.(18) Tablo 2'de görüldüğü gibi, 1960'ların sonunda imalat sanayi tarımdan daha yavaş büyüyordu. Yine, yabancı sermayenin kârlılığı on yıl boyunca yük-

(17) Ibid., s. 98.

(18) Downing, Tablo 6, s. 35.

sek düzeyde kaldı ve cömertçe belirlenmiş şartlar kârların sınırsız biçimde ülkeye geri dönmesine izin veren yatırımları avlamak için kullanıldı. 1959 ve 1969 yılları arasında yapılan yabancı yatırımın 177.9 milyon *colón*'unun 120 milyon *colon*'u aynı dönem içinde yatırımcı ülkeye iade olundu.(19)

Yeni sanayi sektörünün (meyva özü, petrol ürünleri, cam, kâğıt, kimyasal ürünler, pik demir) ülke ekonomisine çok kısmi entegrasyonu ile sermaye ithalatına ve tüketici mallarına artan bağımlılık, üretim hacmindeki önemli artışın aslında üretimin yapısında aynı ölçüde bir değişim sağlamadığı anlamına geliyordu. Sayıları ayrı ayrı ele alırsak, geleneksel ürünlerin (besin maddeleri, tekstil, giyim), bunların büyük kısmının atölyelerde üretilmesi gerçeğine rağmen, dikkat çekici bir esneklik gösterdiklerini buluruz. 1958'de bu mallar sanayi üretiminin %88.4'ü olarak hesaplandı. 1968'de hâlâ %75'i temsil ediyorlardı.(20) 1974'te El Salvador bölgenin en fazla sanayileşmiş ikinci ülkesi olarak bilinirken GSYH'sının %26'sını besin ürünlerinden, %12'sini tekstilden ve %8'ini ayakkabı çeşitlerinden oluşturuyordu. Petrol ve kimyasal ürünler sırasıyla %8 ve 5 olarak hesaplanıyordu, fakat diğer yeni sanayi kolları marjinal önemdeydi.(21) Biraz modernleşme olmuştu ama mucize değil.

Yine de Orta Amerika pazarı bakımından Salvador sanayisi, 1960'ların sonunda, yeni ve modernleştirici bir sanayi burjuvazisinin, ülkenin gelişmesi için bağımsız bir projeyle toprak ağalarının hegemonyasına meydan okuyabileceği bir ölçüde güçlü bir konum sağlamıştı. Fakat bu asla gerçekleşmedi. Basit sebep, yerli sanayi sermayesinin büyük kısmının ya doğrudan toprak sahibi oligarşiden ya da onunla yakın ittifak halin-

(19) Menjivar, Crisis, s. 34.
(20) Ibid., s. 30.
(21) Dovning, s. 7; 35.

de olanlardan gelmiş olmasıydı. Önde gelen kahve plantasyonu sahiplerinden bazıları ürün işleme ve ihracata veya şeker ve pamuk üretimine geçerlerken, diğerleri sermayeyi hafif sanayi alanına transfer etti. 1971'de El Salvador'da zirvede olan 1429 firmadan %38'i, toplam sermayelerinin %66'sına sahip en büyük 36 toprak sahibi tarafından kontrol ediliyordu. (22)

Bu kontrol toprak sahibi burjuvazinin yerel mali piyasa üzerindeki boyunduruğu ile iyice pekiştirildi. *Banco Salvadoreno,* Guirol ailesi (19882 hektar), *Banco de Comercio Duenas,* Regalado ve Alvarez klanları (40273 hektar), *Banco Agricola Comercial,* Escalante-Arce ve Sol-Millet aileleri (12629 hektar) ve *Banco Capitalizador,* Alvarez, Borja Natàn ve Alfado klanları (16648 hektar) tarafından kontrol ediliyordu. Zirvedeki 30 ailenin hiçbiri tek başına kahve üretimine girmedi; Regaladolar ve De Solalar gibi bazıları, ürün işleme, ihracat. finans ve imalat ile uğraşıyor, bu arada, şeker ve pamukta da hisselere sahip bulunuyordu.

Ne var ki, sanayileşme, hem sermayeler arasındaki doğal rekabet hem de bunların sektörel dağılımının bir sonucu olarak oligarşi içinde varolan bazı ikincil çelişmelerin ön plana çıkmasına yol açtı. Örneğin, önde giden kahve ihracatçısı, fakat sadece en büyük 25. olan De Solalar ile, en büyük üretici, fakat sadece en büyük 21. ihracatçı olan Regaladolar arasında ekonomik strateji bakımından bazı öncelik farklılıkları olduğu düşünülebilir. Burjuvazinin doruklarında yer alan bu klanlar ve kârlarını esas olarak tarımdan sağlayan daha küçük girişimciler arasmdaki farklılıklar bir ölçüde resmen ifade edildi. 1970'lerin başında De Solalar ve Miraflor grubu iç pazarın kontrollu biçimde genişletilmesi için belirgin bir teşvik stratejisini kabul etmişlerdi. Bu, talebin arttırılmasını, bu nedenle de gelirin

(22) Mauricio Domenech et al, «The Basis of Wealth and Reaction in El Salvador» (teksir, San Salvador 1976).

bir ölçüde yeniden dağılımını gerektirdi. Bunun kaçınılmaz sonucu, artan sanayi çıktısını karşılayacak bir çeşit tarım reformu idi.

Yine de, toprak sahibi burjuvazinin büyük kısmı, daha az keskin zekâlı görünüyorsa da, toprağa dayalı geleneksel güç temeli üzerinde kalma tutumunu muhafaza etti ve hâkimiyetinin şartlarında önemli bir değişikliğe yüz vermeyi reddetti. «Dağların ötesinde»ki bu sektör, sermayelerinin büyük kısmını tarıma yatıran ailelerden ibaret değildi. Aynı zamanda, bu aileler, Hiller, Regaladolar ve Duenalar gibi, dünya kahve piyasası ve bölgesel sanayi malları piyasasındaki avantajlarını maksimize etmeye niyeti olan en büyük girişimleri bir araya getiriyorlardı. Sonuç olarak, oligarşi içinde meydana gelen bir dizi sürtüşmeye rağmen, İlerleme İçin Birlik tipi sanayi ve tarım reformlarında büyük değişikliklere ve kapitalist sınıf içinde herhangi bir kesimin gelişmeye yeterli güce ulaşmasına izin verilmedi. Sanayileşme ne kendi ekonomik projesine veya politik bağımsızlığına sahip bir «ulusal burjuvazi»den türedi ne de böyle bir şeyi üretti.

Ne var ki, sanayi sektörünün büyümesi işçi sınıfının gelişmesinde kalıcı bir etki yarattı. Çarpıcı olmasına rağmen bu gelişme, yeni imalat alanlarının sermaye-yoğun yapısından ötürü yatırımlar ve çıktıdaki artışı yine de karşılamadı. Sonuçta, ekonomik olarak aktif nüfusun bu sektöre katılım oranı aktüel olarak biraz, 1961'de %12.9'dan 1971'de 11.2'ye düştü. On yılda üretim %7.9 artarken, istihdam sadece %2.6 arttı.(23) Tablo 3'teki sayıların tartışılabilir olduğu muhakkak, fakat bunlar ılımlı bir gösterge olarak alınsa bile, hem imalat sektörünün küçüklüğünü hem de iş gücünün 1960'larda geleneksel sektörlerde arttığını gösterir. Yine de, proletaryayı «saf anlamda» imalat sektöründeki işçilerle basit biçimde özdeşleştirmek hatalı olacaktır.

(23) Downing, s. 7.

İnşaat, ulaşım ve haberleşme alanlarında çalışan işçilerin de hesaba katılmasıyla, sayılar, 1971'de 120.000'e ve 1970'erin başında bu sektörlerdeki hükümet harcamalarının büyük miktarlarda artmasıyla 1975'te 152.000'e yükselir.(24) Bu çok daha güvenilir bir sayıdır. Orta Amerika şartları içinde bu sayı Salvador proletaryasını hesaba katılması gereken bir güç haline getirdi. Fakat yine de bu, 1961 ve 1975 yılları arasında tarım dışı bütün ücretlilerin 246.000'den 361.000'e çıktığı bir bağlam içinde görülmelidir. Bundan dolayı, 1970'lerin başında İlerleme İçin Birlik cançekişmekteyken ve El Salvador'un sanayileşme atılımı gözle görülür biçimde yok olurken sanayideki işçi sınıfı kentlerdeki bütün ücretlilerin %42'sini ve ekonomik olarak aktif kentli nüfusun %27'sini oluşturuyordu; yani kentlerde bile çoğunluk değildi (25).

TABLO 3

Sanayide İşgücü Büyüklüğü

Sektörler	1960	1969
Besin maddeleri	15,137	28,306
İçecekler	868	756
Tütün	135	155
Tekstil	3,036	7,983
Giyim eşyaları	698	2,249
Mobilya	111	1,422
Kâğıt	13	559
Matbaacılık	—	1,103
Deri	368	458

(24) International Labour Office (ILO), **Year Book of Labour Statistics** (Cenevre 1980).

(25) ILO, ibid. ILO'nun sayıları, genelde, kent iş gücü ile ilgili istatistik vermeyen Downing'in kullandığı kaynaklardan daha az güvenilirdir. Harald Jung çalışmasında sadece ILO sayılarını kullanır; bu durum onu sanayi kesimindeki iş gücü bakımından meydana gelen gelişmeleri olduğundan az değerlendirmeye yöneltir. «Class Struggles in El Salvador» (**New Left Review, no. 122, Temmuz-Ağustos 1980, s. 3-26**).

Lastik	31	400
Kimya	442	1,281
Petrol	—	61
Metalik olmayan mineraller	650	1,232
Temel metaller	—	612
Metalik ürünler	169	690
Makina	—	350
Elektrikli makinalar	—	498
Ulaştırma ekipmanı	—	784
Diğer	—	1,379
Toplam	21,268	50,278

Kaynak : Bravo, s. 131.

Sanayi sektörünün El Salvador'un birkaç büyük şehrinin tırmanan nüfusunu özümlemedeki başarısızlığı önemli politik ve toplumsal etkilere sahipti; çünkü bu akın asla önemsiz bir olgu değildi. 1950 ve 1980 arasında nüfusu 20.000'in üzerindeki merkezlerde yaşayan nüfusun oranı %14'ten %44'e yükseldi.(26) 1946'da San Salvador'un nüfusu 116.000 idi; 20 yıl sonra bu sayı 732.000'e ulaştı. 1970'lerin ortasında San Salvador, çevresiyle birlikte, ülke nüfusunun %20'sinden fazlasını barındırıyordu. Km^2'ye düşen kişi bakımından ulusal ortalama 170 iken, buradaki yoğunluk 843 idi. Bu Orta Amerika ortalamasının beş katıydı.(27) İşçiler, 1965 depreminden sonra olduğu gibi çeşitli sebeplerle ve özellikle büyük sayılar halinde bu kente akın ettiler; fakat bu akının başlıca sebebi kırsal kesimdeki kötüleşen koşullardan kaçmaktı. Kırsal kesimde toprak mülkiyetinin yoğunlaşması artıyordu. Böylece geçimlik çiftçiliğin potansiyeli büyük çapta azaldı. Görmezlikten gelinen yasa dışı yerleşim yerleri, mantar gi-

(26) CEPAL, **Estudio Economico de Amèrica Latina**, (Santiago, pek çok yıl için).

(27) **El Salvador: A Review of the Commercial Conditions** (HMSO, Londra 1948) s. 4; **Statistical Abstract of Latin America**, c. XX, ed. James W. Wilkie ve peter Reich (Los Angeles 1980) s. 69.

bi biten ve kenti çevreleyen gettolar, *tugurio*lar ile oluşturuldu. Cuscatancingo, Mejicanos, Ayutustepeque, Villa Delgado ve diğerlerindeki yeni yerleşim yerleri çok sayıda, yeni gelen ve daha yoksul işçilerle doldurudu. Bunların çoğu düzenli bir ücretten yoksundu. Çoğu kendisine ait küçük çaplı ticaretle uğraşıyor ya da hizmet sektöründe çalışıyordu. Bir diğer kategori, ev temizlikçiliğinden çöpçülüğe kadar çeşitli süfli işleri kapsıyor ve 1974'te, haftada 28.7 *colòn* (yaklaşık 5 pound) olan yasal asgari ücretten daha azı eline geçen ücretlilerin %40'ını kapsıyordu.(28)

Bu nüfus kesiminin hızla büyümesi, 1971 ve 1975 arasında kendi kurdukları küçük ticari işlerle uğraşanların 47.000'den 131.000'e çıkmasıyla ölçülebilir. Bunların içinde başarılı olanlar çok küçük bir oranı oluşturuyorlardı. 1975'te kentlerde 126.000 ücretli hizmet sektöründe çalışıyordu. Bunların binlercesi resmî istatistiklerin dışındaydı. Bunlarm da büyük bir kısmını muhtemelen kadınlar oluşturuyordu. Bu yoksullaşmış kitle sayıca işçi sınıfından çok daha fazlaydı, fakat bu ikisini tamamen farklı iki ayrı güç olarak görmek bir hata olacaktır. *Tugurio* sakinleri fabrika işçilerini ve yeni göçmenler kadar kent merkezinin dışına taşınmış olanları da kapsar. Ayrıca, Salvador proletaryası görece genç olduğu için, daha geniş grupların özümlemesine engel oluşturacak kökleşmiş işçi sınıfı geleneklerine sahip değildir. Her iki geniş kesim de kırsal bölgelerden sel halinde gelir ve ikisi arasında hâlâ güçlü bir ortak yaşama durumu vardır.

Yıllarca süren, rantiyeler tarafından kovulma tehdidi ve belediye yetkililerine karşı koynu büküklük, *tugurio* iş gücünün atomizasyonunun bir sonucu olarak sendika örgütlenmesinin yokluğu, kendi içinde bölün-

(28) Melvin Burke, «The Proletarianization of Agricultural Labour in America: The Case of El Salvador» (teksir 1976), alıntı, Jung, s. 9.

müş, uyuşuk ve kaderine boyun eğmiş bir nüfus sağladı. Bunlar, 1960'lar ve 1970'lerde «marjinalize» kent sektörlerinin incelenmesinde sıklıkla dikkati çeken karakterlistiklerdir (29). Fakat San Salvador'da, pek çok Latin Amerika kentinde olduğu gibi, şartlara her zaman boyun eğmezler. Hızlı değişikliklere sürekli açıktırlar ve sadece kötü çalışma koşullarının değil, su, yol, ulaşım, okul gibi temel olanakların eksikliğine duyulan ortak öfkenin de mahmuzlamasıyla radikal politik eyleme geçerler. Böyle protestolar genellikle üst düzeyde etki yaratmazlar ve sağlam örgütlenmeden yoksundurlar, fakat yine de bir militanlık ve radikalizm kazanabilirler ve böylece bürokratikleştirilmiş sendikaların eylemlerini aşarlar. El Salvador'da bu, 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında çeşitli kereler oldu. Bu hareketler içinde, ezilmiş pleblerin oluşturduğu tabakalar, genelde çok daha kötü ekonomik koşullarından ötürü kendiliğinden oluşan bir radikalizmle özdeşleştiler ve görece inatiyazlı proletaryanın eylemini aştılar. Böyle bir perspektif yerine, bütün bu gruplar «kitleler» veya «ezilenler» gibi kapsayıcı bir terimle bir araya getirilirler. Bu tür terimler, doğru olarak, metropol ülkelerde görülmeyen fakat ücret ilişkisinde ve daha somut olarak endüstriel iş gücü sürecinde varolan çok özgül sömürü biçimini de hesaba katmayan bir anlamda ortak yoksulluğu ve geriliği çağrıştırırlar. Köylülük bakımından bu ayırımın önemi, işçinin, kendi iş gücünden başka satabileceği bir şeye sahip olmamasıdır. Diğer ücretlilere gelince, anahtar fark, güçlü bir sınıf duygusu sağlayan, birliği güçlendiren ve saflar halinde örgütlenmeyi pekiştiren fabrika veya iş yeri deneyimindedir. Bu nedenle, 1960'larda El Salvador'da sanayi sermayesi, geri ve dengesiz büyümüş olsa da, iş-

(29) Bk., örneğin, Alastair White, «Squatter Settlements, Politics and Class Conflict» «Occasional Paper 17, Latin Amerika Araştırmaları Enstitüsü, Glasgow Üniversitesi, 1975).

çi sınıfı içinde kendi zıddını güçlendiren bir tipe tekabül etti.

1965'te PCS, açıktan açığa, «değişen ekonomik koşullar»dan söz ediyordu. Bu koşullar fabrika işçilerinin hayat standardını yükseltiyordu ve güçlenmiş sendikaların faaliyetlerini teşvik ediyordu. 1961'de «halk ayaklanması» için bildiriler yayınlayan parti, Küba'nın etkisiyle üye sayısı hızla artmaya başladığı zaman, ekonomik iklimdeki geçici değişmeyi ve radikalizmdeki yatışmayı, bu kez, yasal ve barışçı ajitasyonun mükemmel olacağı yeni bir dönemin başlangıcı olarak yorumladı.(30) Bu analizin doğruluğu ne olursa olsun, en azından bir temele sahip olduğu muhakkaktı. Tablo 4'ün ortaya koyduğu gibi, sanayi sektöründe GSYH'nın büyümesi, 1960'ların sonunda, 1971'den sonraki dramatik ve sürekli sapmaya kadar, gerçek ücretlerde ılımlı artışlara izin verecek ölçüde büyüktü.

TABLO 4

San Salvador'da Reel Ücretler, 1966 - 1974

	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Hayat pahalılığı	100	100.3	104.5	105.4	106.9	106.3	112.1	121.0	146.3
Reel ücretlerdeki artış	1.6	3.3	0.5	1.8	2.0	-5.5	-1.5	-8.5	
İmalat sektöründeki ücret	100	104.6	109.5	110.9	114.4	116.1	116.0	123.4	138.7

Kaynak : Downing, s. 51

Böylece, 1960'larda PCS destekli CGTS, küçük ücret artışlarıyla ve zorunlu olarak «sanayi burjuvazisi»ni tarımsal ürün ihracatçısı oligarşiye karşı destekleyen bir parti çizgisiyle zaman kazanarak militan eylemlerden kaçındı. Yönetimdeki *Partido de Conciliaciòn*

(30) J.Sànchez, «Social Developments in El Salvador and the Policy of the Communist Party» (**World Marxist Review**, c. 8, no. 8, Ağustos 1965) s. 9-10.

Nacional (PCN) —Ulusal Uzlaştırma Partisi, kent emekçileriyle işbirliği yapma politikasına uygun çizgide, Lemus'un 1958'de kurduğu uysal *Confederaciòn General de Sindicatos* (CGS)'u desteklemeye ve geliştirmeye devam etti. Güçlü anti-komünist çizgisi ve bazıları kongrede açıktan PCN'yi temsil eden hükümet yanlısı bürokratlarla sıkı bağları ile CGS, İlerleme İçin Birlik'in işçi politikasının yürütülmesi için mükemmel bir araçtı. Amerikan Hür Emeği Geliştirme Enstitüsü (AIFLD)'nden ve diğer Birleşik Devletler kurumlarından fonlar aldı ve yine Birleşik Devletler'in kontrolu altındaki, *Organizaciòn Regional Interamericana de Trabajadores* (ORIT) ile işbirliği kurdu. 1966'da 100'den fazla CGS lideri «demokratik» ve «apolitik» sendikacılık eğitimi görmek için Porto Riko ve Birleşik Devletler'e seyahat etmişti. Bunun bir sonucu olarak, sendika işlerinde 30'dan fazla kişi kalmamış olmasına rağmen, CGS bütün askerî rejimlerin sadık bir müttefiki olarak kaldı. Nihayet Ekim 1979'da *Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu* (ICFTU)'ndan ihraç edildi. Bu kuruluş içinde ORİT itibarını kaybetmiş Latin Amerikan kanadıydı.

1960'lar boyunca CGS, fazla güçlük çekmeden, CGTS'nin ve küçük Hıristiyan demokrat sendikanın (*Union de Obreros Catòlicos* (UNOC) büyümesine set çekebildi. Fakat bu kuruluşun ulusal konfederasyonlar düzeyindeki kontrolu saflar düzeyindeki gelişmeleri kapsamadı. Bu düzeyde artan militanlık, bazı sendikaların (demiryolu, meşrubat, bira ve su işçileri) bağımsız kalmasını ve *Federaciòn Unitario Sindical Salvadorena* (FUSS) gibi ayrı bir federasyon kurmalarını sağladı. Bu kuruluş 1965'te, ilk adımı kendisi atarak, CGTS ile ittifak kurdu Daha sonra bu iki örgüt besin maddesi ve tekstil işçileri sendikasının (FESTİAVECES) ve daha büyük bir federasyon olup çok sayıda sanayi kolundan işçileri kapsayan, fakat etkin işçi sendikası STECEL'in önderlik ettiği FENASTRAS'ın önemli muhalif

şubeleri ile birleşti. 1970'lerin ortasında bu güçler yaklaşık 26.000 işçiyi birleştiriyordu ve yakın zamanda kurulan *Confederacion Unificada de Trabajadores Salvadorenos* (CUTS) gibi, CGS'ye yönelik büyük bir tehdit oluşturuyordu. «Sarı» konfederasyon dağılıyor, 1968'de ulaşım ve inşaat işçilerinin 20.000 üyelik federasyonu FESİNCONTRANS'ı kaybetmekle ağır bir darbe yemiş bulunuyordu. FESİNCONTRANS'ın kendi *oficialista* (resmî) bağlarını koparmayı reddetmesine ve CUTS'nin tekliflerini geri çevirmesine rağmen, rejimin örgütlü iş gücü üzerindeki boyunduruğu zayıflamaya devam etti. 1976'da CGS sendikalaşmış işçilerin sadece %19'unu, 1971'deki %42'ye karşılık, kapsıyordu (31)

Böylece, 1970'lerin ortasında işçi hareketi kendini hükümetin kontrolundan kurtarmak için önemli adımlar attı, fakat hâlâ bölünmüş, bürokratik bakımdan engellenmiş ve temel bir ekonomizmin ötesinde yol bulamamış durumdaydı. Daha sonraki beş yıl, sendika yapılarının geleneksel sınırlarını aşan işçi sınıfı örgütü sayesinde bu görünümde önemli değişikliklere sahne olacaktı.

TARIM

Sanayi sektörünün gelişmesine ve şehirlere göçe rağmen El Salvador, esas olarak, kırsal bir toplum olmaya devam etti. 1982'de tarım sorunu, 1932'deki gibi, toplumsal çatışmanın ve devletin kontrol sağlama savaşının özünü oluşturur.

Sanayileşmenin ve zayıf pazar koşullarının 1960'ların başındaki düzeyi, kahvenin, bir bütün olarak ekonomi içindeki mutlak önemini azalttı. Fakat bu sapma

(31) Kısa araştırmalar için bk. Latin America Bureau, **Unity is Strength Trade Unions in Latin America -A Case of Solidarity** (Londra 1980) s. 94-7; CIDAMO, **El Movimiento Obrero en El Salvador** (Meksika 1979).

sadece göreliydi ve kahve son ana kadar ülkenin yegâne önemli ihraç ürünü olmaya devam etti. 1959'da kahve toplam GSYH'nın %12,7'sini, tarımsal üretimin % 37.1'ini ve toplam ihracatın %62.9'unu temsil ediyordu. 1969'da GSYH'nın %9.1'i, tarımsal üretimin %35.8'i ve toplam ihracatın %44.2'si olarak hesaplandı.(32) Bu gerilemenin başlıca nedeni dünya piyasasındaki krizdi, ama yine de üretimde azalmaya yol açmadı: 1961 ve 1971 arasında kahve ekimi yapılan alan tarıma ayrılmış bütün toprakların %8.8'inden %10.1'ine çıktı ve ihracat hacmi %3.6 arttı. Yükleme tonajındaki bu artışın, ihracat değerinde sadece %2.5'lik bir artışı temsil etmesi gerçeği, dünya kahve fiyatlarındaki değişikliklerin bir bütün olarak Salvador ekonomisi için taşıdığı önemi kanıtlar.

Bir süre için bu düşüş daha önce sığır besiciliğine ayrılan kıyı düzlüklerindeki toprak alınıp pamuk üretiminde hızlı bir büyüme sağlanarak bir ölçüde dengelendi. 1959/60'da 43.000 *manzana* (1 *manzana*-eşittir-1.73 *acre* veya 0.7 hektar) pamuk ekildi; 1964/65'de bu alan 122.200 *manzana*ya yükseldi.(33) Daha üretken bir altyapıyla desteklenen ve ilk safhalarda görece yüksek bir makinalaşmadan yararlanan pamuğun bir süre için kahveye üstün geleceği düşünüldü Fakat erozyonun fazla olduğu topraklarda yeterli miktarda gübre kullanılmaması ve kısa vadeli pazar avantajlarından yararlanmak için rotâsyon yöntemlerinin kullanılmasında gösterilen isteksizlik üretimde aşırı bir düşmeye yolaçtı. Pamuk ihracatı 1964/65'te 37.8 milyon dolardan 1967/8'de 14.5 milyon dolara düştü. Bundan sonra, genel olarak ters dönen pazar koşullarında sadece dereceli bir yükseliş oldu.

Üçüncü büyük ürün, aslında Küba'nın abluka altına alınmasıyla bollaşan şekerdi. Fakat fiyatlar istik-

(32) Menjivar, **Crisis**, s. 18.
(33) **Ibid.**, s. 22.

rarlı kalsa da şeker ekimi yavaş yayıldı ve GSYH'nın %1'inden veya ihracatın %6'smdan fazlasına asla ulaşamadı. Kahve ya da pamuğa benzemeyen şeker daha az sermaye gerektiriyor ve sadece ülkenin batısındaki birkaç büyük plantasyon ile daha ziyade çok küçük veya orta büyüklükte çiftliklerde yetiştiriliyordu. Kahve fiyatları 1970'lerin ortasından itibaren önceki yüksek düzeylere döndüğünde hem şeker hem de pamuk ikincil ürün statüsüne düştü.

Bu durumda Salvador tarımı İlerleme İçin Birlik'in denetimi altında «kalkış» yapamadı. Modern tekniklerin kullanılması, ürünü çoğaltma ve çeşitlendirme girişimleri ve küçük kırsal girişimleri kapitalize etme çabaları, sadece, yavaş büyüme oranlarıyla ve tarımsal sektörden sağlanan ihraç ürünlerinin oranında bir azalmayla sonuçlandı.

TABLO 5

Tarımın GSYH'ya Katkısı, 1962-74 (1962 fiyatlarıyla % olarak

	1962	1964	1968	1972	1974
Kahve	11.2	11.1	8.9	8.7	8.5
Pamuk	5.4	4.9	1.8	2.8	2.8
Temel Tahıllar	4.7	3.4	3.8	2.9	3.1
Şeker	0.5	0.6	0.7	0.8	0.9
Diğer Ürünler/ Orman Ürünleri	3.3	2.8	4.1	3.7	3.5
Toplam	25.1	22.8	19.3	18.8	18.8
Hayvanlar	8.5	6.8	6.0	6.3	6.8

Kaynak : Downing, s. 38

TABLO 6

Geleneksel Ürün İhracatı, 1962-76 (cari FOB fiyatlarıyla %)

	1962	1964	1968	1972	1976
Kahve	54.7	53.2	44.2	43.1	53.3
Pamuk	23.2	21.2	6.9	12.8	8.9
Şeker	1.8	1.6	4.3	5.9	5.6
Karides	4.0	2.4	2.0	2.3	1.6
Toplam	83.7	78.4	57.4	64.1	69.4

Kaynak: Downing, s. 36

Etkili olmuşsa da, bu stagnasyonun kırsal kesimdeki toplumsal ilişkilerde bir dizi önemli gelişmeyi gözlerden saklamasına izin verilmemeli. Bu gelişmeler, toprak mülkiyetinin yoğunlaşmasında gözle görülebilen bir artış ve geçimlik çiftçilerin topraklarından atılmalarında meydana gelen bir hızlanma üzerinde odaklaştı. Topraksız işçilerin sayısı dramatik biçimde arttı ve mevsimlik ücretlere bağımlılık giderek keskinleşti. Sonuç, kırsal kitlelerin ileri derecede yoksullaşması ve sınıf kutuplaşmasının belirgin biçimde derinleşmesi oldu.

Bu değişiklikler *campo* (toprak)'da kapitalist iş ilişkilerine dönülmesiyle desteklendi. Geleneksel olarak toprak ağaları topraklarının bazı kısımlarını ya ortakçılık temelinde ya da *colonato* sistemi ile icara vermişlerdi. Birinci durumda işçiler toprağı işliyor ve, ya ürünün ya da hasılatın bir kısmını toprak sahibine veriyorlardı. Bir işçi tutma biçimi olan ikincisinde ise, köylülere, ana mülkte belirli bir iş günü süresi çalışma karşılığında geçimlik toprak bölümlerinin kullanımı garanti ediliyordu. Esasta feodal olan bu iş ilişkileri sistemi, toprak ağalarının 1950'lerde ihracat ürünlerinden sağlanan gelirleri maksimize etmek için köylülerin geçimlik ürün için ekim yaptıkları alanları küçültmeye çalışmaları üzerine revize ediliyordu. Bu gelişme, iş gücü veya ürün ranta karşılık para rantın dereceli olarak uygulamaya sokulmasına yol açtı. Toprak fiyatları ve rantlar yükselirken, küçük çiftçiler ve köylüler, marjinal topraklara, yasadışı yerleşim yerlerine, daha küçük toprak parçalarına, kentlere ya da Honduras sınırının ötesine sürüldüler. Bu dönemde aynı eğilim Latin Amerika'nın pek çok yerinde geçerliydi. Fakat El Salvador'da, üretken ilişkilerin dar ekolojik sınırları nedeniyle özellikle keskin bir biçim aldı. Ücret ve para rant, emek rantı önemli ölçüde geri itti; çünkü *colonato* veya ortakçılık temelinde ticari çiftçiliğe yetecek miktarda toprak yoktu.

İlerleme İçin Birlik kapitalist tarımı teşvik ederek bu süreci hızlandırdı. Artan fonlar büyüme için gerekli krediyi monopolize eden kırsal burjuvazinin bankalarını besledi.(34) Böylece, peşin parayla satılan başlıca mahsullere ayrılan topraklar, daha önce geçimlik tarım için kullanılan toprakları ele geçirdi ve 1960 ile 1972 arasında 43.000 hektar arttı.(35) Bu büyüme 1961 ve 1971 arasında toprak kirasının değişen yapısına da yansıdı: *colonato*'da işlenen toplam toprak %3.8'e düştü ve bu arada kiracıların elde tuttukları topraklara ödenen para %2.3'e yükseldi.(36)

Mülkiyetin yoğunlaşması sonucu doğrudan doğruya işletmelerin büyüklüğünden çıkarsanamaz, çünkü çiftçiliğe daha büyük sermaye aktarılması, oligarşiye sinmiş tarım reformu korkusuyla birlikte, ticarî girişimlerin daha küçük birimler halinde yönetilmesini teşvik etmişti. Bununla birlikte, kırsal kesimde mülkiyet ve servetteki oransızlık yaygınlaşıyor. 1966'da 3000 aile bütün ekili alanların %43'ünü, ulusal toprakların %33'ünü denetliyordu. Sadece 463 mülk, ekili alanın %29'u, bütün toprakların ise %23'ü olarak hesap ediliyordu.(37) Öteki üçta, toprak üzerindeki baskının geçimlik işletmelerin alt kesimini zorlaması nedeniyle, büyüklüğü bir hektardan az olan toprak bölümlerinin sayısı 1961'de 70.400'den, 1971'de 132.900'e yükseldi.(38) Tablo 7, Salvador kırsal kesimindeki iktidar yapısını kısmen yansıtıyor, fakat görünümde fark yok. Bu sayılar, burada yer verilen diğerleri gibi, 1961 ve 1971 tarım sayımı yılları olduğu için kullanılıyor. Daha yeni

(34) Karush, s. 67 vd.

(35) Bravo, s. 20.

(36) Downing, s. 41.

(37) Santiago Ruiz, «La Modernizacion Agricola en El Salvador» (**Estudios Centroamericanos, XXXI**, no. 330, Nisan 1976) s. 154

(38) Roger Burbach ve Patricia Flynn, **Agribusiness in the Americas** (New York 1980) s. 99.

istatistikler genellikle tahmini oldukları için daha az güvenilirdirler. 1981'de sayım yapılmamıştır.

TABLO 7 : Birim Büyüklüğüne Göre Toprak Dağılımı, 1961 ve 1971

Büyüklük (hektar)	Çiftlik Sayısı	1961 Yüzölç.	Y.Ö.(%)	Çiftlik Sayısı	1971 Y.Ö.	Y.Ö. (%)
1'den az	107.000	61,000	4	132,000	70,000	4
1-9.9	100,000	285,000	18	188,000	324,000	21
10-199.9	19,000	639,000	40	19,000	649,000	41
200'den fazla	1,000	596,000	38	1,000	538,000	34

Kaynak: Downing, s. 64

Mülkiyetteki bu yoğunlaşmanın etkilediği insanların sayısına bakarsak, bunun toplumsal etkisi çok daha canlı bir şekilde ortaya çıkar. 1961 ve 1971 arasında iki hektardan az toprağa sahip ailelerin sayısı 37.194 kadar arttı ve hiç toprağa sahip olmayanlarla birlikte 81.657'ye çıktı.(39) Topraksız kırsal nüfusun oranı muazzam biçimde artarak 1961'de %12'den, 1971'de %29'a ve 1975'de %41'e çıktı.(40) Tablo 8, toplam geçici ücretli iş gücü 1961 ve 1971 arasında görece azalırken topraksız işçilerin sayısındaki muazzam artışı göstererek, bu olguyu doğrular. Salvador kırsal proletaryası mülksüzleştirme yolu ile, çok sayıda işçi mevsimlik ücretlere bağlanmaya zorlanarak oluşturuldu. Bu işçiler mevsimlik çalışmayı daha önceleri kendi toprak bölümlerinden sağladıkları ürünü ve küçük gelirleri destek lemek için sürdürmüşlerdi. Bu mülksüzleştirmenin etkisi toprak ağalarının ücretleri düşük tutmaları hatta

(39) **Censos Nacionales de 1971, Censo Agropecuario** (San Salvador 1971) s. 22; Naciones Unidas, **La Transformacion del Campo y la Situacion Economica y Social de las Familias Rurales en El Salvador** (New York 1976) Tablo 12 ve 18; Peter Dorner ve R. Quiros, «Institutional Dualism in Central America's Agricultural Development» **(Journal of Latin American Studies, c. 6, 1973.)**

(40) Burbach ve Flynn, s. 147.

azaltmalarıyla daha da şiddetlendi: 1961'de topraksız bir emekçinin ortalama aylık ücret geliri 464 *colòn*du; 1975'de bu 429 *colòn*'a düştü (41).

Bu sayıların dikkate değer diğer yanı sürekli kiracılardaki artıştı.Bu, mülksüzleştirmenin kapsamıyla açıklanabilir. Sadece toprak üzerindeki baskı değil, aynı zamanda, 1960'larda emekçi sayısının, hükümet istatistiklerine göre, yılda 30.000 artması toprak bölümlerinin daha da küçük parçalara bölünmesine yol açtı. Sonuç, sadece işsizliğin değil gizli işsizliğin de artmasıydı. İşsizlik, 1965 ve 1968 arasında *campo*'dan göçün sonucu olarak ve yaklaşık %30 artarak kentlere geniş çapta transfer edildi.(42) Bu arada gizli işsizlik işe sadece ekim zamanı (Nisan-Haziran) ve hasat zamanı (Kasım-Ocak) ödeme yapılması nedeniyle kırsal kesimde bir yapısal afet haline geldi. Tablo 8'deki verilerden hareketle yapılacak bir tahmin, sürekli çalışanların,

TABLO 8 : Kırsal İş Gücünde Değişimler, 1961-71

	1961		1971		Büyüme
	Sayı	%	Sayı	%	%
Geçici topraklı ücretli işçi	197,597	42.3	122,121	20.5	—4.9
Geçici topraksız ücretli işçi	23,837	6.2	102,906	17.2	13.6
Toplam geçici ücretli işçi	221,434	(48.5)	225,027	(37.7)	—0.06
Sürekli ücretli işçi	76,576	16.4	87,033	14.6	1.3
Toplam ücretli işçi	303,010	(64.9)	312,060	(52.3)	0.3
Sürekli kiracı	164,083	35.1	284,869	47.7	5.7
Toplam	467,093	100.0	596.927	100.0	2.5

Kaynak : Downing, s. 40.

(41) Downing, s. 16. Resmî sayılar asgarî ücret uygulamasına rağmen kırsal kesimdeki gerçek ücretlerin düştüğünü kesin olarak doğrular. Ministerio de Planificacion, **Diagnostico Global y Sectorial del Cuarto Quinquenal de Desarrollo Economico y Social de El Salvador** (San Salvador 1977). Bu bulguların kısa bir özeti için bk. **El Salvador under General Romero** (Londra 1979).

(42) Menjivar, **Crisis**, s. 73.

ekonomik bakımdan aktif nüfusun %16'sını oluşturduklarını gösterir. (43)

Bütün bu tehlikeler, 1970'lerin ortasında ılımlı bir tarım reformunun yapılmasına ve bir bütün olarak yapıya yönelik tehdit oluşturan yoğunlaşma ve kutuplaşma sürecini durdurmaya çalışan kent orta sınıfının pek çok üyesi kadar, toprak sahibi burjuvazinin De Solalar gibi bazı üyeleri tarafından da fark edildi. Böyle bir reformun yapılma ihtimali pek yüksek değildi. 1970'in sonuna doğru Albay Sànchez Hernàndez hükümeti, Birleşik Devletler ve Hıristiyan Demokratlar'dan gelen baskı altında bir «Sulama ve Drenaj Yasası» *(Ley de Riego y Arenamiento)* teklif etmişti. Bu yasa sayesinde küçük ve orta mülk sahiplerinin topraklarında sulamanın sağlanacağı ve rekoltenin iyileştirileceği düşünülmüştü. Çok sınırlı miktarda kamulaştırmayı gerektiren ama temel mülkiyet haklarını da ihlâl eden bir girişim karşısında oligarşi, cömertçe tazminat teklif edilmesi gerçeğine rağmen, öneriyi derhal çıkmaza soktu. Ne var ki, toprak sahibi burjuvazi bu reform çabalarını önleyecek güce ve zekâya sahip değildi. Birleşik Devletler'in ve reformist partilerin 1970'lerin ortasındaki değişiklik talepleri Sànchez Hernàndez'in halefi Molina'yı, oligarşinin en sağlam unsurlarının kısmî muhalefetiyle yüz yüze getirecek kadar ısrarlıydı. Haziran 1976'da rejim bir reform yasasını görüşmeye açarak *Instituto Salvadoreno de Transformaciòn Agraria* (ISTA) —Salvador Tarımsal Dönüşüm Enstitüsü—'yı kurdu ve farklı bir gelir dağılımı ile kendine daha geniş destek ve popülist bir imaj sağlamaya çalıştı.

Molina reform tekliflerinin alanı asla geniş olmayıp, Usulatân ve San Miguel'deki 250 mülk sahibine ait

---

(43) Mario Menèndez Rodriquez, **El Salvador: Una Autèntica Guerra Civil** (San Josè 1980) s. 14.

56.000 hektarlık besi ve pamuk alanının kamulaştırılmasıyla sınırlıydı ve bu toprağın yaklaşık 1200 köylü ailesine dağılımını öngörüyordu. Fakat bu yeni yasanın ülke toprağının sadece %4'ünü etkilemesine, cömert tazminatlar sağlamasına, itiraz hakları ve aşırı uygulamalara karşı garantiler öngörmesine rağmen, direniş, hızla gelişti Direnişi yöneten, oligarşinin öncü örgütü, *Associacion Nacional de Empresas Privades* (ANEP) —Ulusal Özel Teşebbüs Birliği— ve ülkenin doğusundaki, reform yasasına karşı savaşan toprak ağalarınca yeni kurulan *Frente de Agricultores de la Region Oriental* (FARO) —Doğu Bölgesi Tarım İşletmeleri Cephesi— idi. FARO, Molina'ya karşı açıktan lobi oluşturmakla kalmadı, aynı zamanda, subaylar içinde de bir muhalefet hareketi örgütledi ve eşi görülmemiş bir meydan okuma tavrı içinde bağımsız vurucu gruplar kurdu. Bu sırada öyle büyük miktarda sermaye ülke dışına çıkarıldı ki, *colon*un Guatemala *quetsali*ne oranı 2.5'den 3.0'a düştü. Sonunda bütün önlemlerin gereksizliği ortaya çıktı. Rejime karşı tantanalı bir basın kampanyası açıldı ve Molina dört ay sonra planlarından vazgeçti ve bir karış toprak bile el değiştirmedi.(44) Kırsal kesimde bir nebze toplumsal değişimin sağlanması bakımından, böyle bir proje askerî hükümetin desteğine sahip olduğu zaman bile uğranılan bu başarısızlık, politik gelişmeler üzerinde, özellikle reforma büyük değer veren reformist partiler arasında belirgin bir etki yarattı. Bu etkiyi daha ayrıntılı olarak incelemeden önce, son 20 yıllık ekonomik değişmelerin ürettiği toplumun belli başlı özelliklerinden bazılarını ele almalıyız.

---

(44) Downing 1976 tarım reformunu ayrıntılı olarak verir, s. 19; Webre, s. 122; 144; 157; Bravo, s. 27-8; Rubén Zamora, Guillermo Ungo, Luis de Sebastian, **Estudios Centroamericanos**, XXXI, no. 335, Eylül 1976; Ruiz; Latin America Bureau, **Violence and Fraud in El Salvador** (Londra 1978) s. 6.

Sadece 20.000 km² ve 5 milyonluk bir ülkede, bu tür sanayi ve tarım yapılarının etkisi ancak tamamen kapsayıcı olabilirdi. 1961'de nüfusun en yoksul %61'i, ulusal gelirin %21'ini alırken, en zengin %5, %32'sini, en tepedeki %1 ise %18'ini alıyordu.(45) 1970'lerin başında İlerleme İçin Birlik etkisini yavaş yavaş kaybederken servetteki bu muazzam dengesizlik herhangi bir biçimde düzeltilmiş değildi: nüfusun zirvedeki %8'i ulusal gelirin %50'sini alıyor, Salvador yurttaşlarının %92'si ise geri kalan %50 ile yetiniyordu. Nüfusun neredeyse 1/3'ü kişi başına ayda 5 dolarla yaşıyor ve %58'ine 10 dolardan az düşüyordu.(46)

Servet ve gücün bu şekilde dağılımı örneğin yerleşmede öyle bir duruma yol açtı ki, bütün evlerin 1/6'sından daha azı üç ya da daha fazla odaya sahipken, yaklaşık 1/3'ü ortalama beş kişi için sadece bir odaya sahiptir.(47) Bu sıkışıklığın yarattığı sonucun mahremiyetin ortadan kalkması ve temel hijyen kurallarının uygulanamaması olduğu açıktır. Nüfusun sadece %15'i su tesisatı olan evlerde yaşar; %36'sı bu olanağa kavuşmak üzeredir ve %42'si ev içinde ulaşılabilecek su kaynağına sahip değildir. Kırsal kesimde nüfusun %80'i yakın içme suyu kaynağından mahrumdur ve bu nüfusun yaşadığı bölgelerde herhangi bir su tesisatı yoktur.(48) Sıhhî kolaylıklar için çıkarılan istatistikler de aynı derecede kötüdür: yerleşme birimlerinin sadece %24'ünde helâ (içerde veya dışarda) vardır. Evlerin %70'i sadece bir zemin katından ibarettir ve %66'sı elektrikten yoksundur.

---

(45) Menjivar, **Crisis**, s. 76.

(46) Conaplan, **Indicatores** (San Salvador, Ocak-Mart 1971).

(47) **Statistical Abstract 1980**, s. 144.

(48) Roberto Badia, «Consideraciones Bàsicas para una Politica de Poblacion en El Salvador. Aspectos de Salud» (Estudios Centroamericanos, XXXI, no. 329, Mart 1976) s. 107.

Bu koşullarla ulus sağlığının felâket durumu arasında neredeyse matematiksel bir ilişki vardır. Doğumdan itibaren yaşama süresi 58.5 yıldır, ki bu sayı tek başına, yüksek doğum ve bebek ölümleri düzeyini dışlar. Doğum ve bebek ölümleri 1975'te yeni doğan her 1000 bebekte 58.3 kadardır (Birleşik Devletler için aynı sayı 16.1) Yine de, 1960'larda nüfus yılda %3.7, 1972 ile 1977 arasında ise %15 oranında arttı. Bu, kısmen, ölüm oranının son 40 yılda dereceli olarak azalmasından dolayıdır, ama yine de Latin Amerika'nın en yükseklerinden biri olan doğum oranının başlıca faktör olduğu açıktır.

Resmî aile planlaması projeleri El Salvador'daki şiddetli nüfus sorununun daha da ağırlaşmasını ancak marjinal olarak etkileyebildi. Orta sınıf kadınların pek çoğu gebelikten korunmak için özel yöntemler uyguladı. Daha çok sayıdaki köylü kadın ise kırsal bölgede kurulan klinikler aracılığıyla devletin doğum kontrol sistemi ile ilişki kurdular. Buna rağmen, bu projeler 1971/2'de az sayıda, 4000 kadar kadını kapsadı. Yenisömürge ülkelerin çoğunda görüldüğü, fakat özellikle Hindistan örneğinde kesin biçimde kanıtlandığı gibi, doğum kontrol programları, istisnasız otoriter, çoğu kez göz boyayıcı ve kadınların vücutları üzerinde kendilerinden ziyade devletin kontrolunu kolaylaştırmak için hazırlanırlar Kısırlaştırma —kadının rızasıyla veya rızası olmaksızın— bu konuda sürekli fon temin edebilen kliniklerde sıklıkla uygulandı. Salvador *campo*sunda gebelikten korunma yöntemleri Kilise ile bereket ideolojisi ile olduğundan daha az çatışma halindedir. Bu ideoloji ev halkı içinde insan gücünü muhafaza etme ihtiyacı, bebekler arasında yüksek ölüm beklentisi ve bir kadının pek çok çocuk taşımasını öngören *machismo* (*) gereği ile belirlenir. Böylece, doğurganlıkları üzerinde otonomi sağlama ihtiyacını duyan

(*) Met, İspanyolca, aile ve toplum içinde erkeğin üstünlüğü (ÇN).

kadınlar, kendilerini, hem erkeklerle hem de devletle çatışma içinde bulurlar.(49) Bu gerek Latin Amerika'da, gerekse pek çok köylü toplumunda yaşanan ortak bir durumdur. Fakat El Salvador'da bir ölçüde farklıdır; çünkü bu ülke yarıkürenin en düşük evlenme oranlarından birine sahiptir. 1976'da bu oran her bin kişide 4.4 (Birleşik Devletler'de 9.9) idi. Bu, şüphesiz çok yoksul bir ülkede, iç ve dış göçe bağlı bir çalışına sistemi nedeniyle yer değiştirme olayı kadar, yerleşmiş geleneğin ekonomik bir mekanizma (miras) olarak zayıflığını yansıtır; bununla birlikte erkeğin kadın doğurganlığından beklentilerinin öneminde bir azalmayı göstermez. Ayrıca «serbest yaşama»nın getirdiği zorunluklar yasal evliliklerin getirdiğinden daha az değildir. Santa Ana yakınlarında çalışan bir kadın doktorun tanıklığı, kadınların kendi evlerinin dışında çalışmalarının önemine ek olarak, emeğin belirsiz bir *machista (machismo* geleneğini benimsemiş) toplumunun kırsal kesiminde bölünmesinin de cinsler arasında açıkça görülebilen bir çatışmayı cisimleştirdiğini gösterir.

> «Santa Ana'dan 26 km. uzakta çalıştım ve iki ya da üç aylık kızların çok ağır vajinal enfeksiyonlara yakalanmaları gibi pek çok vakayla karşılaştım. Önce bunun bir çeşit parazit olabileceğini düşündüm, fakat hemen sonra böyle olmadığını anladım. Annelere sordum. Çok zor oldu, çünkü köylü kadınlar çok ketumdurlar ve güvenlerini kazanmak zaman alır. Nihayet, iki ay sonra içlerinden biri açıkladı. Bana, kırsal kesimde yeni doğmuş kızların «iffet»lerini almanın bir adet olduğunu anlattı.
>
> «'İffet'lerini nasıl alıyorlar?» diye sordum.
>
> «Ustura ağzıyla oraya bir çapraz yaparlar,» dedi.
>
> «Neden?»

---

(49) **Statistical Abstract 1980, s. 87; Audrey Bronstein, The Triple Struggle: Latin American Peasant Women (Londra 1982) s. 190.**

«Böylece onların daha iyi işçi olmalarını ve uzun süre erkeksiz kalabilmelerini sağlarlar.» (50)

Bu tür uygulamalar, çağdaş gerilla hareketini. «Gerçek devrimci karısını dövmeyen adamdır,» sloganını kabul etmek zorunda bırakan erkek tavrının bağlamı içinde değerlendirilmelidirler.

Bu doktor, normal olarak parazit hastalıkları kadar öncelikli olarak mide ve bağırsak enfeksiyonları ve diğer sindirim sistemi hastalıkları ile de ilgilenecekti Bu son ikisi 1973'teki bütün ölümlerin %22'sini (Birleşik Devletler'de %0.8) kapsıyordu. Bu hastalıklara, beslenme yetersizliğinin vücudun besin maddelerini özümleme kapasitesini hasara uğratmasının yanı sıra, daha çok hijyen yokluğu sebep olur. Bunu önlemenin en rasyonel yolu, doğrudan tıbbi müdahaleden çok genel sağlık ve yerleşme koşullarının iyileştirilmesi olacaktır. Bunun yokluğunda bile, Salvador kırsal kesimi tıbbi bakım için gerekli neredeyse en asgarî olanaklardan bile yoksundur: Ülkede 1100 doktor vardır ve her 3592 kişiye bir doktor düşmektedir, ki bu Latin Amerika'daki en düşük orandır. Bu durum tek başına yeterince kötüdür. fakat başkentte 725 (%67) doktorun çalıştığı düşünülürse, *campo*'daki gerçek durumun çok daha kötü olduğu anlaşılır. 1973'te Salvadorlu 100 doktor ülke dışındayken, San Salvador ve Santa Ana dışında bütün ülke 159 doktorun (resmî toplam sayının %16'sı) hizmetine kalmıştı. Morazàn ve Chalatenango çevresinde sadece 5 doktor çalışıyordu. Oysa buraları nüfusun %10'unu barındırıyordu ve bu durumda her 90.000 kişiye sadece bir doktor düşüyordu. Kentlerde her 10.000 kişi için 1.4 hastane yatağı vardır —bütün Latin Amerika'da en düşük sayı—. Bölgelerde ise bu sayı her 10.000 kişi için 0.1 yataktır.(51)

---

(50) Alıntı, C. Alegria ve D.J.Flakoll, **La Encrucijada Salvadorena** (Barcelona 1980) s. 18.

(51) **Statistical Abstract 1980**, s. 104.

Az görülen ve genellikle kahramanca olan istisnalar dışında, tıp mesleği tutucu bir geleneğe sahiptir. Ödüllendirilmesi nedeniyle özel doktorluk yönünde bir eğilim vardır. 245 doktor devlet sisteminin dışındadır. Bunun da, kuşkusuz, doktor sayısının azlığı kadar kötü bir işlevi vardır. Temel sorun yine ekonomiktir; sadece tıp öğrencilerinin ancak %15'inin mezun olabilmesi (daha çok, ayrılan fonların yetersizliği yüzünden) nedeniyle değil, aynı zamanda sadece 1000 hemşire, 400 dişçi, bir düzine sağlık ve on kadar eğitim görmüş beslenme uzmanı ve yarım düzine sağlık eğitim görevlisinin bulunması nedeniyle (52). Bunun doğal sonucu, kimyasal madde satan dükkânlarda, dersanelerde ve kiliselerde bol miktarda bulunan amatör «doktor»lara güvenilmesi ve yerel tıbbın daha geleneksel çarelerine başvurulmasıdır. Bu tür uygulamalar bazı durumda etkisiz değildirler, fakat devletin iflas etmiş sağlık sisteminin yerini bile tam olarak dolduramazlar.

Devletin sosyal harcamalarının bir diğer ve belli başlı kalemi —eğitim— aynı ölçüde kötü durumdadır. El Salvador'un geriliğinin faturası fiziksel olduğu kadar entellektüel olarak da halkın sırtına yüklenir. Halkın sadece %55'i okuma yazma bilir (kırsal kesimde %39 ve bütün kadınların %45'i). Güç dengesi ile tutarlı olarak, kentlerdeki okullar daha çok sayıda ve genellikle daha iyi durumdadırlar. *Campo*'da çocuklara iş gücü olarak ihtiyaç duyulması nedeniyle okula gitmeme oranı çok yüksektir. 1970'lerde 8 yaşındaki çocukların sadece %65'i okula kaydedildi. bu sayının gerçekte daha az olduğu düşünülmelidir. 1974'te nüfusun sadece %18'i ilk öğrenim görmüş, %3.6'sı liseyi bitirmiş şe %0.8'i üniversite öğrenimini tamamlamış durumdaydı.(53) Bu sayılar yeterince açıktır. Bir kaynak, 14 yaşındaki öğrencilerin tarih dersinde Muham-

(52) Badia, s. 110.
(53) Bravo, s. 127.

med'in 15 karısının isimlerini saymak zorunda olduklarını bildiriyorsa, bu, temel edebiyat ve elementer matematiğin başlıca kazanımları ile kıyaslandığı zaman, marjinal bir engel olarak görülecektir.(54) Ne var ki, müfredatın yönlendirilmesi sorunu, devamlılık ve para sorunlarıyla birleşerek, 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında eğitim alanında patlak veren büyük bir krizi alevlendirdi.

Bu kriz büyük bir politik etki yarattı. Bunun başlıca nedeni Salvador toplumunun çok genç olmasıydı; toplumun %46'sı 14 yaşından küçük ve sadece %14'ü 45 yaşından büyüktü.(55) Bu durum gerek eğitsel olanakları gerekse her düzeyden öğretmenleri özellikle kırsal kesimde önemli ölçüde sınırlar. Kırsal kesimde öğretmenlerin statüsü, okur yazarlıkları ve konumlarından ötürü yetkililer için «aracı» rolü oynayan bölge papazının statüsüne benzer. Latin Amerika'da öğretmenlik mesleğinin az gelir getirmesi ve kötü koşulları, özellikle kırsal kesimlerde, derin bir radikalizmi üretti. Bunun belki de en keskin örneği Peru'daki Maoist görüşlü öğretmenler birliğidir; fakat hoşnutsuzluk, etkileriyle birlikte geneldir. El Salvador'da koşullar nedeniyle duyulan hoşnutsuzluk —müfettişlerin cinsel tecavüz olaylarının sıklığı yanı sıra yetersiz gelir ve eğitim kolejlerinin azaltılması gibi daha belirgin faktörlerden ötürü— 1968'de açıktan patlak verdi. Bu sırada *oficialista* birliğinin çeşitli hükümet «reformları»nı (rasyonalleştirme adına geniş bir olanaklar dizisinde kesintiye gidilmesi) zorla kabul ettirme girişimlerine karşı büyük bir başkaldırı, sol kanat *Associacion Nacional de Educadores Salvadorenos* (ANDES) —Salvadorlu Eğitimciler Ulusal Birliği—'un ulusal çapta greve gitmesine yol açtı. Rejimin grevi kırmasına rağmen Sànchez Hernandez, 1971'de tekrar iki aylık bir grev

(54) White, s. 233.

(55) **Statistical Abstract 1980, s. 80.**

yapan ve geniş bir kitleden destek gören birliği yıkamadı. Bu sırada ANDES, üyelerinin çoğunun yeni devrimci grupları desteklemesiyle kırsal kesimdeki muhalefetin başlıca mihraklarından birini kurmuş bulunuyordu. On yıldan fazla bir süre boyunca öğretmenlerin hükümetin başlıca hedefi haline getirilmeleri, yüzlercesinin baskı sırasında hayatlarını kaybetmeleri rastlantı değildir.

Bu gelişmeler doğal olarak daha üst öğrenim kurumlarında, özellikle National University'de yankılandı. Bu üniversite 1962 ve 1969 arasında öğrenci sayısının iki misline çıkması ve bütçenin dört misli artmasıyla 1960'larda büyük bir gelişme göstermişti. Gençliğin doğal sapmaları olarak nitelendirilebilecek eğilimlere rağmen —maceracılık, gangsterlik eğilimleri ve kitle hareketi içinde sabırla örgütlenmeye ters düşen eğilimler— Latin Amerikalı öğrenciler Avrupa'daki benzerlerinden çok daha dirençli bir radikalizm gösterdiler. Üniversite özerkliğinin savunulması ve pek çok durumda, öğrencilik yapmamn bir başka işte çalışma ihtiyacıyla birleşmesi politik bir bağlantıya katkıda bulundu: arkaik öğretim yöntemlerine, cazip olmayan mesleki yönlendirmeye ve İspanyol entellektüel kalıtının pek çok bakımdan boğucu olan esoterisizmine karşı gelindi. 1960'larda bu üniversite anlayışına karşı isyan öyle güçlüydü ki, kendi ülkelerinde Mayıs 1968 olaylarıyla gözü kamaşmış Avrupalı Troçkist hareketin bazı unsurları, Latin Amerika öğrenci hareketini, devrimci öncülük mertebesine yükselttiler ve Che Guevara'nın uyguladığı, Regis Debray'nın sistematize ettiği, esasında elitist *foquismo* (fokoculuk) gerilla stratejisini bağırlarına bastılar. Bu konu ilerde daha ayrıntılı olarak ele alınacak. Burada Salvador üniversitesinin bu genel eğilime bir istisna oluşturmadığını belirtmekle yetinmeliyiz. 1963'te yeni rektör, eski cunta üyesi Fabio Castillo'nun yönetimi sırasında üniversiteye kabulün liberalizasyonu ve standardizasyonu, ayrıca,

Areas Comunales gibi doğrudan ülkenin toplumsal sorunlarını ele alan derslerin konulması radikal tartışmanın alevlenmesine yol açtı ve üniversite ile askerî rejim arasındaki derin düşmanlığa katkıda bulundu. Anlaşılabilir nedenlerden ötürü hukuk ve mühendislik bölümleri popüler olmaya devam ederken, 1974'de 30.000 öğrencinin yaklaşık yarısı Beşerî ve Sosyal Bilimler gibi «yıkıcı» fakültelere kaydoldu. Zeki ama gerici bir gazetecinin belirttiği gibi, bu süreç yine de liberal akademinin limitleriyle sınırlandırıldı.

> «Komünistler mermiden ziyade parayla yenilirler. Guatemala'da, anti-gerilla mücadele bir günde yaklaşık 50.000 dolara, ya da yılda 18 milyon dolardan fazlasına, artı cana mal oluyor. El Salvador Üniversitesi ise yaklaşık 6 milyon dolara mal oluyor ve burada kendi aralarında savaşan komünistler var.. Ayda 400 dolar kazanan bir komünist artık Sierra Maestra'yı düşünmez...»(56)

Bununla birlikte, öğrencilerin büyük çoğunluğu kendi profesörleri gibi koltuk marksistlerini taklit etmek için hazırlanmış değildiler ve on yıl sonra Castillo gibi sosyal demokratlar bile öğrencilerin ateş hattına girdi. Politik liderlerin alaya alındığı hatta cinsel hicve konu edildiği geleneksel öğrenci yürüyüşleri *(bufonada)*, kampüsün sınırlarını aşan bir etki ile solun büyük politik gösterilerine dönüştü. 1969/70'in uzun süren üniversite grevi rejimi istikrarsızlaştırmayı veya reformist muhalefet partileri üzerinde derin bir etki yaratmayı başaramadıysa da, etkileri kısa ömürlü bir dışavurum değildi ve en azından, parlamenter bir çizgiye bağlandığı için derin bir iç krizin içinde olan PCS'nin sol kanadının güçlenmesi bakımından aşikâr bir etki yarattı.

Kırsal (kökenli) işçi sınıfının ve köylülüğün ileri derecede yoksullaşması ve küçük burjuvazinin (öğrenciler, öğretmenler, bazı meslek erbabı ve ufak ticarî çevreler) radikalleşmesi Salvador toplumunun uzun

---

(56) El Mundo, 15 Aralık 1970, alıntı, White, s. 213.

vadeli eğilimlerine boyun eğdi, fakat İlerleme İçin Birlik'in getirdiği yükümlülükler bu radikalizme hız kazandırdı ve önceki on yıllar boyunca eksik olan bir keskinlik verdi. Bu süreç, şehirlerde sanayinin sınırlı gelişmesi ve hâlâ aşırı yoksul olmasma rağmen satın alma gücünde geçici bir artış yaşayan işçi sınıfının kısmen yeni bileşimi nedeniyle geniş çapta eşitsizdi. Fakat bu faktör bile kendi içinde çelişkin ve istikrarsızdı. Bunun sebebi sadece toprak sahîbi burjuvazinin vekâlet şartlarını rafine etmeye çalışan küçük bir sanayiciler çevresinin oluşması değil, fakat kent proletaryasının da bizzat daha büyük bir iç tutarlılık kazanmaya başlaması idi Mevcut Salvador toplumunun bağlamı içinde bu grupların çıkarlarımn sağlanması imkânsızdı. Yine de bu çelişkilerin politik bir krize varması askerî rejim tarafından 1970'lerin başına kadar önlendi. Askerî rejim sınırsız baskı yapma kapasitesi biçiminde her derde deva bir veto olanağını muhafaza ederek bir dizi kısmî taviz ve manevraya başvurdu.

5

«Reformlarla Birlikte Baskı»

«Salvador halkı asildir; liderlerine güvendiler ve güvenmeye devam ediyorlar. Ama artık sınıra vardılar. Şu anda yapılması düşünülen reformlar bir uçurumun kıyısında sallanan, hiç kimsenin ve hiçbir şeyin düşmesine engel olamayacağı bir kayaya benziyor.»

Devlet Başkanı Fidel Sànchez Hernàndez,
Eylül 1970

Partido de Conciliaciòn Nacional (PCN) —Ulusal Uzlaştırma Partisi— kuruluş tarihi olan Eylül 1961'den 1979 Ekim darbesine kadar El Salvador'u 18 yıl yönetti. Albay Julio Rivera, partiyi kurarken, askeriye sayesinde iktidarı muhafaza edebileceği, saf anlamda kurumsal bir yönetimin gizli tehlikelerinden kaçınabileceği, müzakere ve bir ölçüde esneklik için yer bırakan dayanıklı bir araç oluşturmayı amaçladı. Salvador halkı üzerine yağmur gibi hizmet yağacağı şeklindeki görkemli bildiriler bir yana, partinin esas amacı her beş yılda bir seçim yapmak sureti ile demokratik bir görüntü yaratmaktı. Bu seçimleri, gizli ve açık baskıyı bir arada kullanarak ve resmî devlet partisi olmadığını gösterme risklerini asla göze almayarak şaşmaz bir kesinlikle kazandı. Böylece Rivera geçici devlet başkanlı-

ğını Mart 1962'de «anayasal» hale getirdi. Tek rakibi, öğrencilerin üzerine, «Resmiyetçilikle rekabet edebilecek tek aday,» diye yazdıkları bir eşek oldu.(1) Partinin kurucusu. birkaç sorunla, yerini İçişleri Bakanı Albay Fidel Sànchez Hernàndez'in 1965'te alınasını sağladı ve Sànchez Hernàndez de, zamanı gelince, sekreteri Albay Arturo Molina'nın 1972'de çok daha büyük güçlüklere rağmen seçilmesini sağladı.

Biçimsel demokratik özgürlükleri bir nebze tutarlılıkla kabul eden ama aynı titizlikle bunların yürürlüğe konulmasını önleyen PCN, dünya kançilaryalarının çoğunda düpedüz bir diktatörlük olarak lekelenmekten kaçındı. Aynı zamanda, burjuva ve liberal muhalefet partilerine «tampon» oluşturabilecekleri vaadini yerine getirerek sağladığı kontrolu besledi. Bu partiler, bir dizi taktik boykota rağmen, 1977'ye kadar seçimler için mücadele etmeye devam ettiler. Her seçim hareketliliğini hile yapıldığı açıklamaları izlese de, bu durum PCN rejimine bir meşruiyet görünümü verdi. Ayrıca bu askeriyeye oligarşinin başlarına salvo ateşi açma fırsatı da sağlıyordu. Oligarşi her zaman *Partido Popular Salvadoreno* (PPS) —Salvador Halk Partisi— bayrağı altında, PCN'yi yenilgiye uğratma beklentisinden ziyade onun üzerinde baskı yapma amacı ile ve kahve klanlarının çıkarlarını en ham biçimde güvence altına almak için değişmez adaylarını öne sürüyordu. PPS'nin veya bir diğer oligarşik politik inisiyatifin PCN'nin otoritesine ciddi bir saldırıda bulunabilecek durumu yoktu. ANEP ve FARO'nun aile büyükleri, PCN adayının, çoğu kez isteksizce olsa da, subaylarm büyük kısmının desteğine sahip olduğunun tamamen farkındaydılar. Gördüğümüz gibi toprak sahibi burjuvazi ile askeriye arasındaki temel çıkar birliği albayları oligarşiyle sürtüşmekten caydırmadı. Örneğin, Eylül 1970'de, Sànchez Hernàndez, ülkeyi *Unitad Popular* hükümeti-

(1) **Diario de Hoy, 16 Nisan 1962, alıntı, Webre, s. 47.**

nin seçimle iş başına geldiği Şili'nin yoluna sokmakta olduğu iddialarını çürütmekte duraksamadı ve etkileyici bir dil kullanarak «evrimin ateşli düşmanları»ndan söz ederek uyarıda bulundu. Eğer onlar «barış ve düzen içinde değişim»i kabul etmezlerse «terör ve zorbalık» gelebilirdi.(2) Devlet Başkanı bir ara parlamenter muhalefetten gelen bir bürokratik darbeye bile razı oldu. Bu darbe yasama işlerinde meydana gelen tıkanıklığı etkin bir güçle aşmak için meclis komitelerinin yeniden düzenlenmesini sağladı. Yine Molina 1976 tarım reformu konusunda dönüş yapmadan önce oligarşinin hakaretine uğradı. Yine de bunlar zor zamanların aşırı örnekleriydi. PCN oligarşinin basit bir uzantısı olmasa da, gericiliğin öncü partisinden başka şey değildi ve diktatörlüğe göbekten bağlıydı. Çıkarlarına zarar vermediği ölçüde halkçıydı ve dumura uğramış (atrophied) idi; yani, bu partinin toprak ağaları, hırslı albaylar ve zamana uyan bürokratlardan oluşan kurmayı, vaadettiğinin en küçük bir parçasını bile El Salvador'a sağlayamayacak kadar yetersizdi.

PCN rejimlerinin başlıca kaygısı askeriyenin kapasitesinin arttırılması ve yeniden karşı-ayaklanmacı savaşa yönlendirilmesiydi. Birleşik Devletler doğrudan bu yönde teşvik ediyordu. BD bunu daha başından itibaren İlerleme İçin Birlik'in bütünleyici bir özelliği olarak kavramıştı General Enemark'ın sözleriyle;

> «Latin Amerikan güvenlik kuvvetlerinin rolü... temel önemdedir. İlerleme İçin Birlik'in başarı şansına sahip olabilmesi için hükümetler, yıkıcılığı kontrol etmek, terörizmi önlemek ve başa çıkılamaz boyutlara varabilecek şiddet hareketlerini tasfiye etmek için yeterli güce sahip olmalıdırlar.»(3)

---

(2) Alıntı, Webre, s. 143.

(3) Alıntı, John Saxe - Fernandez, «The Central American Defence Council and Pax Americana», Irving Louis Horrowitz, Josuè de Castro ve John Gerassi (eds), **Latin American Radicalism** (New York 1969) s. 82. 1960'ların ortasına kadar

Birleşik Devletler'in yarıküredeki askerî aygıtları yeniden canlandırmak amacıyla kapsamlı bir program hazırlamasının başlıca sebebi Küba olduğu için, Orta Amerika'ya özel bir önem verilmesi şaşırtıcı değildir. Bölge içinde bundan yararlanan başlıca ülkeler, en güçlü ordulara sahip olan Guatemala ve Nikaragua idi. Sadece 6500 kişilik bir orduya ve 5500 kişilik paramiliter kuvvetlere (*Guardia Nacional; Policia Nacional; Policia de Hacienda*) sahip olan Salvadorlular ikinci bir kuvvet olarak görülmeye devam ettiler. Bununla birlikte, Askerî Yardım, Karşı Ayaklanma Savaşı, Kamu Güvenliği Bürosu, Subay Temel Eğitim programları bütünüyle uygulandı. Bütün bunlar, yeni silah satışlarıyla birlikte, hem askeriyeyi hem de rejimi, Kanal bölgesindeki Güney Komutanlığı Karargâhında üslenen BD askerî şebekesine daha sıkı bağlayarak, güçlendirmeye hizmet etti. 1950 ve 1975 arasında 1682 subay Birleşik Devletler eğitiminden geçirildi bunların yaklaşık 400'ü Kanal Bölgesi'ndeki Fort Gulick'deydi.(4) Askerî yardım programı 1950-1960 arasında yaklaşık 4.3 milyon dolardı; 1970/5'de buna 2.8 milyon dolar eklendi. Askerî satış anlaşmaları ise 1955-1975 döneminde 2.3 milyon dolarlık bir değeri buluyordu.(5) 1963'ten itibaren Kamu Güvenliği Bürosu, dikkatini, Ulusal Polis Teşkilâtı'ndan. 450 adamın 2.1 milyon dolar pahasına eğitildiği Ulusal Muhafız Teşkilâtı'na yöneltti.

Birleşik Devletler-Latin Amerika askeri ilişkileri hakkında en iyi araştırma: William F.Barber ve C. Neale Ronning, **Internal Security and Military Power** (Columbus 1966).

(4) Birleşik Devletler Savunma Bakanlığı, Tablolar (Washington 1975), alıntı, NECLA, **The Pentagon's Proteges** (New York 1976) s. 28.

(5) Birleşik Devletler Savunma Bakanlığı, **Foreign Military Sales and Military Assistance Facts** (Washington 1979), alıntı Cynthia Arson, «Baskground Information on the Security Forces in El Salvador and US Military Assistance» (Institute for Policy Studies, Washington, Mart 1980) s. 12.

Şartların kıyaslanması halinde El Salvador'daki Birleşik Devletler askerî programının ılımlı olduğu görülür. Askerî cephanelikler yenîden doldurulduu, fakat 1975'e kadar bunların çoğu II. Dünya Savaşı'ndan kalma stoklarla karşılandı. Kuvvet tahsisleri büyük çapta genişletilmedi; daha ziyade varolan aygıtların profesyonelleştirilmesi üzerinde duruldu. Ne var ki, bunun El Salvador'un içinde yarattığı etkiler ihmal edilebilir gibi değildi. Ülkeye 1980'lerde akan yardım bu miktarları önemsiz gösteriyorsa da kullanım çerçevesi 1960' larda belirlenmişti. Ülkedeki Birleşik Devletler subaylarının ilişkileri geliştirildi ve bir dostlar çevresi oluşturuldu Bu gelişmenin CİA ile yakın irtibat sayesinde sağlandığı kuşkusuzdur. Kurulan ilişkiler kurumsallaştırılmış alanın ötesinde kârlı anlaşmaların ve politik çıkarların kontrol edilmesini sağladı. Pentagon'un her zamanki üsûbu ile şöyle deniyordu:

> «Güvenlik yardım programımız El Salvador hükümetiyle her türlü ilişkiyi kolaylaştırıyor ve Salvador silahlı kuvvetlerinin kilit üyeleriyle yararlı mes'eki ilişkileri besliyor.»(6)

El Salvador, bölgede, Birleşik Devletler askerî politikasının, 1966'da, Savunma Bakanlığı Sekreteri Robert McNamara tarafından tasarlanan modeline rahatça uyum sağladı. Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri aracılığıyla periodik işgallere başvurmaktansa etkin ve işbirlikçi yerel ordular kurmayı tercih ediyordu; sadece dış ilişkilerdeki mevcut güçlükler nedeniyle değil, yerel kuvvetlerin «coğrafi ve psikolojik koşullar» hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaları nedeniyle de. Yere ordular «ülkeyi savunma» bakımından daha güçlü bir motivasyona sahiptiler ve yerel destek sağlamak için daha uygundular. Bundan daha az önemli olma-

---

(6) Birleşik Devletler Savunma Bakanlığı, **Congressional Presentation Document: Security Assistance Fiscal Year 1978** (Washington 1977) s. 323, alıntı, Arnson, s. 7.

yan bir diğer sebep daha ucuz olmalarıydı: her BD askeri 4.500 dolara mal olurken, Orta Amerikalı askerlerin her biri 540 dolara mal olarak eğitilebiliyordu. (7)

Bu stratejiyi güçendirmek için Birleşik Devletler 1964'de CONDECA (Orta Amerika Savunma Konseyi)'nın kuruluşuna destek oldu. Kosta Rika ve Panama hariç bütün bölge devletleri bu kuruluşa katıldılar. CONDECA'nın kuruluşundaki gecikme daha çok ulusal rekabetlerden ötürüydü. Buna rağmen kuruluşun başarılı bir eşgüdüm aracı olduğu kısa sürede anlaşıldı. 1960'ların ortasında bir dizi ortak askerî manevra yapıldı ve savunma bakanları arasındaki işbirliği ve bilgi değişim düzeyi önemli ölçüde arttırıldı. Bu gelişme, açıkça iç karışıklıkları bastırmak ve Orta Amerika diktatörlüklerine sondan bir önceki (penultimate) garantör olarak hizmet etmek için tasarlanan askerî topluluğu genişletti; 1970'lere kadar, Salvadorluların hâkim oldukları bloğun savunulmasında açık bir rol oynamamasına rağmen PCN'ye kritik bir destek olarak hizmet etti. (8)

CONDECA'nın adını işitmiş pek az Salvadorlu köylü ve işçi vardır; fakat hemen hepsi PCN yönetiminin kırsal kesime zorla dayattığı ve böylece resmî devlet aygıtları için önemli bir destek oluşturduğu paramiliter gücün deneyini (ve derin korkusunu) yaşadı. Ayrıca bu albayların nezaretindeki sahte-demokratik görüntünün yanıltıcı olduğunu ortaya çıkardı. Resmî olarak *Organizaciòn Demokràtica Nacionalista* —Demokratik Milliyetçi Örgüt— diye adlandırılan bu örgüt baş harfleriyle tanınıyordu: ORDEN (order: düzen). ORDEN'in kökenleri, yarı gizli niteliği ile tutarlı olarak, belirsizdir. Bazı benzerleri 1968'de kurulmuş, diğerleri daha

---

(7) McNamara Senato Dış İlişkiler Komitesi, 20 Nisan 1966, Saxe-Fernandez, s. 94.

(8) CONDECA için bk. Saxe-Fernandez; NACLA, Guatemala, s. 204-7.

erken tarihlerde, 1964 veya 1965'te oluşturulmuştu. Ne var ki, hiç kimse örgütün kurucusunun ve itici gücünün 1970'in sonuna kadar Ulusal Muhafız Teşkilâtı'nın şefi olan General José Alberto ('Chele') (*) Medrano olduğunu tartışmaz ORDEN resmî devlet aygıtları bakımından daima belirsiz bir konumda oldu, çünkü devlet başkanının bu örgütün «doğal» başkanı olduğu ve günlük kontrolun Savunma Bakanlığı tarafından gerçekleştirildiği bir sır değildi; ayrıca ne normal bütçesi, ne yayımlanmış bildirileri ve ne de kamuoyu karşısında sorumlulukları vardı. Pratikte, ORDEN bir şok gücü olmaya devam etmekle kalmadı, *campo*'da uygun kişilerin seçilmesini de örgütledi. Yaklaşık 50.000 ile 100.000 arası üyeye sahipti. Elit değil, daha çok bir politik parti şeklindedir. Üyelerinin bazıları ordunun veya Ulusal Muhafız Teşkilâtı'nın eski askerleridir; fakat çoğu, toprak, ucuz kredi, yardım, sürekli iş, tıbbî bakım vaadiyle toplanmıştır. Bunlar örgüte yoksulluk ve baskıdan kurtulmak için katılırlar. Bir ORDEN *carnet (karne/* kimlik) «güvenlik kuvvetleri»nden emin olmak için en uygun belgedir. Küçük bir kayırma sistemi ile alman ve kendi yuvaları olan *pueblo*larda (köy), casus, asayiş memuru veya infazcı gibi çalışan bu insanlar geniş bir yardımcı kuvvet oluştururlar. Bu kuvvetin esas gücü köylülerin arasında yer almasından kaynaklanır. ORDEN'in muhtemelen 10.000 kişiden oluşan askerî çekirdeği, köylülerin içinde part-time polis gücü olan daha resmî *patrullas contonales* (inzibat karakolları) içinde daha açıktan çalışır.

ORDEN'in varlığı ve kapsamı kırsal kesimdeki politik çatışmanın asla bütün *pueblo*ların askeriyeye düşman oldukları basit bir durum olamayacağı anlamına gelivordu; savaş, her köyün daha geniş çaplı iç savaşın bir mikrokozmozu haline gelmesiyle topluluklar içinde meydana gelecekti. Özel şiddet modeli ve iç savaşın

(*) Met. Latince, pençe (ÇN).

korkunç gaddarlıkları bu duruma çok şey borçlu. Bundan başka, soldaki bir grup —FARN— ORDEN'i bazı askerî ve oligarşik çevrelerde yükselen faşist bir eğilimin kilit unsuru olarak gördü. «Faşist» terimi solun propagandasında serbestçe kullanılır, fakat bu örnekte, basit biçimde askerî diktatörlükle eş anlamlı değildir. Aynı zamanda, bağımsız işçi sınıfı örgütünün yıkımını ve korporatif bir devletin kurulmasını öngören bir kitle hareketinin yaratılması şeklinde anlaşılır. Bu bakımdan «faşist» terimi 1920'lerin ve 1930'ların Avrupalı hareketlerine daha büyük bir kesinlik ve daha açık bir referansla uygulandı. Anlamlı olarak, FARN'ın etkin kurucusu Roque Dalton ilk ciddi ORDEN analizinde bu yorumu yaptı, fakat geliştirmedi. Bu yorum, çeşitli düzeylerde sorulara açık olmasma rağmen, daha çok 1970'lerin ortasındaki politik gelişmelerin bir ürünüydü.(9)

1960'larda ORDEN fazla aktif olmasa da faaliyet halindeydi, fakat «komünist yıkıcılığa karşı» milis ihtiyacı sadece ara sıra duyuluyordu. PCN'ye esas politik muhalefet ne komünist ne de yıkıcıydı; bir dizi reformu benimsiyordu, fakat daima kapitalizmin yörüngesinde ve reformların ancak mevcut politik yapılar içinde gerçekleştirilebileceği konusunda dikkat çekici bir ısrarla. Bu muhalefete önderlik eden *Partido Democrata Cristiano* (PDC) —Hıristiyan Demokrat Parti— idi. Kasım 1960'da Hotel International'da, kurucularının sivil cuntanın sert günlerinde idrak etmiş oldukları «komünist tehdit»e «ılımlı» ve «Hıristiyan» bir alternatif yaratmak amacıyla kuruldu. İlk yıllarında Salvador Hıristiyan Demokrasisi, Latin Amerika'nın geri kalan kısmındaki kardeş partilerinden biraz farklıydı ve hareketi, son on yılın öncü politik olgularından biri haline geti-

(9) Roque Dalton Garcia, «Lo que el pueblo debe saber sobre ORDEN' (**Polèmica Internacional**, no. 1, San Salvador, Şubat 1980).

ren bazı etkiler ve yönelimler taşıyordu. Hıristiyan demokratlar, Roma Katolik Kilisesi'nin sosyal doktrinini, onun, *conquistadore*lerin (fatihler) hevesli İncil taşıyıcısı, dünyevî baskı yüzyıllarının ve tarikatların geniş toprakları sayesinde oluşan elitden daha az sömürücü olmayan dev bir ticarî çıkarın ve bölge papazlarından ısrarla aşar talep edilmesinin kutsayıcısı olarak belirlenen geleneğinin üzerine çıkarmaya çalıştı.

1960'larda, Leo XIII'ün (özel mülkiyetin sosyal yükümlülüklerini destekleyen 1891 tarihli *Rerum Novarum*) ve Pius XI'in papalık tebliğlerinde *(Quadraggesimo Anno*, 1931, *laissez faire* kapitalizminin etkilerine saldıran ve işçilerin örgütlenme hakkını savunan) açıkça görülen. Katolisizmin reformist gayreti, John XXIII'ün *Master et Magister*'inde (1961), Paul XI'nın *Populorum Progressi*'sinde (1967) ve Jacques Maritan, Teilhard de Chardin, Hans Kung ve diğerlerinin yazılarında yeniden canlandırıldı. 1962'de oluşturulan ve mevcut ayin töreni uygulamasının sosyal etkilerinden söz eden İkinci Vatikan Konseyi, Latin Amerikan Kilisesi'nin, amacı biraz belirsiz olan, «gelişme», «entegrasyon» ve «temel reformlar»ı deneme kabilinden benimsemesi için doktrinel bir temel oluşturmaktaydı. Bu hareket, Latin Amerikan Piskoposlar Konseyi (CELAM)'nin, 1967'de Mar del Plata, Arjantin'de, bir sonraki yıl, daha güçlü biçimde, Medellin, Kolombia'da toplanan konferanslarmdan sonra daha büyük bir hız ve tutarlılık kazandı. Hareketin içindeki çelişkiler uzun süre gizli kalmadı. Kilisenin daha alt kesimlerinde güçlü bir akım baş verdi. Bu akım, kilise düzeni içindeki hiyerarşiye, politik ittifaklara ve İncil yorumlarına meydan okuyarak, kurtuluş mücadelelerini baskıya karşı kutsal direnişin meşru belirtileri olarak kucaklayarak ve politik eylemciliği yoksullar arasında pastoral çalışmanın ayrılmaz bir parçası diye savunarak «Kurtuluş Teolojisi»nin radikal postulalarına bağlanıyordu. Camilo Torres bu amacın ilk ve en tanınmış martiri idi, ama onun gibi daha pek çok kişi vardı.

Hıristiyan Demokrasi bu harekete daima ateşli biçimde karşı koydu ve ne dine ne de *status quo*ya bir tehdit oluşturdu. Hıristiyan Demokrasi, reforme edilmiş bir kapitalist sistemin yaşama kabiliyetini onaylarken, Latin Amerikan Kilisesi'nin son yirmi yılı aşan bir süredir izlediği, krizlere yol açan kararsız çizgideki bir «moment»i açığa vurur. 1960'larda, İlerleme İçin Birlik döneminde, Hıristiyan demokrasisinin partileri, hem idare edilebilir yedekler olarak muhalefet içinde, hem de, zaman zaman güvenilmez olsalar da, ehliyetli müttefikler olarak hükümetin içinde bir «güvenli seçenek» oluşturdular. Latin Amerikan Hıristiyan Demokrasisi'nin açıkça görülen en üst noktası Şili'de Eduardo Frei'in (1964-70) başlattığı ve *Unidad Popular* reformlarının çoğu için zemin hazırlayan «Özgürlük Devrimi» dir. Salvadorlular, Şilili meslektaşlarmm verdikleri örnekten çok şey öğrendiler ve yararlandılar, ve çoğu eğitim için Santiago'ya gönderildi. Buna rağmen Hıristiyan Demokratlar, daha yakın ve daha ihtiyatlı olan Venezuela Partisi (COPEI) ile zaten daha sıkı olan bağlarını muhafaza ettiler. COPEI onları, sonuçlarına aldırmadan sıkı biçimde destekliyordu.

1960 sonunda partiyi (Hıristiyan Demokrat Parti - PDC -) kuran sekiz kişilik komiteden biri hemen sonra bir politik lider olarak ortaya çıktı: Josè Napoleon Duarte. Küçük çaplı konfeksiyon işiyle uğraşan bir babanın oğlu olarak 1926'da doğan Duarte gençliğinde Arturo Romero'nun PUD (Demokrat Birlik Partisi)'unu desteklemiş, hatta Albay Aguirre döneminde kısa süre hapiste kalmıştı. Birleşik Devletler'deki Katolik Üniversitesi Notre Dame'dan inşaat mühendisliği diplomasını aldıktan hemen sonra Duarte büyük bir inşaat şirketi sahibinin kızıyla evlendi ve kısa süre sonra kayınpederinin ortağı oldu. PDC liderlerinin hemen hepsi böyle bir geçmişe sahipti. Fakat Duarte popülist yanıyla diğerlerinden ayrıldı. Annesi bir kadın terzisi olduğu için halkın bağrından çıktığını ve sadece kendi çaba-

sıyla zirveye ulaştığını iddia ediyordu. Duarte'nin sadeliği ve halk argosunu iyi kullanması, halkın somut sorunlarını ele alma yolunda hazırlıklı oluşu PDC'nin dağınık ve belirsiz programına, aksi halde asla sağlanamayacak bir katkıda bulundu. «Devrim»in yıkıcı olmayacağı, teknik bakımdan etkin bir devlet tarafından bilimsel olarak planlanacağı ve gerçekleştirileceği üzerinde duruyordu. Mülkiyet kutsal bir haktı. Yatırımlar sayesinde bir bütün olarak işçi sınıfının konumu değiştirilebilir ve sınıfsız bir toplum kurulabilirdi. Bu vurgular bakımından PDC, aslında ideolojik olarak PCN (Ulusal Uzlaştırma Partisi)'ye çok yakındı. 1961'de tarım reformu köylülüğün yedi önceliği listesinde beşinci sırayı tutuyordu. Bu konuya 1967'de daha fazla ağırlık verilmişti fakat hâlâ acil bir talep değildi. Partinin gücü esas olarak serbest seçim talebinde yatar ve tabanı, kır küçük burjuvazisinde, özellikle pazar satıcıları (*commerciantes*)'ndadır. Partinin evlilik dışı beraberliklere saldırması, ana olarak kadınları yüceltmesi, bu son grup açısından, daha doğrudan ekonomik inisiyatiflere uygun bir bütünleyici sağladı.(10)

1964'te PDC'nin Kongre'de, PCN'nin 32 sandalyesine karşılık 14 sandalye kazanmasına izin verildi. O yıl yine 37 belediyenin yönetimi alındı, ki bunların arasında Duarte'nin belediye başkanlığı seçiminde zaferini sağlamak için büyük kaynakları seferber etmiş olan San Salvador da vardı. Duarte bu görevi 1969'a kadar tuttu ve partiyi 1976'ya kadar denetledi. 1964 ve 1966 seçimlerinde hileye kısmen daha az başvurulması ve PDC'nin sermaye içindeki gücünün pekiştirilmesi partiyi stratejisinin doğru olduğuna inandırdı. Belediye Başkanı Duarte, Birleşik Devletler dış politikası üzerine, riyakârlığı on yıl sonra açığa çıkan aşağıdaki gibi bildiriler çıkarmaktan çekinmedi:

---

(10) Webre, s. 58-64.

«(Birleşik Devletler) İberoamerikan ülkelerini kendisi için en yararlı politik kararlara doğrudan bağımlılık durumunda tutuyor... Böylece Kuzey Amerikalılar her yerde diktatörlükleri desteklerken bize demokrasiyi övüyorlar» (11).

Böyle ifadeler PDC'nin destek sağlamasına yardımcı oldu. Öyle ki, PCS (Salvador Komünist Partisi) bile onu en etkin popüler parti ve önde gelen rakibi olarak görüyordu. (12) Bununla birlikte PDC, hâlâ illegal PCS'nin yam sıra, istikrarsız marjinal ama daima ses getiren ve zaman zaman tehditkâr olan sosyal demokratların varlığı ile de başa çıkmak zorundaydı.

Sosyal Demokrat sol, olduğu kadarıyla, *Partido de Accion Renovadora* (PAR) —Yenileştirme Hareketi Partisi— aracılığıyla izlenebilir. Bu parti iktidardaki albaya liberal bir alternatif olarak 1940'ların sonunda ortaya çıktığından beri tam olarak yerine oturmamış bir varlık göstermişti. 1965'te PAR'ın, 1960-1 deneyi içinde radikalleşmiş ve PDC'nin yumuşak çizgisini reddetmiş olan seçmen kesimleri partinin heterojen üyeleri arasında bir bölünmeyi zorladılar. Sağ (kanat) PPS (Salvador Halk Partisi)'yi oluşturmak için ayrılırken, PAR-Nueva Linea (yeni çizgi) Fabio Castillo önderliğinde stratejisini acil bir tarım reformu çizgisinde inşa etti. Bu hareket San Vincente Başpiskoposu'nun bu partiye girenlerin aforoz edilecekleri konusunda herkesi uyarmasına yol açtı. Sağdan gelen büyük bir kampanyaya rağmen Rivera PAR'ı hemen yasaklamayı reddetti Partiyi oyların %29'unu kazandığı ve hemen sonra yasa dışı ilan edildiği 1967 seçimleri sonrasına kadar polis aracılığıyla açıktan ve artan biçimde rahatsız etmeyi tercih etti.

PAR'ı, hemen, benzer bir anti-komünist «merkez partisi» olan *Movimiento Nacional Revolucionario* (MN

---

(11) **Diario de Hoy**, 9 Haziran 1969, alıntı, Webre, s. 57.

(12) Jorge Shafik Handal, «El Salvador: A Precarious Balance» (**World Marxist Review**, c. 6, no. 6, Haziran 1973) s. 15.

R) —Ulusal Devrimci Hareket— izledi. Bu parti 1964'te avukat ve üniversitede profesör Guillermo Ungo'nun çevresinde kurulmuştu. MNR ancak 1968'de, PAR'ın kapatılmasının ardından önem kazandı. İki parti arasında, özellikle PDC'nin eleştirilmesi ve tarım reformunda ısrar konularında, pek çok ortak yan vardı. Fakat parti, 1968 meclis seçimlerinde orta düzeyde bir başarıdan sonra, 1970'de sandalyelerinin tamamını kaybetti. O zamandan sonra MİR, II. Enternasyonal'de üyeliği paylaştığı İngiliz İşçi Partisi'nin çizgisinde «demokratik sosyalizm»e bağlı bir entellektüeller grubunun ötesinde gelişmeyi başaramadı. Yine, MNR liderliği, liberal muhalefetin başlıca politik inisiyatiflerini üretmek bakımından önemli ölçüde geri olduğunu kanıtladı. 1960'larda ve 1970'lerin büyük kısmında El Salvador'daki sosyal demokrasinin, Hıristiyan Demokrasi'ye bir alternatif oluşturduğu söylenebilir. Onun dinî inançlarından kopmuş durumdaydı ve PDCnin seçimlere dayalı aşamalı reformizmine karşıydı Fakat PCN'ye yönelik kuşatılmış bir burjuva alternatifi bağlamına eklenmiş, ama tecrit edilmiş bir sol kanat olarak PDC'den ayrılmış değildi.

PCN'nin (Ulusal Uzlaştırma Partisi) 1967 devlet başkanlığı ve 1968 meclis seçimlerinde geniş çaplı seçim hilelerine başvurma ihtiyacı duyması, Honduras'la 1969 savaşı olmasaydı, askerî rejimin daha erken bir tarihte başının belâya gireceğini gösterir. Aslında «Futbol Savaşı»nın top oynamakla pek ilgisi yoktu. Askeriye ve PCN tarafından beceriyle kotarılmış olmasına rağmen bu olay dikkati iç toplumsal kriz ve tırmanan bölgesel gerilimden başka yöne çekti.

On yıllar boyunca, çok sayıda *campesino*nun (köylü) Honduras'a göçü Salvador oligarşisine ucuz ve sağlam bir emniyet valfı sağladı Honduras'ın nüfusu az olmakla kalmıyordu, aynı zamanda 1920'lerden itibaren meyva şirketleri sürekli bir iş gücü talebi yaratmışlardı 1968'de Honduras'ta yaklaşık 300.000 Salva-

dorlu yaşıyordu. Bu durum, Salvadorluların basiretli *lebensraum* (Alm., hayat alanı-çn-) politikasıyla birlikte Honduras hâkim sınıfı arasında derin bir hoşnutsuzluk yaratmıştı. Fakat 1960'ların ortasında çok sayıda diğer faktör durumu iyice kötüleştirdi. İlk önce, meyva şirketlerinin 1950'lerin sonundan itibaren kullandıkları iş gücünde büyük indirim yapmaları çok sayıda göçmen işçinin ülkeye sığınmasına yol açmıştı; şirketlerde çalışan işçilerin yaklaşık 1/3'ünü Salvadorlular oluşturduğu için bu sayı sabit tutuluyordu ve Hondurasli *campesinolar*la, özellikle sınır bölgesinde zaman zaman çatışmaya yol açıyordu.(13) İkinci olarak Honduras'ın CACM (Orta Amerika Ortak Pazarı) içindeki durumu iyi değildi ve bu en çok El Salvador'la olan ticarî ilişkilerinde açığa çıkıyordu. 1968'de imalât sektörü içindeki toplam değer katkısı bakımından Guatemala'nın payı %34, El Salvador'unki %24, Honduras'ınki ise sadece %7.7 idi. 1960 ve 1968 arasında Salvador'un Honduras'a ihracatı beş kat artarken, Honduras'ın El Salvador'a satışları sadece iki kat artmıştı. (14) 1969'un ilk altı ayı içinde Honduras'ın El Salvador'la ticaretindeki açık 5 milyon dolardı. Böylece, CACM'ın hiçbir bölgesel planlama düşünmeksizin serbest ticareti teşvik etmesi Honduras'ın hâkim bloğu içinde derin bir rahatsızlık ve Salvador sermayesinin Honduras'ın zayıf iç pazarını monopolize edebileceği korkusunu yaratmıştı

Bu ekonomik faktörlere ek olarak Salvadorlu göçmenlere karşı bir kampanya oluşturmak için politik bir motif vardı. 1963'te darbeyle iktidara gelmiş ve 1965'te kendini devlet başkanlığına seçtirmiş olan Albay López Arellano süresinin sonuna geliyor ve yönetimini

---

(13) White, s. 184-5.

(14) Bodenheimer, s. 111; Vincent Cable, «The 'Football War' and the Central American Common Market» (International Affairs, c.LV, 1969) s. 658-71.

uzatmak istiyordu. Honduras askeriyesinin önemli bir kesimi, bu kesimin sivil parazit destekleyicileri, küçük tüccarlar, toprak ağaları ve bu arada meyva şirketleri, 1968 Eylül'ünde işçi ve köylülerin bir genel grevle hâkim bloğun hassas istikrarını tehdit etmesi ve gittikçe artan bir hareketliliğin başlaması karşısında Arellano' nun tasarısına arka çıktılar Hâkim sınıfın hoşnutsuzluğunu kanalize etme ve hızlanan ekonomik krizi azaltma amacıyla yapılan işlerden biri El Salvadorlu göçmenlerin rahatsız edilmesi ve birçok sınır olayı ile artmış bulunan gerilimin tırmandırılmasıydı.

İlk hareket, bunu izleyen pek çoğu gibi, son derece demagojik tarzda yapıldı Temmuz 1968'de çıkarılan tarım reformu yasasının ardından, 1969 Nisan'ının sonunda, Honduras devletinin kendi yurttaşlarına toprak dağıtımı yapacağı gerekçesi ile Salvadorlu göçmenlere «geri dönme»leri için 30 gün süre tanıyan mektuplar gönderildi. Mektuplar yerlerine kovma hareketi başlamadan hemen önce varmıştı. Ne var ki, tam bir saldırının mutlu bahanesini futbol sağladı. 8 Haziran' da iki ülke 1970 Dünya Kupası'nda Karaib bölgesini temsil edecek takımın belirleneceği karar maçını Tegucipalga'da oynadı. Honduras maçı 1 - 0 kazandı. İlk sürgün grupları aynı gün sınırı geçtiler. Bu arada futbolcuların yemeğine zehir konulduğu, otelin önünde sürekli gösteri yapılarak uykusuz bırakıldıkları ve bu yüzden yenilgiye uğradıkları yolundaki söylentiler San Salvador'a ulaştı. Bir hafta sonra El Salvador ikinci maçı kendi sahasında 3 - 0 kazandı. Maç sırasında öfkeli Salvadorlular Honduraslı taraftarları hava fişekleriyle ateşe tuttular. Honduras'ta taraftarların taşlandığı ve kadınlara tecavüz edildiği söylentileri yayıldı. Buna karşılık Sànchez Hernàndez rejimi Honduras'taki düzeni sağlamakla görevli milis, Mancha Brava'nın Tegucigalpa'daki göçmenlere şiddet uyguladığını iddia etti ve 25 Haziran'da Inter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'na «jenosid» şikâyetlerini içeren bir dosya

sundu. Bu sırada yaklaşık 10.000 göçmen geri dönmüştü ve hiç kimse Mexico City'de oynanacak final rövanşla ilgilenmiyordu. Salvador rejimi kavgacı tutum alması için büyük baskı altındaydı. Baskılar sadece üstünlüğünden emin olan askeriyeden değil, PDC ve MNR'den de geliyordu. Oligarşinin korkaklık suçlamalarıyla yüz yüze gelen legal muhalefetin kendini aşırı miliyetçiliğe kaptırması karşısında biraz hayrete düşen Sànchez Hernàndez CACM'ın arabuluculuk yapmak için gösterdiği bütün çabaları reddetti ve parlamenter muhalefetle Ulusal Birlik Cephesi (FUN) şeklinde bir blok kurdu. Honduraslıların göçmenleri sürmesi halk arasında büyük tepki yarattığı için bu kavgacılığa pek karşı çıkılmadı. PCS (Salvador Komünist Partisi) bile öğrenci militanlarının San Carlos kışlasına gönüllü olarak gitmelerini teşvik edecek ölçüde rejimin tavrını destekledi. 24 Haziran'da PDC askerî eylem çağrısında bulundu ve Duarte ordu uzakta savaşırken askeriye için lojistik destek sağlamak üzere San Salvador belediyesinin sivil kuruluşlarını harekete geçirdi

Ordu 14 Temmuz'da Honduras'ı işgal etti ve dört gün kadar elde tuttu. Hazırlıklı olmayan Honduras kuvvetlerinden pek az direniş gören iki Salvador askerî kolu Santa Rosa de Copàn ve Choluteca'ya giden yolları ele geçirdi. Ne var ki, çatışmanın azlığı kayıp olmadığı anlamına gelmiyordu. Yaklaşık 4000 Honduraslı işgal sırasında öldü. Bunların çoğu amaçsız ama coşku dolu «temizleme operasyonları» sırasında öldürülen sivillerdi. Salvador üst komutanlığı daha sonra gururla Arap-İsrail Altı Gün Savaşı ile paralellik kurdu; Alastair White gibi gerçek durumu çok daha iyi bilmesi gereken yorumcular bile bu analojiyi yaptılar Aslında, Salvadorluların San Pedro Sula ve Tegucigalpa'ya giden yolları açmış olmalarına rağmen harekât çok geniş bir alanda yürütülüyordu. Mühimmatları eksikti ve şaşılacak kadar etkin olan Honduras hava kuv-

vetlerini Acajutla'daki akaryakıt tanklarının bombalanmasını önleyecek kadar hasara uğratamamışlardı. İşgalin uzun süreceği ve bölgedeki güçler dengesinin altüst olacağı beklentisi içindeki Guatemala alarma geçti ve olası bir sınır değişikliğini önlemek için güçlerini kaydırdı. Bu arada CACM ve CONDECA'nın çökebileceğini düşünen Birleşik Devletler OAS'ın kontrolünde her iki tarafın da hoşnutlukla kabul ettiği bir ateşkes anlaşması örgütledi.

Meydana gelen zarar oldukça kötüydü: iki ülke birbirinin pazarını kaybetti. El Salvador için bu, dış ticaret değerinin 23 milyon dolarını kapsıyordu. Buna ek olarak ülke savaş sırasında 20 milyon dolar harcamış ve silah stoklarında meydana gelen azalmayı karşılamak için sonraki iki yıl içinde 11 milyon dolar ayırmak zorunda kalmıştı. Ayrıca, rejim on binlerce sürgünle baş etmek zorundaydı. Bunlar için ne doğrudan kaynaklara ne de uzun vadeli çözümlere sahipti ve kentlere akan bu insanlara kendi bölgelerine çekilmelerini emretmekle yetindi. Daha önemlisi oligarşinin üst düzeyde önemli olan demografik emniyet valfını kaybetmiş olmasıydı. Kırsal bölgede kısa süre sonra radikal köylü birliklerinin oluşmasına yol açan toplumsal kriz kalabalık bir sürgün grubunun gelmesi üzerine iyice alevlendi. Honduras'ın CACM ve CONDECA'dan çekilmesiyle birlikte bir bütün olarak bölgesel hâkim sınıf üstesinden gelemeyeceği bir ters akımla yüz yüze geldi. Bütün bunlar, Nixon'un İlerleme İçin Birlik'in başarısızlığını resmen kabul ettiği yıl gerçekleşti. Politikada herhangi bir olumlu değişiklik öngörmediği için bu adım olumlu olarak değerlendirilemez. Politikadaki değişiklik, açıkça betinlenmese de, serbest piyasa kapitalizmi içinde Orta Amerika'ya askeriyenin egemen olmasını öngörme ve teşvik etme yönünde değiştirilmişti. Geçmişin reformist idealleri büyük hırslara ve pahalı hatalara neden oldu.

Honduras'la savaş muhalefetin sandığı gibi politik

bir rahatlamaya yol açmadı. Kahve fiyatlarının sürekli yükselmesi oligarşinin öz-güvenini yeniden arttırdı ve rejimin 1970'deki deneme niteliğinde tarım reformu önlemlerine karşı çıkma kararını pekiştirdi. Ne var ki, öğrenci ve öğretmen grevleriyle fena halde sarsılan Sànchez Hernàndez, PDC (Hıristiyan Demokratlar) ile ittifak sağlama yönünde hırslı bir adım atmaya teşebbüs etti. Bu girişim muhalefetteki legal partilerin daha mantıklı bir koalisyon kurarak 1972 seçimlerine girmeleri yüzünden reddedildi. Adı geçen muhalefet partileri MNR (Ulusal Devrimci Hareket), PDC ve *Union Democràtica Nacionalista* (UDN) —Demokratik Milliyetçi Birlik— idi. Diğer iki partinin daha solunda olan, 1969'da kurulan ve bu arada eski PAR (Yenileştirme Hareketi)'in çeşitli liderlerini bir araya getiren UDN, asgari demokratik taleplerle sınırlı kalmak suretiyle legal statüyü güvence altına alarak PCS için bir cephe oluşturma niyet ve amacını taşıyordu. UDN'nin kent işçileri ve zanaatkârlardan ılımlı bir destek görmesi ve yine PCS'nin etkisi yeni bir ittifakın kurulmasını sağladı: *Unión Nacional Opositora* —Ulusal Muhalefet Birliği— (UNO. İspanyolca'da «tek» anlamına). Güçler dengesi ve kitlesel destek Mart 1972 seçimlerinde kolay bir zafer beklentisine yol açtı. PCS'ye göre yükselen kitle hareketliliği UDN'yi seçim mücadelesine zorluyordu.

> «Kampanya uygun bir güçler saflaşmasını açığa vurdu...geniş cephe politikasının geçerliliğini kanıtladı...bu halkın politik uyanışı nedeniyle yapıldı ve potansiyellerini gerçekleştirmeleri için onlara yardımcı oldu...»(15).

Duarte PCS'nin seçim kampanyasında boy göstermesine karşı çıktı ve devlet başkanlığına kendi partisinden Ungo ile birlikte aday olmak istedi. Bunlar, PDC'nin devam eden popularitesi ve özellikle Duarte'nin yüksek konumu nedeniyle UNO'nun kabul etmek zorunda

(15) Shafik Handal, s. 16.

olduğu şartlardı. Ayrıca, ittifakın geniş yapısı ve seçim kampanyasına önderlik eden kişilerin niteliği nedeniyle, UNO'nun ifadesini, «Demokrat Hükümet, Reform ve İlerleme» sloganında bulan zorunlu olarak belirsiz programında bir ortak paydadan daha fazlasının kabul edilmesi beklenmiyordu.

Uno'nun kurulması zorunluydu. Liberal ve reformist muhalefet kendi içinde mücadele etme lüksünü artık kaldıramazdı. Seçim stratejisini geçerli kılmak, gerilla saldırıları ve adam kaçırma olayları nedeniyle oluşmaya başlayan silahlı mücadele seçeneğine karşı inisiyatif göstermek istiyorsa başka türlü hareket edemezdi. PCS'nin yargısı kısmen de olsa doğruydu: birleşik bir muhalefet bloğunun kurulması 1972 seçimini bir öncekinden niteliksel olarak farklı hale getirmişti. Halkın düş gücü alevlenmişti ve beklentiler yüksekti.

Bunun anlaşılması ve PCN'nin dolambaçlı yolundan duyulan hoşnutsuzluk, oligarşinin Ahuachapànlı Salaverria ailesinde odaklanan önemli bir kesimini General Medrano'nun önderliğindeki *Frente Unido Democràtico Independiente* (FUDİ) —Demokratik Bağımsız Birleşik Cephe—'nin aşırı sağcı ve güçlü kampanyasını desteklemeye itti. Medrano'nun PCN'ye meydan okuması en azından kısmen, kendisinin Aralık 1970 de Ulusal Muhafız Teşkilâtı Komutanlığı'ndan «disiplin nedenleri ile» —Sànchez Hernàndez'in sulama yasasına duyulan hoşnutsuzluk sonucu darbe planlamak— alınmış olması gerçeği ile açıklanabilir. Şubat 1971'de Medrano, Salaverria ve Regalado aileleri arasındaki kan davasının yol açtığı bir olayda bir polis memurunu vurduğu için tutuklanmıştı. Cinayeti gürültülü biçimde kabul etmesine rağmen Medrano bu işi üzerine düşen yükümlülüklerden ötürü kendini savunma amacıyla yaptığını açıklamıştı. Bunun nedeni ORDEN başkanlığından alınmamış olmasıydı. ORDEN bir an için Medrano'yu rejimi savunma durumuna itti ve baskı yapabilmesini sağladı. Medrano PCN'ye amansızca saldır-

dı: «Hükümet partisinin seçimleri kazanması halinde darbe olacaktır. Hükümet partisi çürümüştür ve silahlı kuvvetler çürümeden hoşlanmaz.» (16)

Her iki taraftan tehdit edilen Sànchez Hernàndez, Molina'nın adaylığını geleneksel tarzda himaye etmekte gecikmedi. Duarte'nin gittikçe coşan seçim kampanyası saldırıya uğradı ve bir yardımcısı vurularak öldürüldü. UNO'nun radyo yayınları sabote edildi ve oy verme yerlerinin güvenliği hükümet destekçileri tarafından sağlandı. Fakat bunda da biraz geç kalındı; başkanlık seçiminin ilk sonuçları UNO'nun başkentte 62 000, ulus çapında ise %54 oranında oy kazandığını gösteriyordu. Oylamadan bir sonraki gün radyo yayını birden kesildi ve ardından seçim komisyonunun bir duyurusu yayınlandı. Buna göre Molina 9844 oy, yani toplamın %1.3'ü kadar bir farkla seçimi kazanmıştı. Yapılan hilenin büyüklüğünü öncekiler gibi gözlerden saklayamayacağını fark eden seçilmiş devlet başkanı cömertçe bir tavır alarak oyların yeniden sayılmasını teklif etti; fakat Duarte ve Ungo seçimlerin yenilenmesi için ısrar ettiler, aksi halde genel greve gidileceği tehditinde bulundular. Hassas dengeyi bir kez daha yakalayan PCN hemen Ulusal Meclis'i topladı ve Molina'nın oylanmasını on gün önceye aldı. Törende başkente henüz dönememiş olan rejimin kendi milletvekillerinin bile pek azı hazır bulundu. Diğer partiler ise boykot ettiler. İki hafta sonra PCN meclis ve belediye seçimlerini kolayca kazandı. Bu arada UNO tahrif edilmiş oy pusulaları için kampanya açtı Bunların sayısı geçerli oyların sayısından fazla ise seçim iptal edilecekti. San Salvador'da UNO-dışı adaylara verilmiş 70.000 oya karşılık 75.000 oy pusulası bozuk bulunduğu halde bu taktik başarısızlığa uğradı. Seçimlerden ve halkın isteklerini açıkça hiçe sayan bu iki olaydan bir ay sonra ül-

(16) Alıntı, Facts on File, Latin America 1972 (New York 1973) s. 160.

kede gerilim yüksekti. Pek çok silahlı çatışma oldu ve bazı UNO üyeleri Ulusal Muhafız Teşkilâtı tarafından öldürüldü. Hemen ardından bir gerilla grubu Ulusal Muhafız Teşkiâtı'na saldırdı. Askerî birlikler, grev beklentisiyle, San Salvador'da mevzilendirildiler. Fakat UNO'nun inisiyatiften yoksun olduğu görülüyordu. Rejimin yasal görüntülü darbesine yegâne inandırıcı karşılık gerilla saldırısıydı.

Bu pat durumu, 25 Mart sabahı erken saatlerde, Zapota kışlası komutanı Albay Benjamin Mejia, Binbaşı Pedro Guardado ve stratejik bakımdan önemli San Carlos kışlası komutanı Albay Manuel Antonio Nunez ile irtibat halinde bir darbe harekâtına giriştiği zaman bozuldu. Küçük rütbeli kıta subaylarmdan destek gören isyancılar UNO ile ilişki kurmamışlardı ve başlangıçta onsuz bir askerî cunta kurmaya çalıştılar. Ne var ki, UNO'nun taleplerini açıktan desteklediler ve sekiz saat sonra, tek başlarına kitle desteği sağlayamayacaklarını anladıklarında onlarla ittifak kurmak zorunda kaldılar. Duarte, ayaklanmanın Medrano'nun işi olmadığı konusunda ikna olduktan sonra destek verdi ve radyodan rejimin hazırladığı karşı-saldırıya kitlesel direniş için çağrıda bulundu. Fakat bu hiçbir zaman gerçekleşmedi, çünkü darbe başkentin dışında askerî destek sağlayamamıştı ve Ulusal Muhafız Teşkilâtı, Sonsonate ve San Miguel'de, komutanı Albay Oscar Gutièrrez yönetiminde hızla toplanıyordu. Hava kuvvetleri bütün bir öğle sonrası isyancıların kışlalarını bombalarken, sekiz yıldır böyle bir ihtimal için hazırlanan CONDECA, San Miguel'e silah ve ikmal sağlayan Guatemala ve Nikaragua uçaklarıyla harekete geçti. Bu hareket ülke içine öyle hızlı bir saldırıyı mümkün kıldı ki *golpista*lar (darbeciler) saat 16.00'da kuşatıldılar. 100'den fazla kişi öldü, yüzlercesi yaralandı; bütün ülkede sıkıyönetim ilan edildi ve tutuklamalar başladı. Diplomatik kurallar bir yana bırakılarak, Duarte, Venezuela Elçiliği birinci sekrete-

rinin evindeki sığınağından çekilip alındı, fena halde dövüldü ve bir uçağa tıkılarak Karakas'a gönderildi. Birkaç gün önce güven içinde Tayvan'a seyahate çıkan Molina bir USAF uçağına bindirilerek ülkesine getirildi. CONDECA'daki dostlarının yardımı sayesinde PCN hayatta kalmıştı. Fakat 1972 seçimleri, oyunun çok sıkı biçimde belirlenmiş kurallarının daimî olarak değiştiğini ortaya koymuştu.

Kesin bir yenilgiye uğramış olmalarına rağmen muhalefet partileri 1977'ye kadar bu gerçeği kabul etmeyi başaramadılar. Stratejilerini bağımsız olarak ve tutarlı biçimde oluşturma yeteneksizliklerini bu tarihten sonra da gösterdiler. Aradaki zamanda, bu partiler örgütte veya programda birleşmiş olmaktan çok uzak bulunan fakat kitle içinde örgütlenmeye ve silahlı mücadeleye bağlılıkları ile kendilerini PDC ve MNR'nin cilalı ve uydurma *politico*larından ayırmayı başarabilen radikal güçlerin sürekli saldırılarına maruz kaldılar.

6

Solun Yükselişi

«Bu ülkede devrim uğruna ölmeye hazır insanlar var. Fakat devrim burada ve her yerde sadece ölmeye değil öldürmeye de hazır insanlar ister.» **Reque Dalton**

El Salvador'daki çağdaş solun ve gerilla gruplarının kökenleri 1960'ların sonunda PDC ve PCS'nin yüz yüze geldikleri ağır iç krizlerde yatar. Her iki parti de kendi çizgisini ve politikasını, saflarını dolduran genç ve radikalleşen yeni kuşağı ikna edecek ölçüde yeniden düzenleyemedi Sonuç olarak, ikisi de, farklı konumlardan gelerek, ayrı yollar izleyerek ve farklı sonuçlara vararak silahlı mücadeleye yönelen çok sayıda militanını kaybetti. En ağır ve en ciddi sonuçlar taşıyan kriz PCS içindeydi: çünkü basit bir düş kırıklığı ve voluntarizmden ziyade Leninist strateji üzerine yapılan bir tartışmadan çıktı ve genişledi.

Daha 1932'de PCS, silahlı mücadele politikasına, partinin genel sekreteri Shafik Jorge Handal'ın 1980'deki sözleriyle «zaferi sağlamanın en muhtemel aracı» olarak resmen bağlanmıştı. Fakat Handal bile bunun pratik bir sorun olmadığını kabul etmek zorunda kaldı.(1)

(1) Menèndez, s. 150-1.

PCS 1961-3 yıllarında zaman zaman hazırlıksız olarak veya El Salvador'un lojistik ve toplumsal farklılığını dikkate almadan, Küba'nın dümen suyunda gerilla girişimlerinde bulundu. Sonuç olarak, askeriye tarafından kolayca bastırıldı ve parti silahlı mücadeleye bir kez daha katı biçimde karşı çıktı. 1980 gibi çok sonraki bir tarihte Handal, UNO'nun 1972 seçimlerindeki popularitesinin PCS'nin seçim stratejisini doğruladığını öne sürdü. Parti lideri bu politikanın silahlı mücadele politikasıyla yer değiştirdiğini her ne kadar Şubat 1977'de doğruladıysa da, PCS'nin Mayıs 1979'da toplanan VII. Kongresi, UNO'ya verilen desteğin tekrarlandığı bir karar metni üretti. Buna göre UNO, «demokratik istekleri ve halkın büyük çoğunluğunun kabul ettiği yapısal değişiklikleri seslendirdi; halkın çoğunluğunu kendi safında topladı ve seçim mücadelesi içinde bir kutuplaşmayı zorladı.» Bu çizginin temel görüşü karar metninin hemen her yerinde açıkça ifade ediliyordu: «bugün için, politik krizi çözecek burjuva demokratik yol kalıcı sosyo-ekonomik reformların yolundan kesin olarak ayrılamaz.» (2) Anlamlıdır ki, bu kongreden geçen ve PCS tarafından kabul edilen karar metinlerinin halk için yapılan baskısı uğranılan «yenilgi»den söz ederken 1932'ye sadece iki satır içinde değiniyordu. (3) PCS, gerilla savaşına 1980 baharına yani politik bir tasfiye hareketinden üç ay sonrasına kadar girişmedi. Parti, bu sırada kendini, «burjuva demokratik yol»a inanmanın mantıksal sonucu olarak, sola karşı askeriye ile ittifak halinde buldu. Aslına bakılırsa, partinin silahlı mücadele sorunu üzerine ilk bölünmeden on yıl sonra böyle bir noktaya varma durumunda kalması, PCS'nin konumunu muhafaza etme gücünü kanıtlar. Yine bu, sol kesimde partiye duyulan antipatinin de nedenini açıklar.

(2) **El PCS celebro su Sèptimo Congreso** (San Salvador 1979) s. 3.

(3) **Partido Comunista de El Salvador, Fundamentos y Perspectivas** (San Salvador 1979) s. 21.

«Burjuva demokratik yol»a karşı isyan, 1970'in başında ve UNO'nun kurulmasından önce PCS'nin IV. Kongre'sinde gerçekleşti. Bu isyan bir süredir mayalanmaktaydı; partinin Honduras'la savaşa destek vermesi üzerine nihayet parladı. Parti liderliği, oligarşinin iktidarına meydan okuyacak sanayi temelli bir ulusal burjuvazinin varlığına inanç ile tutarlı olarak, bu fraksiyonun, ulusal bağımsızlığı savunma anlayışı ile Honduras'a karşı açılan seferin başını çekeceğini sandı. Öte yandan emperyalizm ile yakın bağları olan ve ülke içi anlaşmazlıklar ile ikinci dereceden ilgilenen oligarşi sadece *campo*daki üretimin ritmini bozabilecek bir çatışmadan sakınmaya çalışacaktı. Bu yorumdaki başlıca kusur, parti içi muhalefetin de öne sürdüğü gibi, PCS'nin açıkça oligarşinin De Sola fraksiyonu ile özdeşlediği herhangi bir «ulusal burjuvazi»nin yokluğu idi. Özellikle De Solalar savaşa karşı çıkmasalardı ve toprak sahibi burjuvazinin en gerici ve en sağlam unsurları daha fazla toprak kazanmak ve aşırı nüfusun açığa vurduğu tehlikeden kurtulmak için savaşı desteklemeselerdi, bu tartışma, saf anlamda akademik bir mesele olarak kalabilirdi. Çizgisine bağlı kalan PCS, kendini, oligarşinin «yanlış» kesimine arka çıkar ve onun, Salvadorlu ve Honduraslı işçi ve köylülerin uğruna birbirlerini boğazladıkları düzmece bir ulusal menfaatler anayışı temelinde yürütülen bir seferden başka şey olmayan *lebensraum* politikasını destekler durumda buldu. PCS'nin öğrenci militanlarına, *La Opinion Estudiantil* aracılığı ile «ulusal egemenliği savunmak için ordu çevresinde saf tutma» talimatı verildi. Hâlâ yasa dışı olan partinin üyeleri San Salvador sokaklarında cepheye daha fazla asker göndermek için kurulan karakollarda PDC'ye katıldılar. (Öteki tarafta Honduras KP'si anti-emperyalist mücadelenin bir ifadesi olarak «silahlı kuvvetlerin gerçek yurtseverliğini» övdü ve kendiliğinden olmayan bir tarzda aynı desteği verdi.)

PCS'nin savaştaki politikası, parti içindeki, sadece

burjuva demokratik çizgiye, geniş seçim cephesinin ve askeriyenin reformist kanadıyla ittifakın etkinliği inancına değil bütün bunların kısa bir ayaklanma döneminden sonra iktidarı alacak bi rkitle hareketi içinde eriyeceği anlayışına da karşı çıkmış olan akım için bardağı taşıran son damla oldu. Bu politikaları Moskova tarafından çizilen çizginin biraz aşırıya kaçılarak uygulanması olarak tanımlayan grup 1968 Çekoslovakya işgalini şiddetle reddederek PCS içindeki SBKP hegemonyasını kırma girişiminde bulundu. Hareket, Maoizm ve Troçkizm —savaş sonrası Stalinizmine muhalefetten tarihsel olarak en güçlü çıkmış akımlar— çizgileri boyunca gelişmedi. Muhalefet büyük bir coşku ile Vietnam deneyini ve Giap'ın yazılarını inceliyordu. Muhaliflerin çıkardıkları başlıca stratejik dersler —uzun bir «halk savaşı» gerekliydi ve bunun için kitlelere dönmek zorunluydu— kırsal gerilla savaşı düşüncesinin öteki okulu, *foquismo* (fokoculuk)nun öğretilerine taban tabana zıttı.

Foquismo, Küba'daki zaferle özdeşlenmesinin bir sonucu olarak, 1960'larda Latin Amerika solu içinde muazzam bir popülariteye sahipti. Bu görüşün esas öğretisi önde giden propagandisti Regis Debray'nin ifadesiyle, devrimci savaşçılardan oluşan küçük bir çekirdeğin (foco) kitlesel köylü isyanları için bir kıvılcım olacağı idi. Gelişen mücadele, gerilla faaliyetinin Leninist partinin yerini alması ile devrimci öncüyü ve köylülüğü proleterleştirecekti.(4) Debray, Küba deneyinin pek çok özelliğini Paris entellektüalizminin aşırılıklarına katmaktan sorumlu olsa da, bu görüşler, yeni sol kuşağın büyük kısmını cezbediyordu. *Foquismo'* nun reformizme, Latin Amerika komünist partilerinin

(4) Regis Debray, **Revolution in the Revolution** (Londra 1967); **Strategy for Revolution** (Londra 1973). Özeleştiri yaptığı daha sonraki çalışması için bk. **La Critique des Armes**, 2 kitap (Paris 1974).

bayatlamış geriliğine ve bu partilerin kentli kitleler arasında sabırlı örgütsel çalışma üzerinde yoğunlaşmalarına yönelttiği eleştiriler; köylülüğün yeni bir devrimci sınıf olduğunu —Leninist geleneğe aykırı olarak— devrimci şiddet eylemlerinin muazzam bir uyanışa yol açacağını ısrarla vurgulaması bütün bir kuşağı etkiledi. Küba'nın prestijini KP'lere karşı güçlü bir alternatif ile birleştirdi; aciliyet ve bireysel voluntarizmden ibaret olan özü, öfkeli ve arayış içindeki Latin Amerika orta sınıf gençliği için önemli özellikler taşıyordu.

Bu Sorelvâri türlü, sadece KP'lerin bizzat kendi üyelerinin pek çoğunu değil, Latin Amerika Troçkist partilerinin de çoğunu hipnotize edecek kadar alışılmamıştı. Troçkist partilerin Stalinizme yönelttikleri eleştirinin tek yanlılığının çok fazla cana mal olduğu ve yıllarca süren, öncekinden daha büyük bir tecrite yol açtığı görülmüştü. Dikkat çekici olan, Troçkist öz-eleştiri ve *foquismo* reddiyesinin kendisine karşı yıllarca süren Maoist ve Stalinist hareketlerin bir benzerini ortaya koymasıydı.(5) Ne var ki, bu eleştirilerin hiçbiri, Salvador solu için, gerilla *foci*'sinin 1960'ların ortasında ve sonunda uğradığı yenilgiler kadar dokunaklı ve etkili olmadı. Bu yenilgilerin içinde en şöhretlisi, Guevara'nın Doğu Bolivya'daki Nançahuazu gerillasının 1967 güzünde, kötü örgütlenmesi ve çürümüşlüğü ile tanı-

(5) Dördüncü Enternasyonal Birleşik Sekreterliği'nin özeleştirisi için bk., Joseph Hansen (ed), **The Leninist Strategy of Party Building** (New York 1979). Kitap 1969 ve 1974 dünya kongrelerine sunulan karar tasarılarını içerir. Foquismo'yu kesin olarak reddeden ortodoks Troçkizm akımının eleştirisi için bk. Guillermo Lora, **Foquismo y Revolution** (La Paz 1971). Maoist tavır için bk. Antoine Petit, **Castro, Debray contre le Marxisme-Leninisme** (Paris 1968) Foquismo'nun geleneksel eleştirisi, editörlüğünü Leo Huberman ve Paul Sweezy'nin yaptığı, **Regis Debray and the Latin American Revolution** (New York 1968)'de karışık olmasına rağmen ilginç ve en iyi şekilde yer alır.

nan bir ordu tarafından tahrip edilmesi idi. Fakat daha uygun örnekler de vardı: aynı dönemde yılların Guatemala gerillası yok edildi, Venezuela gerillası kesinlikle durduruldu ve bir avuç tecrit edimiş savaşçıya indirgendi ve Nikaragua FSLN'sinin Pancasàn sadırısı Somoza'nın Ulusal Muhafız Teşkilâtı tarafmdan yenilgiye uğratıldı.(6) Ayrıca, Birleşik Devletler'in 1965'te Dominik Cumhuriyeti'ni işgali Orta Amerika solu üzerinde büyük etki yaratan bir hız ve kolaylıkla gerçekleştirildi. Bu gelişmeler PCS içindeki muhaliflerce açık bir gösterge olarak kabul edildi: içteki emperyalizm yanlısı güçlerin ileri ölçüde zayıflatıldığı ve kitle hareketinin her türlü saldırıya karşı direnebiecek bir noktaya kadar yavaş yavaş güçlendirildiği ve radikalize edildiği uzun bir mücadele ve gerilla savaşı verilmeksizin devlet gücüne karşı herhangi bir doğrudan saldırı emperyalizm tarafından kolayca ezilecekti. Vietnam savaşından öğrenilen dersler, bu yolda *foquismo*nun ve PCS'nin ilerdeki bir ayaklanmaya yönelme çizgisinin reddi ile birleştirildi ve *guerra popular prolongada* (uzun halk savaşı) olarak bilinen Maoist-etkili bir strateji oluşturuldu. Muhalifler uyarıyorlardı; bu savaş on ya da on beş yıl sürebilirdi. Bu değerlendirme şaşılacak kadar doğru çıktı.

Nihai bölünme, Nisan 1970'de, muhalefetin PCS içinde demokratik merkeziyetçiliğin olmadığını ilan etmesiyle birlikte sertleşen şiddetli bir tartışmadan sonra meydana geldi. Parti, genel sekreteri, kıdemli sendi-

---

(6) Bu hareketlerin incelenmesi için, Richard Gott, **Rural Guerillas in Latin America** (Londra 1973). Hareketlerin niteliği ve sorunları en iyi şekilde bu harekete katılanların günlüklerinde izlenebilir, örneğin, Daniel James (ed), **The Complete Bolivian Diaries of Che Guevara and other Captured Documents** (Londra 1968) ve Ricardo Ramirez, **Lettres du Front Guatemalteque** (Paris 1970). Nikaragua için bk. George Black, **The Triumph of the People. The Sandinista Revolution in Nicaragua** (Londra 1982) s. 75-86.

ka lideri Salvador Cayetano Carpio [daha sonra «Marcial» (savaşçı) olarak tanınan ve kendisine «Latin Amerika'nın Ho Chi-minh»i diye methiye düzülen]'yu, FUSS Genel Sekreteri Josè Dimas Alas'ı ve genç kanadın sekreteri Ernesto Morales'i kaybetti. Bu, partinin pek çok öğrenci militanının kaybedilmesine ek olarak sanayi kesimindeki çalışmaya da ağır bir darbe vurdu. Yeni grup iki yılını tam bir gizlilik içinde geçirdi ve bir çok üyesinin çatışmada ölmesinden sonra, Eylül 1972'de, varlığını ilan etti. *Fuerzas Populares de Liberacion - Farabundo Marti* (FPL) —Halk Kurtuluş Güçleri— böylece, biraz gecikmiş olsa da, Salvador devrimci solunun gelişiminde önemli bir kilometre taşı oldu ve on yılın üzerinde bir süre solun en geniş ve tutarlı olarak en radikal gücü olmaya devam etti.

FPL daha başından itibaren PCS'nin politikasına açıktan karşı çıktı ve kendisini, «Marksist-Leninist bir öncü devrimci partinin politik kişilik kazanması» olarak gördü.(7) Böyle bir partinin o güne kadar kurulmasında uğranılan başarısızlık ve devrimci hareketin daha önceki yenilgileri, Salvador toplumunun gerçek anlamda marksist bir analizinin yapılmamış olması, «küçük burjuva kökenli elitist ve kolaycı anlayışlar»ın sonuçları, solun büyük kısmına bulaşan subjektif ve militarist sapmalar, Küba derslerinin doğmatik bir anlayışla uygulanması ve çabuk bir zaferin mümkün olduğu şeklindeki «popülizm üzerinde temellenmiş» boş bir inanç ile açıklandı.(8) El Salvador bağımlı bir kapitalist toplum olarak nitelendi.

---

(7) FPL, «Nine Years of Prolonged People's War», Tricontinental Society, **El Salvador: The Development of the People's Striggle** (Londra 1980) s. 9.

(8) «Elements of the Strategy of the 'Farabundo Marti' Popular Liberation Forces (FPL)», Tricontinental Society, **Revolutinary Strategy in El Salvador** (Londra 1981) s. 12.

(Bu topluma) «emperyalist burjuvazi ile ittifak halinde bulunan melez (creole) burjuvazi» (egemendi). «Bu burjuvazi emperyalist burjuvaziye bağımlıdır ve ona boyun eğmiştir. O ULUSAL bir burjuvazi DEĞİLDİR, çünkü emperyalizmden bağımsız bir ulusal proje gerçekleştirme kapasitesine sahip değildir.» (vurgular orijinal) (9).

Bu hâkim sınıfa yöneltilen temel muhalefet hem kent hem de kır işçi sınıfı içinde yer alır. İşçi sınıfı, zengin, orta ve yoksul köylüler, küçük burjuvazi ve orta sınıf dahil bütün sömürülen sınıflara liderlik eder. Devrimin karakteri anti-emperyalist ve anti-oligarşik olarak tanımlandı. Bunun içinde, işçi sınıfının önderliğindeki sömürülen blok, burjuva devletinin yıkılması temelinde bir «devrimci halk hükümeti» kurmaya çalışmaktaydı.(10) Bu hükümet bütünüyle sosyalist değil, fakat «işçi sınıfının hegemonyası altında (bir) devrimci halk diktatörlüğü» olacaktı. Bu diktatörlük, «kitlelerin durumunu iyileştirecek radikal önlemler alacak, kapitalist örgütlenmenin kalıntılarını zamanla yok edecek, bunların yerine halk iktidarının organlarını geçirecek ve «tam sosyalist inşa»nın gerçekleştirilmesi için gerekli koşulları yaratacak» idi.(11) Anti-emperyalist ve anti-oligarşik devrim, ancak bu durumda anti-kapitalist ve sosyalist olabilirdi ve ancak bir proleter liderlik tarafından tamamlanabilirdi.(12) Ayrıca bu, ancak *guerra popular prolongada* (uzun halk savaşı) ile gerçekleştirilebilirdi.

(Bu strateji içinde) «halk, güçlerini birleştirerek, mesafe kazanarak, güçler dengesini aşama aşama değiştirerek, silâhlı kitle mücadelesini belirleyici unsur olarak sürdürmek sureti ile düşmanın nihai yenilgisi için gerekli olan politik ve örgütsel araçları yaratarak mücadele içinde yer alır.» (13)

---

(9) **Development of the People's Struggle**, s. 5.
(10) Menèndez, s. 42.
(11) **Revolutionary Strategy**, s. 17-18.
(12) **Ibid.**, s. 16.
(13) **Ibid.**, s. 21.

Bu görüşler daha sonraki yıllarda çok önemli olacaktı, fakat 1976/7'ye kadar solun sadece belirli çevrelerini kapsadı. Üst düzeyde disiplinli, hücreleri temel alan bir örgütlenme bu hareketi büyük darbelerden korudu, fakat gelişme hızlı olmadı. Örgüt ilk eylemlerini önceden belirlenmiş yerlerin bombalanması ile, daha sonra ve gittikçe artan bir biçimde, önde gelen sağcıların öldürülmesi ile sınırladı. Bu taktik 1977 yazında büyük başarı ile uygulandı. Bu sırada, birkaç hafta içinde FPL, Dışişleri Bakanı Mauricio Borgonovo'yu, sabık devlet başkanı Albay Osmin Aguirre'yi, Chalatenango'da iki askerî birlik komutanını ve Üniversite Rektörlüğüne atanan büyük toprak sahibi Dr. Carlos Alfaro Castillo'yu öldürdü. Bu gericileri *Ajusticiamiento* (yargılayıp öldürme) politikası yerel düzeyde de uygulandı ve FPL diğer taktiklerinden tamamen vazgeçmese de adam kaçırma eylemlerini tercih etti. Bir keresinde, güçlü Sol Meza ailesinin bir üyesi başarılı biçimde kaçırıldı.

El Salvador'un diğer öncü gerillasının, *Ejercito Revolucionario del Pueblo* (ERP) —Devrimci Halk Ordusu—'nun kurulması ve geliştirilmesi daha az tutarlı ve ilerde kendisine büyük zararlar veren sorunlarla yüklü olarak gerçekleştirildi. ERP 1972'de, PDC (Hıristiyan Demokrat Parti)'nin doğal seçmenleriyle aynı çizgide olan, çoğunlukla orta sınıftan ve küçük burjuva geçmişlerden gelen radikalize Hıristiyan Demokratlar tarafından kuruldu. Kitle hareketi içinde çalışma deneyi olmayan ve geniş çapta akademik marksizm bilgisine sahip olan bu grup, ülkenin en tanınmış şairi, deneme yazarı ve tarihçisi ve PCS'nin de belki en tanınmış üyesi Raque Dalton Garcia'yı duraksamadan saflarına kabul etti ve liderliğe yükseltti. Dalton'un ERP'ye girmesi hâlâ bir ölçüde muammadır; çünkü, aslına bakılırsa Dalton, üyeleri ile ortak bir geçmişi ve merkezî önemde bazı fikirleri paylaştığı FPL'ye girmeliydi. Ne var ki, 1969/70'de Dalton, PCS'nin geçirmekte

olduğu iç mücadelenin dışında ve eski yoldaşlarının biraz uzağında, El Salvador'da değil Küba'daydı.

ERP tarihinin ilk üç yılı, hareketin başlangıç liderleri Sebastián Urquilla ve Mario Vladimir Rogel'in kaba *foquismo*su ile, öte yandan saf militarizmi bir «kitle çizgisi» lehine reddeden Dalton önderliğinde yavaş gelişen bir alternatif kanat arasında karmakarışık ve gürültülü bir tartışmaya tanık oldu. Geriye doğru bakıldığında bu tartışmanın gelişimini tam olarak kavramak güçtür, çünkü muhalefet sonunda kendi görüşlerini tekelleştirirken, özgün liderliğin kalıntıları önceki yıllarda izlediği çizgiyi reddetti. Bununla birlikte çatışmanın liderliğin saf anlamda askerî çizgisine, küçük burjuva bileşimine ve mücadele anlayışına —işçi sınıfı üzerindeki politik etkilerine bakılmaksızın başarılı bireysel cezalandırma operasyonlarına (genellikle bombalama eylemlerine)— indirgendiği ve yine liderliğin örgüt üzerindeki mutlak kontrolüne bir meydan okuma biçimi aldığı görülür.(14) Bu meydan okumaya tepki olarak *foquista*lar (fokocular) Maoizme doğru ani bir dönüş yaptılar ve Küba devrimini eleştirdiler. Sovyetler Birliği'ni «sosyal emperyalist» olarak niteleidiler ve muhalefete işçi kuyrukçusu» diye saldırdılar.(15) Hareketin geçmişi ve politik formasyonu bakımından böyle bir karşılık büyük bir sapma sayılmamalı. Her olayda, sonuç, her kesimin kendi gazetesini çıkarması ve kendi kitle örgütünü kurması ile örgüt içi federalizmin yapılaşması oluyordu. Bu her ne kadar Mao'nun yazılarının bazı yorumlarına yabancı değil idiyse de, 1974'ün sonunda tepeden kontrol yeniden sağlanmak sureti ile durum düzeltildi. Ayaklanmacı çizgiye dönüş yapan liderlik, Dalton ile içinden çıkılamaz hale gelen tartışmadan kendini kurtaramıyordu. Bu sı-

(14) **Resistencia Nocional, Por la Causa Proletaria (San José 1977) s. 6.9.**

(15) **Ibid., s. 13.**

rada Dalton ERP'nin önemli bir kesiminin başında bulunuyordu. Bu kesime göre izlenecek yol, *foco*nun açıkça reddedilmesi, temelde savunmacı yönelimde anti faşist olacak bir «ulusal direniş» stratejisi çerçevesinde kitle içinde örgütsel çalışmaya bağlanma yoluydu.

13 Nisan 1975'te «Pancho» denilen bir muhalif ERP militanı liderlik tarafından tutsak alındı ve «silahlı isyan» çıkarmakla suçlandı. İki saat sonra bu kez Dalton ele geçirildi ve «Pancho»yu isyana kışkırtmakla suçlandı. Üç gün sonra bu olaylar bir iç bültenle duyuruldu ve 17 Nisan'da ulusal liderlik konuyu tartışmak için toplandı. Liderlik bir anlaşmaya varamadan dağıldı. Muhalefet, «çoğunluk çizgisi»ni ve Dalton'un bir «sağ-kanat revizyonist» ve bir Küba ajanı olmakla suçlanmasını tartışmak için derhal ulusal kongrenin toplanması çağrısında bulundu. Liderlik bu talebi reddetti Dalton'u CİA ajanı olarak damgaladı. «Ordu», partiyi kurtarmak için «genel kurmay»ı aracılığı ile örgütün yönetimini ele almıştı. 8 Mayıs günü üç muhalife suikast girişiminde bulunuldu ve ertesi günü, muhalefetin bütün üyeleri ihraç veya ölüm cezalarına çarptırıldı. «Pancho» ve «Roque Dalton ayın 10'unda vurularak öldürüldüler. Olayların duyulması öye bir öfke patlamasına yo açtı ki FPL'nin bütün müdahale ve gayreti tam bir kan banyosunu ve iki grubun birbirini yıkıma uğratmasını önlemekten ibaret kaldı.(16)

Prestiji ancak Cayetano Carpio'nunkiyle kıyaslanabilen Dalton'un katledilmesi ERP'ye muazzam zarar veriyordu. Partinin bu olaya rağmen yaşayabilmesi politik bir mucizedir. Muhalefet örgütün önemli bir kesimini, *Fuerzas Armadas de Resistencia Nacional* (FAR N) —Ulusal Direniş Güçleri, daha çok *Resistance Nacional* Ulusal Direniş olarak bilinir—'ı kurma amacıyla

(16) Ibid., s. 18-22.

böldü; ERP'den geriye kalanlar ise kendilerini sol içinde tecrit edimiş, kitle hareketi ile bağlardan ve itibardan yoksun durumda buldular. 1977 gibi ileri bir tarihte Fidel Castro ERP'yi «emperyalist polisin öteki kolu» olarak lanetledi.(17) Bu arada, 1977 seçimlerinden üç hafta önce önde giden bir toprak ağası ve Ulusal Turizm Şirketi Yönetim Kurulu Başkanı Roberto Roma'nın kaçırılarak öldürülmesi, ERP'nin aşırı sağ-kanat bir örgüt olarak, Albay Josè Francisco Chacòn ve General Fidel Torres tarafından seçimleri önlemek için kurdurulmuş olduğu yolunda söylentilere yol açtı.(18) Ülke dışında ise ERP'nin CİA ile birlikte hareket ettiğini işitmek alışılmamış bir durum değildi.

Aslında ERP. 1975 ve 1977 arasında bir öz-eleştiri ve liderliğin aşırılıklarından arınma sürecinden geçti, fakat bundan sonra da politik-askerî faaliyeti üst düzeyde maceracı olmaya devam etti «Devrimci halk savaşı» modelini benimsiyordu. Bunun sonunda «sosyalizme götürecek» bir «demokratik halk hükümeti» kurulacaktı.(19) ERP, bütün demokratik güçlerin faşizme karşı birleşmesini öneren bir politik parti, *Partido Revolucionario Salvadoreno* (PRS) —Salvador Devrimci Partisi—'yu kurarken (20) *erpistlar* (ERPciler) PC S'nin savunduğu gibi devrimde demokratik bir aşamanın mümkün olmadığını öne sürerek ve *insurrecion popular armada* (halk ayaklanması) lehine *guerra prolongada* (uzun savaş)yı reddederek gerilla hareketinin ultraları olmaya devam ettiler.(21) ERP, solun, seçim çizgisi, *foco* ve Vietnam çizgisi arasında gidip geldiğini, bu unsurları birleştirme girişiminde bulunmadığını

(17) **Inforpress, no. 230, 17 Şubat 1977.**

(18) **Ibid., no. 235, 23 Mart 1977.**

(19) **Menèndez, s. 125; 127.**

(20) **Parti de la Revolution Salvadorienne, El Salvador: Une Perspective Revolutionaire (Cezayir 1977).**

(21) **Lateinamerika Nachrichten, El Salvador. Ein Land im Kampf um seine Befreiung (Berlin 1980) s. 158.**

ve ktidarı alma sorunu üzerinde yoğunlaşamayarak kendini yıkıma uğrattığını iddia etti. Solun bir kesimi de yakın gelecekte mümkün olacak bir devrim arayışı içindeydi (22) ERP'nin yöneliminde, iktidar sorunu ile uğraşmak ve reformist tereddütlere meydan okuyarak saldırı için harekete geçmek özel bir ağırlık taşıyordu; fakat ayaklanma noktasına nasıl varılacağı veya kitle hareketinin pratik içinde nasıl gerçekleştirileceği konularında herhangi bir anlayıştan yoksundu. Hareket bu bakımdan aşırılık içinde «maksimalist» olmaya devam etti.

ERP'nin bu güçlükler karşısında aldığı tavır daha çok pragmatik idi. Şimdi, Joaquin Villalobos ve Jorge Antonio Melèndez gibi genç insanların önderlik ettiği parti, örgütsel çalışmasını, Morazàn'ın uzak ve az nüfuslu doğu kesiminde yoğunlaştırmaya karar vermişti. Burada 1980'in sonunda iç savaşın ilk büyük zaferlerini sağlayan bir aygıt kurdu. Ne var ki, ERP'nin etkisi daha çok Morazàn ve komşu bölge La Unión ile sınırlı kaldı. Gerilla faaliyetlerini yaymanın güç olduğu anlaşıldı. 1970'ler boyunca gerçekleştirilen faaliyet, askerî yeteneklerin mükemmelleştirilmesi ile sınırlıydı (özellikle kentlerde bombalı saldırılar). Örgüt bu konuda diğer grupların çok ilerisindeydi.

Umulacağı üzere, FARN ya da RN çok farklı bir çizgi izledi. Bir bakıma RN, FPL ile uyum içindeydi: *foco*yu hem kendi deneylerinden hem de Guatemala gerillasının uğradığı yenilgilerden çıkardığı dersler ile reddetti.(23) Bu arada, gerilla faaliyetleri iç savaşa doğru gelişirken ve daha geniş bir formasyon içinde daha geniş bir alanda savaşmanın sorunları ortaya çıkarken RN, Dalton'un Vietnam hakkındaki yazılarını yeniden ele aldı ve yanıtın *guerra prolongada* (uzun savaş) olduğu sonucuna varmaksızın bu metinleri yayın-

(22) Menèndez, s. 126.

(23) **Peublo Internacional, no. 7, Haziran 1980.**

ladı.(24) RN'nin çizgisi, bir anti-faşist cephe çevresinde kurulan «ulusal direniş» çizgisi idi. Bu cephenin içinde, gerilla, ayaklanmadan ziyade sağın yükselişini önlemek için, bu arada, kitlelerin örgütlenmesini geliştirmek ve birleşik bir sol hareket inşa etmek için askerî öncü olarak hareket edecekti. Bu, ERP'nin ayaklanmacı çizgisinin tam zıddıydı. Bunun hem ERP hem de FPL tarafından teşhis edilen askerî sonuçlarından biri FARN'ın manevra yeteneğinin ve bütün gerilla savaşları için merkezi önemdeki geniş saldırı için kapasitesinin sınırlanmasıydı.

Resistencia nacional (ulusal direniş) anlayışı El Salvador'daki sınıf mücadelesinin yapısına kuşkuya yer bırakmayan bir politik tutum kazandırdı; fakat RN'nin tavrında diğer iki gruba kıyasla daha çok belirsizlik ve çelişki bulunmaktadır. Bu bir ölçüde grupların kökenleri ile açıklanabilir. ERP mirasından RN'ye kalan sabık PDC orta sınıf aktivistleri idi. Bunlar için *foquismo* deneyi ağır bir politik ve psikolojik şok oluşturmuştu ve radikal bir yeniden değerlendirmeye muhtaçtı. Pek çok soruna yol açan, metanetle savunulmuş ve ayrıntılı biçimde tartışılmış olmasına rağmen basit tepkilerin ve bir «deneme yanılma» yaklaşımının izlerini taşıyan bu revizyon, verilen önem bakımından, ERP'nin militarizmi kadar abartılmıştı.

İlk yıllarında RN, «komünistler partisinin birleştirilmesi» görevinden, proleter hegemonyanın gerekliliğinden, ulusal bir burjuvazinin yokluğundan ve bu nedenle, böyle bir sınıfın önderliğinde bir ulusal demokratik, anti-feodal ve anti-emperyalist devrimin imkânsızlığından söz etti.(25) PCS'ye sağ kanat oportünizmin hâkim olduğu hegemonik eğilim» diyerek saldırdı.(26) Mücadelenin burjuva demokrasisi için değil, fa-

(24) Bk. **Pueblo Internacional**, no. 3, Haziran 1980.
(25) **Por la Causa Proletaria**, s. 29.
(26) **Ibid.**, 71.

kat sosyalizmin kurulması için bir ilk aşama olduğu zemininde, burjuva grupları ile (fakat bireyler ile değil) herhangi bir ittifaka muhalif olduğu konusunda ısrar etti.(27) Bu temeller üzerinde, UNO'ya, onun burjuvazinin arzuları için benimsediği seçim stratejisine ve faşizm tehdidi karşısındaki anlayışsızlığına saldırdı. 1972 seçimlerinde «halk burjuvaziyi kendi kampında yenilgiye uğrattı. fakat aynı zamanda burjuva revizyonizminin seçim isteklerine de son verdi,» görüşünde ısrar etti.(28) RN aynı zamanda, FPL'ye «terörist», «bölücü» diye saldırdı ve onun «proleter saflık»ını ve birliği tehlikeye soktuğunu vurguladı.(29) PCS'nin hayallerine karşı çıkarken RN. devrimde bir «demokratik aşama» olacağını öne sürdü. Bu aşamada «demokratik halk devrimi» hemen hemen FPL'nin formülasyonundaki gibi bir «devrimci halk hükümeti»ne yol açacaktı.(30) Bu amaçlar ve ayrıca FPL ile PCS arasındaki kesin ayrılık, iki yıl sonra RN'nin liderleri, Ernesto Jovel ve Ferman Cienfuegos'un sorunu tekrar ele almaları istendiğinde büyük çapta giderilmiş değildi. Liderler hayranlık uyandıran fakat şaşırtıcı bir tanımlamaya başvurdular: «(hareket) sefaletin, cehaletin ve hijyen eksikliğinin olmadığı yeni bir toplumun kurulmasına araç olacak. Bütün Salvadorlular için bir barış ve adalet toplumu.»(31) Bu sözler 1959'da Castro tarafından da söylenmiş olabilirdi pekâlâ

Pratikte, PCS'ye yönelik, bütün hareketlerine rağmen RN kararlılıkla bir anti-faşist tavır alışa doğru ilerliyordu. Bu bağlamda burjuva reformist partiler ve askeriyenin bazı unsurları ile ittifaklar oluşturmak gittikçe daha önemli hale geldi. Komünist dil reformizmin yapısından kaynaklanan ihanetlere karşı sosyalizmin

(27) Ibid., s. 34.
(28) Ibid., s. 55.
(29) Ibid., s. 38; 54; 63; 89.
(30) Ibid., s. 29; 32.
(31) Menèndez, s. 182.

gerekliliğini tartışmak için kullanıldı ve gittikçe resmi/biçimci bir nitelik zazandı FPL'ye «ya hep ya hiç» stratejisi izlediği için saldırdı; 1972'deki seçim mücadelesi aslında doğruydu, çünkü «politik alternatif yoktu» Sosyalizmin kurulmasmdan ziyade faşistlerin hükümetten almması üzerinde duruldu. RN, bir yanda UNO, öte yanda FPL ve biraz uzak olarak ERP arasında bir orta yol tutmakta idi. Bu durum gelecek yıllarda önemli bir sürtüşme kaynağı olacaktı.

Bu daha az radikal çizgiye rağmen, 1970'lerin sonunda adam kaçırma politikası ile uluslararası alanda dikkatleri üzerine çeken yine RN oldu. Eylemler, oligarşinin Carlos Emilio Alvarez gibi önde gelen üyelerinin ötesinde, yabancı iş adamlarına yayıldı. 1978'de grup, İsrail Konsolosu Ernesto Liebes'i yakalayıp öldürünce manşetlere çıktı. Daha sonra uluslararası şirketlerin bir çok yöneticisine el atıldı: Fujio Matsumoto ve Takaku Suzuki (Incinca tekstil şirketi), Fritz Schuitema (Philips): Kjell Bjork (Ericcson); Ian Massie ve Michael Chatterton (Lloyd International'm şubesi Banco de Londies y Sudamerica). Bu eylemler büyük propaganda zaferleri ve önemli miktarda kaynak sağladı. Fakat bu tür eylemler çalışan nüfusla pek az ilişkiliydi. Böyle bir ilişkinin sağlanması —örgütün pekiştirilmesi ve eylemlere başlama aşamasmdan sonra— sol için en önemli konu haline geldi.

Gerilla gruplarımn hiçbiri politik bir parti haline gelmeyi düşünmedi ve ERP'nin daha çok yapay PRS sinin dışında hiçbiri herhangi bir parti ile bağlara sahip değildi. Gerek FPL ve gerekse RN kendilerini embriyo halinde parti olarak görüyorlardı; fakat bu kitlelerin arasına nasıl karışacakları, halkın yanında olduklarını nasıl anlatacakları ve nasıl yakından destek görebilecekleri gibi sorunları çözmeye yetmedi. Bu nedenle, en azından 1975'e kadar bütün bu gruplar, stratejilerine bakılmaksızın, öncünün aşırı bir biçimi olan gerilla faaliyetinin sonuçlarını paylaştılar. Bu tarihsel

soruna örgütsel çözüm nihayet biraz ironik olarak, PCS'nin illegalitesini kırmak için kullandığı yöntemin geliştirilmesiyle bulundu: politik-askerî öncüye program ile bağlı, ama gerilla faaliyetinden çok halkın örgütlenmesine yönelik bir kitle cephesi veya «halk örgütü»... UDN (Demokratik Milliyetçi Birlik» örneğindeki gibi, bu faaliyet öncelikle seçim mücadelesi çevresinde yapılandırıldı; fakat, somut ekonomik ve demokratik talepler için savaşan, birlikler, mahalle komiteleri, köylü grupları, öğrenci ve meslek örgütleri içinde daha da geçerli olduğunu kanıtladı. Yakın ilişkili örgütler kimliklerini ve özgün rollerini muhafaza ettikleri için —safları oluşturanlar bireylerden çok yapılardı— örgüt politik partilerden çok, cepheler, bloklar veya birlikler niteliğini kazandı. Bileşimleri ve eylemlerinin yapısı onları pleb radikalizmin otantik organları haline getirdi. Kitle örgütleri, FSLN'nin bile iktidara gelene kadar başat olarak askerî bir örgütlenme olduğu Nikaragua'ya kıyasla, daha çok Salvador devrimci hareketinin bir özelliğidir. Bununla birlikte, gerilla, parti ve sendika arasındaki normal ayrımlar aşıldı ve bulanıklaştı. Bu durum tek başına politik olanın örgütsel olana tabi kılınmasına yol açmadı. Daha çok bu ikisinin dikkat çekici bir tarzda birleşmesi ile sonuçlandı. Ağır baskı koşulları altında gerçekleştirilen bu örgütlenmelerin tam bir iç demokrasiden yoksun olmaları durumunun iktidarın ele geçirilmesinden sonra da devam edeceği önemle belirtilmelidir. Ama yine de bu örgütler aracılığı iledir ki, Salvadorlu gerillalar niteliksel bir hamle yapabilmekte ve kitle hareketi içinde öncü rol oynayabilmektedirler.

Pleb cephelerinin oluşumundaki önemli özelliklerden biri bir köylü hareketliliğinin başlaması idi. Kırsal sendikalar 1932'den beri illegal kurulmuşlardı. Buna rağmen 1960'larda özenle seçilmiş ve ideolojik olarak «emniyetli» yapılara varolma izni verilmişti. Bunlardan biri, *Union Comunal Salvadorena* (UCS) AIFLD

(Amerikan Hür Emeği Geliştirme Enstitüsü)'nin eseriydi ve bir kooperatifler şebekesinin geliştirilmesi için İsrail sendika örgütü Histadrut ile birlikte bu örgüte 1.6 milyon dolar aktarılmıştı Bu kooperatifler «değişime uyum» sağlatacak, fakat önderlik kararlı anti-komünistler olan «ılımlı»larca gerçekleştirilecekti.(32) Bütün paralarına ve etkinliklerine rağmen, AIFLD ve UCS'yi göz altında tutmak için işbirliği kuran Birleşik Devletler Elçiliği ve CİA, rejim ile sürtüşmeyi önleyemediler. Kendilerini kabul edilemeyecek ölçüde çürümüş sendika liderleri, ORDEN'den esinlenmiş bir darbe ve sendikalara gittikçe daha başarılı biçimde giren ve kendini gizleyen radikal akımlar ile kuşatılmış durumda buldular. UCS Salvador kırsal kesiminde Birleşik Devletler operasyonları için bir mevzi olarak kaldı ama, AIFLD, USAID ve CİA'nin yaratmaya çalıştıkları gibi bir «sarı sendika» olmadı.

FECCAS, Hıristiyan Salvador Köylüleri Federasyonu, UCS'den daha eski ve daha güçlüydü. 1964'te kilise tarafından, sendikadan çok kırsal papazlık faaliyetine ağırlık veren bir yardımlaşma örgütü olarak kuruldu. On yıl sonra FECCAS, sadece saflarında radikal bir akımın oluşması nedeni ile değil, pek çok kırsal papazın daha savaşçı bir rol oynamayı gerekli görmeleri nedeniyle de bu sınırları aşıyordu. Fakat bu gelişme 1972/3'te PCS önderliğindeki köylü sendikası ATACES ile bir ittifaka vardı. Ne var ki, liderlikte değişim ve PCS çizgisinin FECCAS tarafından reformist bulunarak reddedilmesi ile birlikte bu ittifakın uygun olmadığı ortaya çıktı.

PCS ile geçici ittifak, sonra bu ittifakın reddedilmesine paralel bir süreç, partinin, uzun bir süre içinde

---

(32) Carolyn Forchè ve Philip Wheaton, **History and Motivations of US Involvement in the Control of the Peasant Movement in El Salvador. The Role of AIFLD in the Agrarian Reform Process, 1970-80** (New York 1980).

olsa da etkisini kaybetmesi ile birlikte kentlerdeki sendikalarda yaşanıyordu. Önce FUSS, sonra da FENASTRAS üzerindeki kontrolünü kaybetti. Bu ikincisi bir federasyon olarak 1972'de kurulmuş ve enerji işçileri sendikası STECEL'in liderliği altında, 1970'lerin sonunda kentlerdeki sendikasız işçilerin 1/3'ü olan 20.000 kişiyi kapsayacak kadar hızlı gelişmişti. Kentlerdeki ve kırlardaki işçi hareketinin bu iki kolundan gelen işçiler hem devletten hem de PCS'den bağımsız ilk kitle örgütünün belkemiğini oluşturmak amacıyla birleştiler: *Frente de Accion Popular Unificada* (FAPU) —Birleşik Halk Gücü Cephesi— 1974 Haziran'ında kuruldu. Ne var ki, bu aşamada asıl inisiyatif ülke içinde önemli bir bağımsız politik güç haline gelen ANDES'e aitti.(33) FAPU'nun kuruluşu ERP içindeki kriz ile aynı zamana rastladı. Örgüt başlangıçta herhangi bir gerilla hareketi ile bağlantı kurmadı, fakat 1975 yılının ortasında RN çizgisi ile birleşti. Bu birleşme her iki taraftça da bir süre açıktan ilan edilmedi, fakat hemen sonra FAPU'nun aldığı tavırla açığa çıktı.

Molina rejimini faşist olarak tanımlayan FAPU, kilit önemdeki konunun, asgari bir program üzerinde geniş bir cephenin kurulması olduğunu ileri sürdü. Bu cephe temel ekonomik çıkarları ve demokratik özgürlükleri güvenceye alacak ve faşizmin yükselmesini önleyecekti. Cephe bütün demokratik ve devrimci güçleri birleştirecek, parlamenter ve parlamento dışı eylemi birleştirecek ve bir «temsili devrimci hükümet» için mücadele edecekti.(34) RN çizgisine bağlı olan FAPU'ya göre seçim çizgisi artık tükenmişti. Ayrıca, hem bir ulusal burjuvazinin ve hem de devrimde bir burjuva demokratik aşamanın varlığı reddedildi. Ne var ki, hareketin toprak sahibi burjuvazi içindeki iki kesimi bir-

---

(33) **Pueblo Internacional, no. 3, Temmuz 1979, s. 1-2; ibid., no. 9, Mart 1980, s. 20-1.**

(34) **Ibid., no. 3, s. 3-4.**

birinden ayırması, orta kesimlerin önemini abartması ve sadece anti-faşist bir hareketin örgütlenmesi üzerinde yoğunlaşması, onun, kısmî reformların ve taktik zaferlerin güvence altına alınmasına sınıf iktidarı sorununun daha büyük bir önem vermesine yol açtı.

Bu noktada hareket kırsal kesimde hızla radikalleşen iş gücü tarafından aşıldığını fark etti. FAPU, sadece bir yıl geçtikten sonra FECCAS ve ANDES güçlerini kaybetti. Bu gelişme, kent işçi sınıfının bir bölümü (FUSS ve FENASTRAS) ve küçük burjuvazi üzerindeki etkisini sınırladı ve «sekterler, bölücüler ve hegemonyacılar»a karşı gürültülü bir saldırının başlatılmasına yol açtı. Bunlar FAPU'yu «bazı olgunlaşmamış politik eğilimlerin açığa çıkması»nın bir sonucu olarak «kitle mücadelesine muazzam zarar» vererek terk etmişlerdi.(35)

Kopuşmaya FECCAS öncülük etti. FECCAS 1975 yılı boyunca San Vincente'deki bağımsız bir köylü sendikası, *Union de Trabajadores del Campo* (UTC) ile ittifak kurdu. Bu iki gücün birleşmesi köylü sendikacılığına hız kazandırdı. Bu sendikacılık hareketi 1972 ve 1977 yılları arasında katlandı ve *Bloque Popular Revolucionario* (BPR) —Devrimci Halk Bloğu—'nun temellerini oluşturdu. BPR hemen sonra FPI. (Halk Kurtuluş Güçleri - Farabundo Marti) ile ittifaka girdi ve kitle örgütlerinin en genişi ve en radikali haline geldi. BPR sık sık FECCAS-UTC'nin önderliğini ilan ettiyse de, *Union de Pobladores de Turgurios* (UPT) —Gecekondu Sakinlerinin Sendikası— içinde örgütlenen gecekondu halkından, ANDES'ten ve öğrenci örgütü UR-19 (Universitarios Revolucionarios-19 de Julio —19 Temmuz - Üniversiteli Devrimciler—)'den daha fazla güç sağladı. Öğrenciler 1972'den beri Molina rejiminin neredeyse sürekli saldırılarına maruz kalmışlardı. Bu tarihte, devlet başkanı «komünistlerin eline geçtiği»ni

(35) Ibid., s. 2.

ilan ettiği üniversiteleri bir yıl kapadı. Üniversite özerkliğini kaldırdı ve daha sonra FPL tarafından öldürülen Carlos Castillo'yu rektörlüğe atadı. Temmuz 1975'te Santa Ana'da, San Salvador'da yapılan «Miss Universe» (Dünya Güzeli) yarışmasına karşı yapılan barışçı bir öğrenci gösterisi şiddetli polis saldırılarına yol açtı. Başkentteki öğrenciler dayanışma hareketine başladıkları zaman kampüs askerlerce işgal edildi ve 40 öğrenci öldürüldü, yirmisi ise «kayboldu».(36) Üniversitenin beş gün işgal edilmesi ve 50.000 kişilik güçlü bir protesto yürüyüşü rejime karşı muhalefetin gücünü ortaya koydu. Fakat bütün bunların büyük bir etki yaratamaması öğrenci aktivizminden gerillalara ve kitle örgütlerine doğru bir kaymaya yol açtı. Bu hareket etkilerini liselilerin kurdukları MERS *(Movimiento Estudiantil Revolucionario de Secundario* —Devrimci Liseli Öğrenciler Hareketi—) içinde de hissettirdi. MERS aynı zamanda BPR'ye katıldı ve bu harekete gençliğin şaşmaz damgasını vurdu. Bu damga Salvador devriminin büyük bir karakteristiğidir.

BPR vakit geçirmeden kendini diğer muhalefet güçlerinden ayırdı. UNO'nun «Meşruiyete geri dönme» talepleri ile «kitleleri burjuva çıkarlarına yöneltme» girişiminde bulunduğunu düşünen blok meşruiyet talebini «kapitalist sömürü sistemini legalize etme» olarak görüyor ve mahkûm ediyordu (37). UNO bir «demokratik hükümet» için savaşıyordu; Buna ise, işçiler ve köylüler değil, ancak muhalif burjuvazi önderlik edebilirdi. Bu girişim kitlelerin kendi çıkarları uğruna harekete geçmelerini önleyecekti. Öte yandan FAPU bir «kararsız küçük burjuva akımı» idi. Bu akımın «politik hedefleri (geniş anti-faşist birlik, faşist saldırının durması vb) onu revizyonist bir konuma... Ve seçim partileriyle ittifaka götürmekte» idi (38). FAPU Molina rejimini

(36) Webre, s. 185; 189; 190; Violence and Fraud, s. 12.
(37) Combate Popular, no. 3, Temmuz 1977, s. 5.
(38) Ibid.

«faşist-benzeri» (*Fascistoide*) olarak nitelemişse de, BPR bu hareketin geri bir ülkede faşist eğilimlerin emperyalist ve oligarşik karşı-devrimci hareketler ile bütünleşmiş olduğunu, burjuvazi içinde basit bir sapma olmadığını anlamakta başarısız kaldığını öne sürdü. Sonuç olarak FAPU taktik yapıda bir cephe içinde örgütlenmiş işçilerden oluşuyordu ve bu cephenin politik liderliği sorununu küçümsüyor ve yine bu cephe içinde proletaryanın hegemonyası için savaşmayı başaramıyordu. FAPU'nun devrimci üslûbuna rağmen bu durum, gerçek bir devrimci alternatifin yaratılmasına büyük bir engel oluşturuyordu ve işçi sınıfının çıkarlarına ters düşüyordu (39).

FAPU'nun ileri sürdüğü cephe tipine karşı Blok, uzun bir dönem boyunca *guerra prolongada* (uzun savaş) anlayışı içinde geliştirdiği işçi-köylü ittifakını savundu. Bu ittifakın küçük burjuvazinin ve orta sınıfın bazı kesimlerini kendine çekmesi gerekiyordu. İşçi-köylü ittifakının «itici gücü»nü ayırt edici bir biçimde proletaryanın liderliği sağlayacaktı (40). Demokratik birliğe karşı devrimci birliği vurgulamak ve sınıfın önceliği üzerinde ısrar etmek sureti ile BPR diğer gruplara kıyasla Ortodoks Leninizm'e daha fazla yaklaştı. Aynı zamanda iki yıl içinde 60.000 üyeye ulaşarak ve FAPU'nun iki katına çıkarak çok hızlı bir gelişme kaydetti.

Soldaki çatışma ve saflaşma süreci Blok'un kurulması ile tamamlanmadı. 1977'de ERP yeterince geliştirilmemiş *foquismo* görüşünden uzaklaştı ve bu sürecin bir parçası olarak *Ligas Populares 28 de Febrero* (LP-28) ile birlik kurdu. Bu örgüt ismini —28 Şubat Halk Birliği— Molina'nın halefi General Romero'nun hile ile

---

(39) BPR, «The People's Alternative», **Development of the People's Struggle**, s. 15.

(40) FECCAS-UTC, «Historical Perspective of the Revoltionary Peasant Movement in El Salvador», **Revolutionary Strategy**, s. 37; **Development of the People's Struggle**, s. 17-18.

seçilmesine karşı yapılan ve 100'den fazla kişinin silahlı kuvvetlerce öldürüldüğü günden almıştı. LP-28'in üye sayısı azdı ve daha çok öğrenci militanlardan oluşuyordu. Bu durum hareketin taktik bakımdan kararsızlığını açıklar. Stratejik çizgide ise ERP'ye (Devrimci Halk Ordusu) sadık kaldı: uzun savaştan çok ayaklanma, bir burjuva demokratik aşamanın reddedilmesi ve geniş ittifak politikalarını savunmaları nedeniyle PCS/UDN ve FAPU'nun ısrarla eleştirilmesi (41).

Son olarak, 1979 sonuna kadar varlığını açığa vurmamasına rağmen, 1975 sonunda Kosta Rika'da kurulan ve Salvadorlulardan oluşan önemli bir grubu barındıran *Partido Revulocionario de Trabajadores Centroamericano* (PRTC) (Osta Amerikalı İşçilerin Devrimci Partisi)'dan söz etmeliyiz. Fabio Castillo gibi kişilerin yer aldığı bu grup Honduras ile savaşa kadar PCS ile birlikte çalışmıştı. Daha sonra mevcut gerilla grupları arasında doğal bir yer bulamadı. Kosta Rika ve Honduras'taki bazı Salvadorlu sürgünler RN'nin faşizm çizgisine erken bir muhalefet gösterdiler. Bütün Orta Amerika ülkelerinde aynı politik çizginin uygulanabileceği tahmininden kaynaklanan aksiliklerden sonra PRTC'nin gelişmesi yavaşladı. Örgüt dört yıl süren hazırlık döneminde birkaç eylemde bulundu. Bölgesel yönelimi ile ayırt edilen PRTC'nin askeri stratejisi en çok FPL'ninkine yakındı. Cephe oluşturma sorununa daha duyarlı bir yaklaşım sergilerken izlediği politikalar BPR'ninkine kıyasla daha az katı idi. 1979'un sonlarına doğru PRTC, kitle örgütlerinin en küçüğü olan *Movimiento de Liberacion Popular* (MLP) —Halk Kurtuluş Hareketi—'ı kurdu ve ülke iç savaşa kaymadan önce kendi damgasını vurmakta çok geç kaldı. Bu aşamada sol o ana kadar çoğu kez sert tartışmalara girmiş olan güçler arasında beklenmedik bir

(41) El Salvador. Ein Land im Kampf, s. 158-61.

işbirliği sağlayarak birleşik bir programda bir araya gelmişti. Bu güçler şunlardı:

PCS (1930) — UDN (1969)
FPL (1970) — BPR (1975)
ERP (1972) — LP-28 (1977)
RN (1975) — FAPU (1974)
PRTC (1975) — MPL (1979)

Solun güçleri arasındaki farklılıklar, tabandaki militanların günlük mücadelesi içinde daha az belirgindi. Hepsi temel demokratik hakların savunulmasına ve ekonomik kazanımlar için savaşıma girdiler. Yine hepsi askeriye tarafından eşit bir gayretle cezalandırıldılar ve kendisini yıkınaya aynı derecede kararlı olan halk kitleleri arasındaki anlaşmazlık noktaları ile doğal olarak ne ilgilenen ne de bunları kavrayabilecek kapasiteye sahip olan bir rejim tarafından «yıkıcı» ve «komünist» denilerek aynı şekilde saldırıya uğradılar.

7

Krizde Model: Molina'dan Romero'ya

«Yeni hükümet, bütün toplumsal haberleşme araçlarını kullanarak, insanların durumun ciddiyetini daha iyi anlamaları ve böylece çözülme ve örgütlü cinayetin sahte havarilerine sırt çevirmeleri için etkin ve yaygın bir seferberlik başlatmalı. Yıkıcı faaliyetlere katılanlara ağır cezalar uygulamak ve ajitasyon hareketlerine terörist eylemlermiş gibi davranmak da gerekli olacak.»

Profesör Hèctor Andino,
El Diario Latino, 5 Ekim 1977

«Biliyorsunuz, hükümetimin alacağı önlemlerin bazı insanları şaşırtacağına inanıyorum.»

General Carlos Humberto Romero,
Haziran 1977

Solun faşist ya da *fascistoide* (faşist benzeri) olarak adlandırdığı Molina rejimi El Salvador'da 1932'den beri silahlı direnişle yüz yüze gelen ilk rejimdi. Aynı şekilde karşılık verdi. 1974'ten itibaren kırsal kesimde uygulanan baskı ORDEN'in köylü sendikalarına karşı saldırıda daha büyük bir rol alması ile birlikte hızla tırmandırıldı. Kentlerde önceden belirlenmiş eylemci liderlere uygulanan tutuklama ve öldürme olay-

ları genelleştirilmedi. Eylül 1973 darbesinden sonra, sağın, Şili askeriyesince uygulanan yöntemlerin etkisi altında kalması ile birlikte «kaybolma» olayları sıklaştı. Gerillalar karşılık vermeye başladıklarında, resmî baskı aygıtlarının yetersiz kaldıklarını gören ANEP ve FARO bakımsız sağ kanat terör müfrezeleri kurmak için birleştiler. Bunların 1975'te kurulan ilki «bütün komünistleri ve işbirlikçilerini» yok etmeyi vaadeden ve Ekim 1975'te bir hafta içinde sayıları 38'i bulan öldürme olaylarının sorumluluğunu açıkça kabul eden FALANGE *(Fuerzas Armadas de Liberacion Nacional - Guerra de Exterminacion/*İmha Savaşı Ulusal Kurtuluş Güçleri/) idi. 1976'da FALANGE adını *Union Guerra Blanca* (UGB, Beyaz Savaşçılar Birliği) olarak değiştirdi, fakat «kirli operasyonlar»ın başlıca hazırlayıcısı olmaya devam etti. Bu operasyonlarda askeriyenin ve gönüllülerin alınmış üyeleri silahlı kuvvetler hiyerarşisinin resmen onaylamamış olabileceği karmaşık katiamları gerçekleştirdiler. ORDEN örneğinde bile, baskının bu şekilde ikileşmesi rejimin bu tür eylemlere sahip çıkmamasına ve onları mahkûm etmesine yol açabildi. Bu alanda Salvadorlular, yıllarca kendi ölüm müfrezeleri, *Ojo por ojo* (Göze Göz) ve *Mano Blanca* (Beyaz El)'nın faaliyetlerini duraksatma kararlılıklarını ifade eden ve operasyon merkezini başkanlık sarayına taşıyan Guatemalalı meslektaşlarının örneğini izlediler.

Kısa süreli meşruiyet görünümünü korumak için —ve «orta yol» ve parlamentarizm önerenlerin silahlı mücadele kampına kaymalarını önlemek için— Molina, PCN'ni yasalara saygılı gibi göstermeye devam etti. UNO'nun yasal hakları garanti edilmiş ve örgüt, 1974 ve 1975 meclis seçimlerine katılması için teşvik edilmişti. 1974'te muhalefet, tam anlamıyla, «oyları kazandı ama seçimi kaybetti.» Sonuç olarak UNO 1976'da tehlikeli bir çizgi izleyerek boykot çağrısında bulundu. Bu, UNO'nun seçimlerin etkinliğine inancı ile pek uyuşmuyordu. Gerillaların artan kapasitesi, parlamento dışı

faaliyetlere girişen kitle örgütlerinin oluşması ve baskının giderek artması nedeniyle UNO, Şubat 1977 başkanlık seçimlerinde geçerli bir politik güç olarak ortadan kalkmış gibiydi.

Bu bir dönüm noktasıydı ama yine de büyük bir kriz, hem sağın hem de merkezin politik yöneliminde önemli bir değişim olmadan gerçekleşmedi. Gelişmeyi belirleyen Molina'nın tarım reformu çabası nedeni ile toprak sahibi burjuvazinin PCN'ye ve bir bütün olarak iktidar bloğuna duyduğu büyük hoşnutsuzluktu. 1976 kampanyası ANEP ve FARO'nun itibarını önemli ölçüde arttırmıştı. Bu iki örgüt sistemle bütünleşmeye karşı duran, onu uyutmayı amaçlayan birini arıyordu. Aradıkları adayı, yeni baskı hareketinin mimarı, Savunma Bakanı General Carlos Humberto Romero'da buldular. Molina onu halefi olarak benimsemeye ve desteklemeye zorlandı.

Romero, ardılları gibi mütevazi bir geçmişten geliyordu ve orduyu toplumda yükselmenin aracı olarak kullanmıştı. Fakat oligarşi ile de çok iyi ilişkiler kurmuştu. Bunun asker olarak sahip olduğu kapasite ile pek ilgisi yoktu; daha ziyade Meksika'daki «özel binicilik kursları»nda altı parlak yıl geçirmiş olmasının sonucuydu. Bu onu ülkenin prömiyer jokeyi yapmış ve seçkin çevrelere girmesini sağlamıştı. Romero politik yetenekten de profesyonel uzmanlıktan da yoksundu. Honduras ile savaş sırasında kilit komuta mevkiinde sönük kalması küçük rütbeli subayların desteğinde azalmaya yol açmıştı. Fakat tamamen «güvenilir» bilindiği için Guatemala Devlet Başkanı Laugerud ve Somoza ile yakın dostluklar kurarak zorlukla da olsa merdivenleri tırmandı ve 1973'te CONDECA'nın başkanı oldu. Laugerud ve Somoza, Romero'nun kampanyası sırasında San Salvador'da göründüler.

Romero'nun adaylığı ordu içinde bile sağa kayış olarak algılandı. PCN'yi «komünistlerin sızdığı çürümüş bir çete» olarak damgalayan Chele Medrano şimdi

mutlulukla Romero'nun adaylığını destekliyordu. Fakat yarı-gizli Askerî Gençlik Hareketi (MJM) içinde örgütlenen pek çok genç subay ona karşı idi. MJM'nin bazı üyeleri 1972 darbesini desteklemiş fakat pek azı solcu fikirleri benimsemişti. Bu daha çok PCN'nin özgün tasarımına itikadın bir sonucu olmuştu. Oysa PCN bu projeyi çoktan terk etmişti ve hızla açık ve kaba bir diktatörlüğe doğru kayıyordu. MJM güdümlü meşruiyetçiliğe inanıyordu. Böylece askeriyenin safları dışında ilan edilmese de UNO'ya destek sağlandı

MJM'nin ortaya çıkışı UNO liderlerinin kafasında bir darbenin mümkün olabileceği fikrine yol açmış gibidir. Bu durum UNO'nun 1972'de yaşadığı felâketli deney ve BPR'nin yaptığı boykot çağrısının bu hareket için pek çok oya mal olacağının tahmin edilmesi ile birleşti (1). Orijinal adaylar, Duarte ve Ungo. saygıdeğer bir emekli subay olan Albay Ernesto Claramount Rozeville (babası General Antonio Claramount 1931 ve 1944 seçimlerinde mücadele etmişti) ve bir sağ-kanat Hıristiyan Demokrat olan Dr. Antonio Morales Erlich ile yer değiştirdiler. Bu ikisinin askerî reformistler ve oligarşinin *aperturista* (yenilikçi) kesimi için daha uygun olduğu düşünüldü. *Blok*'un boykota giriştiği koşullarda bu kişilerin fazla popüler olmamaları UNO'nun alacağı oyları biraz tehdit ediyordu ama başka bir ciddi muhalefet yoktu. Rafael Menjivar, ikna edici bir biçimde, UNO'nun, Birleşik Devletler'deki yeni Jimmy Carter yönetiminden destek görmeye büyük önem verdiğini iddia etti. UNO insan hakları ve «geçerli» demokrasi lehine bildiriler yayınlıyor ve seçim sonuçlarına saygı

(1) Kuşkusuz, UNO liderliği bunu hiçbir yerde kabul etmedi, çünkü bu onların demokratik görünüşlerini tehlikeye sokacaktı. Yine de iki ayrı kaynak bana doğru gibi gelen bu yorumu paylaşırlar: Rafael Menjivar, **El Salvador: El Eslabon màs Pequeno (San Josè 1980) s. 77**, ve PRS, **Perspective Revolutionaire, s. 54.**

gösterilmesi konusunda haleflerinden daha ileri gitmeyi umuyordu (2).

Rejim bu tehditleri ciddiye aldı. Claramount'un ordu içinde dürüst ve satın alınamayacak adamların varlığından emin olduğunu açıklaması üzerine, Ocak ayında karşılık olarak 200 subay emekli edildi ve UNO'nun en fazla göze çarpan iki asker destekleyicisine, Albay Mariano Murgura ve Albay Mariano Castro Morán'a yönelik bir hakaret kampanyası açıldı (3). Seçimden hemen önce liman işçilerinin grev tehdidi polis taarrufundan ezildi ve rejim, işçilerin ücret artışları talep etmekte oldukları inşaat ve çelik endüstrilerinde lokavtları teşvik etti. Taktik olarak zamanlanmış bu sendika faaliyeti motivasyon bakımından politik olmaktan çok ekonomikti. Seçim fazladan bir pazarlık aracı olarak kullanılmaya çalışıldı. Ne var ki, bir dizi grevden ve işçi sınıfı hareketliliğinin yüksek bir noktaya varmasından sonra seçim dönemi umulmadık bir gerilime yol açtı ve rejime kente birlikler gönderme bahanesini sağladı. Bununla yetinmeyen rejim seçim kayıtlarını aşırı bir işgüzarlıkla yeniledi. UNO, kayıtların tekrar gözden geçirilmesini talep ederken, El Salvador nüfusunun 1972'den beri sadece %3.2 arttığını, buna karşılık, kayıtlı seçmen sayısının %11 arttığını işaret etti (4). Yeni seçmenlerin 150.000'den fazlası «hayali» idi. Bunlar ya ölmüşler ya çift kaydedilmişler ya da PCN görevlileri tarafından uydurulmuşlardı.

Gelişmelere hâkim olmak için hükümet her zamanki uygulamadan koptu ve San Salvador'un 400 oy sandığını kent merkezinin 5 mil dışına, işçi sınıfının yerleşim yeri olan *barrio*lardan çok uzaktaki bir endüstri sergisine yerleştirdi. UNO'nun gözlemci bulundurma

---

(2) Menjivar, **Eslabon**, s. 18.

(3) Inforpress, no. 220, 2 Aralık 1976; **ibid.**, no. 226, 20 Ocak 1977.

(4) **Ibid.**, no. 231, 24 Şubat 1977.

hakkı bir kez daha tanınmadı ve sandıklar PCN oyları ile dolduruldu. Bu duruma karşı çıkan seçmenleri yıldırmak ve kovmak için paramiliter güçler ve askeri birlikler kullanıldı ve PCN'nin «kampanya»sını koordine etmek için bir radyo şebekesi kuruldu. Resmî sonuç, Romero'nun Claramount'u 394.661 oya karşılık 912.281 oyla geçtiği şeklindeydi. Muhalefet gözlemcilerinin hazır bulunmayı başarabildikleri oy verme yerlerinde ise durum 157.574'e 120.972 Claramount'un lehine idi (5).

Romero seçim komisyonu görevlilerinin UNO oylarını imha etmek için emir aldıkları yolundaki iddiaları reddetti. PCN'nin radyo mesajlarından UNO'nun oy durumunu gösteren altı saatlik bölümün çıkarılması gerçeğini hiçe sayarak kesin zaferini ilan etti. Molina basın mensuplarına gülümseyerek «Ancak Tanrı mükemmeldir,» dedi (6). Resmî sonuçlar seçimden dört gün sonra, 24 Şubat'ta, onaylandı. Legal yolun sonuna gelindiğini ilan eden Claramount 40.000 UNO taraftarı ile birlikte başkentin ana meydanına yürüdü ve seçim sonuçları iptal edilene kadar bir yere ayrılmayacağını bildirdi. Bu eylemi, rejime karşı kendiliğinden patlak veren ve günlerce süren gösteriler, öğrenci, öğretmen, inşaat fabrika ve ulaşım işçilerinin grevleri izledi (7). Kentte hayat felce uğradı.

Meydanın işgali üç günden fazla sürdü ama ne bir genel greve ne de beklenen darbeye yol açtı. UNO tıpkı 1972'deki gibi «bir şeylerin olmasını» bekliyordu. Öte yandan işçiler UNO'nun önderlik etmesini bekliyorlardı. Böyle bir şey asla olmadı. 28 Şubat sabahının erken

(5) 1977 seçiminin ayrıntıları şu kaynaklarda bulunabilir: **Violence and Fraud, s. 29; Latin American Political Report** (bundan sonra LAPR olarak geçecek), XI, no. 7, 18 Şubat 1977; **ibid.**, no. 8, 25 Şubat 1977, Lee Calvo, «El Salvador Elections of an Elite» (teksir, Washington 1978); **Webre, s. 197; Facts on File 1977, s. 139.**

(6) **Facts on File 1977, s. 139.**

(7) **Ibid. Violence and Fraud, s. 30; LAPR, 3 Mart 1977.**

saatlerinde çok sayıda asker meydanı kordon altına aldı. Alanda 6.000 gösterici kalmıştı. Dağılmaları için on dakika süre tanındı. Çoğu yerinden ayrılmadı. Süre dolunca askerler ateş açtılar. Claramount ve sayıları yaklaşık 1500-2000 arasında bir grup El Rosario Kilisesi'ne sığındı. Kilise'nin içine göz yaşartıcı bomba atıldı. Katliam beklentisiyle alarma geçen Birleşik Devletler elçisi, üst düzey elçilik görevlilerinden bazılarını arabuluculuk için gönderdiyse de meydana girmelerine izin verilmedi. Yaklaşık 16.00'da San Salvador piskopos yardımcısı ve Kızıl Haç bir ateş-kes örgütledi ve meydanın boşaltılacağına söz verildi. Sonuçta, Morales Erlich, Kosta Rika Elçiliği'ne sığınırken Claramount ayrı ülkeye sürgün olarak gitti; UNO görevlilerinin çoğu saklanmışlar, tutuklanmışlar veya «kaybolmuşlar»dı.

Şafak sökerken göstericiler arabaları yakarak ve binalara saldırarak kent merkezine geri döndüler. Birlikler hedef gözeterek, öldürmek için ateş açtılar. Yaklaşık 200 kişi öldü. Çoğu radyo duyurularıyla işlerine dönmeye çağrılan işçilerdi. Santa Ana'da da benzer ayaklanmalar oldu. Akşam saatlerinde Molina olağanüstü durum ilan etti, toplantıları yasakladı, şiddet hareketlerinden ötürü «yıkıcı komünist ajanları»nı suçlayarak bütün anayasal teminatları askıya aldı (8).

Resistencia Nacional (Ulusal Direniş) Şubat olaylarını bir «devrim öncesi durum» olarak değerlendirdi (9). ERP de, benzer şekilde, bu gelişmelerin devrimci hareketin gelişmesinde kritik bir aşama olduğunu öne sürdü. Geçmişi bir kez daha gözden geçiren PCS, seçim yolunun başarısızlığa uğraması ve kitleden gelen tepkinin gücü nedeniyle silahlı mücadele yoluna sıkıca bağlandı (10) UNO iki yıldan fazla süredir zayıf da olsa varlığını sürdürebildiyse, bu, daha çok UDN'den

(8) **Facts on File 1977, s. 139.**
(9) **Por la Causa Proletaria, s. 57.**
(10) Menèndez, s. 124; 154.

sürekli olarak sağladığı destek sayesindeydi MNR ve PDC de UNO'dan geçerli bir seçenek olarak ümidi kesmişlerdi (11). UNO seçimler için kurulmuştu ve artık seçimler muhalefetin sesini duyurma veya bir değişim sağlama aracı olarak tamamen faydasızdı. Bu görüş işçi partileri için olduğu kadar burjuva partileri için de geçerliydi. Şubat 1977 bir politik dönemin sonunu vurguluyordu.

Bu gelişme, aynı zamanda, Kilise'ye sağdan saldırılar döneminin başlangıcını belirledi. Bu, ülkenin, inanmış, laik ve dindar kesimleri için, fark gözetmeksizin bir dönüm noktasıydı. Bizzat Molina'nın başlattığı hareket, insan hakları ve demokratik hakların artan ihlâlini protesto eden herkese «yıkıcılık» taraftarı olarak saldırılmasını öngörüyor, liberasyon teolojisini önerenlerin cezalandırılmasına varıyordu. Bu yolda, komünizme karşı «ulusal güvenlik» seferberliğinin açılması için atılan ilk adımlar dini gruplara karşı bir saldırı biçimini aldı. Şüphesiz, bunun seküler bir saldırı olması kabul edilemezdi; bu nedenle, girişim, katolik dini ile mutlakiyetçilik arasındaki tarihsel bağıntıya dikkat çekilerek kurtarıcı ve engizisyon kara geleneği tabirince ifade edildi. Bu konuda, Monsenor Belloso y Sàanchez'in 1927'de sosyalizm üzerine yazdığı mektup gibi, yerel düzeyde çok sayıda malzeme vardı. Bu mektupta, «herhangi bir sosyalizm sistemine bağlanan bir katolik büyük bir delalet tehlikesi ile yüz yüzedir...» deniyordu (12). Açılan bu yolda, San Miguel Piskoposu ve Silahlı Kuvvetler Piskopos Yardımcısı hem Monsenor hem de Albay Josè Eduardo Alvarez, Kasım 1977'de rahiplerinden birine rahip olarak değil de insan olarak

(11) Italo Lopez Vallecillos ve Victor Antonio Orellana, «La Unidad Popular y el Surgimiento del Frente Democràtico Revolucionario» (Estudios Centroamericanos, XXXV, Mart - Nisan 1980), s. 187.

(12) Alıntı, Menjivar, Eslabon, s. 39-40.

işkence yapılması halinde bu eylemi lanetlemeyeceğini ilan etti (13). Alvarez ve önde gelen din adamlarından oluşan bir grup, aşırılıkları, akranlarını ve cemiyet üyelerini ne derece etkilerse etkilesin, rejime destek vermekte asla duraksamadılar. Bu konuda Papa'nın temsilcisi Monsenor Gerada'nın sürekli destek görmeleri anlamlıdır. Salvador Kilisesi'nin kanlı biçimde çarmıha gerildiği süre boyunca papalık ücretsiz ve zekice düzenlenmiş vaazların dışında her türlü faaliyetten çekildi. Cezalandırılan Hıristiyanları savunmaktan kaçınmaya ve yapılanları pasif bir boyuneğiş ile karşılamaya devam etti.

Sağın bakış açısından kampanya mazeretsiz değildi. Kilise'nin pek çok kesimi radikal faaliyetlere doğrudan katılmıştı, hattâ bazı kırsal bölgelerde bu faaliyetin kaynağını oluşturmuştu. Özellikle, 1976 tarım reformunu destekleme kampanyasının sorumluları olarak FECCAS içindeki çalışmaları ile teşhis edildiler. Aralık 1976'da bir bombalama harekâtının hedefi olan Cizvit kökenli Katolik Üniversitesi'ndeki yeni bir komünist gençlik kuşağının entellektüel hazırlayıcıları olarak görüldüler. Son iki yıl içinde ükenin yedi piskoposunun insan haklarının ihlâlini lânetleyen mektupları topluca ya da tek tek imzalamış olmaları gerçeği bozulma derecesinin bir göstergesi olarak kabul edildi.

Seferberlik seçimlerden kısa süre sonra çoğunlukla Cizvit, Mariknel ve Benedikten tarikatlarına bağlı yabancı papazların tutuklanmaları veya sürgüne gönderilmeleri ile başlatıldı. Mayıs'ta bu girişim Salvadorluları da kapsadı. Şubat ve Mayıs aylarında 17 papaz meslekten atıldı veya sürüldü, dördü hapsedildi ve işkence gördü, altısı «bilinmeyen kişiler»ce öldürüldü. Kırsal kesimde baskı Hıristiyan gruplara yöneltiliyordu. 20 Mayıs'ta Aguilares şehrinin askerlerce işgali en çarpıcı örneği oluşturdu. Papazların katlinden sorumlu olan «bilinmeyen kişiler» UGB (Beyaz Savaşçılar Birliği) ile

(13) **El Salvador under Romero, s. 179.**

özdeşlendiler. UGB Haziran ayında, «Bir papaz öldür, yurtseverliğini kanıtla» sloganını yayıyordu (14). 21 Haziran'da UGB basma «Savaş Bülteni No. 6» başlıklı bir metin sundu. Burada 46 Cizvit «terörizm»le suçlanıyor ve bunlara ülkeyi terk etmeleri için 20 Temmuz'a kadar süre veriliyordu. Bu tarihten sonra adı verilen kişiler «derhal ve sistematik» biçimde öldürüleceklerdi (15).

Bu durum, yeni San Salvador Başpiskoposu Oscar Arnulfo Romero ve piskoposlarının Devlet Başkanı Romero'nun (aralarında akrabalık bağı yoktu) 1 Temmuz'da işe başlamasını protesto etmelerine yol açtı. Olaylar ülke dışında, özellikle Birleşik Devletler'de büyük yankılar uyandırmıştı. Kamuoyu nezdinde bu durumun yaratacağı tehlikeden çekinen Romero yumuşadı. Silahlı Kuvvetler'in faaliyetlerini azaltmalarını emretti. Cizvitlerin meskenlerinin çevresine muhafızlar yerleştirdi ve onları gösterişli biçimde ziyaret ederek güvenlikleri konusunda teminat verdi. UGB'nin engelleneceğine söz verdi, ki bu iş çoktan yapılmıştı bile. El Salvador, rahip öldürme şöhreti (haklı olarak) kazanıyordu. Bu bakımdan ülke İsa'dan bu yana dünyada görülen tek örnekti. Sükûnet kısa sürdü; yine de etkin olmasının başlıca sebebi Carter yönetiminden gelen baskı idi.

Birleşik Devletler hükümetinin insan haklarını «keşfi», yeniliği, kısmen uygulanması —diğerleri arasında, Filipinler, Kore ve İran süreçten dışlanmıştı—, dış politikanın gerekleriyle çeliştiği zaman safra olarak atılması nedeniyle geçmişe dönük olarak, bu ülkeye kötü bir şöhret sağladı (16). Birleşik Devletler'in po-

(14) Alegria ve Flakoll, s. 33.

(15) LAPR, 29 Temmuz 1977.

(16) Noam Chomsky ve Edward S. Herman, **The Political Economy of Human Rights**, 2 kitap (Nottingham 1979); Jenny Pearce, **Under the Eagle. US Intervention in Central America and Caribbean** (Londra 1981).

litika oluşturma anlayışı içinde insan haklarının önemi kendisi de güneyli bir Babtist olan bir başkanın yarattığı geçici aydınlanma ile Watergate travması ile olduğundan daha az ilgiliydi. Ayrıca, Birleşik Devletler'in dış ticaret açığının acil önlem gerektirdiğinin kabul edilmesi, politik ilişkilerde daha büyük bir esneklik ile daha kavgacı bir merkantilizmi birleştirmek için, Kissinger ve Nixon'ın izlediği savunmacı dış politikadan kaçışı hızlandırdı. Bu gelişmenin en çok kristilize olduğu yer, Birleşik Devletler'in önde giden simaları kadar Japonya'dan (ideolojik olarak «batı»nın coğrafi parçası kabul edilmese de) ve AET'den gelen temsilcileri bir araya getiren, David Rockfeller'in başkanlığındaki «beyin takımı»nın toplandığı Üçlü Koalisyon idi (17). Görüş farklılıklarına rağmen *trilateralizm* (Üçlü Komisyon Eğilimi), «dikkati çekmeme siyaseti»nin ardındaki güç ve Birleşik Devletler çıkarlarının SALT, Helsinki ve Camp David anlaşmalarında (hepsi de BD'e büyük avantajlar sağlayan) daha esnek biçimde savunulması ve Küba ile ilişkilerin kısa süreli «yumuşatılması» (Ocak-Kasım 1977) eğilimlerinin bir ifadesiydi.

İnsan haklarının bu taktik değişikliğe eklenmesi tek başına olağanüstü değildi. İdeolojik bir motif olarak insan hakları elbette önemliydi —Carter'a göre dış politikamn «özü»— ama aynı zamanda tehlikeliydi de. Bu haklar en temel biçimleriyle ele alındıklarında Birleşik Devletler çıkarlarına tam olarak uymuyorlardı. Politik alana hızla intikal eden biçim ile öz arasındaki bu çelişkin durumdu. Bu intikal çok daha karmaşık bir tarzda gerçekleşiyordu, çünkü «insan hakları» «çıkarlar»a uygun olduğu ölçüde kabul edilebiliyordu; bu da ikisi arasındaki uzaklığı açığa vuruyordu. Daha sonra Reagan bu konuda şüphe götürmez bir şekilde davran-

(17) Pearce, s. 101-6. Bu dönemin ekonomik koşulları hakkında mükemmel bir araştırma için bk. Riccardo Parboni, The Dollar and its Rivals (Londra 1981) s. 7-24.

dıysa da, süreç, Carter yönetimi sırasında pekâlâ yoluna girdi.

İnsan hakları politikası en zinde biçimiyle Latin Amerika'da uygulanda ve aynı ölçüde direniş ile karşılandı. Birleşik Devletler'in Allende'nin devrilişini desteklemesi ve CİA'nin «pis işleri»nin bölgede yoğunlaşması Watergate'in yarattığı kötü etki sırasında açığa çıktı. Fena halde bozulmuş BD imajını değiştirmek için bu bölgede derhal harekete geçmek gerekiyordu. Carter ve Cyrus Vance için bunu gerçekleştirmenin en iyi yolu, diktatörlüklere duyulan hoşnutsuzluğun seslendirilmesi, «geçerli» demokrasilerin kurulması için çalışılması ve İlerleme İçin Birlik sınırları içinde ilerici rejimlerin hoşgörülmesi isteğinin belirtilmesi olabilirdi. Ancak bu ilerici rejimlerin «komünist» değil «demokratik» olmaları şarttı. Aradaki farkı Washington ne anlam bakımından ne de politik bakımdan belirtiyordu (18).

Bu politika zamanla, Birleşik Devletler'e üst düzeyde bağımlı olmalarına rağmen ulusal bağımsızlık nosyonuna ve milliyetçiliklerine düşkün olan askerî diktatörlükler ile bir çok gerilimler yarattı. Askerî yardım karşılığında insan haklarının ihlâline son verilmesi gereğini —her durumda kabul edemeyecekleri bir gereklilik— diktatörlükler «müdahalecilik» olarak reddetmek durumunda kaldılar. Güney konisinin daha karmaşık rejimleri karşı-saldırıya geçerlerken Orta Amerika diktatörlükleri de onlardan aşağı kalmadılar. Temsilciler Meclisi'nde yapılan konuşmalardan ve Dışişleri Bakanlığı'nın, El Salvador, Guatemala ve Nikaragua'da 1977 başında insan haklarının durumu

---

(18) Mayıs 1979'dan Ocak 1980'e kadar Dışişleri Bakanlığı Latin Amerika ve Karaibler politik planlama başkanı Richard Feinberg'in, Gino Lofredo'nun yaptığı görüşme sırasında açıkça ortaya koyduğu tutum için bk. Sin Censura (Washington, Mayıs 1980).

üzerine raporunun ardından, ilk iki devlet, müdahale fırsatı bırakmadan BD askerî yardımını reddederek güney konisi ülkelerine katıldılar. Bu sırada Somozalar Capitol Hilll (ABD Kongresi'nin topandığı yer - ÇN -)' de iyi örgütlenmiş lobileri sayesinde suçlamalardan yakayı kurtardılar. Bu şaşırtıcı muhalif tutuma katkıda bulunan bir neden, bu rejimlerin sonuçta askerî kapasiteleri bakımından büyük bir kayba uğramayacaklarını anlamış olmalarıydı: İsrailliler alternatif silah sağlayıcılar olarak harekete geçmeye pek istekliydiler. Rekabet durumunu gizleyerek ama süratle işlerini yürüttüler.

Salvadorluların Washington'la ilişkileri bir süredir kötü gidiyordu. Mayıs 1976'da Kurmay Başkanı Albay Miguel Rodriguez New York'ta Mafia'ya 10.000 adet makinalı tüfek satarken talihsiz biçimde tutuklandı. Rodriguez olayı, 1976 yazından beri hem Molina hem de Washington'a insan hakları sorunu üzerine ciddi baskı yapan San Salvador'daki BD Elçisi İgnacio Lozano'nun konumunu güçlendirdi. Molina'nın sonunda AIFLD'den ihracı ve 1977 seçimlerinin yapılış tarzı kopukluğu daha da arttırdı. Birleşik Devletler, *Inter-American Development Bank* (IDB)'den 90 milyon dolarlık krediyi durdurmak sureti ile karşılık verdi. Romero'nun seçilmesi ile işe resmen başlaması arasında, Şubat'tan Temmuz'a kadar geçen süre içinde ilişkiler daha da kötüleşti ve UGB'nin Cizvitlere karşı açtığı seferberlik ile birlikte iyice dibe vurdu. Bu dönemde Romero El Salvador'un biricik sorumlusu durumundaydı ve diktatörlüğe gitme yönünde belirtiler gösteriyordu. Ne var ki UGB'nin faaliyetleri öyle büyük bir etki yaratmış ve bir kriz esnasında ülkeyi tamamen tecrit edeceğini öylesine açık biçimde ortaya koymuştu ki, Romero eğilimlerinden bir anda vazgeçmek zorunda kaldı ve iktidarın «bir dönüm noktasında» olduğunu kabul etti.

Washington'daki gelişmeler benzer bir yön izliyordu. Richard Arellano'nun yazdığı merkezî Dışişleri Ba-

kanlığı dokümanı Vance'ın görüşüne bağlılığı bakımından dikkat çekiciydi. Bu görüşe göre «terörizm»i yenilgiye uğratmanın en iyi aracı «sosyal adalet»ti. Arellano raporunda, askerî yönetimin tarihine ve ülkenin ekonomik gelişmesine yer veriyor ve insan haklarının ihlâlinin başlıca sebebinin «sosyo-ekonomik yapının dengesizliği» olduğu sonucuna varıyordu (19). Yine Arellano, bu bulgu ile çelişme içinde Washington'ın, «Normal Salvador hayatının devamlı bir parçası haline gelen olağan dışı ve kararsız bir dönemin yaşanmasını önlemek için Salvador hükümeti ile işbirliği yapmak» arzusunda olduğunu bildiriyordu (20).

«Yapısal» ve «olağan dışı» gibi kavramların vurgulanması yolu ile yapılan değişiklik anlamlıdır, çünkü Washington'ın Molina üzerindeki baskıyı yavaş yavaş gevşetmek kararında olduğunu gösterir. Bu eğilim Romero'nun izlediği çizgi ile birleşti: şiddet, seçim hilesi ve Kilise'nin cezalandırılması Romero'nun değil Molina'nın yönetiminde olmuştu; kendi hükümeti «yeni» idi ve bu nedenle sadece kendi yaptıklarından sorumlu tutulmalıydı. Dışişleri Bakanlığı açısından bu değişikliğin sebebi, her ne kadar büyük çapta dikkate alınıyorsa da, tek başına gerilla hareketinin artan tehdidi değildi. Ağustos 1977'de Carter hükümeti Orta Amerika'da bir çok sorunla yüz yüzeydi: Panama Devlet Başkam General Torrijos'un kanal anlaşması konusunda yaptığı plebisit çağrısı; Guatemala'da zaferi sosyal demokratların kazanabileceği düşünülen —oldukça hatalı biçimde— seçimler ve bunun beklenmedik muhtemel sonuçları ve nihayet, Nikaragua'da Somoza'nın ağır bir kalp krizi geçirmesi ve bunun yol açabileceği büyük istikrarsızlıklar (21). Kilit önemdeki iki devletin durumundaki belirsizlik ve kanal politikasının tehlike-

(19) Alıntı, Menjivar, **Esalabon, s. 14.**
(20) **Ibid., s. 23.**
(21) **El Salvador under Romero, s. 27.**

de oluşu gibi koşullar altmda, Salvador rejiminin daha da istikrarsızlaştırılması bölgedeki «istikrar güçleri»nin özellikle kritik bir zamanda zayıflamasına yol açacaktı.

Arellano Temmuz'da Romero ile görüştü; yine Dışişleri Bakanlığı'nın insan hakları konusunda liberal danışmanı Patricia Perran Ağustos'ta Romero'yu ziyaret etti. Arellano her iki durumda da kusursuz davrandı. Kuşku yok ki. Dışişleri Bakanlığı'nın Latin Amerika İşleri ile görevli sekreteri Terence Todman'ın şu sözleri ona cesaret kazandırmıştı: «Bir hükümetin, terörizm, anarşi ve şiddetle savaşma sorumluluğu ile insan haklarını ihlâl eden her türlü yöntemden sakınma yükümlülüğü arasında ciddi bir açmaz,» vardı (22). Sıkıyönetime geçici olarak ara veren Romero tam bir *rapprochement* (yakınlaşma) için yolu açtı. Ağustos ayının sonunda 32 milyon dolarlık bir Birleşik Devletler kredisi serbest bırakıldı; birkaç gün sonra Romero kanal anlaşmasının imzalanması münasebetiyle Washington'a davet edildi. Kasım'da IDB'den 90 milyon dolarlık bir kredi dilimi daha garanti edildi. Todman, FARO'nun kadın örgütü olan, Salvadorlu Kadınlar Cephesi'ne şunları yazıyordu:

> «Sizi temin ederim ki, hükümetiniz vahşi ve amansızca meydan okuyan terörizme karşı, insan haklarının korunması için paylaştığımız standartlar çerçevesinde savaşırken, ekonomik ve toplumsal gelişmenin sürmesi için aktif işbirliği ve desteğimize güvenmeye devam edebilir.» (23)

Bundan sonraki iki yıl içinde bu «çerçeve»nin belirlenmiş yapısı olaylar tarafmdan pek çok denemeden geçirilecekti. Bundan böyle Birleşik Devletler'in Salvador Silahlı Kuvvetleri'ne desteği hakkında önyargılara izin verilmeyecekti. İnsan haklarının ihlâli, olaylar bakımından daha sık, yöntem bakımmdan daha korkunç

(22) Alıntı, Pearce, s. 219.
(23) El Salvador under Romero, s. 27.

hale gelirken, Birleşik Devletler «standartları» giderek esnekleşti. *Realpolitik* politik ahlâkı öyle açıktan yıpratı ki, bazı yerlerde ortaklaşa yapılan hilekârlık karşısında, BD politika kurumunun üyeleri bile, ikiyüzlülüğü açığa vuran bildiriler yayınlamaya başladılar. Ahlâkı kendi özü olarak kabul eden bir politikanın sadece politik ekonomi ile açıklanmaması ama aynı zamanda ahlâkî zeminlerde yargılanması bir isabetsizlik değildir şüphesiz.

İnsan hakları, sıra Salvadorlunun hakkına gelince, tehlikeli bir sapma olup çıkıyordu. *El Diario de Hoy*'a göre terörizmi bastırmak için insan haklarını ihlâl etmek zorunluydu. Bir «politik suçlu»ya Birleşmiş Milletler Charter'ında yer aldığı şekli ile bir insan olarak davranmak imkânsızdı. Bu belge, «her türlü istek (ve) safsatayı barmdıran (bir) rus salatası» idi (24). Burjuva basını için «kızıl fesadın amaçlarından biri... kollektif ahlâkı zayıflatmak,» idi. Şöyle deniyordu: «Bu psikolojik savaşın bir parçasıdır; böylece onlar işgücümüzün çalışma kapasitesini etkilerler ve aynı zamanda ulusal üretimin ritmini zayıflatırlar.» (25)

Romero'nun Carter yönetimiyle ilişkide geri basması üzerine endişeye kapılan ANEP «Cumhuriyet Hükümetine Bildiri» çerçevesinde büyük bir basın kampanyası açtı. Bildiri açık bir tehditten farksızdı. El Salvador'un yaşamakta olduğu «trajik gerçek», «tırmanan komünist şiddet» ve «hükümetin öncelikli kamu düzenini sağlama yükümlülüğü»nü ve «yasal özgürlüklerin serbestçe kullanımı»nı etkileyen bir felç durumu olarak betimlendi. Rejim «kayıtsızlık»ından, «hoşgörü»sünden, «korku»sundan ve «kapasitesizlik»inden ötürü felce uğramıştı. Ayrıca, rejimin hoşgörüsü «savunduğunu söylediği insan haklarına büyük saygısızlık» oluyor-

---

(24) **Diario de Hoy**, 7 Ocak 1978, alıntı, **ibid**, s. 195.
(25) **Diario Latino**, 5 Ekim 1977, alıntı, **ibid.**, s. 79.

du. Bildiri «Korku ve tereddüte son!» sloganı ile bitiyordu (26).

Salvadorlu Tarımcılar Ve Kahve İhracatçıları Birliği (ABECAFE) «vatanımızın bütünlüğüne zarar verebilecek her şeye karşı iç güvenliğin öncelik taşıdığını anlama zamanıdır,» diyerek bir adım daha ileri gitti. Martinez'in anısını çağrıştıran ABECAFE ne yapılması gerektiği hakkında kuşkuya yer bırakmadı:

> «Yıllar önce yöneticilerimizden biri, Cumhuriyet'in iç güvenliğini, barış ve düzenini, ülkemizin gelişmesi ve refahı için öncelikli ve vazgeçilemez bir koşul haline getirdiği zaman bu gerçeği çok iyi anlamıştı.» (27)

Somoza, Ubico ve Martinez'in Orta Amerikasının o sakin günlerini hatırlayan başkaları da vardı. O zamanlar insan hakları gibi saçmalıkların rüyası bile görülmez, kimsenin hükümetin asli görevlerine müdahale etmesine izin verilmezdi. Bugün, Orta Amerika'da «Ordular karşı-devrimci geleneklerini kaybediyorlar ve tıpkı nüfusun geri kalan kısmı gibi özgürlük manisine yakalanmış» bulunuyorlardı (28). Bütün bunlar ideolojik bir böbürlenme olsa bile, ABECAFE bunun neden icap ettiğini açıklamakta duraksamadı. Kendi ifadesiyle «özel ilgi»sinin sebebi şuydu: «hayat pahalılığı, üretim maliyeti ve *dünya piyasasındaki* fiyatlar hesap edilerek, teknik ve ekonomik araştırmalar temelinde bulunmuş, halihazırda uygulanan... asgari ücret miktarları göz önünde bulundurulduğunda, yasalara uyum içinde ve normal koşullarda *hasat toplama*nın ortaya getirdiği sorunlar» (vurgular orijinalinde) (29).

Böylece Romero, onsuz yaşayamayacağı oligarşinin desteğinin devamını istiyorsa, ücretlerde bir artış giri-

(26) **Diario Latino, 16 Kasım 1977, alıntı, ibid., s. 91.**
(27) **Diario Latino, 24 Kasım 1977, alıntı, ibid., s. 100.**
(28) **Diario de Hoy, 5 Ekim 1977 ,alıntı, ibid., s. 74.**
(29) **El Mundo, 15 Kasım 1977, alıntı, ibid., s. 120.**

şiminde bulunmaması ve kalifiye olmayan baskı politikasına geri dönmesi için uyarıldı. ANEP, ABECAFE ve FARO, «Anavatanı Savunma Komitesi», «Salvadorlu Yurtseverler Komitesi» ve «Salvadorlular İnsan Hakları Birliği» gibi hayali örgütler kurarak, basını, manifestolarla, «barış, güvenlik ve düzen» çağrısında bulunan ve gerekirse «yasa hâkimiyeti»ni kabul etmeyen «ayak takımı»nın öldürülmesini isteyen paralı ilanlarla bombardımana tuttular (30).

Kitle hareketliliğinin yükselmesi, diktatörlük yanlısı güçlerin restorasyonu için sürdürülen bu yoğun kampanyayı daha da şamatalı bir hale getirdi. 1977'nin Temmuz ve Kasım'ı arasında Blok, baskılara son verilmesi ve politik özgürlüğün sağlanması talepleri ile, iki büyük toprak işgali ve büyük kentlerde bir dizi gösteri örgütledi. FAPU da faaliyetini arttırdı ve her iki örgüt, güz başında, enerji, tekstil, gıda, giyim, madencilik ve inşaat endüstrilerinde büyük ücret kesintilerine gidilirken patlak veren bir grev hareketini desteklediler. Ekim ayı ortasında kırsal kesimdeki başlıca sendikalar, FFCCAS-UTC ve ATACES, kahve, pamuk ve şeker hasatlarında asgarî günlük ücretin 11 *colon* arttırılması için talepte bulundular (1976/7 sezonunda bu ürünler için ücret, sırasıyla, 8, 6 ve 5 *colon*du). Talep öne sürülürken hükümetin 1978-82 gelişim planında yer verdiği sayılar temel alınıyordu. Bu plan kırsal kesimde ücretlerin 1971'de bir yıl için 530 *colon*luk bir ortalamadan 429'a düştüğünü; bu arada, 1976'da kahve plantasyonu sahiplerinin gelirlerinin 1971-75'teki kayıpların tamamını karşılayacak kadar yükselmiş olduğunu ve 1977'de 1976'dakinin üç misline çıkacağını ortaya koyuyordu. Planda belirtilen bir diğer nokta şuydu: Guatemala'da vergiler daha yüksek iken, ücretler kahve değerinin %41.5'i olarak hesaplanıyordu, oysa bu oran El Salvador'da sadece %12 idi (31).

(30) Diario Latino, 15 Kasım 1977, alıntı, ibid., s. 100.
(31) İbid., s. 40-1.

Kırsal ücret kampanyası, 10 Kasım günü, kırsal işçiler Çalışma Bakanlığı'nı sadece görüşmelerden kazançlı çıkma amacıyla değil, aynı zamanda tekstil işçilerinin grevini desteklemek için işgal ettikleri zaman doruk noktasına vardı. Rejim, iki gün sonra, bakanlığın dışındaki göstericilerin sayısı endişe verici bir miktara ulaştığında görüşme yapmayı kabul etti. Yine tam bu sırada oligarşinin baskılarına boyun eğilmesi ve şiddet uygulanması kararlaştırıldı. Artık kırsal kesimde, Molina'nın Aguilares'te uyguladığı gibi kapsamlı operasyonların yerine geçirilen selektif baskı yöntemlerine güvenilemezdi Sadece Chalatenango'da 1977 ortalarının «dikkat çekmeme siyaseti»nin 28 politik tutuklamaya, yedi belediye bölgesinde ORDEN'in de katıldığı aramalara ve üç gün süren işgale, pek çok yerde küçük üreticilerin ürünlerinin ateşe verilmesine, altı haftalık bir süre içinde Ulusal Muhafızların yedi öldürme ve üç ırza geçme olayına yol açtığı düşünülürse, kontrol sağlamak için gerekli olan baskının çapı anlaşılabilir.

24 Kasım'da Romero Savunma Ve Kamu Düzenini Sağlama Yasası'nı ilan etti. Güney konisindeki diktatörlüklerin ulusal güvenlik yasalarını model alan —özellikle Brezilya'daki Kurumsal Hareket No. 5'i— bu önlem bir olağanüstü durum ilanıydı; anayasanın koruduğu resmî demokratik özgürlükler askıya alındı (32). «Yardım veya direktif alma maksadıyla yabancılarla veya yabancı örgütlerle her ne surette olursa olsun ilişki kurmak»tan, «temel doktrini anarşik veya demokrasiye ters herhangi bir örgüte üye olarak» katılmaya kadar 18 ayrı şekilde tarif edilen kamu düzenini bozma suçunu işleyenlere ağır cezalar getirildi. Anayasa'nın inceliklerine bağlı kalma gereği duyulmaksızın ve insan hakları eylemcilerinin itirazlarını dikkate almaksızın, gerillalara, kitle örgütlerine, sendikalara ve Kilise'nin çeşitli kesimlerine karşı saldırıya geç-

(32) Tam metin, ibid., s. 115-23.

menin yolu açılmıştı. Hemen her tavır, ilişki veya hareket, «genelde» (md. 1, no. 1), «herhangi bir diğer araçla» (md. 1, no. 2, 7 ve 13), «herhangi bir biçimde» (md. 1, no. 5) ve «her ne surette olursa olsun» (md. 1, no. 8) gibi terimlerin belirginleştirilmesinden titizlikle kaçınan bir yasa altında terörizme «sebebiyet vermek» şeklinde yorumlanabilirdi. Bu yasa, açık bir biçimde, yasal bir boşluğun yaratılması veya demokratik teminatların tamamen ortadan kaldırılması için hazırlanmıştı.

Yasa, Aralık 1977'den Mart 1979'a kadar sürekli gerilla faaliyeti ve işçi-köylü direnişi ile karşılanan, baskının sürekli arttırıldığı bir dönem boyunca yürürlükte kaldı. 1978 çatışmanın sertleştiği bir yıldı. Romero'nun, askeriyenin ve ORDEN'in aşırı faaliyetlerini onaylamaktan başka yapabileceği bir şey yoktu. Bu dönemin tipik eylemlerinden biri ORDEN'in, 22 Mart'ta, San Pedro Perulapàn yakınlarındaki La Esperanza'da birçok FECCAS-UTC liderini ele geçirmesiydi. Ele geçirilenlerden biri ertesi günü başı kesilmiş olarak bulundu. Bu olay ORDEN'le köylü militanlar arasında dokuz ölü ve çok sayıda yaralıyla sonuçlanan bir silahlı çatışmaya yol açtı. Dört gün sonra 5 ORDEN üyesi FPL tarafmdan öldürüldü. Gönüllüler köylüleri civardaki dört *pueblo* (köy)nun dışına sürerek karşılık verdiler. 2000 kişi San Pedro'ya sürüldü. Şiddetlenen çatışmalar 15 ölü ve 50 yaralıyla sonuçlandı. Hemen ardından başkentte yapılan bir gösteri sırasmda 5 FECCAS üyesi vurularak öldürüldü. Bu arada baskıları protesto eden sendika militanları 4 elçilik binası ile Katedral'i işgal ettiler.

San Pedro olayları özellikle kanlıydı ama olağanüstü bir anlam taşımıyordu. Ekim ayında, *Guardian'* da çalışan bir gazeteci, Alma Guillermoprieto, Ulusal Muhafız Teşkilatı'nın 300 üyesi ve ORDEN'in 8 mensubu tarafından olağan bir işgal altında tutulan Cinqueara köyünü ziyaret etti. Hazırladığı rapor, daha sonraki üç

yıl boyunca Salvador kırsal kesiminden gönderilen, isimlerin ve sayıların giderek anlamını kaybettiği çok sayıda raporun ilki idi. Guillermoprieto bölgede FECCAS'ın 2000, ORDEN'in ise 1000 üyesi olduğunu söylüyordu. FECCAS'tan sağladığı bir haber kaynağı şöyle diyordu:

«Ordu örgütümüzden, halkın düşünmesini sağladığı için korkuyor...halk yoksulluğumuzun sebebinin tembelliğimiz olmadığını anlıyor. Biz yoksulsak, bunun sebebi, sabahın altısından akşamın altısına kadar toprak sahibini zengin etmek için çalışmamızdır. Bu köylüler ve işçiler toprağın servetini yaratırlar. Hükümet bunu bilmemizi istemiyor ve bu nedenle bizim sendika örgütlenmemizi yıkmaya çalışıyor.»

ORDEN başlıca tehdit olarak tanımlanıyordu:

«Hükümet ORDEN'i köylüleri denetlesin diye kurdu, çünkü ordu her yerde olamaz, bizim ne yaptığımızı her zaman gözleyemez. Bu yüzden ORDEN'in içindeki köylüler onların yerine bizi gözlüyorlar. Onları bizi kışkırtsınlar diye gönderiyorlar. Hükümete silâhlı olarak meydan okumadığımız için bize saldıracak bahane bulmak zorundalar. ORDEN bizi kışkırtırsa ve biz tepki gösterirsek, ordu, durumu 'yatıştırmak' için gelir. Bazıları bizi bir çeşit canavar olarak gördükleri için gidip ORDEN'e katılıyorlar... Bu insanları bizim komünist olduğumuz konusunda ikna ediyorlar. Bazıları da başlarına geleceklerden korktukları için katılıyorlar... Bereket, muhafızların ne zaman geleceğini bilmemizi ve zamanında uzaklaşmamızı sağlayan bir uyarı sistemimiz var. Muhafızlar ev ev arama yapıyor, sahip olduğumuz her şeyi çalıyor, kırıp döküyorlar. Genç kadınlar... bizimle birlikte gelmek zorundalar, aksi halde tecavüze uğrarlar... Geçen yıl içimizden birini vurdular. Göğsünde bir çiçek açtılar. Her yanı mermi içindeydi. ORDEN'in adamları onu sendika örgütçüsü olarak mimlemişlerdi.» (33).

1979 Nisan'ında Guillermoprieto hâlâ işgali sürdüren muhafızları görmek ve Ekim'den beri kuşatılmış kırsal bölgede gizlenen erkeklerine gizlice yiyecek taşıyan kadınları bulmak için köye geri döndü. Bir önce-

(33) Guardian (bundan sonra Gdn olarak geçecek) 23 Ekim 1978.

ki ay 5000 kişilik bir nüfus içinde seksen erkek öldürülmüştü (34). 1978/9'un çok kötü hasadı kırsal kesimdeki bu yüksek gerilime katkıda bulunuyordu.

1978 güzünde en azından haftada bir gerilla saldırısı oluyordu. Kasım ayının ilk iki haftası içinde FPL 6 polisi öldürdü, Birleşik Devletler Elçiliği'ne saldırdı, Bayer Farmakoloji Şirketi'nin San Miguel tesisini tahrip etti ve bir elektrik tesisatını havaya uçurdu; ERP San Salvador'da en az 40 yere bomba koydu ve üç şehirdeki PCN bürolarını tahrip etti; RN Aralık başında 4 önemli kaçırma olayı ile adını duyurdu. RN, kaçırdığı, Japon, Hollandalı ve İngiliz iş adamları sayesinde, sadece Philips'den 1 milyon dolar fidye sağladı ve dünyanın 39 gazetesinde çıkan paralı ilanlar, örgütün adını geniş çapta duyurdu. Gerillalar iyi tertip ediliyorlardı ve militanlarının becerilerinin yüksek düzeyde olduğu görülüyordu.

Romero rejimi gittikçe kötü bir şöhret kazanmaya başlamıştı. Yılın başlarında İngiliz İşçi hükümeti 15 zırhlı aracın satışını ertelerken, Romero, adaşı olan San Salvador Başpiskoposunun giderek artan ve herkesin duyması sağlanan eleştirileri ile yüz yüze geldi. Başpiskopos Şubat'ta şöyle diyordu:

> «Her yerde askerler görülüyor, insanlar tutuklanıyorlar, insanlar kayboluyorlar. Polisin işkence yaptığına dair şikâyetler alıyoruz... Bütün bu şiddetin kökü kurumsallaştırılmış şiddettir. Daha sağlam ekonomik ve toplumsal yapılar oluşturmak için ve şiddeti tasfiye etmek için derin ve acil reformlar gerekmektedir...» (35)

Ağustos'ta Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı'ndan iki görevli olayları soruşturmak için San Pedro'yu ziyaret etti. Aralık'ta bir İngiliz parlamento komisyonu El Salvador'da insan hakları üzerine raporunu yayın-

(34) İbid., 24 Nisan 1979.
(35) New York Times, 26 Şubat 1978.

ladı. İşçi Partisi milletvekili Dennis Canavan bulgularını basın toplantısında açıklarken şöyle diyordu: «El Salvador'daki iktidarın bugüne kadar gördüğüm en aşırı sağcı diktatörlük olduğunu düşünüyorum.»

Kamu düzeni yasası solu durdurmakta veya hoşnutsuzluğu azaltmakta gözle görülür biçimde başarısız olmuştu. Aksine, yasa, rejimin uluslararası çevrelerde ileri ölçüde tecrit olmasma ve iç muhalefetin pekişmesine hizmet etmişti. Askeriyenin artan faaliyeti sadece gerilla hareketlerinin tırmanmasını teşvik etmişti. Romero'nun zemin kaybetmeye başladığı görüldü. 1978'de hem De Sola grubunun hem de BD Dışişleri Bakanlığı'nm PDC ile rejime mümkün bir «merkezci» alternatif bulmak için tartıştıkları söylenir. Mart 1979' da Romero yasanın yarardan çok zarar getirdiğini nihayet kabul etti; çünkü çatışma, baskı yapmak için yasal düzenlemenin artık pek gerekli olmadığı bir noktaya varmıştı. Bu görüş Carter yönetiminee sağlıklı bir esneklik belirtisi olarak görüldü. Fakat yıl boyunca bu kanaatin çok hatalı olduğu anlaşıldı ve Washington rejim konusunda dikkate değer ölçüde hassaslaştı.

Dışişleri Bakanlığı'nın endişelerinde en önemli faktör Temmuz'da Somoza'nın FSLN tarafından yıkılmasıydı. Yirmi yıldır Latin Amerika'da ilk olan Nikaragua Devrimi, Orta Amreika'daki politik çatışmanın koşullarını, Latin Amerika başkentlerinin ve Washington'ın tüylerini ürpertecek şekilde, bütünüyle dönüştürdü. Nikaragua Devrimi'nin etkisi hiçbir yerde El Salvador'daki kadar etkili ve zorlayıcı değildi.

8

Nikaragua'nın Etkisi

«Mesele Somoza değil, Nikaragua ve Birleşik Devletler'in güvenlik çıkarlarıdır. Sandinist ayaklanması, Kübalı, Venezuelalı, Panamalı, Kosta Rikalı bir operasyondur. Bu yeni bir Vietnamdır ve bizim yarıküremizdedir.»

Birleşik Devletler Kongre Üyesi John Murphy

«Somoza bizi Marksistler olarak gösterdi. Aramızda Marksistler var ama **Frente** (cephe) çok daha geniştir. Uzun halk savaşı anlayışı marksist değildi. Bu, uygun anı kollayan bir askerî anlayıştır.»

Komutan Tomàs Borge, FSLN

Frente Sandinista de Liberacion Nacional (Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi) Orta Amerika'daki diğer kurtuluş güçleri için canlılık kazandıran bir örnek olmanın ötesindeydi; onlar için bir model oluşturdu. Çeşitli partiler özellikle ulusal kurtuluş görevine bağlanmışken, ulusal farklılıklar gözardı edildi. FSLN iktidarı ele geçirmişti, izlediği politika diğer gruplarınkine büyük çapta benziyordu ve Orta Amerika ulus devletler arasında büyük benzerliklerle belirlenen Balkanlaşmış bir bölgeydi; bu durumda FSLN'nin başarısından çıkarılan dersler genel düzeyde uygulanabilir

dersler olarak anlaşıldı. Nikaragua, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri dünyanın diğer yerlerindeki anti-emperyalist mücadelelerden çıkarılan derslerin Orta Amerika'ya özgü koşullar içinde ve başarılı biçimde uygulanması olarak görüldü.

Temmuz 1979 Birleşik Devletler'in bölge stratejisinde bir dönüm noktasını da belirledi. Regis Debray'nin dediği gibi, «devrim, karşı-devrimi cisimleştirir.» Bu Makyavelli'ye olduğu kadar Hegel'e de yabancı olmayan eski bir dialektiktir ama yine de hataların bütünüyle revizyonu için tam bir garanti sağlamaz ve tam bir politik dönüşe yolaçmaz. Bu örnekte ise böyle bir garanti ve dönüş tamamen imkânsızdır. Yine de Carter yönetimi, Orta Amerika tasarılarında karışıklığa ve kararsızlığa yol açan birçok ağır politik hata yapıldığını kabul etmek zorunda kaldı. Somoza'yı yeterince korumak ve desteklemek bakımından başarısız olunmuştu —ayaklanma gelişirken bizzat Somoza durumun ne kadar ciddi olduğunu belirtiyordu—. Yine, tehlikeli bir boşluk yaratılmış ve kabul edilebilir bir alternatif bulma yeteneksizliği kanıtlanmıştı. Önce, 1978'in başmda, Nikaragua rejimine askerî yardımın kesilmesi tehditinde bulunuldu. Daha sonra, Şubat 1978 genel grevi karşısında tam bir boykottan vazgeçildi ve 150 milyon dolarlık bir kredi serbest bırakıldı. Temmuz'da Carter, insan haklarına saygılı rejimini tebrik etmek için Somoza'ya kişisel bir mektup göndererek politikada bir değişiklik yapıldığını kanıtladı. Bu gelişme Ulusal Muhafız Teşkilâtı'nın isyancı Monimbò kasabasını yüzlerce hayata mal olacak şekilde bombalamasından altı hafta sonra meydana geldi. Silahlı ayaklınma ile yüz yüze geldiği zaman diktatörlüğü destekleme politikasında tutarsızlığa düşen Washington, Eylül 1978'de, tam FSLN'nin güz saldırısını başlattığı bir sırada askerî yardımın tamamını askıya aldı. 1979'un başında yeni krediler ve yardımlar askıya alındı ve ancak Mayıs'ta, rejim onarılamaz hale geldiği zaman serbest

bırakıldı (1). Böylece Washington, daha fazla kullanamayacağı ve objektif olarak zayıflamış bir hükümetle kendisini evrensel düzeyde özdeşlenmiş durumda buldu.

Haziran 1979'da Dışişleri Bakanlığı, fazla konuşmayan gezici büyükelçi William Bowdler'in yönetimi altında, Somoza'yı istifaya ikna etme yolunda büyük çaba harcıyordu. Fakat, muhalefet ittifakını bölme, FSLN dışı güçleri Somoza'dan bağımsız geniş kapitalist çıkarlarla birleştirme ve Ulusal Muhafız Teşkilâtı içindeki muhalifleri destekleme çabası ile Washington, Sandinistlerin popülaritesi hakkında hiçbir fikre sahip olmadığını ve bir çıkmaza doğru sürüklenmekte olduğunu kanıtladı. Washington Somoza'sız bir *somocismo* (somozizm)nun mümkün olduğuna inanmak bakımından yalnız değildi, ama bu inancın ağır sonuçlarına tek başına katlanmak zorunda kaldı. Bu hataların etkisi, 1979 Haziran'ında FSLN'nin hızla ilerlemesi şaşkınlık yarattığında ve Birleşik Devletler tavrını değiştirerek Kosta Rika'daki sandinistlerce kurulan ve o an için reddedilemeyecek ölçüde ılımlı görülen geçici cunta içinde «ılımlı» bir çoğunluk kazanma girişimi sırasında topluca hissedildi. Bu girişim de başarısızlığa uğrarken, Vance, Somoza'nın nihaî devrilişinden üç hafta önce, bir «Inter-Amerikan barış Gücü» talebiyle OAS'a başvurdu. Sivil rejimler bunu eski tip bir yankee müdahaleciliğinden farklı görmezlerken, asker! diktatörlükler, girişimi, FSLN'den çok Somoza'ya karşı bir darbe ve günün birinde kendi başlarına da gelebilecek tehlikeli bir örnek olarak gördüler. Dahası, birkaç gün önce, Birleşik Devletler halkı TV ekranlarında bir CBS muhabirinin Ulusal Muhafızlar tarafından soğukkanlılıkla katledildiğini seyretmişlerdi; yurt içindeki duygular diğer Latin Amerika ülkelerindeki kadar antipatikti. OAS tarihinde ilk kez Birleşik Devletler'in müdahale başvurusunu reddetmek durumunda kaldı. Vance önerdiği planı geri çekti; iki gün sonra Vance

(1) Pearce, s. 123-5.

delegasyonu, Somoza'nın ve *somozista* aygıtların ihracı için çağrıda bulunan And Paktı'nın teklifi lehine oy kullandı. Bu son aşamada donanmanın Karaibler'de faaliyete geçmesi askerî durumu değiştirmeyecekti (2).

Birleşik Devletler'in Nikaragua devrimine yönelik tavrı ve eylemleri, kısmen gözlem yetersizliğinin ve muazzam bir diplomasi ve istihbarat şebekesindeki entegrasyon eksikliğinin sonucuydu. Bu durum Birleşik Devletler'in etkin askerî kapasitesi bakımından daima hesaba katılması ve değerlendirilmesi gereken bir faktördür. Orta Amerika «arka bahçe» olduğu için görece daha zayıf politik analizlere layık görülmüştü; bölgeye gönderilen küçük rütbeli diplomatlar kalite bakımından etkin olmaktan uzaktılar. Managua'daki BD elçisi 1978 yazından önce FSLN'nin durumunu değerlendirebilecek ilişkiler bile kuramamıştı. Sandinistlerin zaferi diplomasi alanındaki bu durumu tamamen değiştirdi; Küba sorununu canlandırdı, Panama Kanalı'nın stratejik önemini arttırdı ve bölgenin geri kalan kısmındaki Washington'a bağlı devletlerin zayıflıklarını açığa çıkardı. Yönetim içindeki Brzezinski fraksiyonunun bu duruma gösterdiği tepki, domino teorisinin canlandırılması ve Nikaragua'nın artık «Üçüncü Dünya'daki Sovyet-Küba aktivizmi» alanında olduğu, bu nedenle radikal güçlerle görüşmelerden kaçınılması gerektiği şeklindeydi (3). Ne var ki, Vance'ın ve Dışişleri Bakanlığı Latin Amerika İşleri Yardımcısı Viron Vaky'nin böyle sert bir yaklaşıma karşı çıkmaları Carter yönetiminin temeldeki tutarsızlığını bir kez daha kanıtladı. Aralık 1979'da Vaky Kongre'de şöyle diyordu:

> «Nikaragua'daki top oyunu bence hâlâ devam ediyor... Farklı bir sonuç beklemiş olabiliriz ama bence, şu anki durum bakı-

(2) **Ibid.**, s. 126-7; **Latin America Bureau, Nicaragua: Dictatorship and Revolution** (Londra 1981) s. 28-9.

(3) Pearce, s. 135.

mından, Birleşik Devletler'in orada büyük ve önemli bir etki yaratması mümkündür.»(4)

Bu önemli ayrılıklar Vance'in istifasına kadar hükümet içinde kaldı, İran'daki BD rehinelerini kurtarma çabaları ile birlikte hızla gelişmeye başladı. Buna rağmen, ne Orta Amerika'nın artan önemi ne de solun askeri yenilgiye uğratılması gereği tartışıldı. Şubat 1980'de Dışişleri Bakanlığı üç özel çalışma grubu kurdu; biri Afganistan, biri Polonya ve biri El Salvador için. Orta Amerika, Birleşik Devletler dış politikasında ön plana çıkmıştı; El Salvador ise «geleceğin Nikaraguası» olarak görüldüğü için listenin başında yer alıyordu.

FSLN'nin zaferi Orta Amerika solu için de aynı ölçüde önemli bir inceleme konusuydu. Devrimden çıkarılan başlıca dersler birleşik gerilla gruplarının önemi, demokratik bir programda sağlanan anlaşma temelinde geniş bir sınıfsal ittifak kurmanın merkezi rolü ve Birleşik Devletler'in doğrudan askerî müdahaleye başvurmasını önlemek bakımından II. Enternasyonal aracılığı ile Avrupalı güçlerle bağlar kurmanın ve metropol devletler arasındaki çatlaklardan yararlanmanın taşıdığı potansiyel idi. Bunların Nikaragua ayaklanmasının benzersiz özellikleri olduğu düşünüldü ve devrimin başarısı açısından hayatî olarak değerlendirildi.

FSLN'nin üç «eğilim»inin birleştirilmesi, Somoza'nın yenilgiye uğratılmasından sadece dört ay önce, Mart 1979'da resmen gerçekleştirildi. Özgün gerilla cephesindeki bölünme, 1975-7 döneminde, ilk kez *Tendencia Proletaria* (Proleter Eğilim)'nın ayrılmasıyla başladı. Bu eğilim, kitleler özellikle de işçi sınıfı içinde örgütlenmeye daha fazla ağırlık verilmesini ve kır gerillası savaşından vazgeçilmesini istiyordu. *Proletario*lar kendilerini FSLN'nin Ortodoks Marksist kanadı olarak görüyorlar ve *guerra popular prolongada* (uzun halk savaşı) stratejisini benimseyen, adını da buradan alan

(4) Alıntı, ibid., s. 134.

(GPP) ve kırsal kesimde savaşı sürdürmeye devam eden orijinal grupla ateşli bir polemiğe girmiş bulunuyorlardı. Önce *terceristalar* (üçüncü yolcular) olarak, daha sonra *insurreccionaleler* (ayaklanmacılar) olarak bilinen üçüncü grup daha acil bir ayaklanma harekâtı isteyerek diğerlerinden ayrılıyordu. Bu gurupta sadece işçiler ve köylüler değil, orta kesimler ve muhalif kapitalistler de geniş bir diktatörlük karşıtı cephe içine çekileceklerdi (5).

Bu gruplar arasında biraz düşmanlık vardı; hepsi de FSLN adını kullanmak istiyordu. Aralarındaki ayrılıklar pek çok bakımdan Salvador soluna benzer görülebilir, ama, ne o kadar derindir ve ne de aynı çizgiler boyunca ortaya çıkmıştır. FSLN fraksiyonları savaşın sonuna yaklaşılana kadar, kitle örgütlerinden çok, gerilla grupları olmaya devam ettiler; içlerinde FAPU veya BPR'ye benzeyen yapılar yoktu ve sandinistler işçi sınıfı içinde gerçek anlamda örgütlü bir yapıya sahip değildiler. Ne var ki, popülaritesi büyük olan FSLN esas olarak askerî öncüydü ve eğilimleri arasmdaki politik ayrılıklar daha çok askerî İşlev farklılıklarına tabi idi. Bunun, FSLN'nin her ne kadar yerel KP, PSN içinde köklere sahipse de bu köklerin Salvador solunun PCS deneyine kıyasla daha az önemli olmaları gerçeği ile pek ilgisi yoktu. Sonuç olarak, bu fraksiyonların hepsi küçük burjuva olan liderlikleri Salvadorlu yoldaşlarına kıyasla yapı ve yönetim bakımından dikkati çekici ölçüde daha az Marksist olan bir tartışmaya girdiler (6). *Terceristalar* ERP'ninkine yakın bir askerî stratejiyi benimsediler fakat politikaları en iyi şekilde sosyal demokrat olarak betimlenebilir; ayaklanma, diktatörlüğü devirmenin ve

(5) Henri Weber, **Nicaragua. The Sandinist Revolution** (Londra 1981) s. 21-2; 53-4.

(6) Örneğin, GPP fraksiyonunun gazetesi sadece ulusal kurtuluştan ve diktatörlüğe karşı mücadeleden söz eder; bunların toplumsal ya da sınıfsal özünü ele almaz.

sandinista sözlüğünde çok çoğulcu bir demokrasi kurmanın yolu olarak görülür (7). FPL ve BPR'yi, Nikaragua'daki hem GPP'nin stratejik çizgisine hem de *proletario*ların politik konumlarına sahip olarak görmek mümkündür, fakat FPL karakter bakımından iki «Ortodoks» Nikaraguali grubun her ikisinden de daima çok daha sert olmuştur.

Eylül 1977'den itibaren *tercerista*lar FSLN'nin liderliğini bir çok askeri eylem sayesinde ele geçirdiler. Bu eylemlerin en meşhuru Ulusal Saray'ın Edèn Pastora ve Dora Tellez tarafından Ağustos 1978'de ele geçirilmesiydi. Onların askeri üstünlüğü, diğer eğilimlerin çeşitli unsurlarını bir araya getiren bir *rapprochement*'a (yakınlaşmaya) yol açtı ve *tercerista* hegemonyasını bunlara yansıttı. Mart 1979'dan sonra FSLN içinde ayrılıklar sorunu hızla yatıştı. Üstünlük çoğu sol kanattan uzak ve bazıları kapitalist sınıfın önemli kesimlerinin temsilcisi olan diğer muhalif gruplarla hızlı bir ittifakın gelişmesi ile belirlendi.

---

(7) FSLN'nin birleşme anlaşmasında sosyalizmden iki kez söz edilirken toplumsal sınıflar hakkında yorum yapılmaz ve bütünüyle diktatörlüğe karşı mücadele üzerinde yoğunlaşılır, Empar Pineda (ed), **La Revolucion Nicaragüense** (Madrit 1980) s. 105-17. Weber terceristaların sosyal demokratlar olarak tanımlanmalarına itiraz eder. (s. 55) Ne var ki, James Petras'ın bunu niteleyişine karşı çıkışı sosyal demokratların devrimci savaşa ve ayaklanmacı genel greve katılmalarının yarattığı hayretin ifadesi ile sınırlıdır. Buradaki tavır son derece açıktır; bu tür eylemlerin politik özü eylemlerin kendisinden daha önemlidir. Weber'in de bizzat gösterdiği gibi burjuvazinin önemli kesimleri bu dönemde grevleri destekledi. Bu onları Marksist mi yapar? Yarı-sömürge ülkelerde sosyal demokratik politikaları benimseyen güçlerin diktatörlüğe karşı silâhlı mücadeleye girişemeyeceklerini söylemek tamamen saçmadır. Petras'ın Nikaragua'daki mücadele hakkındaki görüşleri için bk. **Class, State and Power in the Third World** (London 1981) s. 265-74.

Aslında böyle geniş cepheler anti-emperyalist hareketlerde ender rastlanan bir şey değildir, ama FSLN çevresinde inşa edilen çok sınıflı blok Somoza rejiminin garip yapısından ötürü diğer pek çoklarına kıyasla daha genişti. Aile hanedanı çoğu kez Nikaragua ekonomisi üzerinde kurulan bir monopol olarak anlaşılır. Fakat bu durumu tek başına açıklamaz. 1934'ten beri Somoza ailesi politik iktidar ve devlet üzerinde mutlak kontrolü muhafaza etmişti, fakat aile klanı, devlet eliyle kapitaist yönetimin koşullarını garanti eder ve sağlarken, pazarı monopolize etmedi. Ailenin egemenliği, en azından 1972 depremine kadar, aktifleri bakımından Somoza klanı ile başa baş durumda olan Banco Nicaragüence (BANIC) ve Banco de Amèricana (BANAMERICA) çevresinde birleşen iki büyük sanayi grubu ile fazla sorunlu olmayan bir rekabet ortamında ifadesini buldu (8). Bu gruplar diğer önemli bağımsız gruplar ile birlikte özel girişim konfederasyonu (COSEP) çevresinde örgütlendiler. COSEP kapitalist gelişme koşullarını sürdürdüğü için *somocista* devlete güveniyor fakat piyasanın kontrolu bakımından *somozista* ekonomik çıkarlar ile rekabet halinde bulunuyordu. 1972'den sonra bu hassas ilişki, Somoza, ailesi ve Ulusal Muhafız Teşkilâtı, devlet üzerindeki kontrollarını, özellikle deprem sonrası yeniden inşa sürecinde, sadece Nikaraguali kitlelerin değil, kapitalist sımfın geri kalan kısmının da zararına olarak ve kendi ekonomik durumlarını iyileştirmek için kullamrlarken bozulmaya başladı.

Bu nedenle, Salvador'daki karşılığına benzemeyen Nikaragua kapitalist sınıfı işçilerden beklenmedik bir baskı geldiği sırada büyük iç bölünmeler yaşıyordu.

---

(8) Jaime Wheelock, **Imperialismo y Dictatura** (Meksika 1975) s. 141-76; Julio Lopez C., Orlando Nunez S., Carlos Bernando Chalorro Barrios ve Pascual Serres, **La Caida del Somocismo y la Lucha Sandinista en Nicaragua** (San Jose 1980) s. 79-85.

BANIC ve BANAMERİCA, Chase Manhattan ve Wells Fargo Banks ile sıkı bağlarından ötürü asla bir ulusal burjuvazi çekirdeği değildiler, ama çıkarları Somoza tarafından tehdit edilirken de devleti savunmaya devam edemezlerdi. Diğer şirketler, özellikle yemeklik yağ milyoneri Alfonso Robelo'nun *Movimiento Democratico Nicaragüense* (MDN) —Demokratik Nikaragua Hareketi— çevresinde oluşan bir grup, diktatörlükle daha şiddetli bir anlaşmazlık içindeydi (9). Bu grup, BANIC ve BANAMERICA gibi çatışmanın dışında kalacak yerde Somoza'ya aktif muhalefet hareketine katıldı ve onun yenilgisinde önemli bir rol oynadı. Böylece, *tercerista*lar «sömürülen kitleler»in, işçi ve köylülerin ve küçük burjuvazinin ötelerine uzanan bir destek sağlayabildiler; diktatörlük karşıtı duyguları şiddetlendiren, aynı zamanda sınıf çelişkilerini bastıran bir harekete önderlik edebildiler.

Bu halk cephesinin oluşumuna, Ulusal Muhafız Teşkilâtı'nın yasalara bağlı normal bir ulusal ordu olmaması, zaman zaman rejimle veya hâkim sınıfın genel stratejisi ile anlaşmazlığa düşebilmesi büyük çapta yardımcı oldu. Muhafız Teşkilâtı devlete, *somozista* devlete olduğundan daha az sadıktı; teşkilât aile üyelerince kurulmuştu ve doğrudan onlar tarafından yönetilmekteydi. Bu durum muhafızlara sayısız imtiyaz sağlıyordu. Somoza olmasa Muhafız Teşkilâtı bir hiçti; kırk yıldır *raison d'étre*'ını (varlık sebebini) *somocismo*ya borçlu olmuş ve kitlelere, sola ve diğer kapitalistlere karşı ailenin çıkarlarına göre hareket etmişti (10). Bu yüzden muhalefetin bu örgütü bölmek gibi hayalleri olamazdı. Somoza'ya karşı savaş Muhafız Teşkilâtı'na karşı savaş demekti. Bu durum sadece FSLN'nin silâhlı bir güç olarak kapasitesine katkıda bulunmakla kalmadı, aynı zamanda tarafsızların rejimle uzlaştı-

(9) Weber, s. 43.
(10) Millett, passim.

rılması imkânına da son verdi. Latin Amerika'nın başka yerlerinde benzer koşullar yoktu. Somoza diktatörlüğü optimum bir hedefti. Diktatörlük ekonomik egemenlik ile politik reaksiyonu öylesine kaynaştırmıştı ki yönetime karşı bütün kesimlerin ittifakının zorlanmasından daha doğal bir şey düşünülemiyordu.

Bu durum, Ocak 1978'de Somoza'nın önde giden liberal muhalifi, günlük *La Prensa*'nın editörü Pedro Joaquin Chamorro'nun katledilmesi ile başlayan hanedanın son dönemi ile birlikte apaçık ortaya çıktı (11). Chamorro'nun ölümü iktidarın hâkim blok içinde transferi için son imkânı da ortadan kaldırdı. Chamorro'nun önderlik etmiş olduğu muhalefet cephesi —UDEL— onun ölümüne bir genel grevle karşılık verdiği zaman, hem işçiler hem de işverenlerce desteklendi; kitle hareketinin gücü ve radikalizmi liderliği öyle derinden sarstı ki, hareketi olabildiğince çabuk durdurmaya çalıştılar (12). Somoza görüşme yapmayı —burjuva muhalefetine açık yegâne bağımsız hareketle— ve Ulusal Muhafız Teşkilâtı baskı yapmayı sürdürürken, FSLN, silahlı direniş üzerindeki tartışmasız hâkimiyeti ve görüşmelerde bulunmayı reddetme, diktatörlük aygıtlarının tam yıkımı politikası sayesinde kitle hareketinin liderliğini dereceli olarak kazandı. Zamanla sandinistler yükselen bir hareketle yüz yüze geldiler. Şubat ve Eylül 1978'de, Monimbò, Matagalpa ve Managua'da birden patlak veren halk ayaklanmaları onları lojistik bakımdan hazırlıksız, ayaklananları örgütleme veya saldırıyı genişletme bakımlarından yetersiz bir durumda yakaladı. Ne var ki, 1979 baharında FSLN Somoza karşıtı hareketin politik liderliğini oldu-

---

(11) Chamorro'nun konumu için bk. diktatörlük hakkında başlıca çalışması, **Estirpe Sangrienta: Los Somoza (Managua 1979).**

(12) Harald Jung, «Behind the Nicaraguan Revolution» **(New Left Review, no. 117, Eylül-Ekim 1979) s. 82.**

ğu kadar örgütsel liderliğini de ele geçirdi. Bu basit bir süreç olmadı; diktatörlüğün son günlerine kadar, Temmuz 1978'de kurulan geniş muhalefet cephesinin —FAO— liberal liderliği, Birleşik Devletler'le bir çeşit uzlaşma sağlama ve yakın ilişkiler kurma uğruna FSLN'yi durdurma girişiminde bulunmuştu (13). Bu durum dört ay sonra bir kopuşmayı gerektirmişti. Fakat Mart 1979'da MDN anladı ki, Carter'ın duraksaması, Somoza ve Muhafız Teşkilâtı'nın uzlaşmaya yanaşmaması ve FSLN'nin popülaritesi gerillalarla ittifak kurmaktan başka seçenek bırakmıyordu. Sandinistlerin demokratik bir halk hükümeti tarafından yönetilecek devlet kapitalisti bir sistem içinde özel mülkiyeti güvenceye almaları sayesinde bu seçenek daha makul hale geldi.

Bu şartlar altında ulusal kurtuluş hareketi önemli iş kesimlerinin bağlılığını sağladı ve diğerlerini tarafsızlaştırmayı başardı. Ayrıca hareketin geniş demokratik özgürlükler ve ekonomik reformlar programı uluslararası sosyal demokrasi için kabul edilebilirliğini kanıtladı. Bu bakımdan özellikle Somoza mülkünün geniş çapta ulusallaştırılması sadece demokrasi ve gelişme mücadelesi ile değil, aynı zamanda, alt yapı kolaylıkları ve devlet planlamacılığından yararlanacağı düşünülen kapitalizmin devamlılığı ile de bağdaştırılabildi. Bu senaryonun her iki taraf için taşıdığı çelişkiler ve tehlikeler de, bu arada, pek de yavaş olmayan bir biçimde ortaya çıkıyordu. Bunların bazıları FSLN tarafından sezinlendiyse de, kırk yıllık bir diktatörlüğe son veren, Nikaragualı kitlelere temel demokratik özgürlükleri sağlayan ve Birleşik Devletler'e büyük engel oluşturan bir zaferin kaçınılmaz bir maliyet unsuru

(13) İttifaktaki ve güçler dengesindeki değişikliklerin daha tam bir görünümü Black'ten sağlanabilir, s. 107-53; Weber, s. 41-9; Jung, s. 75-85. Ayrıntılı bir Santinista değerlendirmesi Lopez'de verilir, et al., aynı kaynakta başlıca partilerin programları da yer almaktadır.

olarak düşünüldü (14). Böylece, FSLN devlet iktidarını elde tutma sorunları ve kendi politikasının belirsiz yapısı ile uğraşmak zorundayken, El Salvador'daki ve Orta Amerika'nın geri kalan kısmındaki benzerleri, Nikaragua modelinin anahatlarına uygun biçimde iktidarı ele geçirmeye çalıştılar.

Sandinistlerin zaferi El Salvador'da hemen etkisini gösterdi. Başkent caddelerinde sloganlar görülüyordu: «Bugün Somoza - Yarın Romero.» Ne var ki, rejim Temmuz'dan çok önce pençesini gevşetmeye başlamıştı. Romero hükümeti Mart'ta kamu düzeni yasasını kaldırır kaldırmaz bir hoşnutsuzluk dalgasıyla yüz yüze geldi. İlk grevler Şubat'ta patlak vermişti, fakat yasanın yürürlükten kaldırılması ile birlikte kent sektörünün büyük kısmına yayıldı ve bir dizi işgale ve gösterilere yol açtı. San Salvador'da bahar grevinin merkezi *La Constancia* ve *La Tropica* meşrubat fabrikalarıydı. Buralardaki işçilerin çoğu BPR'yi destekliyorlardı ve izin almadan tuvalete gitme hakkı ve ikinci vardiyanın işi bıraktığı sabaha karşı saat ikide ulaşım aracı sağlanması dahil daha iyi çalışma koşulları talebi ile fabrikaları işgal etmişlerdi (15). 10 Mart günü *La Cons-*

(14) Bu değerlendirme FSLN saflarının ötesine yayılır. Weber devrimin özlü ve canlı biçimde betimlendiği ve sandinismonun savunulduğu kitabında bu değerlendirmeyi paylaşır. Kitapta, sandinismo Leninist olmayan fakat Marksist terminolojinin kullanıldığı bir konumda, FSLN'nin sosyalist bir devrime ulaşabileceği ve muhtemelen ulaşacağı öne sürülerek savunulur. Aynı pozisyon bölgesel planda tavrını FSLN yönünde koyan ve bu örgüte tam destek veren Dördüncü Enternasyonal Birleşik Sekreterliği tarafından da savunulur; Pedro Camejo ve Fred Murphy (eds), **The Nicaraguan Revolution** (New York 1979) s. 7-23. Bu tür kaygılardan büyük çapta uzak inançlı bir sandinista görüşü için bk. Black. Kitabı, devrimin İngiliz dilinde yetkin anlatımı olarak yeri doldurulamayacak niteliktedir; analitik olmamasına rağmen çok yararlı bilgiler sağlamaktadır.

(15) **Observer**, 23 Nisan 1979.

tancia'nın sahibi ve eski İngitere Büyükelçisi Alfonzo Quinonez orduyu göreve çağırdı. Askerler fabrikayı kuşattılar ve saldırıya geçtiler. Sekiz işçi öldürüldü, yirmiden fazlası yaralandı. 13 Mart'ta 24 sendika meşrubat işçileriyle dayanışma grevi ilan etti. Bir hafta sonra FAPU enerji işçilerine çağrıda bulundu. STECEL'e bağlı enerji işçileri Rio Lempa merkezinde barikat kurdular ve askerlerin muhtemel saldırısına karşı işyerinin çevresine tel gerdiler. Bunun üzerine Romero geri çekilmek ve Quinonez'e işçilere istediklerini vermesini rica etmek zorunda kaldı (16). Yaklaşık 150.000 işçinin katıldığı bu hareket kentte on yıldır görülen ilk büyük bağımsız işçi sınıfı eylemi idi. Zafer büyük bir askerî seferberliğe rağmen kazanıldığı için daha da anlamlıydı. Grev ne genelleşti ne de ayaklanmaya dönüştü; buna rağmen, rejim açısından uğursuz bir belirti oldu ve proletaryanın gücünü ortaya koydu. O anda rejimi en çok endişelendiren olay, kaygı verici boyutlara ulaşan sermaye kaçışıydı. En geniş üçüncü yabancı sermaye payına sahip Japon iş topluluğunun sayısı iki yıl önce 2400 kişiden Mart'ta 200 kişiye düşmüştü; 1979'da özel yatırımlar 1978'deki 32 milyon dolara karşılık 5 milyon dolara zorlukla ulaşmıştı. Tek başına bu bile kötü bir yıl yaşandığını düşündürüyordu (17).

Romero yine ağır bir baskı altında kaldı ve Mayıs'ta sıkıyönetim ilan etti. Carter yönetimi PDC ve De Solalar ile görüşmelere yeniden başladı. Uluslararası iş çevrelerinin ülkeye güvenlerini kaybettikerini düşünen ANEP'in kolektif yapısını kaybettiği ve «yapılan hataları düzeltmek için...barış» çağrısında bulunduğu bir sırada merkez blok önerisi gittikçe önem kazanıyordu. Daha yumuşak bir çizgiye yönelik bu eğilim güvenlik yasasının yürürlükten kaldırılmasında önemli bir rol oynamış ve Romero'yu sağcı terör seferberliğinin önde

(16) Pueblo, no. 3, Temmuz 1979, s. 4-6; Menjivar Eslabon, s. 54.
(17) LAPR, 9 Mart 1979; Latin American Economic Report, 26 Ekim 1979.

giden siması ve Ulusal Muhafız Teşkilâtı'nın şefi General Ramòn Alvarenga'ya çatmak zorunda bırakmıştı. Fakat Devlet Başkam'nın 1977 yazında gelişen olaylar karşısında duruma hâkim olmadığı görülüyordu: reaksiyon güçleri herhangi bir büyük taviz verilmesini hoşgörmeyeceklerdi. Alvarenga önceki konumunu kaybetmiş olabilirdi ama hâlâ önemli bir etkiye sahipti. Sağın Hill ve Regalado ailelerinin liderliği altındaki alternatif stratejisi için etkin bir askerî destek oluşturmak üzere, Medrano, Albay Eduardo «Chivo» Iraheta (Savunma Bakan Yardımcısı) ve Binbaşı Roberto D'Aubuissòn (İstihbarat Teşkilâtı Başkan Yardımcısı) ile derhal ittifak kurdu. Hedef solun 1932'deki gibi topyekûn imhası idi.

Bu tehlikeyi bertaraf etmek ve kitle hareketliliğini kontrol altında tutmak için Romero sert tavrını sürdürdü. Mart ve Nisan'da 130 kişi paramiliter güçlerin elinde iz bırakmadan yok oldular ve Blok'un en az 50 üyesi ORDEN tarafmdan öldürüldü. Blok'un 5 lideri Nisan ayında tutuklandıklarında El Salvador dünya basınında manşetlere çıktı. 8 Mayıs'ta Blok, Kosta Rika ve Fransa elçiliklerini, ayrıca metropolitan katedralini, sekiz kiliseyi ve beş okulu, üyelerinin serbest bırakılması talebi ile işgal etti. Romero durakşamadan karşılık verdi: askerler katedralin dışındaki göstericilere ateş açtılar. Kiliseye varmak için umutsuzca yerlerde sürüklenen 25 kişi öldürüldü. Ölü sayısı Şubat 1977'dekinden daha azdı ama kullanılan yöntemler farklı değildi. Kentin ana meydanı kuşatıldı. Keskin nişancılar işgal edilmiş hükümet binalarından savunmasız göstericilere hedef gözeterek ateş ediyorlardı. Ve bu sırada dünyanın büyük bir kesimi olayı TV ekranlarından izliyordu. Bu Salvador toplumuna yerleşmiş şiddetin metropollerdeki evlerin oturma odalarına gönderilen ilk görüntüsüydü. İki gün sonra kentte yapılan cenaze törenine «savaş sürüyor» diye bağıran 10.000 kişi katıldı. Bir adam UPİ muha-

birine dönerek sordu: «Başkan Carter ne diyor bu işe? Tıpkı Nikaragua ve İdi Amin gibi.» (18). Aynı soruyu uzaktaki başka insanlar da soruyordu.

Mayıs'ta toplam ölü sayısı 188 idi. Grevler azalırken gerilla saldırıları kitle örgütlerinin doğrudan eylemleriyle birlikte artıyordu; otobüslerin yakılması, yolların kesilmesi, elçiliklerin ve radyo istasyonlarının işgal edilmesi kullanılan başlıca yöntemlerdi. Romero rejimi Somoza'nın Eylül 1978'de girdiği oranlarda bir krize girmişti. Temmuz'da, Japonya, İsviçre, Batı Almanya İngiltere ve Kosta Rika elçiliklerini kapatmış ve hükümet fena halde tecrit edilmişti. Birleşik Devletler birkaç hafta içinde aynı bölgede iki ülkeyi kaybetmek istemiyorsa hızla ve etkin biçimde harekete geçmek zorundaydı.

Romero rejimi, olağandışı dar toplumsal temeli ve baskıcı yapısı bakımından Somoza'nınkine benzer idiyse de, farklı tipte bir diktatörlüktü; gücünü, önde giden simalarını değiştirmenin mümkün olduğu bir askerî kurumdan alıyordu. Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı aşırı sağın tehditi hakkında yeterince bilgilendirilmişti; yeni bir yüzün tek başına mevcut durumu iyileştiremeyeceğini biliyordu. Ayrıca Romero'nun 1977'de daha yumuşak bir çizgi izlemesi için yapılan baskı karşısında esnek davranmış olduğu da unutulamıyordu. Bu durumda Washington'ın kutuplaşmayı azaltma yönündeki ilk adımı Romero'yu reformlar önerisiyle merkeze doğru çekmeye çalışmak oldu. Viron Vaky başkanlığında askerî yardımı şiddetin azaltılması garantisine bağlamayı öngören Vance stratejisi geçici olarak ağır bastı. 1979 yazında Vaky ve William Bowdler baskı yapma amacıyla San Salvador'a bir dizi gizli ziyarette bulundular. İlk başta başarılı oldukları görüldü. Ağustos'un sonuna doğru Romero, 1982 seçimleri için resmen bir sivil aday imkânı üzerinde düşündüğünü açıklayarak,

(18) Gdn, 11 Mayıs 1979.

Kızıl Haç'ı hapisanelerde inceleme yapması için davet ederek sürgünlerin ülkeye dönmesini kabul ederek beraberindekileri şaşırttı. Fakat Vaky, Romero'yu seçimlere gitme konusunda ikna etmekte başarılı olamadı. Oysa Washington solun popüleritesini nötralize etmek için buna çok önem veriyordu. Bir diplomatik gözlemci, «artık çok geç,» diyordu, «her şey için çok geç.» (19). Yine de Washington herkesin gözü önünde vazgeçmeye henüz hazır değildi; basın Romero'nun 1981 için «gerçek ve önemli seçim reformları» yapmaya hazırlandığı yolunda bilgiler veriyordu (20). Oysa Romero'nun böyle bir niyeti yoktu. Birleşik Devletler'den ve onun askeriye içindeki müttefiklerinden gelen baskı karşısında aşırılarla bir ateşkese girmişti ve her türlü demokratik «çıkış» imkânını reddetmişti (21).

Başkentteki kitle hareketi Eylül başında Mayıs'ta vardığı düzeyi aşmıştı. Bu kez hareket, gösteriler, işgaller, kamu binalarına saldırılar ve yine otobüslerin yakılması biçimini aldı. Rejimin içinde bulunduğu krizin şiddetlendiği aşikârdı. Romero'nun erkek kardeşi gerillalar tarafından öldürüldü ve bağımsızlığı kutlama törenleri üç hafta içinde 100 kişinin sokak çatışmalarında hayatlarını kaybetmesinden sonra bir kent ayaklanması korkusu nedeniyle ertelendi. Yıl boyunca yaklaşık 800 kişi ölmüştü. OAS'ın La Paz'daki yaklaşan toplantısında El Salvador'un insan haklarını ihlâl ettiği için mahkûm edileceğine dair yaygın bir kanaat vardı. Aslında bazıları OAS toplantısı sırasında Alvarenga ve Iraheta yönetiminde bir hükümet darbesi planlandığına inanıyorlardı (22). 11 Eylül'de Vaky, Beyaz Saray Dış İlişkiler Komitesi'nin önüne çıkarak durumu açıkladı:

---

(19) Ibid., 25 Ağustos 1979.
(20) Menjivar, Eskabon, s. 59.
(21) Pueblo, no. 5, Ocak 1980, s. 1-2.
(22) Ibid., no. 6, Şubat 1980, s. 11.

«Orta Amerika'nın büyük kısmı -özellikle kuzeyi- değişme isteği, terörizm ve popüler radikalizasyonun güçlü baskılarına maruzdur... Nikaragua olmasaydı bile durum patlayıcı olacaktı... Temel sorun bu değişmenin meydana geliyor olması değil, bu değişme ister şiddet yolu ile ve radikal, ister barışçı ve evrimci olsun, kişi özgürlüklerinin ve demokratik değerlerin korunmasıdır... Orta Amerika'nın coğrafi yakınlığı, Birleşik Devletler'in bu bölgenin barış, refah ve işbirliği içinde olmasında özel çıkarı olduğu anlamına geliyor...» (23)

Bu masum ifade aslında yeni bir inisiyatifin belirtisiydi. Üç gün sonra başkanlık sözcülerinden Hodding Carter, basına, San Salvador'a yaptıkları seyahat sırasında Vaky ve Bowdler'ın Romero'yu istifaya zorladıklarını açıkladı «Biraz dramatik olsa da istifa, Romero'nun ülkeyi demokratikleştirme kararlılığının ikna edici bir kanıtı olacak,» (24) diyordu sözcü.

20 Eylül'de *Foro Popular* (Halk Forumu)'m kurulduğunun ilan edilmesiyle birlikte politik görünüm daha da karmaşık bir hal aldı. UNO'ya çok benzeyen bu ittifak, PDC, MNR, LP-28 ve FAPU ile yakın ilişki içindeki başlıca sendika olan FENASTRAS'ı, bu arada diğer sendikaları ve meslek örgütlerini kapsıyor ve bunları, serbest seçimler politik çoğulculuk, insan haklarına saygı ve ekonomik reformlar için hazırlanan bir «ortak platform»u desteklemek üzere biraraya getiriyordu. BPR. 1980'i «kurtuluş yılı» ilan ederek katılmadı. Krizin doruk noktasında yeni bir merkezci oluşum ortaya çıkma fırsatı kazanmıştı (25).

İki hafta sonra, 10 Ekim'de. Carter yönetimi «muhtemel komünist hâkimiyet»e karşı savaşmak için yeni bir «Karaib Acil Görev Gücü»nün kurulduğunu bildir-

(23) Alıntı, İspanyolca, Tomàs Guerra, **El Salvador: Octubre Sangriento** (San Josè 1979) s. 9-11.

(24) Alıntı, ibid., s. 11.

(25) Foro programının ayrıntılarını Lopez Vallecillos ve Orellana verir, s. 189-90.

di ve Küba'da 3000 Sovyet askerinin «keşfedilmesi» nedeniyle Karaiblere askerî seferberlik ilan etti. Yönetim bölgedeki komünizmle savaşan bütün rejimlere tam askerî yardım vaadetti ve Pentogon'a bu tür talepleri öncelikle incelemesini emretti (26). Bu hareket Birleşik Devletler'in Nikaragua devrimine verdiği ilk büyük karşılıktı; Soğuk Savaş geri geliyordu. Küba'da Sovyet askerleri meselesi tam bir aldatmacaydı, çünkü aşağı yukarı aynı sayıda Sovyet askeri 17 yıldır zaten orada bulunuyordu. Asıl ihtiyaç yerel sola karşı tam bir saldırı için ve böyle bir saldırıyı daha geniş bir bağlamda gerçekleştirmek için yolu açmaktı. İnsan hakları dönemi kapanmıştı.

Washington yaz boyunca işi ağırdan almış olsa da kimse onu sonbaharda El Salvador işini savsaklamakla suçlayamazdı. 11 Ekim'de, Carter'ın deklerasyonundan bir gün sonra Romero «tıbbî bir chek-up» için Birleşik Devletler'e gitti. Ertesi günü döndü. 14 Ekim'de ailesi ülkeden ayrılarak Miami'ye uçtu. O gece yarısı BBC World Service San Salvador'da bir hükümet darbesi olduğunu haber verdi. Durum, Romero'nun silahlı kuvvetlerin belli başlı bütün birliklerinin desteklerini çekmiş olduklarını kabul ettiği, ayın 15'i saat 16.00'ya kadar belirsizliğini korudu. Romero, kendisi, yardımcıları ve yaverleri için güvence talebinde bulunuyordu. Güvence verildi ve devlet başkanı apar topar kendisini sürgüne götürmek için hazır bekleyen bir Guatemala uçağına kapağı attı.

Ordu belli başlı bütün kentleri işgal etti. Bir sonraki gün dünyanm her yerindeki teleks makinaları «El Salvador Silahlı Kuvvetleri'nin Duyurusu»nu geçtiler. Bu dokümanda Romero rejimi, insan haklarını ihlâl etmekle, rüşvetçilikle, «ekonomik ve toplumsal felâket» saçmakla ve silahlı kuvvetler ile ülkenin şerefini lekelemekle suçlanıyordu. Bütün bunların sebebi olarak

(26) Pearce, s. 153-4; Guerra, s. 12.

«ülkedeki geleneksel olarak yerleşik yetersiz ekonomik, sosyal ve politik yapılar» gösterildi. Seçim hileleri ve yetersiz geliştirme programları «hâkim sınıfın geçmişten devraldığı imtiyazlar»dan kaynaklanmıştı. Askeriye şiddeti ve rüşvetçiliği durdurmak, ORDEN'i dağıtmak, insan haklarını garanti etmek, bütün ideolojik grupların katılacağı serbest seçimlere uygun koşulları sağlamak için bir program hazırlayacaktı. Genel af ilan edildi, sendikalara güvenceler verildi, toplantı yapma, düşündüğünü serbestçe ifade etme hakları tanındı. Bir tarım reformu yapılacak, üretimi arttırmak ve bütün yurttaşların, barınma, beslenme, eğitim ve sağlık haklarını gerçekleştirmek için programlar hazırlanacaktı. Özel mülkiyet, sosyal işleve sahip dokunulmaz bir hak olarak kabul ediliyordu (27).

1961'den beri gerçekleştirilen ilk başarılı hükümet darbesinin kararlı bir reformist yapıya sahip olduğu görülüyordu. Darbeye Alvarenga ve Iraheta gibilerinin önderlik etmediği açıktı. Birleşik Devletler desteklemekten kaçınamazdı. Bütün bu karışıklığın içinde bir şey apaçık ortadaydı: El Salvador yeni bir politik dönüm noktasına ulaşmıştı.

(27) Dokümanın tamamı Menjivar'ın **Ealabon**'unda yer alır, s. 143-7.

9

Devrim ve Reaksiyon

«Pragmatik Sandinistlerden söz etmiyoruz. Bu bir Pol Pot Solu'dur.»

El Salvador News Gazette, 27 Nisan 1980

«Devrimci Cunta'nın programının daha adaletli bir topluma barışçı geçiş için çok büyük umutlar verdiğine inanıyoruz... Birleşik Devletler, El Salvador'un içişlerine karışmayacak. Yine de iç savaş tehditi bizi cidden endişelendiriyor...bu bütün Orta Amerika bölgesinin güvenliğini ve refahını tehlikeye sokabilir.»

Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'tan Başpiskopos Romero'ya, 12 Mart 1980

«Dün gece geldik. Geldiğim yerde durum korkunç. Zor bir yolculuk oldu ama işte buradayız. Bizi korkutmak istediler ama beceremediler...ve başıma geleceklere razıyım...patronlar, onların sorunları yok...şimdi herkesin dediği gibi savaşmak zorundayız.»

Carlos Vàsquez, **Coordinadora Revolucionaria de Masas'ın** kurulduğunu göstermek için yapılan yürüyüşe katılan bir köylü, 22 Ocak 1980

Ekim 1979 ve Nisan 1980 arasında Salvador politikası niteliksel bir değişime uğradı; ülke, hâkim sınıfın rejiminde yaygın bir toplumsal çatışma ve bir çöküntüden

bir iç savaş durumuna geçti. Geçiş, bütün devrimci durumlarda olduğu gibi hem basit hem de çok karmaşıktı. Bir düzeyde, kutuplaşma, önceki on yıldan çok daha hızlı olarak, karşı konulamaz bir yönde devam etti. Bir diğer düzeyde, politik hayat, karışıklığa, kesintilere ve hem gerçek hem de görünüşteki çelişkilere yuvarlandı Bütün bunlardan başka, yaşanan dönem, manevralarla süren bir meydan savaşı, bir politikalar dönemiydi. Korkunç bedel, önceki gibi, 1932' den beri ülkenin yaşamış olduğu her şeyi derhal göğüsleyecek ve üstesinden gelecek bir metanetle çoğalan insanların hayatlarını kaybetmeleriydi. Sonunda, 1932'de ödenen tarihsel bedel bile geride bırakılmaktaydı. Ne terörün bireysel planda betimlenmesi ne de onun toplumsal bedelinin anlatımı, devrimin günlük gerçekliğine hakkını verir.

Bu dönemin başlıca üç aşaması vardı. Şüphesiz bunlar çeşitli biçimlerde çakıştılar ve kaynaştılar, ama her biri ayrı bir politik niteliğe ve dinamiğe sahipti. Bu aşamaları ayırmak suretiyle, olayların neden bu yönde geliştiğini anlamak ve Washington'ın, yeni hükümetin sağın ve solun eşit uzaklıktaki aşırılıklarını gösterişli biçimde defedecek bir merkezci reformizm hükümeti olduğu konusunda bu kadar uzun süre ısrar etmesinin nasıl mümkün olduğunu kavramak daha kolay olacak. Sol açısından ise olayda üç değil iki taraf vardı: rejim ve halk. Bu bir dereceye kadar doğruydu. Fakat 1979 Ekim'inden itibaren Salvador hükümetini oluşturan ve birbiri ardı sıra gelen çeşitli cuntaların karşı-devrimci kampanyayı en etkili şekilde gerçekleştirmek için aşırı sağın politik hırslarını frenlemek zorunda oldukları gerçeğini hesaba katmakta başarısızdı. Bu durum, kuşkusuz, rejimi daha az baskıcı hale getirmiyordu. Ne de oligarşiyle olan sayısız bağlarının zayıflamasına yol açtı. Buna rağmen hâkim blok içinde bir iktidar değişimine tekabül etti ve birçok ikincil çatışmaya yol açtı Ekim 1979'dan itibaren El Salvador, Nicos Poulantzas'

ın bir «müstesna rejim» («exceptional regime») olarak betimleyeceği bir rejimle yönetildi: sadece solun meydan okuması nedeniyle değil aynı zamanda sağın bu meydan okumayı sürekli değişen güçlerle karşılamak zorunda oluşundan ötürü yapısal olarak istikrarsız ve krize düşmüş bir rejim (1). Nihayet, soldaki, devlet ile ve onun silahlı aygıtları ile karşı karşıya bulunan halktır, şeklindeki yaygın görüş, nüfusun büyük çoğunluğunun rejime karşı çıkması ve bir bölümünün de bu muhalefete aktif olarak katılması halinde doğrudur. Ne var ki burada kullanılan «halk» terimi, bu muhalefetin sadece kitleleri (ezilen) kapsamadığı, aynı zamanda önemli burjuva ve küçük burjuva güçleri geniş bir cephe içinde bir araya getirdiği gerçeğini bulanıklaştırmaktadır. Bunun sonuçları, gördüğümüz gibi, ortak bir demokrasi programının ve zulme maruz olmanın ötesine geçer. Salvador devriminin çizgisini tayin edecek olan, son kertede, pek çok bakımdan karşı karşıya gelinen rejim kadar istikrarsız olan bu sınıf ittifakı içindeki çelişkilerin çözülümüdür.

Üç aşamanın ilki Ekim'den Aralık 1979'un sonuna kadar devam eden «ilk cunta» dönemidir. Bu on hafta içinde Romero'ya karşı yapılan darbeye önderlik eden subaylar ülkeyi, çoğunlukla *Foro Popular*'dan çekilip alınan burjuva ve küçük burjuva muhalefetinin temsilcileri ile birlikte yönettiler. Bu dönemde amaç, solu fiziksel bir yıkıma uğratmaktan çok, onu askerî yöntemlerle sınırlamak, liberal muhalefet partilerinin ihtiyaçlarını karşılayacak ve ekonomik krizi göğüsleyecek bir dizi reformu yukardan başlatmak suretiyle solun politik zeminini zayıflatmaktı. Ekonomik krizin önlenmesi, kitlelerin radikal solun liderliğini benimsemelerine yol açan en önemli sebepti. Bu bakımdan askeriye ile *Foro Popular* arasında bir amaç birliği vardı; her ikisi de

(1) Nicos Poulantzas, **Fascism and Dictatorship** (Londra 1974) s. 313-30.

hareketliliği yolundan saptırmaya çalıştı. Ne var ki, siviller bunun gerektirdiği baskının derecesine karşı direndiler. Silahlı kuvvetlerin, mutlak ve aşırı şiddet koşulları altında sadece sınırlı reformlar yapmaya hazırlandığını —aksi halde kitle hareketliliği kabul edilebilir sınırların ötesine geçecekti— anladıkları zaman istifa ettiler.

İkinci aşama, Ocak-Şubat 1980, solun *Coordinadora Revolucionaria de Masas* (CRM) —Kitlelerin Devrimci Koordinatörlüğü— içinde birleştirilmesine tanık oldu. Bu gelişme, cuntanın yıkılmasıyla birlikte, Birleşik Devletler'i çok daha aktif davranmaya itti. Birleşik Devletler, aşırı sağdan gelen meydan okumayı reddederek ve Hıristiyan Demokratları sivil kanat ve rejimin kabul edilebilir yüzü olarak cuntanın arkasına geçirerek ona destek olma yolunda adımlar attı. Birinci cuntanın öngördüğü reformlar öz olarak korundu ama biçim değiştirildi. Reformlar artık aşırı bir karşı-ayaklanma seferberliği ve solu yok etme çizgisi çerçevesinde tamamlanacaklardı. Bu, aşırı sağın itirazlarını azaltmadı ama cuntayı aşırıların talep ettikleri «topyekûn çözüm»e daha fazla yaklaştırdı. *Foro*'nun kalıntıları stratejilerinin başarısızlığa uğramasının bir sonucu olarak boşluk içinde kalırlarken, CRM, kısmî grevler, gösteriler ve işgaller gibi taktikler izleyerek apaçık görülen zayıflama sürecini durdurmaya çalıştı.

Üçüncü aşama Mart'ın başında ve tarım reformunun yürürlüğe konulması ile başlar. Bu gelişmenin kışkırttığı şiddetin düzeyi muhalefetin kesin olarak güçlendiğini ortaya koydu. Başpiskopos Romero'nun yönetiminde Kilise, çoğunlukla, PDC'ye karşı çıktı ve rejime karşı mücadele etmeye başladı. Mart'ın sonunda Romero'nun öldürülmesi bu kararı pekiştirdi ve PDC içinde bölünmeye yol açtı. Bir seçim yapmak —ya tarih sahnesinden çekilmek ya da sol ile ittifaka girmek— durumunda olduğunu anlayan *Foro*'nun geri kalan kesimi *Frente Democratico Salvadoreno* (FDS) —Demok-

ratik Salvador Cephesi— içinde yapılaştı ve sonra CRM'nin programatik platformu temelinde *Frente Democratico Revolucionario* (FDR) —Demokratik Devrimci Cephe—'yi oluşturarak CRM'ye katıldı. Nisan'da belli başlı bloklar pekiştirildi ve gerilla gruplarının birleştirilmesiyle birlikte askerî çatışmalar hem sıklık hem de etki bakımından arttı. Bundan böyle askerî sorun ağır basacaktı. İç savaş başlamıştı.

BİRİNCİ CUNTA: EKİM - ARALIK 1979

Romero'nun yerini alan rejimin yapısı hakkında ortaya çıkan belirsizlik, daha çok, askeriyenin hangi fraksiyonunun darbeye önderlik ettiğinin tam olarak anlaşılamamasından kaynaklamyordu. Ordu içindeki üç büyük grup yazın veya sonbaharın başlarında darbe yapmayı planlamıştı. Birinci grubun başını, «faşistler», Alvarenga ve Iraheta çekiyordu; fakat yapılan duyurunun onlara ait olmadığı açıktı. Reformist bir çevreden gelen daha genç birlik subaylarının oluşturdukları ikinci gruba askerî teçhizat deposu komutam Albay Adolfo Majano önderlik ediyordu. Bu grubun 1972'de patlak veren isyanlarla ilişkisi vardı. PCN'den çok askeriye kurumuna bağlıydı ve General Velasco'nun 1968 ve 1975 arasında Peru'da kurduğuna benzer bir rejim kurmayı amaçlıyordu. Bu yönde temel reformların yapılması ihtiyacını ve bir çeşit popülist politik projeyi benimsediler, fakat bunun oligarşi ile bir çatışma anlamına geleceğini bildikleri için projenin kapsamını, solu kendi oyunu ile yenilgiye uğratmayı amaçlayacak şekilde sınırlandırmaya çalıştılar. Bu durumda Majano grubu politik bakımdan UNO'ya yakındı; başlıca farklılık, çok doğal olarak askeriyenin rolüne ve merkezileştirilmiş otoritenin önemine daha fazla ağırlık vermesiydi. Darbeyi sahneleyen, San Salvador'daki San Carlos ve Zapote kışlalarında üslenen bu fraksiyondu. Romero'nun

çekilmesinden kısa süre sonra, *Consejo Permanente de las Fuerzas Armadas* (COPEFA) —Silahlı Kuvvetler Daimi Konseyi—'ı kurmak üzere bir araya geldiler.

Başlıca üçüncü fraksiyon Birleşik Devletler'in çıkarlarına sıkıca bağlıydı. Bu gruba, harp okulu komutanı Albay Jaime Abdul Gutièrrez ve Albay Josè Guillermo Garcia önderlik ediyordu. Her ikisi de Medrano ve devletin telekomünikasyon ajansı ANTEL ile doğrudan ve kârlı bir ilişki içindeydi. Garcia ANTEL'in başkanı, Gutièrrez ise müdürü idi. Grubun üçüncü bir üyesi, Albay Nicolàs Carranza ANTEL'in teknik müdürü olmuştu. Bu adamlar ANTEL sayesinde Birleşik Devletler çokuluslu şirketi ITT ve Amerikan Eiçiliği ile yakın ilişki kurmuşlardı. Bu nedenle rüşvetçilik ile suçlanıyorlardı. COPEFA Albay Majano ve Guerra y Guerra'yı cunta temsilciliğine aday gösterdikleri zaman Birleşik Devletler dengeyi sağlamak için adım attı. COPEFA'nın içinde yer alan bir subaya göre:

> «Birleşik Devletler Guerra y Guerra'nın adaylığına karşı çıktı ve bize onun yerine iki isim önerdi: Albay Josè Garcia ve Albay Jaime Abdul Gutièrrez. Amerikan desteğine ihtiyacımız vardı ve bunu kabul ettik. Gutièrrez cuntadaki ikinci asker şahıs oldu. Garcia Savunma Bakanlığı'na getirildi. Guerra y Guerra ise İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı gibi daha önemsiz bir görevi kabul etti.»(2)

Carranza Savunma Bakanı oldu.

Başlangıçtaki bu kurumsal alışveriş «jön türkler»in sürekli olarak bir kenarda tutulmaları sürecini başlattı. Bu süreç 1980'in sonuna ve Majano'nun sürülmesine kadar tamamlanmamış olsa da, sivillerin genel olarak sandıklarından daha hızlı ve daha vurgulu biçimde gelişti. Politik saflıkların, güçlü bir sivil desteğinden yoksunluğun, menfaat gruplarına veya çeşitli

---

(2) Carolyn Forchè, «The Road to R eaction in El Salvador», The Nation, El Salvador: The Roots of Intervention (Marion, Ohio 1981) s. 7-8.

derecelerden dostluklara sadakat, ayrıca 10 milyon dolarlık rüşvet iddialarının bir sonucu olarak Majano fraksiyonu, darbeden sonraki ilk aylarda etkin üst askerî organ olan COPEFA'nın kontrolunu kaybetti. COPEFA'nın yapılan baskıları durdurmak için neden harekete geçmediği sorulduğunda Majano'nun teğmenlerinden biri şu yanıtı verdi:

> «Albay Marenco şimdi iş başında. Kendisi 'Chele' Medrano' nun yeğenidir ve himayesinde bulunmuştur. Birkaç ay içinde COPEFA'yı yeniden örgütledi. %80'i değiştirilen üyelerin hepsi Garcia'ya sadıktır. Garcia bizden biri değil. Yapılan baskılar hakkında işittiğiniz her şey doğrudur ve bunlar Garcia grubundan kaynaklanır.»(3)

Yükselmekte olan Garcia fraksiyonu önceki bağıntılarını en az düzeye indirmeye özen gösterdi ve Majano ile destekçileri tarafmdan talep edilen *romerista* (Romero yanlısı) subayların büyük sayılar halinde istifa etmelerine razı oldu; fakat kendisini kısa süre içinde Romero'yu desteklemiş olan kilit askerî gruplardan biri, ANSESAL (*Agencia Nacional de Seguridad Salvadorena*) —Salvador Güvenliği Ulusal Temsilciliği— ile aynı safa çekti. Böylece ilk cuntanın devrilmesinden önce bile sertlik yanlıları toparlanmışlar ve silahlı kuvveter içinde güçlü bir blok oluşturmuşlardı. Majano' nun grubu hâlâ önemli birliklerin komutanlıklarını elde tutuyor ve rejimin içinde sesini duyuruyordu ama kontrolu sağlayamamıştı. Darbe içinde darbe olduğu söylenebilir. Yine de baskının devam etmesini ve artmasını bu temelde açıklamak yanlış olur; bütün askerî fraksiyonlar sıkı bir kontrol sağlama ve sola karşı güç kullanma konusunda anlaşmışlardı. Bir ay sürecek olağanüstü durumu, geceleri sokağa çıkma yasağını ve bütün kent merkezlerinin askerlerce işgalini, darbeden hemen sonraki günlerde ilan eden Majano fraksiyonu idi. Toplumsal güçler ve politik düşünceler kaçınılmaz

(3) Ibid., s. 9.

olarak askeri birliklere yansıyordu, ama sadece belirlenmiş sınırlar içinde.

Bu gelişmeler darbeden önceki telaşlı faaliyetler sırasında sorumluluk yüklenmeyen BD Dışişleri Bakanlığı'nı ancak memnun edebilirdi. Bu yorumu değiştirmek için çok az şey yapıldı. Darbeyi izleyen gün Hodding Carter, coşkuyla, yeni rejimin «ılımlı ve merkezci» olduğunu ilan etti; darbenin «barışçı çözüm yollarının bulunması»nı kolaylaştırdığını, bu nedenle de Dışişleri Bakanlığı'nı rahatlattığını kabul etti (4). San Salvador'daki Birleşik Devletler elçisine göre, «Ne olumlu ne de olumsuz yönde hareket ettik, sadece dinledik. Tarihte ilk kez hiçbir şey yapmadık» (5). Ne var ki, darbeden daha on gün önce Washington'da bir hükümet yetkilisi, bir insan hakları eylemcisine, «Önümüzdeki ik ihafta içinde El Salvador'da olumlu gelişmeler göreceksiniz,» demişti (6). *New York Times* ise isyancıların, darbeden iki hafta önce Romero'ya ayın 15'inde bavullarını toplaması uyarısında bulunulmasını sağlayacak şekilde müdahaleyi Washington'a haber vermiş olduklarını bildiriyordu. Ayrıca *Times, golpista*ların (darbecilerin) Universidad Centroamericana (UCA) —Orta Amerika Üniversitesi— üyelerini hükümetlerine alma planlarının Dışişleri Bakanlığı'ndaki coşkuyu azaltmamış olduğu yorumunda bulunuyordu (7).

Öyle görünüyor ki, gelişmeleri öğrenen Dışişleri Bakanlığı, durumun öyle lehine olduğunu gördü ki, müdahale etmeden oturup beklemekten başka yapacak şey kalmadı. Böyle olmuşsa gerçekten de, ilk ve son

(4) Guerra, s. 18.

(5) Alıntı, Tommy Sue Montgomery, «Politica Estadounidense y Proceso Revolucionario: El Caso de El Salvador» (Estudios Centroamericanos, XXXV, Mart - Nisan 1980) s. 243.

(6) Heather Foote, «United States Policy towards El Salvador: September 1979 to the Present» (teksir, Washington Temmuz 1980) s. 8.

(7) New York Times, 29 Ekim 1979.

kez bu şekilde davranmış oluyordu. Yine de, Dışişleri Bakanlığı Aralık sonuna kadar görece ihtiyatlı bir politika izledi; bu tarihte cuntanın sivil üyelerine artık güvenilemeyeceği açıkça anlaşıldı.

Majano'nun UCA'dan sağladığı danışmanların bazılarının politik bağıntıları yoktu, ama diğerleri, şimdi sahnenin merkezinde yer alan *Foro Popular* içindeki gruplara yakındılar. *Foro*'nun platform albaylar bildirgesindeki başlıca maddelerle çakışıyordu. Yine de kabinedeki görev yerlerinin kabulü birçok garantiye bağlandı: ORDEN'in UGB'nin ve diğer terörist grupların dağıtılması; «kaybolan»ların durumlarının araştırılması; genel af ve bütün politik mahkûmlara özgürlük, politik örgütlenme, dernek kurma ve grev hakkı; olağanüstü durumun kaldırılması; başlıca ekonomik reformların başlatılması ve bunu niçin, fiyat kontrolları ve ücret artışlarıyla başlayan ve bir tarım reformuna kadar uzayan önlemlerin alınması (8). Bunlar, kitle örgütlerinin kampanyaları temelinde ve UNO programının özüne uygun olan temel demokratik taleplerdi; bunları reddetmek darbenin ilan edilmiş politik mantığının inkârı olacaktı. 19 Ekim günü, aralarında Garcia'nın da bulunduğu albaylar bu talepleri resmen kabul ettiler. PDC Morales Erlich'i *Foro* adayı olarak önerdi, fakat Erlich, MNR lideri Guillermo Ungo'ya yenik düştü. Ungo UCA Rektörü Romàn Mayorga ile birlikte cuntada yer aldı. Üçüncü sivil üye Garcia fraksiyonunun açıktan müttefiki idi. Bu kişi Phelps Dodge şirketinin temsilcisi Conelca'nın yöneticisi Mario Antonio Andino idi ve ANTEL'e kablo sağlamak gibi kârlı bir sözleşmeye sahipti. Andino'nun De Sola'nın Miraflor grubu ile ilişkileri, özel girişimin temsilcisi olduğunu doğruluyordu.

Subayların, liberal teknokratların ve reformist politikacıların bu koalisyonu Ekim'in son haftası içinde

(8) Vallecillos ve Orellana, s. 194.

kurulan kabinede yer alan bakanların isimlerine de yansıdı. Cuntanın (Majano, Gutiérrez, Mayorga, Ungo ve Andino) öncülüğünde kurulan yeni hükümet beş asker, toprak sahibi burjuvazinin aperturista (açılma yanlısı) kesiminden dört üye, UCA'ya mensup altı kişi ve *Foro Popular* tarafından önerilen on üye ve ek olarak yine *Foro*'nun önerdiği, diğer gruplarca da kabul edilen beş kişiden oluşuyordu. PDC'ye cunta üyeliği verilmemesinin yarattığı eksiklik Dışişleri Bakanlığı Hector Dada'ya ve Başkanlık Bakanlığı Rubén Zamora'ya verilmek suretiyle telafi edildi. *Foro*'dan PDC beş, UDN beş ve MNR dört bakanlık görevine sahipti.

UDN'nin kabineye girmesi PCS'nin fiilen hükümete katılmasıydı. PCS hükümet içinde Çalışma Bakanlığı'na hâkim oldu. Rejimde «komünistler»in varlığı, oligarşi çevrelerini kötü biçimde etkilerken sol içinde de pek iyi karşılanmadı. Sonuç olarak PCS kararlılık gösterisinde bulunmadığı taktirde hiçbir anlam taşımayacak kararını bir ölçüde savunmak zorunda kaldı. Partinin kadın sözcüsü Liliana Jimenez'e göre darbe tamamen Washington'ın planlarına uygun olarak gerçekleştirilmiş değildi. Oligarşi bölünmüş durumdaydı ve şimdi yapılması gereken, oligarşinin sağ kanadından gelen tehditleri boşa çıkarmaktı. Parti hükümete katılarak, Lenin'in dediği gibi, askeriyenin bir kesimini tarafsızlaştırma gereğini yerine getiriyordu. PCS faşist tehdite karşı ilerici unsurları destekleyecekti ama bu «burjuvazi ile ittifak kurma» anlamına gelmiyordu (9). Darbeden bir hafta sonra Shafik Handal, darbenin Birleşik Devletler destekli olduğu iddialarını «basit ve tek yanlı» olarak mahkûm ediyordu. Öte yandan, Washington'ın bu işte parmağı olması gerektiği görüşünde «yeni bir şey yok»tu. Darbe «homojen bir akımın ifadesi

(9) **El Salvador: Alianzas Politicas y Proceso Revolucionario** (Meksika 1980) s. 26-30.

değildi ve 1944, 1960 ve 1972'de olduğu gibi askeriyenin ilerici kesimleri ile bir ittifak kurma imkânı vardı. Önemli olan faşistlere karşı demokratik bir ittifakın kurulmasıydı ve solun sorumluluğu böyle bir ittifakın desteklenmesini gerektiriyordu (10).

Sol bu tutumu tam ittifakla reddetti. Bunun tek sebebi PCS'nın «aşamacılık» ve «reformizm» ile eleştirilmesi değildi. Sol daha başından itibaren ordunun *Foro*'nun öne sürdüğü şartları yerine getirmek için hiç bir çaba göstermediğini anlamıştı. Olağanüstü durum devam etti ve Majano kişisel inisiyatif kullanarak birkaç politik mahkûmun serbest bırakılmasını sağladı. Oysa Garcia darbeden dokuz gün sonra içerde kimsenin kalmadığını ilan etmişti. Bu arada kendisi yaklaşık 300 *desaparecito* (kayıp) olduğunu dokunaklı bir tavırla kabul etti (11). Kaybolanlar için pek bir şey yapılmadı. Askeriye açısından, tutuklularm, Arjantin'de olduğu gibi öldürüldüklerini açıkça kabul etmek imkânsızdı. Mahkûmların durumlarının daha fazla tartışılmasının istenmemesi sadece hükümete henüz katılmış gruplar arasında büyük bir etki yaratmakla kalmamıştı. Fakat sol da, rejimden birkaç beklentisini silahlı kuvvetlerin kendisine karşı hızla harekete geçmesinin bir sonucu olarak kaybetmişti.

Başından beri cunta yönetimi şiddette bir yükselmeye yol açtı. 16 Ekim'de yüksek komuta kademesinin «herhangi bir beklenmedik durumu önleme» emrinin ardmdan, yerel komutanlıklar, birliklerine işçilerin işgal ettikleri bütün fabrikaları geri alma emrini verdiler. Bu hareket Blok'un kent sendika örgütü, *Comité Coordinador de Sindicatos Josè Guillermo Rivas* (CCS)'ı hedefliyordu. Bu örgüt birçok işgale önderlik etmişti. Darbeyi ne destekliyor ne de karşı çıkıyordu; sadece

(10) **Ibid., s. 64 vd.**

(11) **International Herald Tribune (bundan sonra IHT olarak geçecek), 25 Ekim 1979.**

daha iyi koşullar sağlamak için ondan yararlanmaya çalışıyordu. Askerî birlikler, Arco, Apex, Lido, Sherwin, Williams ve Duramas fabrikalarının işçilerine saldırdılar; on kişi öldü, pek çoğu tutuklandı. Üç fabrika ateşe verildi (12). Altı gün sonra FAPU'nun polis tarafından öldürülen iki militanı için düzenlediği cenaze yürüyüşü saldırıya uğradı. Örgütün altı üyesi daha öldürüldü ve «bastırma operasyonları» saatlerce devam etti. Ulusal Muhafız Teşkilâtı'nın yeni komutanı Albay Vides Casanova görgü tanıklarının kendisine bağlı kuvvetleri sorumlu tutan iddiaları reddetti ve olayın «cuntaya taraftar ve karşıt hasım gruplar arasında çatışmalar»dan başka bir şey olmadığını iddia etti. Muhafız Teşkilatı olaya karışmış olamazdı, çünkü «herşey onun (örgütün) disiplin, sadakat ve saygı felsefesine uygun biçimde cereyan ediyor»du (13). Ne var ki, bir hafta sonra *Liga*lar (*Ligas Populares 28 de Febrero* (LP-28) —28 Şubat Halk Birliği—) FAPU'nun ve kayıp analarının, politik mahkûmların serbest bırakılmaları, kaybolma olaylarının araştırılması gibi taleplerini desteklemek için bir yürüyüş düzenledikleri zaman yapılan katliamın kapsamı bu tür inkârlara izin veremeyecek kadar büyük oldu. Kameralar asker taşıyan kariyerlerin ve zırhlı araçların göstericilerin üzerine gittiklerini ve ateş açtıklarını saptadılar; 86 ölü ve 200'den fazla yaralı vardı. Amerikalı bir gazeteci açıklama yapılması için cuntaya başvurdu ve Majano ona olanların, göstericilerin «kamu otoritesine yönelik bir şiddet saldırısı»ndan ibaret olduğunu söyledi. Gazeteci, olay sırasında orada olduğunu ve göstericilerin silah kullanmadıklarını söylediği zaman uzun bir sessizlik oldu. Ungo'nun, «devlet de meşru savunma hakkına sahiptir,» sözleri sessizliği bozdu (14). Askerî birlikler

(12) Guerra, s. 17-18.
(13) Ibid., s. 30-1.
(14) Ibid., s. 52-7; IHT 31 Ekim 1979.

bu sözleri yalanlamak istercesine BPR ile ortak düzenlenen geleneksel öğrenci *bufonada* (gösteri)sine saldırdılar; 29 kişi öldü (15).

Bu dört katliam Ekim'in son iki günü içinde barışçı protestoların askrel harekâtlarla bastırılmasının en dikkat çekici örnekleriydi. Daha ufak çapta başka örnekler de vardı; bunlar artan bir sıklıkla devam etti. Ne var ki Ungo'nun *Foro*'nun bütün taleplerinin geçersiz sayılmasından ve sertlik yanlısı subaylara bağlanmaktan başka bir anlam taşımayan tavrı, en azından, 29 Ekim kurbanlarının *Liga*lar olması gerçeği tarafından açıklanabilir. *Foro*'ya katılan yegâne kitle örgütü olan *Liga*lar, katliama katılma, küçük burjuva oportünizmi ve kitle çıkarlarına ihanet gibi suçlamalarla örgütten ayrıldılar. *Liga*lar işçileri bu oportünistler örgütünün hiçbir faaliyetine katılmamaya, ne derlerse desinler bu demagoglarm sözlerine aldırmamaya çağırdılar (16). Bu dönüş LP-28'in politik kararsızlığı ile tutarsız değildi ama MNR lideri açısından çok çirkindi. Çünkü bu örgüt, *Liga*lar hâlâ *Foro*'nun bir parçasıyken, kendisiyle ilişkili bir gerilla grubunun yaptığı ayaklanma çağrısına katılmıştı.

Ayaklanmacı stratejisine bağlı kalan ERP darbeye silaha sarılma çağrısı ile karşılık veren yegâne grup olmuştu. Romero'nun çekilmesinden bir sonraki gün, ERP militanları, ordu ile uzun süreli çatışmalara girerek, Soyapango, Mejicanos, San Marcos ve Cuscatancingo gibi şehirlerin çeşitli bölgelerini işgal etmişlerdi. Ayaklanmayı genişletmekte başarısız kalındı ve bunun yerine geniş çaplı bir yıkım meydana geldi. 50 kişi öldü ve *erpista*lar (ERPçiler) hızla geri çekilmek zorunda kaldılar (17). Bu başarısızlığın politik dersleri önemliy-

(15) Guerra, s. 62-3.

(16) «Por què las Ligas Populares 28 de Febrero nos retimaros del Foro», Menjivar, Eslabon'da, s. 157-8.

(17) Le Monde (bundan sonra LeM olarak geçecek), 18 Ekim 1979; IHT, 18 Ekim 1979; Gdn, 22 Ekim 1979.

di ve *Liga*lar tamamen yüz geri etmedilerse de solun geri kalan kısmına daha yakın bir çizgiye doğru çekildiler. *Liga*lar cuntadan hâlâ «*romerismo sin Romero*» (Romerosuz romeroculuk) ve Birleşik Devletler destekli bir sağ kanat darbenin ürünü olarak söz ediyorlardı. El Salvador'un farklı sınıf yapısından ötürü devrimin Nikaragua'dakinden çok daha hızlı gelişeceğini düşünüyorlardı. Yine de, askerî faaliyetin geçici olarak durdurulduğunu kabul ettiler ve rejimi *Foro*'nun talepleri doğrultusunda zorlamak için BPR ve FAPU'nun kampanyalarını desteklemeye başladılar (18).

FAPU, *Foro*'ya girmemiş olsa da, en büyük yardımcısı FENASTRAS ile temsil edilmekteydi. Bu tutumun politik bağımsızlığını koruduğunu iddia ediyordu ama yine de bunu açıktan savunmak kolay değildi. 24 Ekim'de FENASTRAS *Foro*'dan ayrılarak *Liga*lara katıldı (19). Bu durum FAPU'yu Blok'un çizgisine biraz daha yaklaştırdı. Blok daha başından itibaren katılımı reddetmiş ve darbeden sonra «halkı katleden» bir hükümete katılmanın mümkün olmadığını açıklayarak tutumunu sertleştirmişti. BPR'nin önde gelen teorisyeni, Rafael Menjivar, darbeyi, hâkim blok içindeki ikinci büyük krizin ürünü olarak tanımladı. Birinci kriz 1927-1932'de yaşanmıştı. Birleşik Devletler'in tasarısı, bir yandan, halk hareketinin baskı altına alınmasını sağlamak ve PDC'nin seçim zaferi için yolu hazırlamak, öte yandan, sanayi sektörüne doğru bir sermaye ve güç akışını zorlamaktı (20). FAPU bu öngörülü analizi bir ölçüde paylaştı. FAPU, rejimi birçok farklı akımın birleşmesi olarak görüyordu: Gutièrrez'in başını çektiği açıktan emperyalizm yanlısı bir grup; tarafsızlaştırılmış, devre dışı bırakılmış ve «halkın arzularının kanla bastırılamayacağını anlamamış» genç subaylar; toprak

(18) **Alianzas**, s. 21-5.
(19) **Ibid.**, s. 46-7.
(20) **Ibid**, s. 17-18.

sahibi burjuvazinin başını De Solaların çektikleri *aperturista* kesimi; Mayorga ve UCA grubunun önderliğindeki «küçük burjuva reformistler»; ve FORO. Bu sonuncusu, «Hıristiyan Demokrasi'nin ihanet ve oportünizmine katılmamış olsaydı halkın politik güçlerinin ifadesi olabilirdi...» (21)

FAPU'nun, *Foro* nun dejenerasyonunu. PDC ile yapılan alışverişin, bu örgütün «emperyalizm ile ilişkiyi kabul etmesi»nin ve yumuşak bir *majanista* (Majano yanlısı) çizgisinin sonucu olarak yorumlaması, Blok içindeki ayrılıkların devam ettiğini ortaya koyuyordu. Her şeye rağmen, bu iki grup, rejimi, açıkladığı demokratik niyetleri ve ekonomik reformları yerine getirmeye zorlama şeklindeki acil taktik görevi paylaştılar. En azından Blok için bu taktiğin doğal sonucu şu olacaktı: cunta birçok asgari tavizde bulunabilecek, ama büyük bir açılma yapamayacağını hemen gösterecek ve böylece demokratik görüntüsünü ve *Foro* içindeki sendikaların desteği sayesinde yararlandığı, hâlâ geçerli olan kitle desteğini kaybedecekti.

Bu kampanya birbirini izleyen yürüyüşler ve işgaller biçimini aldı. Bunların en fazla göze çarpanı ve en önemlisi, BPR'nin 24 Ekim ve 6 Kasım arasında çalışma ve ekonomi bakanlıklarını işgali idi. Bu eylemlerde ikisi PCS'den birçok bakan ve devlet memuru, rejimden tavizler koparmak amacıyla, Blok militanları tarafından rehin alındılar. Taleplerin çoğu *Foro*'nun ileri sürdüklerinden farklı değildi. Taleplerin bir kısmı halkın ekonomik çıkarlarını korumak için tasarlanmıştı; diğerlerinin görüşülme şansı yoktu ama propaganda etkisi bakımından değerliydiler. Rehinlerin serbest bırakılmaları için öne sürülen koşullar arasında şunlar vardı: ücretlerin %100 oranında arttırılması; et fiyatlarında %40, sebzelerde %30 ve meyvada %40 indirim yapılması; akaryakıt fiyatlarında ortalama %45, giysi

(21) **Ibid., s. 50-2.**

fiyatlarında %50 indirim yapılması; nakliye fiyatlarının dondurulması; her türlü baskıya son verilmesi; bütün politik mahkûmlara özgürlük; ORDEN'in, Ulusal Muhafız Teşkilâtı'nın, Ulusal Polis ve Mali Polis'in dağıtılması; yabancı askerî danışmanların geri gönderilmesi (22). Bakanlık binalarının önünde karşı-gösteriler düzenlendiyse de *Foro* büyük bir politik saldırıda bulunamadı, çünkü Blok'un talepleri aslında kendi talepleriydi. İki hafta sonra cunta içindeki siviller, asker meslektaşlarını, ekonomik taleplerin çoğunu karşılamaya, Blok'un taleplerin yerine getirilmesi için verdiği otuz günlük süreyi kabul ederek iyi niyet gösterisinde bulunmaya ikna ettiler (23). İşgal kaldırıldı. Üç haftadır ilk kez çatışmada bir yatışma vardı, ama bu uzun sürmeyecekti

Bakanlıkların işgali doğrudan kitle hareketinin hükümet içinden sağlanamayan baskıyı gerçekleştirme yeteneğini ortaya koydu. Bu gelişme, bir kitle hareketi olarak *Foro*'ya ağır bir darbe vurdu, kitle örgütlerini canlandırdı ve rejimin içindeki reformist *politico* (politikacı)ların sağ ile olduğu kadar sol ile de manevra yapamadıklarını ortaya koydu. Ayrıca, katliamlar olurken uluslararası ilgi El Salvador'a çekildi (24). Bu arada La Paz'daki OAS toplantısında cuntanın temsilcileri insan haklarına artık tam bir saygı gösterildiğini iddia ediyorlardı.

Hükümetin içindeki gruplar durumlarını gözden geçirmek ve konumlarını savunmak zorunda kaldılar. Ungo aracılığı ile MNR sola karşı uyuşmaz tutumunu açıktan korudu. Sosyal demokrat lider, yapılan baskılar nedeniyle cuntayı terk edip etmeyeceği şeklindeki bir soruya dehşet verici bir politik mantıkla karşılık verdi:

---

(22) Guerra, s. 119-24.
(23) Ibid., s. 72, Gdn, 8 Kasım 1979.
(24) Guerra, s. 30-1.

«Baskı yapıldığını söyleyemem çünkü bu, politik cezalandırmalar, ideolojik cezalandırmalar ile yapılan seçici bir baskı değildir. Üstesinden gelinmesi mümkün olmayan objektif ve subjektif sebeplerin bir sonucu olarak meydana gelen zıtlaşmalardan söz edebilirim.»(25)

MNR yenilgisini maskelemeye çalışıyor idiyse, PDC de inisiyatifi ele geçirmeye çabalıyordu. Ekim ayı sonunda, sürgündeki lideri José Napoleón Duarte'nin dönüşünü kutladı. Duarte havaalanında kendisini karşılamaya gelen kalabalığa cuntanın vaatlerine inandığını söyledi ve sonra taraftarlarının önünde kent merkezine doğru yürüyüşe geçti. Yürüyüşçüler kayıp analarının öncülüğünde yapılan bir gösteri ile karşılaştılar. Bu karşılaşma uzun sokak savaşlarına yol açtı ve Birleşik Devletler basınının «karşılanan» adamı, giderek, Salvador'daki politik krizin potansiyel kurtarıcısı olarak betimlemesini sağladı (26). Duarte'nin dönüşünden sonra parti tarafından düzenlenen ilk basın toplantısında PDC, cuntaya verdiği desteğin başkanlık seçimleri için bir tarihin saptanması koşuluna bağlı olduğunu vurguladı; bizzat cunta demokrasiye dönüş için acil önlemler almalı ve ortamı hazırlamalıydı (27). *Foro* içindeki müttefikleri olsun olmasın PDC göreve talipti.

Hükümette yer alan gruplar içinde politik bakımdan en büyük zarara uğrayan PCS idi. 5 Kasım'da Handal'ın katıldığı bir televizyon programı bu durumu açığa çıkardı. Cuntanın vahşice katliamda bulunduğunu kabul ediyordu, ama bunun sorumlusunun hükümet görevlileri değil «hükümete sızmış faşistler» olduğunu iddia ediyordu. Daha sonra cuntaya karşı bir darbe hazırlığı içinde olan subayları açığa çıkarma amacıyla

(25) Centro Internacional de Informacion Latinoamericana (CIILA) ile röportaj, alıntı, **ibid.**, s. 141-2.
(26) IHT, 2 Kasım 1979; LAPR 2 Kasım 1979; Guerra, s. 40-1.
(27) Guerra, s. 79-80.

dava açtı (28). Darbe iddiası gerçek olsun olmasın, içerden yıkmak için sızmış olsalar bile faşistler ile iç içe bir hükümette görev almanın yarattığı anlamsız durumdan kurtulmak mümkün olmadı.

Merkez güçsüzdü. Yegâne kazanım Ulusal Muhafız Teşkilâtı'nın 60 üyesinin görevden alınmış ve sadece 20'sinin mahkemeye verilmiş olmasıydı. Diğer taleplerden sadece ücretlerin arttırılması ve fiyatlarm dondurulması yerine getirilmiş ;bu da BPR'nin harekete geçmesi sayesinde gerçekleştirilebilmişti. ORDEN ismen ortadan kaldırılmıştı ama Medrano'nun sadece ismini *Frente Democtatico Nacional* (FDN) —Demokratik Ulusal Cephe— şeklinde değiştirerek, örgütü, hareket halinde tuttuğu herkesin bildiği bir sırdı. Sadece baskı arttırılmakla kalınmamış, ölüm müfrezeleri de *Escuadron de la Muerte* adıyla ortaya çıkmıştı. Cuntanın ilk iki haftası içinde ölenlerin sayısı 1979 yılı içindeki toplam ölüm sayısını aşmıştı. Bu katliamın orta yerinde yapısal reformları yürürlüğe koyma girişimleri ya Adalet Bakanı Luis Nelson Segovia tarafmdan yasal yollardan tıkanmış ya da Ekonomi Bakanı Manuel Enrique Hinds tarafmdan geri çevrilmişti. Bu bakanların her ikisi de ANEP ile yakın bağlara sahipti (29). Birleşik Devletler'den bir askerî heyet silahlı kuvvetlere yapılacak yardımlardaki artışları görüşmek için ziyarette bulundu, ama ne Ungo'ya ne de Mayorga'ya anlaşma gerçekleştirilene kadar bu konuda bilgi verildi (30).

Aralık'ta durum dikkati çekecek ölçüde kötüleşti. Blok'un verdiği ateş-kes süresi doldu ve BPR ile LP-28 militanlarının Kasım anlaşmasınm uygulanması talebi ile birçok şeker haciendasını ve pamuk imalâthanesini işgal etmesi üzerine çatışma yeniden başladı; Ulusal Muhafız Teşkilâtı ile girişilen çatışmalarda 40 kişi öl-

(28) Ibid., s. 72; LAPR, 9 Kasım 1979.
(29) Forchè, s. 8.
(30) Foote, s. 12.

dü. Gerillalar hükümet binalarına ve radyo istasyonlarına saldırılara başladılar. Köyleri ve kentlerin dış semtlerini kısa süreli işgal altında tutmaya başladılar ve «on dört aile»nin iki üyesini, Frederico Aguilar Meardi ve Francisco Vives Ceballos'u öldürdüler. Cunta, FPL ve ERP tarafından ayrı ayrı kaçırılan Güney Afrika Büyükelçisi Archibald Dunn ve en güçlü oligarşi ailesinin oğlu Jaime Alberto Hill'i serbest bıraktırmak için yaptığı görüşmelerden sonuç alamadı. Sağ, bu gelişmelere, kısmî bir patronlar grevi ve sağ kanadın kadın gruplarını bir araya getiren «Barış Komitesi»nce düzenlenen bir yürüyüşle karşılık verdi. Kadınlar Albay Carranza ile görüştüler ve «haydutların cezalandırılması»nı istediler (31).

Ekim'den beri ilk kez kararlaştırılmış bir inisiyatif gösteren 27 bakan ve bazı yüksek hükümet görevlileri 30 Aralık günü COPEFA'ya bir ultimatom gönderdiler. Garcia'yı yapılan baskıların sorumlusu olmakla suçladılar ve görevinden alınmasını istediler. COPEFA' aracılığı ile artık silahlı kuvvetlerin komutasını da ele geçirmek durumunda olan cuntadan Andino'nun da görevinden alınmasını talep ediyorlardı (32). Bu koşullar bütünüyle yerine getirilmediği taktirde imzacılar istifa edeceklerdi. Ultimatom 1 Ocak 1980'de reddedildi. Sivillerin blöfüne meydan okunmuştu. Birkaç gün içinde Ungo ve Mayorga cuntadan istifa etti ve 37 bakan hükümetten ayrıldı. Bunlardan biri, genç UCA profesörü ve Eğitim Bakanı Salvador Samayoa televizyon kameralarının karşısmda aynı anda hem istifasını hem de FPL'ye kaydolduğunu ilan etti.

Ekim'den geri kalan. Savunma Bakanı Garcia ile birlikte, Gutièrrez ve Andino'dan oluşan bir cuntadan ibaretti. İki hafta içinde Andino soldan gelen tehditler karşısında ülkeden ayrılmak zorunda kaldı. «İlk cun-

(31) Forchè, s. 9.

(32) Tam metin Menjivar, **Eslabon'da yer alır**, s. 177-84.

ta»nın sona ermesi ile birlikte *majanista* (Majano yanlıları)ların bağımsız gibi görünen stratejileri de ortadan kayboldu; UNO ve *Foro Popular*'ı oluşturan grupların çoğu da aynı akıbete uğradı. Bunların içinde sadece PDC askeriye ile aynı kampta kaldı. Sola karşı bir «merkez blok» kurma girişimleri on haftalık bir süre içinde, kendi iç çelişkilerinin ağırlığı altında çökmüştü.

KUTUPLAŞMA VE BİRLEŞME

Yeni duruma en çabuk ve kararlı biçimde uyum sağlayan sol oldu. 10 Ocak'ta FPL ve RN, demokratik ve devrimci güçlerin işbirliği temelinde silahlı bir halk devrimi çağrısında bulunarak, «şerefli subaylar»ı savaşa katılmaya çağırarak ve birliğin muazzam önemini vurgulayarak, PCS ile ilk ortak bildirilerini yayınladılar. Bu doküman bütün grupların ayrı sloganlarını taşısa da birleşme sürecinin başladığı açıktı (33). Hükümet içinde kısa süre bulunmuş olmanın sağladığı deney ve yaşadığı politik kriz PCS'yi bir an önce silahlı mücadeleye katılmaya itmişti. Bundan böyle, kadrosunun yaklaşık %90'ını UNO döneminde oluşturmuş ve askerî kapasite bakımından gerilla gruplarının çok gerisinde kalmış olsa da, onların yanında, bir «politik-askerî örgüt» olarak saf tutacaktı (34). ERP, RN ile arasındaki sorunlar nedeniyle dokümanı imzalamadı, ama uzun süre kenarda kalamazdı. Baskı yapıldı ve ERP de sonunda Mart ayında cepheye katıldı.

Gerilla güçleri arasındaki bu anlaşmayı, birkaç gün sonra, *Liga*lar dahil kitle örgütleri arasında, Ulusal Üniversite'deki açık bir toplantı sırasında, *Coordinadora Revolucionaria de Masas* (CRM) —Kitlelerin Devrimci Koordinatörlüğü— içinde kurulan ittifakın

(33) Bk. ibid., s. 195-207.
(34) Menèndez, s. 154.

alenen duyurulması izledi. Çoğuna göre CRM'nin kurulmasında beş yıl geç kalınmıştı. Örgütün kurulması kitle hareketi üzerinde muazzam bir etki yarattı. 1932 ayaklanmasının 48. yıldönümü için 22 Ocak'ta yapılan gösteri bu gerçeği ortaya koyuyordu. Yürüyüşe 250.000 kişi katıldı. Bu, El Salvador'da açıktan gerçekleştirilen son kitle olayı idi. Katılımın anlamı çok büyüktü, çünkü gösteri ulaşım işçilerinin grevi sırasında ve düzmece bir basın kampanyasından birkaç gün sonra gerçekleştiriliyordu. Bu kampanya kapsamında, yeni kurulan ve başını Roberto D'Aubuissòn'un («Binbaşı Bob») çektiği *Frente Amplio Nacional* (FAN) —Geniş Ulusal Cephe— «komünist komplo» uyarısında bulunmuş ve «yurtseverler»i gösteriyi dağıtmaya çağırmıştı. D'Aubissòn'un da ilişki içinde bulunduğu UGB, askeriyenin «görev yapmak»tan kaçınması halinde, bu görevi kendisinin üstleneceğini duyurdu.

Yürüyüş sabahının erken saatlerinde *Blok*'un büroları bombalandı. FENASTRAS'ınkiler makinalı tüfeklerle tarandı ve üniversite binaları sivil kişilerin pek çok saldırısına uğradı. Sabahın onunda insanlar saatlerdir bekleşiyorlardı Günlerce önce gelen *campesino* (köylü)lar üniversite tarafından kent merkezine doğru yürüyüşe geçtiler. Tarım ilaçlama uçakları ve helikopterler yürüyüşçülerin başlarının üzerinden geçti ve haşarat ilacı serpti; fakat bu ne yürüyüş saflarını ne de göstericilerin moralini etkiledi. İçlerinden biri, «Zenginlere karşı tek vücut olmalıyız,» dedi. «Halk bizim bir avuç kişi olmadığımızı şimdi anlayacak,» veya, «Dağılmayacağız, bize karşı şiddet kullanamayacaklar,» gibi sözler işitiliyordu (35). Saat 13.00 civarında, FAPU'nun 40.000 taraftarı başkanlık sarayını geçip katedral meydanına kıvrıldıklarında beklenen olay patlak verdi. Çoğu hükümet bürosu olarak kullanılan çevre binalar-

(35) Francis Andrès Escobar, «En la linea de la Muerte» (Estudios Centroamericanos, XXXV, Ocak-Şubat 1980) s. 26.

dan aynı anda ateş açıldı. Yürüyüş kolu savunmasız değildi; FARN üyeleri ateşe ateşle karşılık verdiler. Fakat bunu çok disiplinsiz ve tehlikeli biçimde yaptılar. Kuşkusuz bu arada kendi yoldaşlarmdan bazılarının da ölümüne sebep oldular. 21 olan ölü sayısı diğer olaylardaki kadar yüksek değilse de, politik etkisi kalıcı oldu. Hükümete bakılırsa, çevreye askerî birlik sevk edilmemişti; ateş açılması, yürüyüşün kışkırttığı «yurttaşların öfkeye kapılması»nın bir sonucuydu. Bu yurttaşlar silahlı kuvvetlerin kullandıkları çap ve markada ağır silahlar kullanmışlardı ve onları yakalamak için hiçbir çaba gösterilmemişti (36). Açık olan şuydu ki, solun birleşmesi rejimin tutumunda bir değişiklik yaratmamıştı; kitle gösterileri askeriyeden veya onunla irtibat halinde bulunan paramiliter güçlerden gelen baskıyla karşılanacaktı. Elçiliklerin ve kamu binalarının işgali haftalarca sürdü, fakat bu eylemlerin iç politikadaki değeri çok fazla değildi. Yeni kitle yürüyüşleri olmadı. Meydan okumayla yüz yüze gelen sol, halkın desteğini ve seferberliğini kalıcı kılacak ve derinleştirecek alternatif araçlar bulmak durumundaydı.

Solun birliği için politik temel, CRM'ye katılan gruplar tarafından 23 Şubat'ta imzalanan «Devrimci Demokratik Hükümetin Programatik Platformu» içinde yer alıyordu. Dökümanda kullanılan terminolojinin gevşekliği soldaki partilerin konumları arasında bir uzlaşma sağlama çabasını yansıtıyordu; bunda öyle başarılı olundu ki, doküman daha sonra bütün muhalefetin programı olarak kabul edilecekti. En büyük tavizleri Blok verdi: kapitalizmin ve sosyalizmin sözü bile edilmedi ve «platform», demokratik, diktatörlük karşıtı, anti-emperyalist ve reformist motifler çevresinde oluşturuldu. *Foro*'nun Ekim talepleri içeriliyor, aynı zamanda, «mevcut devlet yetkilerinin sona erdirilmesi» için çağrıda bulunuluyor ve «yeni bir toplum» ve «top-

(36) Ibid., s. 31; Gdn, 24 Ocak 1980.

lumsal ilerleme»den söz ediliyordu. ANSESAL ve ORDEN'in, Ulusal Muhafız Teşkilâtı ve diğer polis güçlerinin dağıtılmasına yer verilirken, ordunun lağvedilmesi şart koşulmuyordu. Yeni ordu, gerilla güçlerinden ve mevcut orduya mensup, sağlıklı, yurtsever ve değerli «unsurlar»dan hareketle oluşturulacaktı. Bizzat hükümet, «işçi sınıfı, köylülük ve ilerici orta tabakalar tarafından oluşturulacak geniş bir politik ve toplumsal temel»e dayanacaktı. Bu unsurlar, «orta büyüklükte sanayiciler, tüccarlar, zanaatkârlar ve çiftçiler (küçük ve orta büyüklükte kahve ekicileri ve tarım veya hayvancılığın diğer alanlarındakiler)» arasında destek bulan bir programla birleştirileceklerdi. Bu güçlere, «dürüst meslek sahipleri, ilerici din adamları, MNR gibi demokratik partiler, Hıristiyan Demokrasi'nin ilerici kesimleri» ve dürüst subaylar eklenecekti. Hükümet, «büyük toprak ve sermaye sahiplerinin, politik, ekonomik ve toplumsal gücüne son» verecek; ama küçük ve orta büyüklükteki mülk sahipleri, toprak, bankalar, dış ticaret, elektrik ve petrol rafinerileri ile sınırlı tutulacak olan ulusallaştırmalardan yararlandırılacaklardı. Sadece «tekelci şirketler» ve «büyük toprak sahipleri»nin mülkleri müsadere edilecekti. Bu temel üzerinde etkin bir planlama gerçekleştirilecek, kapsamlı bir tarım reformu yapılacak, küçük ve orta boy işletmeler için kredi mekanizmaları oluşturulacak, iş imkânları yaratılacak, «adil ücret politikası» uygulanacak ve sosyal hizmetler geniş çapta, sağlık, konut ve okuma yazma seferberliğini kapsayacak şekilde genişletilecekti. Amaç, «ülkemizin Yankee emperyalizmine bağımlılığını... sonsuza dek tasfiye etmek» idi. «Yeni rejim bağlantısız bir tutumu benimseyecek, CONDECA'dan ve diğer askerî anlaşmalar ile örgütlerden çekilecek ve Nikaragua ile kardeşçe yakın ilişkiler kuracak» idi (37).

---

(37) Tam İngilizce çeviri için, «El Salvador -a Revolution Brews» (NACLA, XIV, no. 4, Temmuz-Ağustos 1980), s. 31-4.

Program FSLN etkisini de açığa vuruyor, bu örgütün Somoza karşıtı burjuvazi ile ittifakına «halk hükümeti» için bir örnek olarak yer veriliyordu. Kullanılan terim ne olursa olsun, bütün sol, bir sosyalist hükümetin önceliğini kabul ediyordu. Her şeye gücü yeten konumu nedeniyle, oligarşinin mülkünün istimlak edilmesi, ulusallaştırılmış mülkiyet ilişkilerine doğru, Nikaragua'da Temmuz 1979'da atılandan daha büyük bir adım atılmasını sağlayacaktı. Delegelerden ziyade temsilcilerden söz edilmiş olmasına rağmen sadece belediye yetkileri «yeni halk iktidarının organ(ları)» olarak tanımlandı Hükümetin yapısı için kesin bir tanımlamada bulunulmadı. Bu yapı, Sovyetler ve işçi konseyleri temelinde yorumlanabileceği gibi parlamenter demokrasi temelinde de yorumlanabilirdi. «Platform» ne sosyalist ne de burjuva demokrasisinin klasik bir manifestosu idi; bütün bunlardan çok populüst ve radikaldi. Bu açıdan bakılırsa yeni-sömürge ülkelerde savaş sonrası ulusal kurtuluş hareketlerinin geleneklerine bağlıydı. Başlıca hedefleri, kapitalizm değil emperyalizm, burjuva hükümeti değil diktatörlük, bir bütün olarak iş adamları değil oligarşi idi. Eksikliklerinde ve fazlalıklarında, özden ziyade biçim üzerinde yoğunlaşmasında, özellikle Salvador kapitalizminin geriliklerini yansıtır. Bu geriliklerin toplumsal ve politik sonuçları ile birlikte ortadan kaldırılması için bir program oluşturma iddiasındaki «Platform», bu amaçlarm ister kapitalizm ile ister başka şeyle gerçekleştirileceğini düşünsünler modernleşme ve demokrasi için savaşan herkesin paylaştığı bir manifesto idi. Bu konuda platformda hiçbir şey söylenmiyordu; bu nedenle de metin mevcut sisteme karşı ittifakın optimum bir temeliydi. İttifakın liderliği ise yanıtlanmamış bir soru olarak kaldı; programın maddelerini gerçekleştirme süreci içinde ortaya çıkacaktı.

Ayrıca, böyle bir ittifakın koşulları ne CRM'nin kurulduğu Ocak ortasında ne de platformun yayınlan-

dığı Şubat sonunda tam olarak vardı. Yılın sonuna kadar hükümetin içindeki gruplardan sadece PCS sola katılmıştı; PDC askeriye ile birlikte yöneten yegâne politik parti olma fırsatını ele geçirmişken, *foro*nun büyük kısmı bir boşluğun içindeydi. Bu karar, önceki aylarda pek az puan toplayabilen PDC içinde de bir çatışma kaynağı idi. Fakat Hıristiyan Demokrasi'nin temelde gerici olan yapısı bakımından esas sorun hükümete katılmak değil, bu katılmanın yerine getirilmesi gereken şartları idi «İlerici» unsurlar, özel girişim temsilcilerinin cuntadan alınması ve bankacılık sisteminin ulusal laştırılması (Duarte ve partinin sağ kanadı tarafından karşı çıkılan talepler), bu arada, kitle örgütleriyle dialog kurulması, çoğulcu bir hükümet, tarım reformu, cunta tarafından askeriyenin etkin kontrolu, şeker, pamuk ve balık ihracatının ulusallaştırılması ve köylülüğün sendikalaştırılması şartıyla rejime destek vererek günü kurtardılar (38). Görüldüğü gibi, bu gerekler, kâğıt üzerinde, Ekim'deki taleplerden çok farklı değildi; başlıca farklılık arada geçen ayların deneyimi idi. PDC —ya da en azından örgütün bu koşulları samimi olarak savunan kesimleri— CRM ona karşı savaşmak isterken, silahlı kuvvetleri demokratlaştırmanın mümkün olduğuna hâlâ inanıyordu. Subaylar öne sürülen şartları üç ay önce yaptıkları gibi kabul ettiler. Cuntada, Gutièrrez ve Majano'ya katılanlar, Antonio Morales Erlich. Hector Dada (Dışişleri Bakanlığı'ndan henüz istifa etmişti) ve bir bağımsız, bazılarının dediği gibi anası tarafından bile tanınmayan, hekim Dr. Ramòn Avalos idi (39).

PCN'nin hükümete katılması aşırı sağın muhalefetini canladırdı. Bu kısmen şu gerçekten ötürüydü ki Hıristiyan Demokrasi her ne kadar anti-komünist ola-

---

(38) Anonim, «El Salvador en la Hora de la Decision» (tekrir, Meksika 1980) s. 20.

(39) Forchè, s. 10.

biliyor idiyse de, hem Birleşik Devletler'in hem de askeriyenin bazı kesimlerinin desteğini sağlayabileceği bir tarım reformuna niyetli görünüyordu. Kısaca, PDC en tehlikeli rakipti. Ne var ki, aşırıların rönesansı, aynı zamanda *Foro*'nun zayıflamasından ve CRM'nin yükselmesinden sonra rejimin son derece zayıf düşmesinden dolayı idi. Bu durumda ANEP, PDC'nin yaptığı «manevralar»ı ve taşıdığı «hırslar»ı mahkûm etti. PDC rejimin eylemlerinin bütün sorumluluğunu taşıyordu, çünkü Hıristiyan Demokratlar özel girişimin her türlü temsilini veto etmişlerdi (40). ANEP bütün devlet ortaklıklarından ve acentalıklarmdan çekildi, devletin yeni kahve ihracat acentalığı INCAFE'yi boykot etmeye başladı ve mali sektörün ulusallaştırılmasına karşı gürültülü bir kampanya açtı ve Majano'nun katı tutumuna rağmen bu önlemin ertelenmesini sağlamayı başardı (41). Washington'ın bu tür reformlara açık destek verdiğine bakılırsa, eski müttefikinin sadakatsizlik göstermesine öfkelenen ANEP'in «kendi kaderini tayin hakkı»na sahip olduğunu ilan etmesi ve güçlü bir milliyetçi tutum alması şaşırtıcı olmuyordu.

Neo-faşist sertlik yanlılarının politik meydan okumasına D'Aubuisson ve Medrano önderlik etti. D'Aubuisson emekliye ayrılmış olsa da, ikinci başkan olduğu ANSESAL aracılığı ile subaylarla ilişki halindeydi. Kuşkusuz Medrano da ORDEN/FDN aracılığı ile önemli bir etkiye sahipti Her ikisi de tehdit edildiklerini hissettiler ve 1980'in ilk aylarında açıktan bir kampanya başlattılar. D'Aubuisson ve FAN sol ile işbirliği sağlamaya çalıştıkları gerekçesiyle Morales Erlich ve Dada'nın hükümetten alınmasını talep ettiler. Medrano, yasama meclisi için seçimlerin yapılmasını, ardından «yı-

(40) ANEP, «Posicion del Sector Productivo Salvadoreno ante el Nuevo Esquema de Gobierno,» Menjivar, Eslabon'da, s. 219-22.

(41) LAPR, 25 Ocak 1980; ibid., 7 Mart 1980.

kıcılığın kararlı biçimde bastırılması»nı istemek suretiyle biraz farklı bir çizgi izledi. «Mücrim yıkıcı gerillalar» anayasal garantilerin sağladığı haklardan feragat etmişlerdi: insan hakları «ülkeyi yıkmaya uğraşan insanlar» açısından konu dışıydı. Rejim «bütün rüşvetçi ve partizanları» görevlerinden almalıydı. » .en önemlisi bu kişilerin silahlı kuvvetlere mensup dostlarının olması, onlarla fikir alışverişinde bulunmalarıdır.» (42) Bir hafta sonra Medrano, yasaları uygulaması ve solu ezmesi için askeriyeye çağrıda bulundu. Günlerce önce, güleryüzlü D'Aubuisson televizyonda, «Özgürlüğün kalesi (Birleşik Devletler) zamanı gelince bizi yüceltecek ve büyük anavatan Orta Amerika'yı bu komünist belâsından kurtaracak,» demiştî (43). Bu sözlere rağmen Washington darbeyi önlemek için hızla müdahale etti.

Darbe kıl payı önlenmişti ama sorun devam edecekti. Nisan'da D'Aubuisson yanında önde giden Salvadorlu bir işadamı, Alfredo Mena Burgos, olduğu halde Washington'da göründü. Bu ikisi, Amerikan Güvenlik Konseyi ve Amerikan Birliği gibi sağ kanat örgütlerin yardımı ile senatörler ve kongre üyeleri arasında cuntaya karşı lobi faaliyetinde bulundular. Bu durum Dışişleri Bakanlığı'nda gözle görülebilen bir hoşnutsuzluğa neden oldu, ama yönetim kendi korsan tarzına uymayan bu tip (diplomatik) faaliyetleri sürdüren D'Aubuisson ülkesine dönünce, herhangi bir eylemde bulunma sıkıntısından kurtuldu. D'Aubuisson San Salvador'a döner dönmez Morales Erlich'i sol ile iliski kurmakla (oğlu FPL üyesi olduğu için bu biraz doğruydu.) Majano'yu ise Meksika Komünist Partisi üyesi olmakla suçladı. Modern teknolojinin bütün nimetlerinden yararlanarak ülkenin çeşitli yerlerindeki askerî kışlalara görüşlerini içeren video kasetleri gönderdi. Iraheta'nın

---

(42) «Consideraciones del General Josè Alberto Medrano», La Prensa Gràfica, 20 Şubat 1980.

(43) LAPR, 22 Şubat 1980.

ve Usalatân, Gotera ve Sonsonate'de üstlenmiş bir grup sertlik yanlısının yardımı ile, D'Aubuissòn, Nisan sonunda yeni bir darbe sahnelemeye çalıştı. Bu girişim, Majano ve Duarte'nin belli başlı askerî birliklerde hızlı bir tur atmaları ile önlendi; birkaç gün sonra D'Aubussiòn çantasmda ayaklanma planlarıyla suç üstü yakalandı ve tutuklandı. *Majanista*lar (Majano yanlıları) onun hemen vurulmasını veya ömür boyu hapse atılmasını istediler ve PDC, cezalandırılmadığı taktirde hükümetten ayrılacağı tehditinde bulundu. Fakat bu aşamada sağ rejimin içinde iyice pekiştirilmiş durumdaydı. Ülkenin on dört askerî garnizonundan sekizi D'Aubuissòn'un serbest bırakılmasını istedi. Üst sınıflara mensup aileler Birleşik Devletler Büyükelçisi'nin evinin önünde toplanarak kahramanın serbest bırakılmasını istiyor. «Beyaz Kızıldır,» «Yaşasın Reagan» ve «Yaşasın Jesse Helms» diye bağırışıyorlardı. Bu arada Garcia altı aydır kimse için uygulamadığı 72 saat göz altmda tutma süresini onun için uyguladı. D'Aubuissòn serbest bırakıldı, Majano'ya yönelik bütün suçlamalarını tekrarladığı bir basın toplantısı düzenledi ve gürültülü biçimde geçici sürgün olarak Guatemala'ya savuştu.

D'Aubuissòn'un sürgüne gittiği Mayıs 1980'de aşırı sağın askerî meydan okuması geniş çapta nötralize edilmiş bulunuyordu. Fakat Ocak ve Şubat'ta askeriye-PDC ittifakı ciddi bir tehdit ile karşılaştı. Washington hemen harekete geçerek kararlı biçimde müdahale etmeseydi ittifak bozulabilirdi. El Salvador, Afganistan ve İran'ın yanı sıra Dışişleri Bakanlığı için önceliğe sahipti. Dışişleri Bakan Yardımcısı olarak Vaky'nin yerini alan William Bowdler bir kez daha San Salvador'a uçtu ve bir «kriz»in değil sadece bir «geçiş dönemi»nin söz konusu olduğunu belirtti (44). Bowdler'ın ziyaretindeki amaç yeni cuntayı güçlendirmek ve Birleşik

(44) Ibid., 2 Ocak 1980.

Devletler Stratejisi açısından çok önemli olan «merkez»i sağlamlaştırmaktı Büyükelçi olarak Lozano'nun yerini almış bulunan Frank Devine, Orta Amerika'da diplomatik görev yerlerini uzun süre işgal eden ağırbaşlı ve uyurgezer soğuk savaş muhariplerinin geleneğini sürdürdü ve bu görevin yerine getirilmesine aynı ölçüde önem vermediğini kanıtladı. Bowdler'ın taktiği, PDC ile ve Başpiskopos Romero gibi simalarla reformları konuşmak ve hem ANEP hem de askeriye ile yaptığı toplantılarda kamu düzeninin önemini vurgulamaktı. 23 Ocak'ta Bowdler ve Devine, destek sağlamak amacıyla Romero ile bir araya geldiler. Bu desteğin kendileri açısından önemli olduğunu kavramışlardı. Başpiskopos'un birinci cuntanın devrilmesinden sonra «meşru şiddet saati yaklaşıyor» dediğine bakılırsa, ortak bir zemin bulunamamasında şaşılacak bir şey yoktu (45).

Bowdler: Zorunlu değişikliklerin yapılması için görüşmelere devam ederiz, ancak gelecek için.

Romero : Değişikliği halk istiyor.

Devine : Halkın içindeki gruplar değişiklik değil, iktidarı istiyorlar.

Romero : Halk hızlı değişiklik istiyor. Değişiklik ne kadar hızlı olursa şiddet de o kadar azalır.

Devine: El Salvador'daki sorunlar uluslararası komünizm tarafından istismar ediliyor (46).

Konuşma yapmak için bir ANEP toplantısına giderken Bowdler, komünist sızmanın farkında olduğunu ve bunun çok aktif olduğunu bir demeç biçiminde ifade etti. Yine en iyisi mevcut rejimdi. Bununla birlikte, «Hıristiyan Demokratlar'ı merkeze doğru yöneltmeli ve şu anda daha az demagojik davranmalarını sağlamalıyız,» diyordu (47).

Bu yaklaşım yetersizdi. Şubat sonunda D'Aubuis-

(45) Ibid., 11 Ocak 1980.

(46) Montgomery, s. 246.

(47) Ibid.

son televizyona çıktı ve PDC'den Savcı General Mario Zamora'yı, FPL'ye mensup olduğunu söyleyerek «ele verdi.» bir hafta sonra Zamora «kimliği bilinmeyen silahlı kişiler» tarafından öldürüldü, darbe söylentileri hızla yayıldı ve Birleşik Devletler yaklaşımını sertleştirmek zorunda kaldı. Devine'in yerini alan James Cheek, askerî bir darbenin yardıma ambargo konulmasına yol açacağı uyarısında bulundu. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Tom Reston aynı görüşü tekrarladı: «Yanlış anlama olmamalı; bizim işbirliği yapma isteğimiz reformlara bağlı bir hükümete istinat etmektedir.» (48) Ertesi günü Washington darbe ihtimaline karşı sert bir uyarıda daha bulundu ve yardımın bir tarım reformunun yapılması şartına bağlı olduğunu doğruladı. Ağır bir mide rahatsızlığı nedeniyle tıbbî bakım için Houston'da bulunan Albay Gutièrrez hasta yatağından kalktı ve mesai arkadaşlarını disipline sokmak için ülkesine koştu (49). Ansızın patlak veren krizin üstesinden gelindi; ama sağın bundan böyle kontrol altında tutulması gerektiği de açığa çıkmıştı. Bu amaçla Washington Robert White'ı yeni büyükelçi olarak atadı. White, Asunciòn'da büyükelçi olarak, Paraguay'ın 25 yıl iktidarda kalan diktatörü Alfredo Stroessner ile uğraştıktan sonra inatçı Latin Amerikalı sağcılarla başa çıkma konusunda deney kazanmış meslekten bir diplomattı. Aynı zamanda bir liberal ve Carter'ın insan hakları politikasının sıkı bir savunucusu idi. Ocak'tan Mart ortasına kadar geçen süre içinde, 193'ü atanmasından sonraki on beş gün içinde olmak üzere 685 kişinin öldürülmüş olması White'ın düşünülmesindeki aciliyeti belirledi Birleşik Devletler bu kargaşalığın orta yerinde bir «istikrar sağlayıcı faktör» olarak davranacak idiyse, yetenekli bir propagandist ve becerikli bir yönetici gerekiyordu.

---

(48) IHT, 25 Şubat 1980.

(49) Ibid., 26 Şubat 1980; Gdn, 26 Şubat 1980.

White, mevcut cuntayı görmezlikten gelen ve insan hakları ihlallerinin Romero döneminde gerçekleştirildiğini savunan Dışişleri Bakanlığı politikasını enerjik biçimde uygulayarak ve hem soldan hem de özellikle bu aşamada sağdan tehdit edilen cuntanın iyi niyetini vurgulayarak ihtiyaca uygun hareket etti. Yeni büyükelçi, 28 Mart'ta El Salvador - Amerikan Ticaret Odası'nda yaptığı bir konuşmada, ölüm müfrezelerinin iş adamları tarafından desteklendiğini açıklayarak büyük bir şamataya yol açtı. Bir toprak sahibi şöyle diyordu: «Bir dahaki sefere ABD takım elbise giyenleri öldürmek için gemilerini göndersin.» Diğeri protesto ediyordu: «Artık komünistlerden çok Yankeelerden korkuyoruz. ABD'nin hür teşebbüsü savunacağını sanıyorduk.» (50). Bu düş kırıklığı tamamen temelsiz değildi, ama pratikte Washington'ın oligarşinin aşırılıklarına karşı açtığı kampanya sağcı terör müfrezelerinin yapabileceğinden daha büyük bir yıkım ve daha çok ölümle sonuçlanacak bir karşı-ayaklanma seferberliğinin tamamlanması biçiminde düşünülen bir tarım reformunun rejim tarafmdan gerçekleştirilmesine verilen destekle kıyaslandığmda çok küçük bir mesele olarak kalıyordu.

YÜRÜRLÜĞE KONULAN «REFORM»

6 Mart 1980'de Temel Tarım Reformu Yasası, Madde 153, yürürlüğe konuldu. Reformun bir «huzur ortamı» içinde yapılmasını temin için ertesi günü olağanüstü durum ilan edildi. Reformun yürürlüğe konulmasıyla birlikte El Salvador'daki kriz yeni bir niteliğe büründü ve ülke iç savaşa girdi. Burada bir ironi vardı, çünkü Washington böyle bir savaşı önlemenin son çaresi olarak reformu dayatmıştı. Ne var ki, Bowdler'ın

(50) LAPR, 18 Nisan 1980.

da belirttiği gibi, bundan daha büyük bir endişe, solun bu savaşı kazanması ihtimaliydi:

> «Şuna inanıyoruz ki, eğer hükümet anlamlı bir reformlar programı aracılığı ile ,kitlelerin, El Salvador'daki ağır ekonomik ve toplumsal sorunlara Radikal Marksist çözümlere doğru çekilmelerine kesin olarak son verme yönünde hareket etmezse, sonuç, neredeyse kesin bir biçimde, radikal solun sonunda zafer kazanacağı kanlı bir iç savaş olacaktır.» (51)

Dışişleri Bakanlığı'ndan John Bushnell, Kongre'de, 500 hektardan büyük bütün mülklerin askerî bir varlık olmaksızın istimlâk edilemeyeceğini ve bu nedenle Birleşik Devletler'in reformun bütünleyici bir parçası olarak askeriyenin yardımlarını rica ettiğini söyledi.

> «Reformun önündeki başlıca engel...hem soldan hem de sağdan aşırıların hükümeti bölme, başarılı olmasına izin verilmesi halinde kendi proramına çekeceği güçlü v eılımlı bir koalisyonun pekişmesini önleme niyetinde olmalarıdır. Yaygın yanlış anlamanın aksine, güvenlik için yardım önerilerimizin El Salvador'da reform için verdiğimiz destekle bağıntısız olmadığı gibi bununla çelişmediğini de vurgulamak istiyorum. Salvador ordusu yeni mülk sahiplernii korumadığı ve onların güvenliğini sağlamadığı taktirde, toprak dağıtımı mümkün olamaz...»(52)

Ekim'den bu yana Silâhlı Kuvvetler'in sağladığı bu «koruma ve güvenlik» için sağlanan Birleşik Devletler desteği 500.000 dolarlık bir askerî yardımı bulmuş ve altı kişilik bir Hareketli Eğitim Timi (MTT)'nin görevlendirilmesiyle eğitim olanakları sağlanmıştı. Ayrıca 36 danışmanın acilen istihdam edilmesi düşünülüyordu. Fakat en önemlisi, Birleşik Devletler yönetiminin Sal-

---

(51) Kongre Tutanakları, No. 99, Bölüm II, Washington D.C., 17 Haziran 1980, aktaran: Philip Wheaton, **Agrarian Reform in El Salvador: A Program of Rural Pacification** (Washington 1980) s. 17.

(52) Alıntı, ibid., s. 11-12.

vador yönetimine 5.7 milyon dolarlık askerî kredi verme kararını almış olmasıydı. Bu karar 1 Nisan günü kabul edildi. Altı ay içinde Birleşik Devletler'in El Salvador'a askerî yardımı. 1950 ve 1969 yılları arasında, Askerî Yardım Programı adı altında dağıtılan toplamı aşmıştı (53). Washington'ın kendini bu şekilde ortaya koyması ya tam bir geriye çekiliş veya muazzam bir tırmandırma anlamına geliyordu; yarım önlem yoktu.

PDC reform konusunda, çoğunlukla, Birleşik Devletler'deki patronlarından daha az istekli değildi. Duarte'ye göre:

> «İktidarı oligarşiden alıp halka verecek bir tarım reformunun yapılacağı gün için yirmi yıldır savaşmaktayız. Şimdi bu demokratik ve anti-oligarşik reformun başlangıcını tamamlamış bulunuyoruz» (54).

Aslında PDC'yi bu şekilde konuşmaya zorlayan, yasanın birkaç somut yönünden biri, kitle iletişim araçlarından sunulma biçimiydi. Bu biçim radyo istasyonlarına emir olarak verilmişti ve partinin kendisi için belirlediği imaja çok iyi uyuyordu.

> «Reform, basit, ciddî, rahat ve en ufak bir korkuya dahi yol açmayacak şekilde, profesyonel bir hava içinde takdim edilesi halinde kendi programına çekeceği güçlü ve ilmlı bir koa- yerine, geleneksel Meksika şarkıları, tropikal bolerolar ve klasik müzik yayınlanacaktır... En önemlisi, sunucular, her türlü pederşahilikten, «hükümet baba» veya «baba tarım bakanlığı» gibi terimlerden kaçınacaklardır.»(55)
> Salvador Mart 1980) s. 3, alıntı, ibid., s. 13.

Slogan «Herkes için Reform» idi. Fakat basının herhangi bir ön soruşturma» veya ayrıntılı kamuoyu yoklaması, «reform için ayrıntılı eylem ya da tarifına

(53) Cynthia Arson, «Background Information», s. 5-7.

(54) Alıntı, Wheaton, s. 12.

(55) «Reforma Agraria: Astrategia de Radio» (gizli muhtıra, San Salvador Mart 1980) s. 3, Alıntı, ibid., s. 13.

planı» yapması yasaklandı (56). Bunun sebebi sadece askeriyenin tutumu değil, aynı zamanda, programın olağandışı bir hızla yürütülmesiydi. 3 Mart'ta kamuoyuna tek söz edilmedi; 4 Mart'ta, rafa kaldırılmış durumdaki Tarım Transformasyon Enstitüsü (ISTA) birden canlandırıldı ve iki gün sonra yasa kabul edildi.

500 hektardan büyük toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesi ve bunların işçilerce kullanılan kolektiflere dönüştürülmesi, tahmin edieceği gibi, toprağın kaıcı olarak yeniden dağıtılması biçimini almadı. *Campesino*ların şenlik yapmasına yol açmadığı gibi, mülk sahiplerinin tepkisini de çekmedi. Ortaya çıkan sonuç mülkiyet haklarının kâğıt üzerinde transfer edilmesinden ibaretti. Kırsal kesime muazzam sayılarda asker sevkedildi. Bu durum köylülerin paniğe kapılmalarına yol açtı. Pek çok örneğin ortaya koyduğu gibi, korkuya kapıldıkları için yeni mülklerine sahip çıkamadılar. Haksız da değildiler. Bir ISTA teknisyeni reformun nasıl yapıldığını şöyle anlatıyordu:

> «Askerler geldiler ve işçilere, bu topraklar artık sizin, dediler. Kendi liderlerini seçebilirler ve işbirliği yapabilirlerdi. Köylüler kulaklarına inanamıyorlardı. Yine de gecenin geç saatlerinde seçim yaptılar. Ertesi sabah askerler tekrar geldiler. Seçilmiş liderleri tek tek vurduklarını gözümle gördüm.» (57)

Tek örnek bu değildi. Şiddeti protesto ederek 26 Mart'ta istifa eden Tarım Bakanı Yardımcısı Jorge Alberto Villacorta, ayrılmadan önce cuntaya gönderdiği notta daha da fazlasına tanıklık ediyordu:

> «Reformun ilk günlerinde yeni **campesino** örgütlerinin beş direktörü ve iki başkanı katledildi. Bu baskı uygulamasının artarak devam ettiği konusunda bana bilgi verildi. Yakın zamanlarda, tarım reformunun uygulandığı haciendaların birinde, yanlarında yüzü maskeli bir adam bulunan güvenlik kuv-

(56) Ibid.
(57) NACLA, «A Revolution Brews», s. 17.

vetlerine mensup üniformalı görevliler işçileri bir araya topladılar. Maskeli adam askerlerin başında bulunan kişiye emirler veriyordu. Campesinolar birlikte çalıştıkları arkadaşlarının gözleri önünde vurularak öldürüldüler...»(58)

Reformun bu şekilde, köylü militanların tasfiyesi için kullanılması Kilisenin anında tuttuğu ölüm kayıtları ile belgelendi. Şubat'ta 234, Mart'ta 487 kişi öldürülmüştü. Sayı yükselmeye devam ediyordu: Haziran' da 1000'e ulaştı. Pek çok kişi, hızla çoğalan sürgün nüfusuna katılmak üzere evini terk etti. Rejim böyle bir gelişme için hazırlıklı değildi. Öte yandan, reformun görülmemiş derecede şiddet içeren yapısı 700 ISTA tarımcısının greve gitmesine yol açtı. Fakat bunların yokluğu, yasanın uygulanmasında uzmanlık ve yönetime pek az ihtiyaç olduğunu kanıtlayarak, pek bir şey fark ettirmedi.

Reformun kentlerdeki ve ulusal politik hayat üzerindeki etkisi de aynı ölçüde şiddetli oldu. Hemen ardından, Hector Dada'nın baskıya son verilmemesi ve kitle örgütleri ile görüşmeye yanaşılmaması gerekçesi ile istifası geldi. Dada'nın yerini Duarte aldı. Bu onun ülkeye döndüğünden beri aldığı ilk resmî görevdi ve PDC sağının rejim içindeki konumunu güçlendirdi. Daha sonraki haftalar boyunca çok sayıda küçük görevli istifa etti. Bu sırada hükümet içindeki sivillerin sayısı değişmedi. 10 Mart'ta PDC kendi safları içinde, burjuva muhalefetin geri kalan kısmını da kapsayan bir politik krizle karşılaştı. Dada ile Rubèn Zamora'nın başı çektiği bir kesim, liderliği, diktatörlükle uzlaşmakla, baskıya razı olmakla, partinin ilkelerini ve kitle temelini hiçe saymakla suçladı. PDC eskiden 100.000 kişi toplarken artık 1000 kişi bile toplayamıyordu (59). Muhalifler istifa ettiler ve partinin aktif üyelerinin 1/4'ünü de beraberlerinde götürdüler.

---

(58) Alıntı, Wheaton, s. 13-14.

(59) El Salvador en la Hora de la Decision, s. 22.

Cuntanın saldırısına CRM'nin verdiği karşılık, «halk için prova» olarak, 17 Mart'ta 24 saatlik bir genel grev çağrısı oldu. Bu eylem, örgütün, işçi sınıfının birleşik liderliğini sağlama konusunda geçirdiği ilk sınavdı. Hareket bütün başkenti kapladı ve ülkenin %80'inin desteğini sağladı. *Coordinadora* işçilerin bağlılığına sahip olduğunu kanıtladı; ama hâlâ onları gereğince koruyabilecek yeteneğe sahip değildi. İş bırakma günü San Salvador'da 54 kişi öldürüldü. Kentteki askerî operasyonların çapı bir ayaklanma varmışçasına büyüktü. Cuntanın tıbbî «bağımsız»ı Dr. Avalos, «Eylemciler herhangi bir savaştaki gibi ya yenmek ya da ölmek istiyor olmalılar,» diyerek uyarıda bulundu (60).

İki büyük kamp arasında kalan yegâne kurum Kilise idi. Bununla birlikte, Mart'ın ortasında bu tutum artık akla uygun değildi ve sol grupların eylemlerini zaman zaman sert biçimde eleştirmiş olan Romero rejime yönelik tavrını sertleştirdi. 17 Şubat'ta Başpiskopos Carter'a hitap eden ve geniş çapta dağıtılan bir mektup yazdı. Yeni askerî önlemler paketini lanetliyor ve ülkeye müdahale edilmemesini ısrarla belirtiyordu. Yakın zamanda gönderilen ekipmanın halkı baskı altına almak için ve «yapısal bakımdan veya politika pratiği bakımından ciddî ulusal sorunlarımızı çözme konusunda hiçbir yeteneği kanıtlanmış» olmayan bir hükümetin insan haklarını ihlâli için kullanıldığını gösteren pek çok bulgu vardı (61). Vance'ın dindar bir hava ile yazılmış yanıtı bir tutum değişikliğinin düşünülmediğini ortaya koydu. Beş gün sonra Romero vaaz verdi ve rejimin «her türlü halk desteğinden yoksun» olduğunu ve «ancak birkaç yabancı gücün desteği ile ayakta durabildiği»ni öne sürdü; PDC'nin hükümet içinde yer alması hükümetin baskıcı niteliğini gizlemek içindi (62). 24 Mart'ta Romero her zaman olduğu gibi pis-

(60) Gdn, 20 Mart 1980.
(61) Tam metin için, Pierce, s. 230-1.
(62) LAPR, 22 Şubat 1980.

koposluğun radyo istasyonu tarafından bütün ulusa naklen yayınlanan Pazar vaazını verdi ve ulusun durumu ile hükümetin niteliği hakkında yapılan genel yorumlardan tamamen koptu. «Asker, vicdanı ile uyuşmuyorsa verilen öldürme emrini yerine getirmek zorunda değildir,» derken yaptığı şey, hem temel (Hıristiyan) öğretinin örtbas edilmiş (ilkesinin) ikrarı hem de şiddetli bir politik meydan okumaydı. Başpiskopos ayaklanmayı kutsuyordu. Bir gün sonra cemaati kutsarken kalbine isabet eden tek bir kurşunla öldürüldü.

Bu cinayet sıradan bir eylem değildi. Bütün dünyanın ilgisini El Salvador'a topladı. Gerçi rejim, göze çarpan ve kitlesel olarak saygı gören muhalifini azletmekten başka bir alternatife sahip değildi ama, lanetlediği rahibi bu şekilde halletmesi de tam bir beceriksizlik idi. Genel olarak, bu işi bizzat yönetimin veya askeriyenin bir kesiminin komplosu ile bir ölüm müfrezesinin yaptığı kabul edildi. Kilise ise, bunun, bir halk ayaklanmasını kışkırtmak ve solun imhasını sağlamak için yapılmış bir aşırı-sağ manevrası olduğunu iddia etti. Duarte'ye göre cinayet, «iki aşırı ucun biri tarafından işlenmiş olabilir»di. «Bir şiddet ortamı yaratmak her ikisinin de menfaatinedir,» diyordu (63). Bu konuda sola çamur atmak aptallık olacaktı, çünkü gerçek tam tersiydi. Ayrıca, Hıristiyan Demokrasi cunta içindeki müttefikleri aracılığı ile Ulusal Kilise liderinin öldürülmesini düzenleyenler ile ilişki halindeydi. Bir yıl sonra, artık gözden düşmüş olan Robert White, D'Aubuisson'un Nisan darbesinin planları içinde rahibin öldürülmesinin de yer aldığını açıkladı. 22 kalibrelik bir silahla ve tek kurşunla adam öldürebilecek kişi parayla tutulmuş Kübalı bir «fedai» olabilirdi. Salvadorlu teröristler kurbanlarını makinalı ile taramayı tercih

---

(63) Alıntı, **Revolt in El Salvador** (New York 1980), s. 21.

ediyorlardı (64). Cunta tarafından olayı soruşturmak için atanan hâkim birkaç gün sonra ölüm tehditleri almaya başladığında ülkeyi terk etti ve katilleri yakalamak için pek az şey yapıldı. Washington'ın tepkisi FBI'ın yardımlarını sağlamak oldu. Olayı rejime verdiği destekle karıştırması için bir neden yoktu. Cinayetten birkaç gün sonra, diplomat unvanını taşıyan William Bowdler, Birleşik Devletler'in cuntaya 55 milyon dolarlık ekonomik ve askerî yardım sağlamakta olduğunu bildirdi.

Cinayetten dört gün sonra askerler Romero'nun cenaze törenine saldırdıklarında, katafalkın önünde toplanan ve kendilerini güçlükle, cenazenin alelacele gömüldüğü katedralin içine atmaya çalışan 80.000 kişiden 40'mı öldürdüklerinde rejim, uluslararası alanda, geri kalan prestijini de kaybetti. Bu aşırı katliam uluslararası alanda tepki uyandırmak için bilinçli olarak tasarlanmış gibiydi. Ama asıl neden Romero için yapılan törenden iki gün önce CRM'nin 8 günlük genel grev ilân etmiş olmasıydı. On beş gün önceki grevde olduğu gibi, bu işi bırakma eylemi de bir hafta boyunca felce uğrayan başkentte özellikle destek gördü. Gerilla faaliyeti daha da arttı. Fakat *Coordinadora* acele bir ayaklanmaya gidilmeyeceğini duyurdu; vakit henüz gelmemişti.

Rejimin diktatör yapısını gizlemesinin son derece güç olduğu kanıtlanmış olsa da, Birleşik Devletler, bunun, aşırılardan gelen tehditlerin ve askeriyenin profesyonel bakımdan yetersizliğinin bir sonucu olduğunu iddia etmeye devam etti. Ayrıca bu eksiklikler hızla giderilebilir, tarım reformu hükümetin sakatlanan oligarşiye bağlılığını doğrulayabilirdi. Oysa gerçek oldukça farklıydı.

Daha önce de gördüğümüz gibi, yasanın askerî niteliği solun başlıca hedef olduğunu gösteriyordu ve bu olgu, reformun önde giden danışmanlarmdan biri, Roy

(64) LAPR, 17 Nisan 1980.

Prosterman, tarafından da teşhis edilmişti. Washington'da üniversite profesörü olan Prosterman 1960'larda Vietnam'da «Çiftçiye Toprak» programının uygulanmasına katılmıştı ve şimdi de San Salvador Sheraton Oteli'nin en üst katına yerleşmiş bir AIFLD (Amerikan Hür Emeği Geliştirme Enstitüsü) takımının başında bulunuyordu. Şöyle düşünüyordu: «Reformlar burada (El Salvador'da) başarıya ulaşırsa silahlı solun saldırısı 1980'in sonunda etkin biçimde tasfiye edilmiş olacak.» (65). Böyle bir tasfiye askeriyenin solu fizik olarak yok etmesi şeklinde düşünülemezdi. Bu iş aynı zamanda solun *campesinado* arasında sağladığı desteği kaybetmesi ile başarılmalıydı. *Campesinado*nun radikalizmi toprak sahipliği ile azaltılacaktı. Birleşik Devletler'den bir görevlinin belirttiği gibi: «Küçük çiftçiden daha tutucu biri yoktur. Tavşanlar gibi kapitalist üreteceğiz.» (66). Birleşik Devletler açısmdan meselenin bu yanı çok önemliydi. AFL-CIO konfederasyonu, programı, «Latin Amerika tarihinin en kapsamlı reformu» olarak selamlıyor; bu arada *New York Times* «ülkenin en iyi çiftlik toprağının %60'ı»nın istimlâk edileceğini doğruluyordu (67). Bunlar çok muhteşem beklentilerdi.

AIFLD'nin tasarladığı şekliyle reform üç aşamaya ayrılıyordu. Birincisi, 153 nolu yasa, 500 hektardan büyük bütün toprakların istimlâk edilmesi idi; bu aşama 6 Mart'ta tamamlandı. İkincisi, 150 ve 500 hektar arasındaki bütün birimleri etkileyecekti. Toplam kahve üretiminin %60'ı bu büyüklükteki çiftliklerden sağlandığı için, İkinci Aşama reformun can damarıydı ve oligarşinin iktidarı için gerçek bir tehlike oluşturuyordu. Alınan toprakların tazmini %25 nakit, %75 hükümet bonosu ile sağlanacaktı. Bu paralar ancak sanayi yatırımlarında kullanılabilecekti Bu sermayeyi

(65) Alıntı, Wheaton, s. 18.
(66) Ibid., s. 16.
(67) New York Times, 7 Mart 1980.

imalat sektörüne yöneltme stratejisi tasarının kilit yanıydı ve ona «modernleştirici» bir kimlik kazandırıyordu. Fakat toprak sahiplerinin çoğu için pek de cazip değildi, çünkü tazminatta, vergiye temel olan miktarlar esas alınıyordu. Bunlar ise istimlâk edilen toprağın piyasa fiyatından doğal olarak daha düşüktü. 28 Nisan'da ilan edilen üçüncü aşama Yasa 207 veya «Çiftçiyi Topraklandırma» programı idi. Bu uygulama toprağın piyasa fiyatım bir kez karşılayacak kadar kirayı arttıran bütün kiracılara üzerinde çalıştıkları toprağın mülkiyet hakkını sağlıyordu. İlk iki aşama toprak sahibi burjuvazinin mülkünün istimlâki ve kooperatiflerin yönetimine verilmesi olacaktı. Bu son aşama ise kiracıların mülk sahipliği garantisi ile geçimlik topraklara yönelmelerini durdurmak için tasarlandı (68). Böylece, kırsal nüfusun, topraksız emekçilerden, daha çok *colono*lardan (kiracı çiftçilerden), ortakçılardan ve sürekli istihdam edilen işçilerden oluşan %65'i reformdan hiçbir şey kazanmadı.

İlk gün Birinci Aşama 30 mülke el konulmasıyla yürürlüğe girdi. Bu aşama resmen 238 mülkü kapsıyordu Bunların içinde, toprağın %60'ı ekilmemiş veya sığır otlağı olarak ayrılmıştır. Birinci aşamadan etkilenin toprağın, kahve üretiminin sadece %9'unu kapsadığı hesap ediliyordu (69). «İhtiyat hakkı» olarak bilinen uygulama uyarınca, mülk sahipleri, toprak üzerinde geliştirici uygulamalarda bulunmaları halinde 150 hektar artı %20'yi geri isteme hakkına sahip oluyorlardı. Bu haktan tam olarak yararlanılması halinde, Birinci Aşama ülkenin ekilebilir topraklarının sadece %10'unu kapsamaktaydı. Uygulamada bu sayıya bile ulaşılamadı, çünkü reformun ilk iki ayından sonra ani bir

(68) Reform hakkında en iyi araştırma: Laurence R. Simon ve James C. Stephens, **El Salvador: Land Reform 1980-81** (Boston 1981).

(69) **Ibid., s. 22; Wheaton, s. 15.**

duraklama oldu. 14 Mayıs'ta Gutièrrez Birinci Aşama uyarınca yapılmakta olan bütün istimlâklara derhal son verilmesini emretti ve İkinci Aşama'yı da süresiz olarak erteledi. Yasanın potansiyel olarak kapsadığı toprağın %50'den fazlası dokunulmamış durumdaydı ve —en önemlisi— bu topraklar El Salvador'un kahve plantasyonlarını, oligarşinin iktidar temelinin büyük kısmını kapsıyordu. Direniş çok güçlü olmuş ve sermaye kaçışı biçimini almıştı. Bu daha çok sanayi kesimine aktarılacak sermaye idi ve Nisan'da 11.000 iş kaybına, ülkenin toplam tarım makinalarının %40'ının Guatemala'ya ihracına ve büyük baş hayvanların %30'unun kesilmesine yol açtı (70). Bundan başka, toprak sahiplerinden gelen baskı, askeriyeyi bir «Devir Komitesi» kurmaya yöneltti. Bu komite, yasaya aykırı olmasına rağmen, bazı mülklerin eski sahiplerine devredilmesine karar verdi. 200 mülkün istimlâk edildiği ve 45'inin yüksek rütbeli subaylar ile mülk sahipleri arasındaki «tatlı ilişkiler» sayesinde geri verildiği hesaplanmıştır (71). 1981'de atılana kadar ISTA yönetici yardımcısı olan Leonel Gòmez'e göre, bu süreç bazı subayların muazzam menfaat sağladıkları aşırı bir rüşvetçilik dönemi idi (72). Yeni kooperatiflerde denetimi elde tutan *colono*lar değil, sürekli istihdam edilen görevliler —kalfalar ve makinistler— idi. Yeni kooperatifleri ziyaret eden USAID görevlileri, çoğunun, bu görevliler ve ISTA teknisyenleri tarafından yönetildiğini gördüler. Ordu ve Ulusal Muhafız Teşkilâtı ne fizik olarak ne de karar alma sürecinde asla eksik olmadı.

Birinci Aşama'nın tıkanması ve İkinci Aşama'nın süresiz ertelenmesi reformun ideolojik merkezini oluşturan Yasa 207'yi geçersiz kıldı. Ne var ki, bireysel sa-

(70) Simon ve Stephens, s. 27-31.

(71) Wheaton, s. 15.

(72) Inter-American İşleri Kongre Alt Komitesi'ne rapor, 11 Mart 1981.

hiplik ilkeleri aslında çok kötü bir biçimde uygulandı. İlk planda. «Çiftçiye Toprak» programı gerekli hazırlıklar yapılmadan, ISTA'yı bile şaşırtacak şekilde damdan düşercesine başlatıldı. Nisan sonunda yürürlüğe konulması, büyük olasılıkla, reformun devamını önlemek için düşünülmüş olmalıydı. Fakat Prosterdam'ın Vietnam için tasarısını taklit etme çabası, Salvador'da uygulanan tarım yöntemlerinin hiçe sayılması üzerine boşa çıktı. Üçüncü Aşama, kiracılara mülk hakkı sağlama çabası içinde, neredeyse sadece büyüklüğü iki hektarın altındaki toprak parçalarına uygulandı, çünkü bunlar kiralanan toprakların %80'ini kapsıyordu. Bu küçük toprak parçaları ülkenin geçimlik besin maddelerinin %50'sini sağlıyor ve gerilla faaliyetinin başlıca merkezleri olan, Chalatenango, Morazàn, Cabanas ve Cuscatlàn gibi kuzey kesimlerinde yoğunlaşmış bulunuyordu. Ne var ki, tek tek bu toprak parçaları bir ailenin geçimini sağlayamaz. Aileler, toprağın düşük kaliteli olması nedeniyle rotasyon yapmak ve erozyonu önlemek için de toprağı nadasa bırakmak durumundadırlar. Aileler bir arada çalışırlar ve toprakların pek azı iki yıldan fazla bir süre peş peşe ekilebilir. Bu durumda program, kiralanan toprakta zorunlu olarak hareketli olan bir piyasayı dondurma ve köylüleri 30 yıllık bir süre için —bu zaman diliminin sonunda toprağın verimliliği tüketilmiş olacaktı— tek tek birimlere kilitleme etkisini taşıyacaktı. Ayrıca, bizzat pek çok mülk sahibinin, *minifundista*lar (en küçük işletme sahipleri) ve kiracılar, sömürüden çok işbirliğine yakın bir süreç içinde aile ve arkadaşlar arasında toprak kiralayan küçük köylüler olduğu gerçeğinin hesaba katılmasında başarısız kalındı (73). Üçüncü Aşama'nın başlamasından bir yıl sonra, 150.000 kişi planlanmış olmasma rağmen sadece 1000 adet geçici tapunun dağıtılmış olması şaşırtıcı değildir. Tarım reformu, Salvador *campo*sun-

(73) Simon ve Stephens, s. 55-7.

daki iktidar yapısında önemli değişiklikler sağlamaksızın, toprak sahiplerinin olduğu kadar *campesino*ların da alışılmamış direnişi ile karşılanmıştı; cuntanın reformist iyi niyetini gösteren maddeler politik olarak gerekli ama tamamen sahte idi.

Kırsal kesimde başlatılan karşı-ayaklanma seferberliği ve CRM'nin Mart'ta yaptığı grev çağrısının tam destek sağlaması birinci cuntadan ayrılmak zorunda kalan merkezci partileri etkiledi. Artık *rapprochement* (yakınlaşma) için bahane bulmaya veya süre belirlemeye yer yoktu. 4 Nisan'da MNR, Dada ve Zamora'nın PDC'den ayrılmalarından sonra oluşturdukları Sosyal Hıristiyan Halk Hareketi (MPSC) ve on bağlantısız sendika federasyonu ve meslek kuruluşu ile hükümetin dışındaki *Foro*'nun politikasını izlemek üzere *Frente Democratico Salvadoreno* (FDS) (Demokratik Salvadorlular Cephesi)'yu kurmak için birleşti. FDS'nin askerî gücü yoktu ve hızla tam bir iç savaşa doğru gelişen koşullar altında CRM ile birleşmediği taktirde bağımsız bir varlık olarak ancak geçici bir süre yaşayabilirdi. CRM'nin programı «devrimci» olarak yorumlanabileceği gibi «demokratik» bir program olarak da okunmaya müsaitti. Aslında, FDS'nin kurulması da özellikle böyle bir yönelişe hazırlıktı; 18 Nisan'da San Salvador'da yapılan 100.000 kişilik bir yürüyüş CRM ile FDS'nin *Frente Democratico Revolucionario* (FDR) —Demokratik Devrimci Cephe—yu kurmak için yaptıkları ittifakı belirliyordu.

FDR, CRM'nin programı üzerinde anlaşma sağlanarak kuruldu. Programın bir ilerici güçler» bloğu sağladığı düşünülmüştü. *Frente*'ye «on dört aile»nin bir üyesi ve Molina ile Ekim cuntasında yer alan sabık Tarım Bakanı Enrique Alvarez Córdoba tarafından başkanlık edilmesi gerçeği, rejimin, politik merkezi yıktığını ve onu «yıkıcı sol» ile ittifaka ittiğini apaçık bir biçimde ortaya koyuyordu. Ne var ki, bunun sol üzerindeki etkisi pek fazla değildi; sol zaten Dada ve Zamora gibi,

daha iki ay önce Salvador Cayetano'nun «Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı ile yakın işbirliği içinde» diyerek betimlediği adamlarla birlikte savaşıyordu (74). Ocak'ta FAPU, Mayorga ve Ungo'yu «oligarşinin örümcek ağına dolanmış küçük burjuva reformistleri» olmakla suçlamıştı (75). Bu kişiler şimdi FDR içinde merkezî bir yol oynuyor ve örgütün uluslararası kampanyasına öncülük ediyorlardı; FDR'nin Orta Amerika dışındaki «temsilcileri »idiler. Zamora'nın *Newsweek*'e dediği gibi bir «demokratik toplum» ve bir «karma ekonomi» istiyorlardı; bu ekonomide dış yatırımların da bir rolü olacaktı. Bir süre sonra Zamora şu şekilde fikir yürütmeye başlayacaktı: «askerî bir zafer (isyancıların) Birleşik Devletleri tamamen düşman edecek . bu koşullar altında çoğulculuktan başka şans var mı?» (76). Bu tutum ile BPR'ninki arasında önemli bir politik mesafe vardı. Cuntanın yenilgiye uğratılmasının amaçlanıp amaçlanmadığı bile kuşkuya açıktı. FDS grupları, örgütü, müzakere edilmiş bir çözümden sonra büyük tavizler vermeye zorlama konusunda daha gayretli görünüyorlardı; fakat kitle örgütleriyle anlaşmadan ve onların solun önderlik ettiği silâhlı güçlerine güvenmeden bunu ne açıklayabilirler ne de gerçekleştirebilirlerdi. Politik ayrılıklar, bundan böyle Salvador Devrimi'nin gelişimine hâkim olacak askerî düşüncelere tabi durumdaydı.

---

(74) Röportaj, **Development of the People's Struggle** içinde, s. 30.

(75) **Pueblo**, Ocak 1980, s. 29-30.

(76) **Newsweek**, 9 Mart 1981, s. 22; **ibid.**, 15 Şubat 1982, s. 21.

10

İç Savaş

«Birleşik Devletler, en şiddetli eleştirilere yol açabilecek önlemleri almak gerekse bile, yeni bir Nikaragua'ya asla izin veremez.»

Zbigniew Brzezinski, Haziran 1980

«Bütün savaş cephelerinde ve enine boyuna bütün ulusal bölge içinde bütün halkı, mümkün olan her türlü savaş aracını kullanarak, tek bir kişi gibi ayağa kalkmaya çağırıyoruz.»

FMLN, Genel Emir Sayı 1,10 Ocak 1981

«(Mesele) sadece El Salvador değil. Yaptığımız şey, gerillalara ve teröristlere karşı yardım isteyen bir hükümete yardım sağlamaya devam etmektir... (bu gerillalar ve teröristler) sadece El Salvador'u değil bütün Orta ve Güney Amerika'yı hedefliyorlar. Eminim, sonunda, Kuzey Amerika(yı da hedefleyecekler).»

Ronald Reagan, 6 Mart 1981

El Salvador'un Nisan 1980'de resmen bir iç savaş durumuna girdiğini söyleyebilirsek de, bu savaşın «patlak verdiği»ni söyleyebileceğimiz kesin bir tarih yoktur. Bu bir düzenli birlikler savaşı değil bir gerilla savaşı olduğu için, çatışma şiddetinde yüksek bir değişkenlikle, kontrol altında tutulan hatlara göre ancak tanım-

lanabilir. Yaygın bir yıpratma savaşında ve iki yılı aşkın bir süre içinde (1980-Ocak 1982) 30 000'den fazla kişi hayatını kaybetti. Bu süre içinde, gerillaların El Salvador'un Tet'i (*) olarak görülebilecek Ocak 1981 «genel saldırı»sı gibi kritik karşılaşmalar meydana geldi. Sonuç olarak, bu savaş, FSLN'nin kilit merkezlere saldırarak buraları elde tutmaya çalıştığı ama gerektiğinde kurtarılmış bölgeler oluşturma amacıyla buralardan geri çekildiği Nikaragua'dakinden farklıydı. Bu farklılık daha çok Nikaragua iç savaşının görece kısa oluşundan ötürüydü. 1979 baharının sonunda ulusal çapta sadece bir yıl süren askerî eylemlerden sonra FSLN, birliklerini topyekûn karşılaşmalara sokabilecek ve ayaklanmacı bir stratejiyi kaldırabilecek konuma gelmişti. Ayrıca Nikaragua'daki çatışma önce kırsal yerleşme merkezlerinde sonra Managua'da kent kitlelerinin ayaklanmaları biçimini almıştı. El Salvador'da böyle olmadı.

Savaşın yaygın bir yapı kazanmasının başlıca sebebi cuntanın parçalı askerî aygıtlarını gerilla saldırılarını savuşturabilecek ve Nikaragua devriminin daha sonraki aşamalarını karakterize eden kitlesel saldırıyı önleyerek halkı baskı altında ve bir terör durumunda tutabilecek kapsamda bir araya getirebilme kapasitesi idi. Bu ancak Birleşik Devletler'in birkaç haftadan fazla süren kararlı desteği sayesinde sağlanabildi. Oysa Somoza son anda bu destekten mahrum bırakılmıştı. Önce Carter, sonra aynı çizgiyi daha kavgacı biçimde izleyen Reagan, cepheyi tutmak için El Salvador'a, para, ekipman ve adam akıttılar. Hiç bir aşamada bu soyut bir operasyon olmadı. Yapılan yardım, Soğuk Savaş'a dönüşün ve Sovyetler Birliği ile gittikçe şiddet-

(*) Tet: Vietnam takviminde yılın ilk günü. 31 Ocak 1968 günü Saygon'daki Amerikan elçiliğine saldırı ile başlayan genel ayak'anma. Tet saldırısı Amerika'nın Vietnam'a askeri müdahalesinin ve savaşın başlangıcı olarak kabul edilir (ÇN).

lenen karşılaşmanın bir fonksiyonudur. El Salvador'daki iç çatışmanın «Sovyet yayılmacılığına karşı mücadele» şeklinde uluslararasılaştırılması bu çatışmaya yeni bir nitelik kazandırdı, Orta ve Latin Amerika'nın geri kalan kısmında şiddetli etkiler yarattı. Küba'nın savunulması, Nikaragua'daki kazanımların korunması ve sağlamlaştırılması, Guatemala'da yakın zamanda birleştirilen gerilla hareketinin yaygınlaştırılması tek bir hareketin parçaları haline getirildi. Bu hareketin geleceği El Salvador'da kitlesel bir zaferin kazanılmasına hayati ölçülerde bağlıydı. 1981'in başında El Salvador'daki çatışma bölgenin politik kontrolu açısından öylesine kritik hale gelmişti ki, Washington, kaba biçimde «müdahaleci» olmayan ama kesin bir yenilgi karşısında asker gönderme imkânını elde tutan bir tutum almayı tasarladı. Kesin yenilgi veya asker gönderme Amerikan kamuoyu ve dünya çapındaki güçler dengesi bakımından kabul edilebilir seçenekler değildi.

AYAKLANMA HAZIRLIĞI

Mücadelenin bölgesel bağlantıları Salvador askeriyesini de etkiledi. CONDECA içindeki ortakları gibi, Salvador askeriyesi de, Somoza'nın başlıca zayıflıklarından birini, Nikaragua'ya komşu iki ülkeden Honduras'ın gönülsüz tarafsızlığında ve Kosta Rika'nın açıktan düşmanlığında teşhis etmişti. Bu tecrit durumu, Ulusal Muhafız Teşkilâtı'nın «sıcak takip» operasyonlarını sınırladı ve komşu ülkelerin ordularından destek sağlanmasını önlediği gibi FSLN'ye de son derece önemli bir artçı sağladı. Salvador yüksek komutanlığı Guatemala askeriyesinin desteğinden emin olabiliyorken, 1969 savaşından sonra El Salvador'la resmî ilişkileri olmayan Honduras'la büyük sorunlar yaşıyordu. Ayrıca, ateş-kes koşulları uyarınca kısmen OAS barış gücü birliklerinin kontrolu altında tutulan ortak sınır üzerin-

de tam bir kontrola da sahip değildi. Sınırdaki tartışmalı bölgenin *bolsone* (para değişimi)sini de gözleyen bu gücün tarafsızlığı, gerillaların, özellikle de Chalatenango'da güçlü olan FPL ve Morazán'da yoğunlaşan ERP'nin (ikisi de Honduras'la sınırdaş) hareket alanını genişletiyor ve bir tehdit yaratıyordu.

Bu sorun hemen ele alındı. 9 Mayıs 1980'de üst rütbeli Salvadorlu subaylar Honduraslı ve Guatemalalı subaylar ile Honduras'taki Nueva Ocotepeque'te bir araya geldiler. «Demir Kıskaç» olarak bilinen ve gerillalara karşı ortak bir kanat operasyonunu mümkün kılan bir planı kabul ettiler (1). Birkaç gün içinde, Salvador hava kuvvetlerinden bazı kurmay subaylar bir Guatemala uçağının ulusal hava sınırları içinde düşmesi sonucu öldüklerinde ve gerillalar, ölen subayların Salvador silâhlı kuvvetleri üniformaları içinde olduklarını, üzerlerinde kimlik bulunmadığını ama ceplerinde yabancı paralar olduğunu açıkladıklarında, bunun sadece kâğıt üzerinde kalan bir anlaşma olmadığı açığa çıktı (2). Bu askerlerin, Somoza'nın Ulusal Muhafız Teşkilâtı'nın İsrail danışmanlarınca Honduras'ta eğitilmekte olan sabık üyeleri olduğuna inanıldı.

Bunlar yankı uyandıran olaylardı, fakat 14 ve 15 Mayıs'ta kuzey Chalatenango'daki Sumpul Irmağı'nda Salvador ve Honduras birlikleri tarafından ortak operasyonların yapılması üzerine önemlerini kaybettiler. Ulusal Muhafızlar'dan, düzenli ordu birliklerinden ve ORDEN üyelerinden oluşturulan «karma birlikler», bütün binaları tahrip etmek, ekini ateşe vermek ve bölgede yaşayan insanları cezalandırmaktan ibaret olan bir «temizleme operasyonu» için San Jacinto ve Las Aradas köylerine girdiler. Yaklaşık 1500 köylü hep birlikte Sumpul'u geçerek Honduras topraklarına kaçmak zorunda bırakıldı. Fakat burada Honduras birlikleri ta-

---

(1) LAPR, 16 Mayıs 1980.

(2) El Salvador Solidarity Campaign, Newsletter, Mayıs 1980.

rafından kendilerini öteki tarafta beklemekte olan Salvador askeriyesine doğru sürüldüler. Çoğu iki ateş arasında kalarak vuruldu. Birkaç gün sonra Honduraslı balıkçılar ağlarına çocuk cesetlerinin takıldığını gördüler. Honduraslı misyonerlerin ve Salvador İnsan Hakları Komisyonu'nun değerlendirmelerine göre 600 kişi öldürülmüştü. Operasyonu haber alan gençler bölgeyi hemen terk ettikleri için ölenlerin çoğu, kadın, çocuk ve yaşlı idi. *Operaciones de limpieza* (temizleme operasyonları)nın El Salvador içinde serbest ateş mıntıkaları oluşturmak için düşünüldüğü kısa sürede anlaşıldı. Bu mıntıkalarda yaşayan herkes potansiyel bir *subversivo* (yıkıcı) olarak görülüyor ve hemen öldürülebiliyordu. «Sumpul Katliamı» sol tarafından ülke dışına rapor edildi. Fakat bu tür raporları «iddialar» veya liberallerin abartması olarak değerlendirmeye pek meraklı olan «saygıdeğer» basının «öykü» hakkında bilgi toplaması sekiz aydan fazla sürdü. Bu sürenin sonunda araştırıcıların değerlendirmeleri olayın reddedilmesini imkânsız hale getirdi. Salvador kırsal kesiminde sürdürülen karşı-ayaklanmacı seferberlik bir terör ve barbarlık rejiminden başka şey değildi (3). Bundan böyle ülkeden haber alan hemen her gazete, askeriyenin - doğal olarak Ulusal Muhafız Teşkilâtı ve Mali Polis dahil - yeni katliamlarından söz edecekti. Bu durumda Washington «yöntemler»in geliştirilmesi arzusunu ifade etmekten çok raporların doğru olup olmadığı ile uğraşmak zorunda kaldı.

Binlerce köylünün kaçmasına ve izleyen aylarda çok ılımlı davrandı. Bu arada Associated Press grevi «temizlik» stratejisinin kabulü, Majano'nun silâhlı kuvvetlerin birleşik komutanlığmdan alınması ile aynı zamana rastladı. Majano'nun yerini tek başına Gutièrrez aldı. Bu tamamen politik bir hareketti, çünkü bir

(3) **Le Monde Diplomatique**, Ocak 1981, **Sunday Times**, 22 Şubat 1981.

mühendis olan Gutièrrez askerî bakımdan diğerlerine kıyasla önemsizdi. Yer değiştirme, «D'Aubuisson olayı»nın bir sonucu olarak meydana geldi; bu olay sırasında *majanista*lar tamamen saf dışı bırakılmışlardı. Majano hâlâ cuntadaydı ama askeriye içindeki otoritesini genelde kaybetmişti. Şimdi ön plana çıkan sertlik yanlıları ve bir bütün olarak askeriye Medrano benzerlerince zorlanan «topyekûn çözüm» için daha büyük bir eğilim gösteriyorlardı. Mayıs'ta gerillaların tek bir komutanlık, *Direcciòn Revolucionaria Unificada* (DRU) Birleşik Devrimci Komutanlık içinde birleşmeye karar vermiş olmaları gerçeği böyle bir saldırı ihtiyacını yaratıyordu. Gerillaların birleşmesi taktik planda acil bir anlaşmaya yol açmadı. Haziran'da FPL zaferin kazanılacağı kesin olarak belli oluncaya kadar genel bir seferberlik olmayacağını ilân ederken, RN, ayaklanmacı bir çizgi için çağrı yapmaktaydı (4). Yine de, solun askerî güçleri askeriyeye zarar verebilecek ciddi bir güce sahip olduklarını kanıtlıyorlardı: Mayıs'ta orduya 122 kayıp verdiklerini öne sürdüler; yüksek komutanlık askerî konvoylara yönelik 41 saldırı gerçekleştirildiğini kabul etti (5). Askerî eylemler, uzak bölgelerde özellikle silâhlı kuvvetlerin güçlükle kontrol sağlayabildikleri doğuda yaz ayları boyunca aynı düzeyde devam etti. Bu arada muhalefet ilk diplomatik atağını gerçekleştiriyordu. Haziran'da FDR, Oslo'daki bir toplantıda İkinci Enternasyonal'in desteğini kazandı. İkinci Enternasyonal'e göre Birleşik Devletler El Salvador'da hatalı bir politika izliyordu; çünkü, «cuntaya destek geçerli bir seçenek değildir.» (6) Bu gelişme FDR'nin geniş bir cephe olarak kurulmasının sonucuydu. Bu cephe içinde sosyal demokrasi MNR'deki taraftarlarının çıkarlarını kollayabilirdi.

(4) LAPR, 6 Haziran 1980; LeM, 10 Haziran 1980.
(5) LAPR, 27 Haziran 1980.
(6) Ibid., 20 Haziran 1980.

FDR 1980 yazında kent örgütlenmesi üzerinde yoğunlaştı. 24 Haziran'da, olağanüstü duruma, baskıya ve Birleşik Devletler'in müdahalesine son verilmesini, grev hakkının tanınmasını ve insan haklarının ihlali olaylarını tespit etmek üzere Kızıl Haç'a izin verilmesini talep eden 48 saatlik bir genel grev çağrısında bulunuldu. Yarattığı etki bakımından grev başarılıydı: Başkentteki ekonomik faaliyetin %85'i, 80 000'i devlet kurumlarında çalışan 150 000 işçinin işi bırakması üzerine durdu (7). Büyükelçi White bile basına şu sözleri söylemek zorunda kaldı. «Şu anda sorulması gereken soru bu ülkeyi kimin yönettiğidir.» (8) Grev DRU'dan çok CRM tarafından yönetildi; hareket ayaklanmacı bir niyet taşımıyordu ve gerillalar açıktan eyleme geçmediler. FAPU'nun önde giden üyesi Alberto Ramos'a göre bunun sebebi, solun şiddetin sorumlusu olmadığını gösterme isteğiydi (9). Ne var ki, bundan daha da önemli olan değişen koşullar altında çatışmadan kaçınma niyeti idi. CRM yerel milisler arasında disiplin sağlamaya çalışıyor ve şehirlerde besin maddesi dağıtma komiteleri kuruyordu. Büyük yerleşim birimlerinde ve özellikle San Salvador'da askeriyeye direnme kapasitesinin hâlâ yetersiz olduğu gerçeği, grevden bir sonraki gün hava kuvvetlerinin üniversiteye ve yakınlardaki işçi semti La Rosa'ya karşı giriştiği saldırı sırasında açığa çıktı. Ölü sayısı çok yüksekti.

13 Ağustos'ta FDR tekrar harekete geçerek yeni bir genel grev çağrısında bulundu. Bu seferki grev üç günlüktü ve kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ayaklanmaya yönelik eğilimler taşıyordu. Eylemin sonuçları Haziran'dakine kıyasla daha az olumluydu. Başkentte katılım yüksekti fakat pek çok dükkân ve fab-

(7) Intercontinental Press (New York), 7 Temmuz 1980; LeM, 26 Haziran 1980.

(8) IHT, 27 Haziran 1980.

(9) El Salvador: Un Pueblo en Lucha (New York 1980) s. 17.

rika açık kaldı ve polis otobüslere el koyarak silâh zoruyla normal güzergâhları ulaşıma kapadı. Silâhlı kuvvetler iyi hazırlanmışlar ve kuvvetlerini uygun biçimde mevzilendirmişlerdi; militanların barikatlar kurdukları ve «geçilmez» bölgeler oluşturdukları Soyapango ve Mejicanos gibi *barrio*lara (semtlere) girme girişiminde bulunmadılar. Kent merkezinde kurdukları kontrol çok sağlamdı. Kentteki gerilla faaliyetleri dağınıktı ve eşgüdüm iyi sağlanmamıştı. Askerî birliklerle girilen silâhlı çatışmalarda 50'den fazla kişi öldü ama önemli bir başarı sağlanamadı. Su ve elektrik şebekelerinde kesintiler oldu ve grev kırsal kesimdeki yerleşim yerlerinde tam destek sağladı. Fakat bir gün içinde grevin bir ayaklanma durumuna dönüştürülemeyeceği açığa çıktı. FDR olayları değerlendirirken çok ılımlı davrandı. Bu arada Associated Press, grevi tam bir başarısızlık olarak betimleyen haberler geçiyordu. Cuntanın da bu fikri paylaşması şaşırtıcı değildir (10). Oysa grevin başarısızlığa uğraması kitle desteğinin Haziran'a kıyasla daha az olmasında değil solun taktiklerinde yatıyordu. Dolayısıyla hükümetin değerlendirmesi hatalıydı. Ağustos grevi Haziran'daki talepler çerçevesinde örgütlenmişse de gündemdeki mesele devlet iktidarı idi ve FDR açıkça ayaklanma yönünde bir sonuç ya da en azından, bunun rejim açısından ağır krizlere yol açacağını ve büyük bir politik ve askeri saldırı sorununu ön plana çıkaracağını umuyordu. Fakat böyle bir seferberlik üç günlük bir süreye sıkıştırılınca hem amaca ulaşılamadı hem de radikalizm azaldı. Ayrıca FDR, hem işçilerin 6 hafta içinde iki genel grev yapma kapasitesini olduğundan fazla değerlendirmiş, hem de silâhlı kuvvetlerin hazırlığını tehlikeli bir biçimde küçümsemişti. Bu sadece konjonktürü yanlış değerlendirmenin bir sonucu değildi; FDR Temmuz ortasında ikinci bir grev çağrısı yapmak iste-

(10) Gdn, 15 Ağustos 1980; IHT, 15 Ağustos 1980.

miş ve FAPU'nun itirazları karşısında durmak zorunda kalmıştı. FAPU ayaklanma çizgisine bağlı olmakla birlikte bunun gerçekleştirilebileceği koşullar hakkında çok daha faza duyarlıydı. Aslında FAPU grevin zamanlanmasına öyle şiddetle karşı çıkmıştı ki, hareketi sadece son gün destekledi. Fakat tek başına bu hareket kitlesel saldırının başarısızlığından sorumlu görülemez (11). FDR'nin yaz stratejisinin bir yorumu da, liderliğin içindeki reformistlerin çatışmanın genişlemesinden kaçınma eğiliminde olmaları ve çabucak karara varılmasını engellemeleridir. Bu, askeriyenin bütünüyle çökmesini önleyecek ve görüşmeleri kolaylaştıracaktı. Böylece reformistler, gerillaların radikal bir çözümü dayatmak için güç toplamalarından önce koşulları belirleyebileceklerdi. Ne var ki, askerî bir saldırı olmadıkça hiç bir genel grevin başarılı olamayacağı açıktı. DRU henüz saldırıda bulunabilecek bir askerî kapasiteye sahip değildi.

Tükenmiş olan kent işçi sınıfını harekete geçirme stratejisi değil, işçi sınıfının kendisiydi. Beş günlük genel grevin pek az yarar sağladığı görülmüştü; sınıfın öz savunma örgütü geliştirilmiş ama bunun maliyeti çok yüksek olmuş ve liderliğin izlediği taktikler kuşkulu hale gelmişti. Grev hareketinin sonucu büyük bir yenilgi olmasa da kentteki kitlelerin rejimin baskı gücü tarafından geriye itilmelerine yol açan bir gerileme olmuştu. FDR'nin tepkisi inisiyatifi DRU'yu devretmek ve başat olarak *guerra prolongada* (uzun savaş) stratejisi içinde kırsal gerilla için seferberlik idi; mücadelenin odağı kesinlikle kıra doğru kaydı (12). Bu hareket, kentlerdeki hareketleri örgütlerken işlenen hatalara benzer biçimde abartılarak ve olaylar amprik bir anlayışla yorumlanarak yapıldı. Bunun yarattığı kısır sonuçlar, hemen ortaya çıkmadılarsa da, daha sonra sol tarafından kabul edildiler.

---

(11) The Guardian (New York), 1 Ekim 1980.

(12) LAPR, 29 Ağustos 1980.

Cuntanın tepkisi önceden kestirilebilirdi. Ağustos grevi ile yüz yüze gelen cunta ANEP'in tam desteğini ilk kez sağlamıştı ve bu, solu zor durumda tutma başarısını pekiştirdi. Morales Arlich PDC ve MNR muhaliflerine «suçlu durumundaki aşırı sol» ile ittifaktan vazgeçmeleri şartıyla görüşmelerde bulunmayı teklif etti. Ordu, kuzeyde ve doğuda sorunlar olduğunu kabul ederken, tehlikenin büyük güçlüklerle karşılaşılmaksızın kontrol altına alındığını ve kısa süre içinde ezileceğini tekrarladı (13). Bunun çok iyimser bir görüş olduğu kısa sürede anlaşıldı, fakat Ağustos ve Eylül 1980 boyunca cunta, solun yerinden oynatılmasının bir sonucu olarak şansının biraz arttığını düşündü; bu, onun en güvenli dönemi idi.

Ağustos sonunda FAPU bağlantılı Enerji İşçileri Sendikası STECEL tek başına greve gittiğinde güçler dengesindeki bu değişikliğin sağlama bağlandığı görüldü. Elektrik yirmi saat kesildi ve sendika işi bırakma eyleminden kayba uğramadan çıktı, fakat bu, işçi sınıfının bütününden tecrit olmuş bir hareketti. STECEL genel grevler sırasında işi sürekli olarak bırakmamıştı. Aslında RN'nin gerillaları da daha büyük ayrılıklara yol açmak isteyen yoldaşlarını korumak için harekete geçirilmemişlerdi. Bütün bunlar 12 Eylül'de bir duyuru ile kamuoyuna açıklandı: RN on beş gün kadar önce DRU'dan ayrılmıştı ve FAPU, hâlâ üyeliğini korumasına rağmen CRM içindeki yönetici konumunu kaybetmişti. Grevlerin zamanlanması sorunu bu anlaşmazlıkta önemli bir rol oynamıştı. Fakat daha da önemlisi uzun savaş ile DRU'nun sadece kâğıt üzerinde oluşturduğu ayaklanmacı stratejiler arasındaki kopma idi. Grevleri sonucuna ulaştırma çizgisini sonuna kadar götürmekte başarısız kalan RN, şimdi. bir sonuç olarak ağır basan *guerra prolongade* (uzun savaş) stratejisine umutla bağlanmıştı. RN'nin *majanista*lar (Majano yan-

(13) LeM, 19 Ağustos 1980.

luları) ile ittifakın önemi üzerine ısrar etmesi ve böylece halk kitlelerini tezgâhlanması muhtemel bir askeri darbenin arkasına geçirmeye çalışması konusunda da derin bir anlaşmazlık vardı DRU'nun bir kısmı Majano ve grubunun kendilerine katılması ve çabuk bir sonuç elde etmek için kitle hareketinin askeriyenin bazı kesimlerine boyun eğmemesi gerektiğini savundu (14). RN'nin lideri Ernesto Jovel'in ölümü, durumu biraz daha kararttı ve gözlemcilerin Roque Dalton'un öldürülmesini hatırlatmalarına yol açtı. Daha sonra RN, Jovel'in Panama'da bir uçak kazasında öldüğünü açıklayınca suikast kuşkuları dağıldı.

Bir bakıma bu mesele hızla çözümlendi. Eylül'de Majano'nun hükümet içindeki durumu bir kez daha sorun haline geldi. Ayın başında Gutièrrez ve Garcia, birincisinin silahlı kuvvetler komutanlığını «Savaş emirleri» çıkarmak —yıllık atama ve terfiler— için kullandılar. Bu emirler *majanista* ların çoğunun dış görevlere atanmasını sağlayarak, önemli garnizonların kontrolünden yoksun bıraktı. Bu atamalar kabul edilseydi, askeriye aygıtlarının kontrolü bütünüyle sertlik yanlılarının eline geçecekti. Muhalifler Garcia ve Carranza'nın görevlerinden alınmaları ve FDR ile görüşmelere başlanması talepleri ile karşılık verdiler. Majano. Zapote kışlalarında kendi genel kurmayını oluşturdu; darbe ihtimalinin yükseldiği görülüyordu. Cunta içinde Morales Arlich ve Avalos, Majano'yu desteklediler, fakat Duarte, Garcia kampıyla saf tuttu ve Gutièrrez'le birlikte «birlik» çağrısında bulunarak kışlaları dolaşmaya başladı Bütün hünerini kullanarak fraksiyonlar arasında hakemlik yapmakta olan Birleşik Devletler Büyükelçisi, Majano'ya karşı çıktı; yapılanların ehliyetsiz

(14) Bölünmenin İngiliz dilinde en iyi değerlendirilmesi için bk. Robert Armstrong, **The Guardian** (New York), 24 Eylül ve 1 Ekim 1980. Yine bk. LAPR, 26 Eylül 1980; **Intercontinental Press**, 13 Ekim 1980.

ve bir potansiyel tehlike olduğunu düşünüyordu. 9 Eylül'de emirlerin uygulanacağı anlaşılmıştı. Majano bütün otoritesini kaybetmişti artık. Buna rağmen Garcia onun cuntadan alınmasını hâlâ engelliyordu. Bu, muhaliflerin ayaklanmasını önlemek için düşünülmüş zekice bir tavırdı (15).

Askeriye içinde bölünme ihtimalinin büyük çapta azalması ve hiçbir başkaldırı belirtisinin görülmemesi üzerine RN tavrını gözden geçirmek zorunda kaldı. 21 Ekim'de birleşik gerilla komutanlığına yeniden katılmak için yaptığı başvuru uygun koşullarla kabul edildi ve şimdi DRU'nun yerini alan yeni örgütün, *Frente Farabunda Marti para la Liberacion Nacional* (FMLN) —Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş Cephesi— içinde yerini aldı. FMLN'nin oluşumu gerilla hareketini DRU'nun sağlamayı başaramadığı bir tarzda pekiştirdi. Haziran ve Ağustos dersleri bütünüyle öğrenilmiş değildi; RN ayaklanmacı bir çizginin izlenmesi için baskı yapmaya devam etti. Fakat bu yöndeki girişimler katı bir tutumla önlendi. Daha sonraki aylarda askerî harekâtların eşgüdümü. Salvador Cayetano (FPL), Shafik Handal (PCS), Joaquin Villalobos (ERP), Fermàn Cienfuegos (RN) ve Roberto Roca (PRTC)'nın genel komutanlığı altmda kalıcı biçimde sağlandı ve geliştirildi. FDR politik otoritesini şimdi açık bir biçimde gerillalara borçluydu.

Birliğin yeniden canlandırılması ve muhalefetin etkin biçimde örgütlenmesi ağır bir darbeden sonra kendini açığa vurmuştu. Kasım ayının sonunda FDR ulusal liderliğinin San Salvador'daki bir okulda yaptığı gece toplantısı çok sayıda sivil giyimli ve silahlı adam tarafından basıldı. Toplantı tam olarak korunmuyordu ve çatışma olmadı. Ertesi günü, 28 Kasım'da, kentin

---

(15) Francisco Quinonez, «Informe sobre la insubordinacion de las Fuerzas Armadas de El Salvador» (teksir, basıldığı yer ve tarih bilinmiyor).

dışındaki İlopango'da altı tane parçalanmış ceset bulundu. Bunlar, muhalif toprak sahibi ve FDR Başkanı Enrique Alvarez, BPR'nin genç genel sekreteri Juan Chacòn, UDN'den Manuel Franco, Humberto Mendoza (MLP), Enrique Berrare (MNR) ve Poroteo Hernàndez (FAPU)'in cesetleriydi. *Liga*lardan Leoncio Pichinte toplantıya geç geldiği ve saldırıyı fark ederek kaçtığı için canını kurtarmıştı. Cinayetler *Comanto Maximiliano Hernandez Martinez* tarafından üstlenildi. Örgüt iki hafta kadar önce amacının, «komünist hırsızları ve orospuları» yok etmek olduğunu ilan etmişti (16). FDR en önemli ve tanınmış liderlerinden bazılarını kaybetmişti. Bunların yerleri doldurulabilirdi ama, Chacòn gibi bir adamın kaybı çok ağır olmuştu. Çünkü Chacòn önceki yılların mücadelelerine önderlik ederken muazzam bir kişisel saygı kazanmıştı. Katledilen liderlerin yerine hemen yenileri geçti. Daha sonra Ungo başkan olarak Alvarez'in yerini aldı. Kitlesel bir cenaze yürüyüşü yeni bir katliam korkusu nedeniyle ertelendi. FDR güvenlik konusundaki gevşekliğin sorumlusu olarak kabul edildi ve yeni önlemler alındı.

Birleşik Devletler pek bir şey söylemedi. FDR liderleri için yas tutmadığı açıktı. White birkaç ay önce yanılarak Chacòn'un öldürüldüğü haberinin kendisine verildiğini açıklamıştı. Ne var ki, FDR'yi etkileyen şiddet bir hafta içinde çok daha anlamsız bir biçimde yeniden patlak verdi. 4 Aralık günü Mariknel mezhebinden üç rahibe ve bir kadın görevli, başkenti Ilopango'ya bağlayan yol üzerinde tecavüze uğradı ve vurularak öldürüldü. İlk bulgulara göre kadınlar öldürülmeden önce yol Ulusal Muhafızlar tarafından kesilmişti. Aylar sonra, cinayetin bölgedeki güvenlik kuvvetleri tarafından planlandığı açığa çıktı Nihayet 1982 yılının başında Muhafız Teşkilâtı'nın bazı üyeleri Birleşik Devletler'in katillerin bulunması konusundaki

(16) IHT, 29 Kasım 1980; The Guardian, 10 Aralık 1980.

ısrarlarını karşılamak için kurban edildiler (17). Cinayet haberi, kısa süre içinde, geçiştirilemeyecek kadar büyük bir tepkiye yol açtı. Kadınların genelde ilerici oldukları biliniyordu ve ölümlerini sola yüklemek imkânsızdı. Kurbanlar Birleşik Devletler yurttaşları oldukları ve ölüm müfrezelerinin devletin resmî para-militer güçlerine bağlı oldukları genelde kabul edildiği için, bu eylemin, sıradan katillerce gerçekleştirilmiş olabileceği düşüneesinin yetersiz kalacağı açıktı. Olaydan bir gün sonra Birleşik Devletler yardımı bütünüyle askıya alındı ve cuntanın durumu bir kez daha son derece belirsiz hale geldi (18).

Ronald Reagan'ın tam da bu sırada Birleşik Devletler başkanlığını kazanmış olması Salvador aşırıları için şüphesiz kutlanması gereken bir olaydı. Bununla birlikte, Reagan'ın kampanyası, El Salvador'a yönelik politikanın etkinliği konusunda, Washington'da süregiden kuşkuları pekiştirici yönde etki yaptı. Grev hareketi rejimi alaşağı etmeyi başaramamıştı, ama FDR'nin muazzam bir kitle desteğinden yararlandığını ortaya koymuştu. Gerillalar saldırılarını sürdürüyorlar ve bu arada pek az güçlükle karşılaşıyorlardı. Uluslararası alanda cunta çok kötü bir şöhrete sahipti ve «merkezci» olduğu iddiaları hiçbir dışişleri bakanlığınca kabul edilmiyordu. Carter'ın izlediği çizgiyi kabul etmek istemeyenler sadece sosyal demokratlar değildi. Meksika ve And Paktı ülkelerinin çoğu da cuntaya soğuk bakıyorlardı. Öte yandan, Panama ve Kosta Rika, tarafsızlık konusunda pek coşkulu değildiler. Rejim sadece, Guatemala'ya, Kolombiya'ya ve Venezuela'daki Herrera Campins'in Hıristiyan Demokrat hükümetine güvenebilirdi. Bu faktörlerin pek ciddi olmayan bir Washington bürokratını bile endişelendirmemesi imkânsızdı. Birleşik Devletler ne savaşı kazanabilmiş ne de El

(17) IHT, 6 Aralık 1980; **Washington Post, 16 Temmuz 1981.**
(18) IHT, 6 Aralık 1980.

Salvador'daki faaliyetlerine akla uygun bir görünüm kazandırabilmişti. Tek geçerli seçeneğin geri çekilme veya muazzam bir tırmandırma olduğu görülüyordu.

Bu sorunlara bir yanıt, Ocak 1980'de, Reagan'ı başkanlığa getirecek seçimlerden önce, Kasım ayı başlarında Washington'da ortaya çıkan bir dokümanda yer alıyordu. Bu belge, muhtemelen, Birleşik Devletler Hükümeti'nin El Salvador'daki operasyonlar ile ilgili bütün kesimlerine danışılarak kaleme alınmıştı ve «El Salvador ve Orta Amerika'da Karşı Akımlar Üzerine İnceleme» başlığını taşıyordu (19). Birkaç ay sonra, Reagan iktidara geldiğinde belgenin otantikliğine gölge düştü (20). Fakat ortaya konulan doküman öylesine dikkate değer bir içerik taşıyordu ki, insan hakları okulundan uyanık Dışişleri Bakanlığı yöneticilerinin bakış açısına oturtulamıyordu (21). «İnceleme»ye göre, şimdi bir «orta yol» bulmak için rejim içindeki sağın gücünü ve FDR'nin kitle desteğini değerlendirmek gerekiyordu. Birleşik Devletler, FDR'yi tanımalı ve onunla görüşmeli, cuntaya askerî yardımı kesmeli, Guatemala ve Honduraslıların müdahalesini kınamalı, Güney Konisi ülkelerinin süregiden müdahalelerini azaltmalı, diktatörlüğü desteklemek ve onun pek ihtimal dışı görünmeyen çöküşünün aşırı sonuçlarına katlanmak gibi istenmeyen bir duruma düşmekten sakınılacak ise çok daha ılımlı bir politika izlenmeliydi. Bu Zimbabwe tarzı çözüm sosyal demokrasinin önerdiği alternatif stratejiden

---

(19) Dokümanın tarihi 11 Kasım 1980'dir. Başlığında şu yazar: «To: Dissent Channel. From: ESCAFT/D.Re:DM-ESCA No. 80-3.»

(20) IHT, 19 Mart 1981.

(21) Belge, pek çok bakımdan, Richard Feinberg'in önerdiği alternatif «önleyici» strateji ile bağdaşır. Bk. R. Feinberg, «Central America: No Easy Answers» (Foreign Affairs yaz 1981) s. 1121-46. Bu «belge»nin o sırada hükümet görevinden ayrılmış bulunan Feinberg tarafından yazıldığı anlamına gelmez.

pek farklı değildi ama, uygulama şansı, Reagan'ın seçilmesi ile birlikte dramatik biçimde azalmıştı.

Cumhuriyetçi Parti'nin El Salvador politikası bir süredir hiç tereddüt uyandırmamış veya pek az uyandırmıştı. 1980 yazında «yeni sağ»ın ve «ahlâkî çoğunluk» (moral majority)un Soğuk Savaş muharipleri ve yine, Nixon döneminin daha pragmatik ama daha az hırslı olmayan yerinden edilmiş «uzmanları»ı görüşlerini bildirmek için saklandıkları karanlık köşelerden çıktılar. Bunların üst yönetime esin kaynağı olanlarından biri, Roger Fontaine, Ağustos'ta, *Miami Herald*'a, Reagan yönetiminin «demokrasiden geri kalanı korumak ve demokrasi uğruna eldeki fırsatları değerlendirmek için çok daha saldırgan» davranacağını söyledi. Birleşik Devletler'in Latin Amerika'da bir askerî müdahalede bulunup bulunmayacağı sorulduğunda ise şu yanıtı verdi: «Askerî güç kullanımı her ulus için bir seçenektir ve hayatî ulusal çıkarların korunması bakımından bir imkân olarak görülmelidir.» (22). Reagan yönetimi gelecek iki yıl boyunca bu tutumu sürdürecekti. Daha sonra Fontaine, Reagan'ın geçiş takımına yakın eski bir CIA ajanı, Cleto Di Giovanni ile birlikte bir doküman üretti. Burada Carter yönetiminin cuntayı değerlendirişi ile aradaki farklılıkları gösterdi ve cuntanın «sosyalist» olduğunu öne süren Senatör Jesse Helms'in görüşlerine yaklaştı. Fontaine ve Di Giovanni şöyle diyorlardı:

> «El Salvador'da ekonomik bakımdan tutarlı olmuş Birleşik Devletler yanlısı bir askerî hükümet, ülkeyi umutsuz ve kapsamlı reformlar ile ekonomik yıkıma götüren bir Merkez-Sol hükümet ile yer değiştirdi.» (23)

Aralık'ta Di Giovanni San Salvador'u ziyaret etti ve Reagan yönetiminin bir sağ kanat darbeye destek vermeyeceği konusunda açıklama yapmanın politik ba-

(22) **Miami Herald**, 24 Ağustos 1980.
(23) **Gdn**, 11 Aralık 1980.

kımdan önemli görülmemesi gerektiğini belirtti (24). Merkezci stratejinin bir yana bırakılması ve Romero okulundan ama maceracı olmayan bir diktatörlüğe dönüş için yapıldığı açıkça belli olan bu hareket bütünüyle uygulamaya konulmadı, ama yeni yönetimin izleyeceği yönü belirledi. Bu hareket, hükümet hizmetindeki, sürülecek olan reformcuların «hedef listesi»nin çıkarılmasıyla birleşince, Carter'ın San Salvador'daki adamı Robert White'ın pek de diplomatik olmayan tepkisine yol açtı. White basma verdiği bir demeçte, listeye alınanlar için, «Bu ülkede iç savaş patlak verdiği zaman hizmet etme şansına sahip olduklarını umuyorum,» dedi (25).

Bu gürültü, rahibelerin öldürülmelerinin yarattığı etkilerden hem cuntayı hem de Birleşik Devletler politikasını kurtarmak için acil bir operasyon olarak gerçekleştirildi. Cinayetten üç gün sonra, 7 Aralık'ta, Bowdler, Nixon ve Ford dönemlerinde Dışişleri Bakanlığı yardımcılığı yapmış olan William D. Rogers ile birlikte El Salvador'a uçtu. Cinayetler hakkında yaptıkları «soruşturma» pek açıklanmadı ancak Washington'a dönmelerinden üç gün sonra görevlerinin çok farklı bir niteliğe sahip olduğu açığa çıktı. Rahibeler olayı cuntada değişiklik yapılmasına yol açmış ve ona Birleşik Devletler yardımının itibarını sağlayan yeni bir çehre kazandırmıştı. Önerilen çözüm 1979 Kasım'ı gibi erken bir tarihte Rafael Manjivar'ın kehanetine konu olmuş ve 1980'in uzun bir dönemi içinde askıda bırakılmıştı. Bu çözüm Josè Napoleòn Duarte'nin cumhuriyetin başına geçirilmesi idi. Bu gelişme, Ağustos ayının çoğunu ülke dışında geçiren ve dönüşünden kısa süre sonra sağ kesimin bombalı saldırı girişimine hedef olan Majano'nun kesin olarak geri çekilmesini gerektiriyordu. 12 Aralık'ta subaylar, Majano'nun cuntadan çekilmesi

(24) IHT, 11 Aralık 1980.
(25) Ibid.

lehine 4'e karşı 300 oy verdiler. Oylama bütün askeriye kurumunun duygularını yansıtmıyordu çünkü yüzlerce subay oy vermemişti ve Majano taraftarlarının sayıca dörtten fazla olmaları gerekiyordu. Fakat albay buna rağmen atıldı. On beş ay süren yalanlar, beceriksizlikler ve yenilgilerden sonra Majano nihayet tavır aldı. İddialarını sıraladı: «(Rejim) halkçı bir görünüm aldı ama bu sağcı eğilimlerin rejimidir. Bu grupla işbirliği yapılarak veya hoşgörü gösterilerek veya yaptıkları önemsenmeyerek halka karşı barbarca eylemlere girişildi. Bu sahtekâr hükümete karşı halkı birleşmeye ve savaşmaya çağırıyorum.» (26). Fayda etmedi; Majano'nun kendisine verilen diplomatik bir görevi kabul etmemesi tutuklanmasına yol açtı. Tutuklanırken taraftarlarından ikisini de beraberinde sürükledi: Albay Vladimir Cruz ve Yüzbaşı Ricardo Fiallos. 14 Aralık'ta göreve gelen Duarte ülkenin 49 yıldır ilk sivil devlet başkanı oldu. Ona bu imtiyazın sağlanmasının tek nedeni yasalara bağlılık göstermiş olması ve Birleşik Devletler'in yaptığı baskıydı. Kendisinin de belirttiği gibi, «Bu görevde bulunmamın tek nedeni ordunun desteğini sağlamış olmamdır.» (27). Gutièrrez başkan yardımcısı oldu. Hükümdarın arkasındaki tartışmasız güç olan Garcia ise kabinedeki görevini koruyarak sıradan bir bakan olarak kaldı.

Bu değişikliklerin yarattığı coşku rejimin olağanüstü zayıflığını gözlerden sakladı. Silahlı kuvvetlerin bölünmesi kesin olarak önlenmişti (sadece sekiz subay ayrıldı) fakat rejim köylü sendikası UCS'nin ve ISTA'nın desteğini kaybetti. Her ikisinin de başında katı bir Majano taraftarı olan Rodolfo Viera bulunuyordu. Ne var ki, sadece Duarte'nin işbaşına getirilmesini yardımın yeniden başlatılması için yeterli kabul etmek Washington için mümkün değildi. Rahibeler olayının kesin bir

(26) Ibid., 17 Aralık 1980.
(27) IHT, 20 Aralık 1980.

sonuç sağlayacak şekilde çözümlenmesi veya başka yatıştırıcı durumların ortaya çıkması gerekiyordu. O anda yapılabilecek şey, uluslararası basında «günahsız» olarak betimlenen Duarte'nin demokrat özelliklerini ön plana çıkarmak suretiyle zemin hazırlamak ve rejimin yeni görünümünü desteklemek idi. Rejimi suyun yüzeyinde tutma görevi ikincil bir mesele değildi. Çünkü şimdi şiddetli bir kriz söz konusuydu ve yeterli dış yardım sağlanmadığı taktirde bütünüyle çökebilirdi. Bütçe açığının 1 milyar *colòn* olduğu tahmin ediliyordu (400 milyon dolar). 1980'in sonunda özel sektörün sabit sermaye yatırımları, 1978'in sonuna kıyasla %48 azdı ve yaklaşık 1.5 milyar dolarlık sermaye ülke dışına çıkarılmıştı. GSYH %15 düşmüş, dış rezervler 1978'de 777 milyon dolardan, 10 milyon dolara düşmüştü. Sanayi %50 kapasite ile çalışıyor, işsizlik yılda %15, enflasyon ise %40 artmış bulunuyordu (28). Şeker, pamuk ve kahvede dünya piyasasındaki düşük fiyatlar bu durumu hiç etkilememişti. Savaşın sebep olduğu hasar ve çöküntü, bir sonraki yılın hasatını, 1932'den beri görülen en kötü hasat haline getireceğe benziyordu. El Salvador, tarihinde ilk kez, mısır ve fasulye ithal etmiş ve bu durum ülkenin döviz kaynaklarını daha da azaltmıştı (29)

Bu ekonomik kriz askerî cephedeki bir krizle birlikte gidiyordu. Ağustos grevinin ters sonuçlar vermesi ve FDR liderlerinin öldürülmesi aksinin iddia edilmesine rağmen, FMLN'nin kapasitesini etkilememişti. Grupların garnizonlara saldırmaları ve askeriyeye giderek artan kayıplar verdirmeleri güz boyunca bir pekişme süreci oluşturmuştu. Kırsal kesimde yapılan baskının düzeyi, terörü *campesinado*nun içine taşıdı ama

(28) Pearce, s. 247; **El Salvador: Un Peublo en Lucha**, s. 34: Agence Latino-Americaine D'Information (ALAI), **Bulletin** (Quebeck), 30 Ocak 1981.

(29) Intercontinantal Press, 16 Mart 1981.

aynı zamanda da FMLN'ye katılımın artmasına yol açtı. Silahlı olanın şansı silahsız olana kıyasla daha fazlaydı. FMLN gelişmesini sürdürmeye devam etti. *Machismo*nun geleneksel olduğu bir ülkede, gelişmenin dikkat çekici göstergelerinden biri saflarda çok sayıda kadının bulunmasıydı. Ayrıca, hareket tıbbî bakım ve diğer yardımlar karşılığında kendisine bilgi sağlayan köylülerin de desteğine sahipti. Bu karşılıklı ve zorunlu ilişki, ülkenin çeşitli bölgelerinin «kurtarılmış bölgeler» olarak adlandırılmasına yol açıyordu. Bunun anlamı, silahlı kuvvetlerin bu bölgelere ancak zor kullanarak girebilmeleri ve sınırlı süreler içinde kalabilmeleri idi. Buralarda uzun süre adam bulundurmak güvenli olmuyordu. Ayrıca adamlar köylülerden ya hiç yardım görmüyor ya da pek az görüyorlardı. Ülkenin doğusunda öyle bir durum vardı ki, ORDEN üyeleri ve aileleri için kamplar kurmak gerekti. Kasım'da ordu, RN'nin hâkim olduğu Morazàn ve La Union, ayrıca kuzey Chalatenango ve Sonsonate'nin bazı kesimlerinde kontrolu kaybetti Bu bölgelerde ordu, büyük kasabada bir garnizon bıraktı ve *subversivo*ları geçici de olsa geri çekilmeye zorlayacak bir saldırı için güç toplamak üzere bölgelerin geri kalan kısımlarını gerillalara terk etti. San Vincente'de ve başkentte otel pencerelerinden görülecek kadar yakın olan Guazapa volkanmm çevresindeki RN kamplarında FMLN büyük kayıplara uğramaksızın birçok saldırıya karşı koydu.

Kasım 1980'de ordu başlıca iki gerilla merkezini tahrip etmek için bütün güçlerini bir araya topladı. Bu merkezler Chalatenango (FPL) ve Morazàn (ERP) idi. Kuzey cephesinde FPL hareketli bir savunma yaptı. Doğudaki saldırı ise ayın ortasında kesinlikle geri püskürtüldü. Ordu San Francisco de Gotera ve Perquin'de (bölgedeki en büyük iki şehir) kontrol sağladıysa da, bu, garnizonların gücünden çok gerilla stratejisinin talepleri nedeniyle gerçekleşti. Aralık'ın sonunda FMLN'nin saldırıya geçeceğini gösteren açık belirtiler vardı.

Santa Ana ve Usulatàn'a yapılan saldırılar buralara ek kuvvetlerin mevzilendirilmesini gerektirdi, fakat asıl büyük tehdit Chalatenango'da ortaya çıktı. Burada 1500 kişilik bir gerilla gücü Honduras sınırından içeri doğru 18 mil ilerlemişti. Gerillalar ancak Dulce Nombre de Maria köyünde güçlükle durdurulabildiler. Garcia bu gücün kuşatıldığını ve yeni yıl gelmeden yok edileceğini ilan etti. Fakat bu manevrayı yapabilecek kaynaklara sahip değildi; FMLN birliği kuşatmayı yararak uzaklaştı (30). 1981 yılı ordu açısından kötü başladı ve yenilgiye uğratılamayan FMLN büyük bir saldırıya geçmek için dengeyi sağladı.

BÖLGESELLEŞTİRME VE SOĞUK SAVAŞ

Ocak'ın ilk haftasının sonunda büyük bir saldırının olacağını herkes biliyordu. FPL'den bir kadın sözcü *New York Times*'den Raymond Bonner'a şöyle diyordu: «Size belli bir tarih ve saat veremem ama son savaşımıza çok yakınız. Kesin olan budur.» RN veya ERP'nin aksine, FPL'nin yakında gerçekleştirilecek son bir saldırıdan asla söz etmemiş olduğunu vurgulayan «Ana Maria» kararlı idi: «FPL daima çok tedbirli oldu, ama size son aşamada olduğumuzu söyleyebilirim.» (31). 7 Ocak'ta ordu, FMLN'nin büyük bir güç yığdığı bildirilen Guazapa'ya karşı bir saldırı başlattı. İki gün sonra saldırı büyük kayıplardan başka şey sağlamamıştı. Ayın 9'unda FMLN *Radio Liberaciòn*'dan (Kurtuluş Radyosu) «son saldırı» için hazırlıklar yapıldığını duyurdu. RN'ye göre amaç, ayın 20'sinde göreve başlayacak olan Reagan'ı bir oldu-bittiyle yüz yüze bırakmaktı (32). Birleşik Devletler'deki hükümet değişikliğinin, cuntaya

(30) Gdn, 29 Aralık ve 30 Aralık 1980.
(31) IHT, 5 Ocak 1981.
(32) LeM, 10 Ocak 1981.

vurmak, Washington'daki eşgüdüm eksikliğinden yararlanmak ve Birleşik Devletler müdahalesinin tırmandırılması beklentisini boşa çıkarmak için bir fırsat olduğu kanaatine varıldı —iyi bir sebep olduğu söylenemez—.

Saldırı ayın 10'unda başladı. O günün Cumartesi olması FMLN'nin grev çağrısından önce bir günlük hazırlığa olanak sağlıyordu. Savaş bir hafta sürdü ve bütün ülkeye yayıldı. Gerillaların belli başlı 43 eylemde bulundukları bildirildi. Bunların bazıları günlerce süren savaşlardı (33). Gerilla güçleri başkente 14 mil mesafedeki Ilopango'ya ulaştılar. San Salvador'un işçi sınıfı *barrio*larında şiddetli çatışmalar oluyordu. Hükümet FMLN'nin ilk saldırısından sonra Santa Ana'nın kontrolünü kaybetti. Burada, sola sempati duyduğu daha önce bilinmeyen bir adam, Albay Bruno Navarrete şehir garnizonunu ayaklandırdı. Birlik komutanı öldürüldü, kışla binaları ateşe verildi ve 100'den fazla asker gerillalara katıldı. Her yerde böyle olmadı. Cunta kuvvetleri başlıca hedefler olan, Gotera, Perquin, Chalatenango, Metapán ve Arcatao'da, ayrıca, Zacatecoluca, Sonsonate ve Cinquera gibi önemli merkezlerde gerçekleştirilen şiddetli saldırılar karşısında tutunabildiler. Savaşın ilk 48 saati içinde yaklaşık 500 kişi öldü. Daha sonraki günlerde, saldırı yeniden başladığımda, meydana gelen kayıplar daha az olmadı. Fakat başkentteki genel grev önceki yaz kazanılan desteği sağlamayı başaramadı ve ayın 14'ünde FMLN'nin düzenli biçimde geri çekilmekte olduğu anlaşıldı. Geri çekiliş, silahlı kuvvetlerin bir karşı harekette bulunmasını önleyecek şekilde, Zacatecoluca ve Gotera'da konulan büyük çaplı artçı eylemleri ile üç günden fazla sürdü. Saldırı başlatıldıktan bir hafta sonra tamamlanmıştı. FMLN bir kitle ayaklanması yaratmayı başaramamıştı ama yenilgiye de uğramamıştı. Bu, pek çok subayın çekinmeden belirttikleri bir gerçekti.

---

(33) El Salvador Libre (Meksika), no. 8, Ocak 1981.

Ne var ki, gerillaların, da, sabit mevziler için verilen açık bir savaşta askeriyeyi yenilgiye uğratabilecek kapasiteye henüz sahip olmadıkları açıktı. FMLN bir ayaklanma çizgisi izlemenin zamanlama hatası olduğunu kabul etti. Yapılan saldırı bundan sonra «son» olarak değil «genel» olarak betimlendi. Az zamanda çok büyük şeyler yapılmaya kalkışıldığı, kararlar alınırken dış faktörlere aşırı ölçüde önem verildiği, iç koşulların ise yeterince dikkate alınmadığı kabul edildi (34). Esasen FPL bir bütün olarak stratejisini korumuştu. Diğer gruplara verdiği tavizler geri alındı. Bundan böyle gerilla komutanlığı hareketi tırmandırırken daha tedbirli olmaya çalışacaktı. Yine de, yapılan saldırı rejimi öyle şiddetle sarsmıştı ki, Washington ayın 14'ünde askerî yardıma başlamasaydı, rejim uzun süre yaşayamayabilirdi. Yapılan yardım ilk kez «öldürücü» ekipmanı içeriyordu (helikopterler gibi öldürmeyi kolaylaştıran ama bizzat öldürmeyen ekipman ayrı tutuluyordu; bu ayırım Washington'ın olaya verdiği önemi gösterir) (35).

Pentagon'a göre askerî yardımı yeniden başlatmanın başlıca sebeplerinden biri FMLN'nin Küba'dan ve diğer kaynaklardan Sovyet yapısı silahlar sağlamakta olduğunu gösteren bulgulardı. Acilen ortaya çıkarılan bu bulgular bir Salvador ordu raporundan ibaretti. Buna göre yüzlerce adamdan oluşan bir grup ülkenin doğusunda karaya çıkmıştı. Bunlar ancak Nikaragua'dan gelmiş olabilirlerdi, çünkü kullandıkları botlar El Salvador'da bulunmayan bir ağaç cinsinden yapılmışlardı. White, saldırının etkisi altında bu iddiayı destekledi ve Nikaragua müdahalesinin «kanıtı» olarak öne sürdü. Küba'nın işe karışması, «buradaki hareketin niteliğini değiştirir, ayaklanmanın dış kaynaklara bağımlı oldu-

(34) Bk., örneğin, Juan Ramon Medrano'nun çözümlemesi, ibid., no. 12, Mart 1981. LAPR, 23 Ocak 1981'de belirtildiği gibi bu formülasyon saldırıdan sonra çok sık kullanıldı. Yine bk. Gdn, 23 Mart 1981.

(35) Gdn, 15 Ocak 1981; LeM, 16 Ocak 1981.

ğunu ortaya koyar,» diyordu (36). Yüksek komutanlığın şiddetli bir çatışma sonucu ağır kayıplara uğrayarak dağıldıklarını iddia etmesine rağmen karaya çıkanların ölü veya canlı olarak izlerine rastlanmadı. White, daha sonra, raporun gerçeklere dayanmadığını kabul etmek zorunda kaldı. Bunun Garcia tarafmdan çok iyi zamanlanmış bir propaganda olduğu ortaya çıktı. Bu sayede Garcia, Birleşik Devletler'den yeniden yardım sağlamayı ve 1979 Ekim'inde ihraç edilen *romerista* (Romero yanlısı) subaylar lehine bir tutum aldığını, onlarla ilişkiye geçtiğini gözlerden saklamayı başardı. Bu subayların içindeki en önemli sima silahlı kuvvetler Kurmay Başkanlığı'na atanan Albay Flores Lima idi. Ne var ki, daha da önemlisi Nikaragua müdahalesi iddialarının çatışmanın ileri ölçüde bölgeselleştirilmesi eğilimine güç kazandırması oldu. Rejim açısmdan bu durum, Birleşik Devletler desteğini garanti etmenin ve böylece yaşamını sürdürmenin en güvenilir yoluydu. Aym şey Birleşik Devletler için rejime desteği arttırma ve bir bütün olarak bölgedeki «yıkıcılığa» karşı etkin bir seferberliği başlatma bahanesi sağladı.

Nikaragua ve Küba müdahalesi iddiaları Reagan'ın Orta Amerika politikasının özüydü. Yine önemle belirtmek gerekir ki, Carter yönetimi, son günlerinde, bu tür iddiaları kararlı biçimde sürdürmüştü. Kasım'da yapılan Karaibler manevralarından beri Nikaragua ve Küba'nın istikrarsızlaştırılması gündemde önemli bir yer tutmuştu. Bununla birlikte, Ocak saldırısının ardından Birleşik Devletler'in Salvador'daki çatışmayı takdim şekli ayırt edilebilir bir değişime uğradı; Duarte rejiminin ılımlı ve demokratik eğilimlerinden söz edilmeye devam edildi, ama bunlar giderek önemsiz hale geldi ve dış tehditin vurgulanmasına ağırlık verilmeye başlandı. Gidişat olumludan olumsuza, bir tarafı desteklemekten diğer tarafa karşı çıkmaya doğru değişti.

(36) LeM, 16 Ocak 1981.

Artık mesele, El Salvador'da, komünizmin reformlar ile nasıl bastırılacağı değil, El Salvador'daki cephe aracılığı ile dünya çapında komünizm ile nasıl savaşılacağı idi.

«Komünist müdahale» suçlamalarının açıktan yapıldığı bir durumda, saldırı sırasında 1000 Guatemala askerinin ve Honduras ordusundan 500 kişinin Salvador sınırına yerleştirilmesi ile ilgili rapora pek az dikkat çekilmesi şaşırtıcı değildi. Müdahale düşünüldüğü için White resmî bildirileri tekeline almıştı. Bir basın bildirisinde bir Honduras subayının şu sözlerine çok küçük bir yer ayrılmıştı: «Üçüncü tümen sekizinci taburda bizden 3000 Honduraslı, 2000 de Guatemalalı var, gireceğiz ve o komünistleri öldüreceğiz» (37). Aynı ölçüde sık tekrarlanan iddialara göre, Somoza'nın ulusal muhafız teşkilâtının 500 kadar sabık üyesi ülke içinde ve Salvador ordusunun yanında savaşmaya hazırdı. Ne var ki, bu sırada dikkat, El Salvador'daki Birleşik Devletler teknisyenlerini doğrudan ilgilendiren bir olaya çekildi: 4 Ocak'ta San Salvador Sheraton'unun yemek salonunda ISTA Başkanı Rodolfo Viera ve tarım reformu konusunda AIFLD hesabına çalışan iki Birleşik Devletler yurttaşı, Mark Pearlman ve Michael Hammer'in öldürülmeleri. Bu adamlar reformun yürütülmesi bakımından önemli oldukları için suçluların aşırı sağa mensup olma ihtimalleri çok yüksekti. Üç ay içinde gerçek durumun da bu olduğu kanıtlandı. Otel sahiplerinden ve «on dört aile»nin üyesi Ricardo Sol Meza, kayınbiraderi Hans Krist ile birlikte tutuklandı (38). Reform görünüşte Birleşik Devletler stratejisinin merkezini oluşturuyordu; buna rağmen, olay Washington'da çok küçük bir tepkiye yol açtı. AIFLD çalışanları muhtemelen CİA hesabına da çalışıyorlardı. Orta Amerika'da Sovyet müdahalelerine karşı diplomatik saldı-

(37) LAPR, 16 Ocak 1981.
(38) IHT, 5 Ocak 1981; 17 Nisan 1981; 7 Mayıs 1981.

rının gerekleri, şimdi. Birleşik Devletler yurttaşlarının öldürülmesi konusunda cuntaya baskı yapılmasını engelliyordu. Bu cinayetlere karşı ülke içinde gösterilen tepkinin rahibelerin öldürülmelerine gösterilen tepkiye kıyasla dikkat çekici ölçüde az olması sorunun hafifletmesine biraz yardımcı oldu. Bütün bunlar, kısmen, kurbanların ülkedeki Birleşik Devletler çıkarları ile yakın ilişki halinde oldukları gerçeği ile açıklanabilir.

Diplomatik saldırı büyük bir hızla eyleme konuldu. Reagan'ın görevi almasından dört hafta sonra Başkan'ın başdanışmanı Edward Meese Küba'nın FMLN'ye silah göndermeye son vermemesi halinde Birleşik Devletler'in Küba'ya karşı doğrudan harekete geçmesinin «tamamen mümkün» olduğunu ilan etti. Dışişleri Bakanı Alexander Haig bu bildiriyi şu sözlerle destekledi: «(BD) bu komünist meydan okuma karşısında pasif kalmayacak ..Olanların. El Salvador'daki Marksist gerillaları desteklemek için Havana ve Moskova'mn eşgüdüm sağladığı global kampanyanın bir parçası olduğunu düşünüyoruz» (39).

Bunlar öyle gözüpek bildirilerdi ki, sadece Reagan hükümetinin ideolojik coşkularına yorulamazdı. Aslında bu bildiriler bir Dışişleri Dokümanı'nın açıklandığı bir basın toplantısında verildi. Daha sonra «Beyaz Belge» olarak adlandırılan bu dokümanın başlığı «El Salvador'da Komünist Müdahale» idi. Haberi ön sayfada veren *New York Times*'tan Juan de Onis'e önceden sızdırılan bu doküman üç temel suçlamayı kamtlamak için hazırlanmıştı:

(1) «El Salvador'da ayaklanan güçlerin politik bakımdan birleştirilmesi ve silâhlandırılmasında... Küba ve diğer Komünist ülkelerin oynadıkları merkezî rol.»

(2) «El Salvador'daki ayaklanma Küba aracılığı ile Komünist güçler tarafından, ileri ölçüde, küçük bir Üçüncü Dünya ülkesine karşı dolaylı bir saldırı örneğine dönüştürülmüştü» ve

(39) Ibid., 23 Şubat 1981; Gdn, 23 Şubat 1981.

(3) «Küba, Sovyetler Birliği ve diğer Komünist Devletler... El Salvador'daki kurulu hükümeti yıkmak ve yerine halkın desteklemediği bir Komünist rejimi kurmak için eşgüdümü çok iyi sağlanmış gizli bir faaliyet olduğu açıkça görülen bir uygulamayı gerçekleştiriyorlar» (40).

Beyaz belge, bu suçlamaların kanıtı olarak, Dışişleri Bakanlığı görevlisi Jon Glassman'ın El Salvador ziyareti sırasında bulduğu sayısı 80'i aşan «ele geçirilmiş dokümanlar»m basılıp çoğaltılan 19'unu içeriyordu. *Washington Post*'a göre bu ziyaret sırasında Glossman «Güvenlik kuvvetlerine ait çeşitli karargâhları gezmiş« idi (41). Glassman'm bulduğu dokümanlar kısaltılarak çoğaltıldı ve belgenin kamuya açıklanan basımında dikkatle seçilmiş bölümlere ve kısaltılarak yapılmış özetlere yer verildi. Bütün reprodüksiyonların sadece 100 kopyası gazetecilere verildi ve Dışişleri Bakanlığı daha fazla fotokopi hazırlanması için para ödendiği söylentilerini reddetti (42). Bu akıllıca bir hareketti, çünkü «kanıt»ın bütünüyle ve dikkatle incelenmesi sadece olağanüstü özen gerektiren çetin bir iş değildi; aynı zamanda, belgeler, öyle bir mantıksızlıklar, çelişkiler, sorumsuzca yapılmış imkânsız yakıştırmalar, bu arada maddî hatalar ve birbirinden kopuk karmaşık iddialar yığınıydı ki, Washington'ın iddialarını doğrulama kapasiteleri şöyle dursun, FMLN'nin etkinlik düzeyini değerlendiren herhangi bir dikkatli okuyucu bile dokümanların çoğunun hakiki olup olmadığı hakkında kuşkulara kapılabilirdi. Bu belgelere dayanarak ciddi bir analiz yapmak mümkün değildir, bazıları da tamamen tahmin ve sezgilere dayanmakta-

(40) Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı, Halkla İlişkiler Bürosu, «Communist Interference in El Salvador, Şubat 23, 1981».

(41) **Washington Post**, 14 Mart 1981.

(42) Konrad Ege, «El Salvador: White Paper?», **Counterspy** (New York), Mayıs-Temmuz 1981.

tadır (43). Bu arada «ele geçirilmiş dökümanlardaki isimler çoğunlukla kod ismi iken, Fidel Castro'nun ve diğer önde giden Kübalı ve Nikaraguali kişilerin isimlerine aynen yer verilmesi dikkati keçmektedir. Dökümanlardaki sözcüklerde yer alan aksanların, Salvador gerillalarının İspanyolca klavyeli bir yazı makinaları yokmuş gibi kalemle işaretlenmiş olması diğer bir merak konusudur. Diğer bir çarpıcı nokta, askeriyeden söz edilirken «milicos» teriminin kullanılmasıdır. Oysa El Salvador'da bu terimin bölgesel olarak kullanılan karşılığı «chafarotes»tir. «Milicos» güney konisi ülkelerinde argo olarak kullanılır. Ya FMLN'nin ya da Langleyli telaşlı bazı büro görevlilerinin temel lojistik bilgisi bakımından acınacak ölçüde yetersiz oldukları görülmektedir, çünkü Nikaragua'dan yüklenen silâhların tonajı El Salvador'a vardığı iddia edilen miktarı tutmamaktadır Ayrıca lojistik konusunda fazla bilgili olmayan birinin bile şu çelişkiyi kavraması güçtür; belgede iddia edildiği gibi, gerillalara, 1980 güzünde silâh yağdırıldı ise, bütün bu dönem boyunca gerillalar silâh ve cephane yetersizliği konusunda neden sürekli şikâyet ettiler ve Ocak saldırısı sırasında ateş gücü bakımmdan yetersizlik gösterdiler? Basılı broşürde yer verilen bir fotoğrafın ise belgeye duyulan güveni arttırıcı nitelikte olmadığı açıktır. Fotoğrafta, Honduras'ta ele geçirilen içi silâh dolu olağanüstü büyük bir kamyon görülmektedir İlk bakışta araç gerçekten etkileyici bir görünüm sergilemektedir; ama biraz yakından bakılınca bunun üç ayrı görüntünün birleştirilmesiyle elde edildiği anşılır. Özetle, malzemenin büyük kısmı fabrikasyon veya gözboyama belirtileri taşımaktadır. Birleşik Devletler istihbarat teşkilâtının bu işlerdeki deneyimi düşünlüdüğünde yapılan dikkatsizlik gerçekten şaşırtıcıdır.

---

(43) Ege'ye ek olarak bk. James Petras'ın mükemmel çalışması: «White Paper on the White Paper, «The Nation, s. 1-7. Le Mondo Diplomatique'te de yayınlandı, Nisan 1981.

Malzeme hakiki olsa bile pek önemli değildi, çünkü sadece Küba ve Nikaragua'nın gerilla mücadelesinin gelişmesine ilgi gösterdiklerini ve hareketin liderleri ile tartıştıklarını kanıtlıyordu. Castro'nun onlara birleşmeyi önermesinde şaşılacak bir şey yoktu. Shafik Handal'ın Moskova'ya gitmesi ve Sovyet Bloku'ndaki bir çok ikinci sınıf bürokratla görüşmesi bir komünist partisi genel sekreteri için doğaldı. Fakat Beyaz Belge'de Sovyetler Birliği veya müttefiklerinin FMLN'ye doğrudan silâh yardımı yaptıklarını gösteren tek bir somut kanıt bile yer almıyordu. 1981 Haziran'ında belgenin hazırlayıcısı Jon Glassman, Wall Street Journal'a verdiği bir demeçte, dökümanda Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılmış bazı «hata» ve «tahmin»lerin yer aldığını açıkça kabul etti (44). Glassman belgede varılan sonuçları savunmaya devam etse de onları desteklemek için yeni kamtlar göstermiyordu. Beyaz Belge'nin gözden düşmesi ile birlikte, Washington'ın diplomatik seferberliği, her biri kendi eseri olan bir dizi engelden ilkiyle karşılaşmış oldu. Haziran'da başlatılan bu kampanya Reagan'ın Soğuk Savaş saldırısının öyle kritik bir anına denk gelmişti ki, bütünüyle bir kenara bırakılması imkânsızdı. Beige resmen geri alınmadı ama gözardı edildi.

Bu arada Washington «ifşaatlar»ından azami avantaj sağlamak için, iki güçlü diplomatik takımı yabancı hükümetlerden destek sağlamak amacıyla yola çıkarmıştı. General Vernon Walters belli başlı Latin Amerika ülkelerine ve Lawrence Eagleburger Avrupa'ya gönderildi. Her iki seyahat de yanlış zamanlanmıştı. Güney konisindeki politik bakımdan yakın ülkelerin çoğu uzaklıklarını muhafaza etmeyi tercih ediyorlar, Avrupalılar ise ciddi kuşkularını dile getiriyorlardı. Reagan yönetimine ideolojik yakınlığı ile büyülenmiş olan Thatcher hükümeti bile, Dışişleri Bakanlığı'nın gele-

---

(44) **Wall Street Journal**, 8 Haziran 1981.

neksel ihtiyatlı tutumunu sürdürerek ortaya konulan dökümanı bütünüyle ve kesinlikle onaylamaktan uzak durdu. Ayrıca AET üyesi ülkeler Salvadorlu sürgünlere 900.000 dolar insanî yardım yapılmasını -bu sürgünlerin 300.000'i ülke dışında yaşarken, kesin olarak bilinmeyen ama buna yakın sayıda olduğu tahmin edilen insan, ülke içindeki kamplara yerleştirilmişti- Washington'ın yardımın gerillalarca kullanılacağı gerekçesi ile durdurmaya çalışmasına itiraz ettiler (45). Bu ağır bir hataydı, çünkü 1981'in ortasında Washington'ın karşı-propagandasının etkisiz kalması üzerine, askerî operasyonlarla yerinden edilen sürgünler sorunu, ülke içindeki kampların dehşet verici koşulları ve yüzlerce insanı «gerilla» diye öldüren silâhlı kuvvetlerin tecavüzlerine karşı bu insanları koruma gereği büyük bir uluslararası mesele haline gelmişti. Vietnam'ı gemiyle terk eden insanlar konusunda Birleşik Devletler'in açtığı muazzam kampanyanın etkisi hâlâ insanların belleğinde yaşıyordu. Bu nedenle, Birleşik Devletler'in El Salvador'daki eylemleri sadece insanlık dışı değil, aynı zamanda tutarsız ve ikiyüzlü görünüyordu.

Yine de, Dışişleri Bakanlığı bazı başarılar kaydetti: gelişim kredilerini vermeyerek ve Nikaragua hükümetine askerî ve politik tehditlerde bulunarak bölgeye deniz yoluyla silah sokulmasına son verdi; Batı Almanya ve Panama aracılığı ile FDR üzerinde 1981 boyunca teklif edilen «görüşmeler»e başlanması için baskı yaptı. Fakat bunlar asla ciddi bir politik inisiyatif değildiler, çünkü görüşmelere başlanmadan önce FMLN'nin silahları bırakması şart koşuluyordu. Bu tür şartlarm reddedileceği hesaplandı ve bunda başarılı olundu (46). FDR görüşmelerden tamamen vazgeçmeyi kabul etmedi, fakat bu görüşmelerin doğrudan Birleşik Devletler ile yapılması gerektiğini ısrarla belirtti. Guillermo Un-

(45) Gdn, 19 Şubat 1981.
(46) IHT, 6 Mart 1981.

go'ya göre, «Sirkin sahibiyle konuşabiliyorsanız, palyaçolarla konuşmanın anlamı yok»tu. Sonbaharda Nikaragualılar FDR lehine harekete geçerek ateşkes görüşmeleri için şartlar önerdiler; fakat şartlar arasında FMLN'nin de görüşmede hazır bulunması yer aldığı için, öneri, Washington tarafından reddedildi. Bu aşamada Washington, stratejisini, Mart 1982'de «serbest ve hilesiz» seçimlerin yapılması yönünde oluşturuyordu.

1981 baharı boyunca FMLN, elindeki silahları, açık pazardan veya rüşvetçi ordu subaylarından satın alarak (Latin Amerika gerilla savaşlarında sık görülen bir uygulama) veya hükümet kuvvetlerinden gasp ederek sağladığını ısrarla belirtti. Gerilla kamplarını ziyaret eden gazeteciler, gerillaların, M-16 ve Belçika FAL silahları kullandıklarını ve ellerinde, AK 47 gibi Sovyet yapımı «geleneksel» gerilla silahlarından pek az bulunduğunu bildirerek bu görüşü desteklediler. Buna, FMLN'nin kullandığı Birleşik Devletler yapısı silahların Vietnam'da ele geçirilmiş oldukları iddiası ile karşılık verildi; ama yine de gazetecilerin gözlemleri Sovyetler'in bölgeye müdahale etmedikleri görüşünü kuvvetlendirdi. Her ne olursa olsun, SSCB'nin Orta Amerika'da Birleşik Devletler ile sorunlardan kaçmmaktan başka bir niyete sahip olmadığı iddiasını boşa çıkarmak son derece güçtür.

15 Şubat 1981 gibi erken bir tarihte, Washington'daki bir Sovyet Elçiliği görevlisi, alışılmamış bir harekette bulunarak, ülkesine karşı yapılan suçlamaları reddetmek için Kuzey Amerikan televizyonuna çıktı (47). Bunu, ayın sonunda, PCS'nin delege göndermediği SBKP'nin 26. Kongresi'nin açılışı için yapılan basın toplantısında ifade edilen daha resmî bir tekzip izledi (48). Kongre'yi açış konuşmasmda Brejnev Orta Amerika'dan söz etmedi, sadece, askerî diktatörlükler-

(47) Gdn, 16 Şubat 1981.
(48) IHT, 26 Şubat 1981.

le yönetilen Brezilya ve Arjantin gibi Latin Amerika ülkeleri ile «karşılıklı ve yararlı ilişkiler»e atıfta bulundu. Bu ülkeler Sovyet ticarî ortaklarınca beslendiği iddia edilen «yıkıcılık»a vahşi bir biçimde son vermiş bulunuyorlardı. Brejnev, Angola ve Etiyopya'dan gelen liderlerle basma açık toplantılar yaparken bu nokta daha ileri ölçüde vurgulandı. Bu arada Brejnev, Nikaragua delegesi Carlos Nunez'i kabul etmekten dikkatle kaçındı. Bu tavır Sovyetler Birliği'nin çatışmadan kaçındığını göstermiyor olsa bile, bir Dışişleri Bakanlığı görevlisinin söylediği şu sözler kuşkuya yer bırakmıyordu: «Amerikalılar Nikaragua'yı işgal ederlerse ne yaparız? Ne yapabiliriz? Hiçbir şey.» (49). Haftalık *New Times*'ta Sovyet dış politikasının hedefleri, *Pravda* çizgisine yakın biçimde, şu şekilde konuluyordu: «SSCB'nin inancı, üçüncü dünyanın iki zıt sistem arasında bir çatışma konusuna dönüştürülmesinde değil, onun barışçı ve bağımsız gelişmesinin, otantik bir eşitliğin ve tam bir ekonomik düzenin garanti edilmesinde yatmaktadır (50).

Leninist dünya devriminin gerçekleştirilmesi ve uluslararası proleter dayanışmanın sağlanması görevleri öylesine hiçe sayılıyordu ki, Fidel Castro tipik olarak gürültülü bir konuşma yaparak sessizliği bozmak durumunda kaldı: «Saldırgan projeler Guatemala ve El Salvador'daki yurtseverleri hedeflemektedir.» (51). Fakat Castro da ulusal kurtuluştan başka bir çağrıda bulunamadı. Bu durum Sovyet bloğu içinde bir derece taktik farklılık olduğunu ortaya koydu: SSCB, Orta Amerika'yı Birleşik Devletler'in bir etki alanı olarak kabul ederek «tek ülkede sosyalizm»in çıkarlarını en iyi şekilde koruyabiliyorken, Küba böyle bir lüksü kaldıramıyordu. Küba'nın savunulması son kertede Sov-

(49) Gdn, 3 Mart 1981.
(50) Alıntı, LeM, 22 Mart 1981.
(51) Ibid.

yetler Birliği'ne düşüyordu ama, Reagan yönetiminin çeşitli kereler açıkça ifade ettiği gibi bölgedeki kurtuluş hareketleri yenilgiye uğratılmalıydı. Bu da adadaki işçi devletini bir sonraki hedef haline getiriyordu. Küba, Birleşik Devletler'in misillemesini önlemek için Nikaragua ve El Salvador'a gemilerle büyük miktarda silah ve asker göndermekten dikkatle kaçınırken, kendi yaşamını sürdürebilmek için, bu hareketleri, Sovyet bloğundaki akranlarından daha yüksek sesle desteklemek zorundaydı. Yine de, tavsiye eğitim, tıbbî ve eğitsel ekipman yardımı ve dayanışma bildirileri şeklindeki sınırlı önlemler bile, diğer büyük işçi devleti Çin'i, bütün bunları, Orta Amerika'da «Moskova müdahalesi» için bir «Truva atı» olarak mahkûm edecek ölçüde endişelendirmeye yetti (52).

Şüphesiz, Birleşik Devletler'in yabancı müdahaleyi lanetlemesindeki temel tutarsızlık, herkesin gözü önünde sürdürdüğü kendi müdahalesinde yatmaktadır. Yapılan yardımlar, amaç bakımından yoruma açık olsalar da, açık bir biçimde ve sürekli olarak arttı. İktidara geldikten beş hafta sonra Reagan yönetimi tarafından açıklanan ilk yardım paketi 25 milyon dolarlık askerî ekipmanı (silah ve mühimmat dahil) ve 63 milyon dolar ekonomik yardımdan oluşuyordu (53). Bu paket, El Salvador'a Birleşik Devletler'in kontrolu altında yapılan toplam yardımın düzeyini, 1980'de 183.9 milyon dolar ve 1979'da 79.3 milyon dolardan, 1981'de 523 milyon dolara çıkardı (54). Wales büyüklüğünde bir ülke, bir Latin Amerika ülkesine yapılan en geniş yardım bütçelerinden birini alıyordu. Aynı zamanda, 20 askerî danışman ve 4 Huey helikopteri sağlanıyor; El Salvador'daki Birleşik Devletler askerî grubunun sayısı 54'e çıkarılıyordu (Kongre'nin belirlediği limit 55'tir). Ulu-

(52) People's Daily, 27 Şubat 1981, alıntı, LeM, 28 Şubat 1981.
(53) Gdn, 3 Mart 1981.
(54) Center for International Policy Studies, Aid Memo, Nisan 1981.

sal Muhafız Teşkilâtı'ndan Albay Vides Casanova, mutlulukla, «yeni yönetim bize ihtiyacımız olan her şeyi veriyor,» diyordu (55). Yıpranmış bir diplomatik rolü oynamaya devam eden Duarte ise uyarıyordu: «Washington buraya çok fazla danışman göndermemeli. Aksi halde bu Amerikalıların savaşı sanılacak» (56). Duarte bu sözleri söyledikten bir hafta sonra, FMLN helikopterleri ve araçları tahrip etmeye devam ederken, daha fazla ekipman gönderilmesini rica ediyordu (57).

Mart yardım paketinin büyük kısmı Dış Yardım Yasası'nın Kongre'nin onayını gerektirmeyen 506 (a) Bölüm'ü gereğince sağlanmak durumundaydı. Bu aşamada, Capitol Hill'de El Salvador'da izlenen politikanın tutarlılığı hakkında gittikçe artan bir ilgi söz konusuydu. Kongre'nin ortak endişesi, Birleşik Devletler'in yanlış tarafı desteklediği ve bunu yanlış bir yöntem ile yaptığı, bunun da Vietnam savaşının ilk aşamaları ile benzerlikler taşıdığı yönünde toplanıyordu. Artık diplomatik görevden ayrılmış bulunan Robert White, Reagan yönetiminin politikasına karşı bir dizi saldırıda bulunduğu ve çok hızlı bir çizgi değişikliği ile FDR ile görüşme politikası önerdiği zaman, liberallerin hoşnutsuzluğu iyice derinleşti. 25 Şubat'ta Beyaz Saray Dış Operasyonlar İçin Tahsisat Komitesi'ne başvuran White, kendisini ayrı tutmaya çalıştığı Birleşik Devletler askerî operasyonlarının sonuçlarına özellikle ağırlık verdi:

> «Geçen yıl El Salvador'da Birleşik Devletler'in dış politikasının uygulanmasından sorumlu bir görevli olarak, El Salvador'daki askerî danışmanların misyonlarını tanımlamakta güçlük çekiyorum. Biliyorsunuz, El Salvador güvenlik kuvvetleri binlerce genç insanın ölümünden sorumludur. Bu insanları solcu veya sol sempatizanı oldukları kuşkusu ile öldürmüşler-

(55) LeM, 27 Nisan 1981.
(56) Pearce, s. 241.
(57) IHT, 22 Nisan 1981.

dir. Böyle bir mekanizmanın parçası olmaları için mi askerî danışmanları oraya gönderiyoruz?»(58).

Öte yandan, San Salvador'daki Birleşik Devletler askerî ateşesi Albay Orlando Rodriguez bu eylem çizgisinin doğruluğu hakkmda pek az kuşkuya yer bırakıyordu. Haziran'da görevinden ayrılırken Salvadorlu meslektaşlarına şöyle sesleniyordu:

«Silah arkadaşlarımız uluslararası komünizme boyun eğmeyi reddeden bir ulusun topraklarını kanla sularken elveda demek çok zor. Dava arkadaşlarımızla aynı idealleri, demokrasi ve ortak düşman komünizme karşı mücadele ideallerini savunuyoruz... Sizlere, derin hayranlık ve saygı dolu askerce bir selamla veda ediyoruz»(59).

Bu iki tepkiden Rodriguez'inki yönetimin düşüncesine çok daha yakındı. Reagan daha yakın zamanda televizyona çıkıp Salvador'da ters etki yaratacak büyük güçlüklerle karşılaşma tehlikesi olmadığını bildirmişti. Vietnam'dan çıkarılan başlıca dersten söz ederken korkuları biraz yatıştırmaya çalıştı. Amerika Vietnam'daki gibi birlik gönderse, ki bunu tamamen ihtimal dışı bırakamazdı, o zaman «kazamrız» diyordu (60).

Mart yardım paketinden iki gün sonra Duarte hükümetinin Ekim 1979'dan sonra önerilen bütün feromların dondurulduğunu bildirmesi ve Binbaşı D'Ausuisson'un, Reagan'ın bir hükümet darbesini destekleyeceği iddiaları ile ortaya çıkması, Birleşik Devletler'in geri dönüşü olmayan bir noktaya geldiği görüşünün Washington'da pekişmesine katkıda bulundu. Hükümet politikasma yöneltilen eleştiriler insan haklarının ihlâlinde suç ortaklığı üzerinde toplandı. Tepki John Bushnell'den geldi; basın El Salvador'daki olaylar ile aşırı

(58) Alıntı, Morton Halperin (ed.), **Report on Human Rights in El Salvador** (Washington 1982) s. 198.

(59) **La Prensa Grafica**, 22 Haziran 1981, alıntı, **ibid.**, s. 198.

(60) Gdn, 4 Mart 1981.

derecede ilgileniyordu, dikkatini daha yapıcı konulara yöneltmeliydi (61). Bu tavrın yarattığı tepki, hükümeti, ikna edici olmaktan uzak bir biçimde. Bushnell'in bu tür demeçler verme yetkisi olmadığını ilan etmeye zorladı (62). İş başına geldikten sekiz hafta sonra yönetim şu gerçeğin farkına vardı: kamuoyunun dikkatini El Salvador'a çekmek istiyorsa, diğer olaylar hakkında halka bilgi vermeden tek bir yön üzerinde —uluslararası komünist tertip— yoğunlaşmakla sınırlı kalamayacaktı Bütün bunların yarattığı tepkinin kapsamı 3 Mayıs günü etkin bir biçimde açığa çıktı O gün Washington. El Salvador'daki müdahaleye protesto olarak, Vietnam günlerinden bu yana yapılan en büyük gösterilerden birine tanık oldu. Yıl sonunda, Senato, daha fazla yardım yapılmasını onaylamadan önce, Başkan'ın Salvador hükümetini insan haklarına saygı duymaya çağıran bir duyuruyu imzalamasını gerektiren bir önlemi kabul etti ve büyük yankılara yol açtı (63). Reagan hemen kabul etti 28 Ocak 1982'de—. Ancak, Duarte rejiminin insan haklarına saygı gösterme konusunda «etkin ve önemli (bir) çaba» göstermiş olduğunu kaydetti. Sonuç olarak, 25 milyon dolarlık askerî ve 40 milyon dolarlık ekonomik yardım ödendi. Ne var ki, Birleşik Devletler Başkanı'nm duyurusundan iki gün önce, basın, Morazân'daki Mozote köyünde askerî birliklerin yaklaşık 800 kişiyi boğazladığına dair güvenilir raporlar yayınlamıştı. San Salvador'daki Birleşik Devletler Büyükelçisi, derhal, rapor hakkındaki kuşkularını ifade etti. Buna rağmen olayı inkâr edemedi ve daha sonra bir katliamın yapılmış olabileceğini kabul etti. İki gün sonra Reagan San Salvador'un *barrio*su San Antonio Abad'da 20 gencin cesedinin bulunduğu konusunda cuntayı «doğruladı»; bu kişiler, bir anti-ge-

(61) Gdn, 6 Mart 1981; LAPR, 13 Mart 1981.
(62) IHT, 18 Mart 1981; 19 Mart 1981.
(63) Ibid., 13 Mayıs 1981.

rilla operasyonundan önceki gece Ulusal Muhafız Teşkilâtı'nın üniformasız üyelerince ele geçirilmiş ve vurularak öldürülmüşlerdi. Çatışma olmamıştı ve kurbanların çoğu on üç-on dokuz yaş arasındaydılar. On yaşındaki bir «gerilla»ya on kez tecavüz edildiği söyleniyordu. Bu kez, uluslararası basının olay yerine birkaç saat içinde ulaşması üzerine, dehşete düşmüş *pobladore*lerin (civarda yaşayanların) saldırı ile ilgili anlattıklarına kimse karşı çıkamadı (64). Anlaşılan, yönetimin insan hakları anlayışı, Birleşik Devletler'in silahlandırdığı ve güvendiği Muhafızların hakkına, Salvadorlu çocukların yaşama hakkından çok daha yakındı.

El Salvador'da izlenen politikaya karşı yükselen iç muhalefet İkinci Enternasyonal'in sertleşen tutumu ile ve Venezuela ile Arjantin —General Galtieri'nin yıl sonunda kurnazca bir manevra ile General Viola'yı defetmesinden sonra— dışında kalan Latin Amerika ülkelerinin soğuk davranışlarıyla çakıştı. Bu ülkelerin çoğu görüşmeler sonucu sağlanacak bir anlaşma yönünde tavır alıyordu (65). Bunun bir sebebi Reagan hükümetinden gelen bir mesajdı; buna göre askerî bir müdahale olabilirdi. Böyle bir hareketin ise Nikaragua ve Küba'ya karşı bütünleyici bir eylem olmaksızın gerçekleştirilemeyeceği açıktı. Böyle bir çizgi pek çok Latin Amerika ülkesi için korkutucu etkilere sahipti, ama sürekli abluka ihtimalinden söz edilmesi ve Florida'daki sağ kanat para-militer güçlerin eğitimine destek olunması bu çizginin tamamen dışlanamayacağını gösteriyordu. Kasım ayının ortasında Haig, Karaibler'de doğrudan eyleme geçilebileceğini sezdiren karmaşık ama üst perdeden demeçler vermeye başladığında bu kavgacı çizgi en üst noktaya yükseldi. 22 Kasım'da Dışişleri Bakanı ilan etti: «Nikaragua için vakit geldi, hat-

(64) Gdn, 29 Ocak 1982; 1 Şubat 1982; 2 Şubat 1982.
(65) Gdn, 6 Kasım 1981; 5 Aralık 1981.

tâ geçiyor.» Bu arada Birleşik Devletler bu ülkede, «Sovyet-Küba yardımı ile acil bir askerî gücün oluşturulduğu»nu rapor etti. Doğrudan eyleme geçmenin önündeki tek engelin Pentagon'un hazır planları yürürlüğe koymakta duraksaması olduğu görülüyordu. Pentagon kurmaylarının çoğu Vietnam'daki ilk dönemle aradaki benzerlikleri ve muhtemel bir askerî felâkete yol açılabileceğini düşünüyordu.

Bölgede girişilecek tam bir operasyonun yaratacağı lojistik sorunlar hakkında askeriyenin taşıdığı kaygıları değerlendirmek zor değildir. Birleşik Devletler'in önceki deneyimi tek bir ülkedeki operasyonlarla sınırlandırılmıştı ve her zaman tek bir hükümetin yıkılmasını veya istikrarsızlaştırılmasını amaçlamıştı. Oysa mevcut koşullar altında uygulanacak bir senaryo. El Salvador'da kitle desteği olmayan bir rejimin askerî bakımdan savunulması için, Nikaragua'da tartışılamaz biçimde kitle desteği olan bir hükümetin istikrarsızlaştırılmasını ve bölgenin en büyük askerî gücü olan Küba'ya karşı önlemler alınmasını gerektiriyordu. Dışişleri Bakanlığı'nın kendi değerlendirmelerine göre, diğerlerinde tamamlayıcı bir eyleme girişilmeksizin tek bir kesim üzerinde eyleme geçilemezdi; askerî sorunlar büyük, diplomatik engeller ise dehşet vericiydi. Bir «askerî çözüm»den vazgeçildiğinin ısrarla reddedilmesi spekülasyonları arttırdı ve duyulan korkuyu derinleştirdi. Korkulan şey aslında yakındaydı ama, kararsız çizgisini sürdüren yönetim, kendi iradesine rağmen nesnel gerçekler tarafından kuşatılmış olduğunu anladı.

Belki de bunun, uluslararası alanda, Giscard'ın çekilmesi ve Mitterand'ın Fransa başkanlığına seçilmesinden daha açık bir belirtisi yoktu. Bu öyle bir gelişmeydi ki, bütün Latin Amerika ülkelerini felce uğratan bir başka olaya, *foquismo*nun yaratıcısı Regis Debray'nin dış ilişkiler danışmanı olarak atanmasına tanık olundu. Avrupa'da meydana gelen bu iktidar değişikli-

ği, yazın, Fransız hükümeti FDR'ye en önemli uluslararası desteği —savaşma hakkının garantisini— verme konusunda Meksika'ya katıldığı zaman, Orta Amerika'da etkilerini duyurdu. Eylül'de Duarte Washington'a gitti ve bu fırsatla Fransa - Meksika deklerasyonunu «müdahaleci» bir girişim olarak ihbar etti. Sonunda «müdahalecilik» terimi de içi boş bir kavrama dönüştürülmüştü (66). Meksika'nın muhalif tutumu büyük bir önem taşıyordu, çünkü bölgede onun rızası alınmadan başlatılacak büyük bir inisiyatif sadece Birleşik Devletler'in Guatemala ve Honduras'ta izlediği dikkatli çizgiyi değil, daha önce yapılan ekonomik ve politik anlaşmaları da tehlikeye sokan büyük zorluklara yol açabilirdi. Meksika'nın kapsamlı bir devlet bürokrasisine dayanan liderliğini politik bakımdan «anlamak», devrim ideolojisinin muhafaza edilmesi ile dış sermayeye gittikçe daha fazla bağımlı büyüyen bir ekonominin yönetilmesi arasındaki denge nedeniyle çoğu kez zor oluyorsa da, bu politikanın, Orta Amerika'daki güçler dengesine Reagan hükümetine kıyasla daha fazla bağımlı olduğu açıktır. Meksika'nın ağırlığını görüşmelerle varılacak bir çözüm lehine kullanması sadece sosyal demokrat strateji ile yakınlaşmasını değil, aynı zamanda, Ocak saldırısının ardından FMLN'nin iç savaşta bir pat durumu yaratacak kadar ilerlemiş olduğunu kabul edilmesini sağladı.

1981 baharında ve yaz başında, dikkati çeken, gerillaların olağanüstü başarılar kazanamamaları değil, silhlı kuvvetlerin uğradıkları başarısızlıklar idi. Quazapa'ya karşı yedi saldırıyı, Chalatenango, Cabanas, Morazân ve La Unión'a yapılan diğer saldırılar izledi; bunların hepsi ya geri püskürtüldü ya da temas kurmakta bile başarısız kalındı. Askeriye Ocak saldırısını izleyen iki ay içinde 4000'den fazla asker almış ve sayısı FMLN'nin 6000 kişisine karşılık 20 000 kişiye varmıştı. Buna

(66) **Presencia** (La Paz), 24 Eylül 1981.

rağmen, hiçbir yerde zaferi doğal olarak kolaylaştıracağı düşünülen 10'a 1 oranına yaklaşılamadı. Ayrıca yeni alınanların çoğu askerlik hizmeti için resmî yaş sınırı olan 18 yaşın altındaki gençlerdi. Bunlar dört yıllık bir süre için ve zorla askere alınmışlardı ve yapılan askerî harekâttan çok parlak üniformalara ve modern silâhlara düşkün olduklarını kanıtlamışlardı. FMLN, rejimin, genç ve enerjik Albay Domingo Monterrosa'nın komutasmdaki Birleşik Devlctler'de eğitim görmüş yeni şok gücünü oluşturan Atlacatl Taburu'nun ancak üç hafta boyunca sürekli hareket halinde tutulabileceğini hesapladı; daha sonra dinlendirilmeleri ve yenilenmeleri gerekiyordu. Bu arada gerillalar, yılın ilk altı ayı içinde toplam 600 askerin yanı sıra 48 subayı öldürdüklerine veya ağır yaraladıklarını öne sürüyorlardı (67). FMLN'nin bu iddiası doğru olsa da olmasa da, birbiri ardı sıra başarısrz operasyonlardan sonra askeriyenin moralinin yüksek olabileceğini düşünmek zordur. Komutan Gotera Nisan sonunda şu sözleri söylerken pek çok meslektaşı adına konuşuyordu: «Çekilirsek gerillalar saldırır. Son birkaç gün içinde dört jeep ve zırhlı aracı tahrip ettiler. Bereket Birleşik Devletler'den helikopter alıyoruz» (68). Yerel hastane askeriyenin bir gün içinde yirmi kadar kayıp verdiğini bildiriyordu. Benzer bir durum Chalatenango'da yaşanıyordu. Burada, Haziran'ın ortasında Arcatao kasabasma sadece havadan ve gerilla saldırıları bakımından güvenli birkaç yoldan ikmal sağlanabiliyordu.

Temmuz'da FMLN ekonomik hedeflere karşı dikkatle planlanmış yeni bir saldırıya geçti. On gün içinde 62 elektrik santralı tahrip edildi; doğu bölgeleri iki hafta kadar elektriksiz, başkent ise 48 saat karanlıkta kaldı. Bunu ülkenin ulaşım şebekesinin kesilmesi izle-

---

(67) Rubèn Zamora, El Salvador Dayanışma Kampanyası'na, Londra, 31 Ekim 1981.

(68) LeM, 27 Nisan 1981.

di. Bu hareket sırasında ,ticarî faaliyet bakımından çok önemli olan ve Zacatecoluca ile Usulatàn arasındaki Lempa ırmağı üzerindeki Puente de Oro köprüsü de dahil birçok köprü tahrip edildi. Morazàn'da, Perquin'in ele geçirilmesi 60 askerin tutsak alınmasını sağladı, fakat FMLN kasabayı elde tutmaktan ve statik bir «kurtarılmış bölge» oluşturmaktan kaçındı; hareketli olmanın ve silâhlı kuvvetleri değişik yerlerde ve sürekli taciz ederek tüketmenin sağladığı avantajları tercih ediyordu. Yılın sonunda FMLN ulusal toprakların en az 1/4'ünde askerî hareket bakımından kontrolü sağlamış durumdaydı. Yine de, inisiyatifi elde tutmalarına rağmen gerillalar son bir saldırı kapasitesinden yoksundular. Askeriye hâlâ başkenti, başlıca kentleri ve yolları kontrol altında tutuyor. stokları yavaş yavaş eksilirken dipsiz bir ekipman rezervine sahip bulunuyordu. 27 Ocak 1982'de FMLN Ilopango'daki, ülkenin başlıca hava üssüne bir yıldırım saldırıda bulunarak büyük bir zafer kazanınca bu pat durumunun niteliği iyice belirginleşti. Havan topları ve zırh delen roketler kullanan gerillalar on bir uçağı ve askeriyenin on dört Huey helikopterinden altısını tahrip ettiler; rejimin hava kuvvetleri tek bir darbeyle yarıya indi. Bir hafta sonra Haig bildirdi: Birleşik Devletler «bir gerilla zaferini önlemek için ne gerekirse yapacak»tı. Ve Salvador hava kuvvetlerinin uğradığı kayıpları karşılamak için 55 milyon dolar ayrıldı (69). 1982 yılı içinde toplam Birleşik Devletler yardımı 388 278 000 dolara varmıştı ve 1983 için 389 221 000 dolarlık yardım tasarlanıyordu. Bu olayın daha da rahatsız edici yanlarından biri, saldırıdan hemen sonra yüksek komutanlığın saldırıya katıldıkları gerekçesi ile hava kuvvetleri NCO (astsubay düzeyinde görevli)larından bir çoğunun tutuklanmasını emretmiş olmasıydı. FMLN'nin gençlere orduya katılmaktan kaçmmamalarını, kendilerini giz-

(69) The Guardian (New York), 10 Şubat 1982.

lemelerini ve vakti gelince silâhlarıyla birlikte gerillalara katılmalarını tavsiye ettiği bir sır değildi. Hareketin silahlı kuvvetler içindeki sempatizanlarının daha aktif bir tutum almaya başladıkları görülüyordu.

«DİPLOMASİ» VE SEÇİMLER

1982, Washington'ın bütün cephelerde saldırıya geçmesi, fakat şamatalı bir hal alan yabancı müdahale suçlamaları için ikna edici kanıtlar bulamayarak, kısa süre içinde zor durumda kalması ile başladı. Bu durum, yönetimin Orta Amerika politikasının gerek ulusal gerekse uluslararası alanda ve hissedilir biçimde çökmesine katkıda bulundu. Sonuç olarak Reagan hükümeti, ihtiyatlı bir geri çekilişte bulunmadığı gibi izlediği çizginin daha esnek bir biçimini de kabul etmedi, sadece buna karışıklık ve kuşkunun artmasından başka şeye hizmet etmeyen bir «yorum yok» tavrını ekledi. Bunun Dışişleri Bakanlığı'mn bildirilerinde hemen etkisi görüldü. Yine de, hükümetin kaba domino teorisine bağlılığı bir nebze olsun azalmadı.

Şubat başında Dışişleri Bakan Yardımcısı Thomas Enders bu tutumu geniş şekilde aktarılan en inandırıcı şekliyle ortaya koydu:

> «Orta Amerika için belirleyici savaş El Salvador'da verilmektedir. Eğer, Nikarauga dan sonra El Salvador'da şiddet yanlısı bir çoğunluk tarafından ele geçirilirse Orta Amerika'da korku içinde yaşamayan kim kalacak? Başlıca stratejik çıkarların -Panama Kanalı, deniz güzergâhları, petrol ikmali- tehlikeye girmesi (bu durumda) ne kadar zaman alacak? (Nikaragua'da) Sovyet, Doğu Avrupalı ve 2000 Kübalı askerî danışman, Sovyet silahlarıyla Orta Amerika'nın en büyük askerî varlığını oluşturuyorlar. Nikaragua bir yana, El Salvador'a silah ve cephane sevki, yeniden, geçen yılın 'son saldırı'sı sırasında kaydedilen yüksek düzeye yaklaşıyor»(70).

(70) Gdn, 2 Şubat 1982.

Bu tür ifadeler Birleşik Devletler silâhlı kuvvetlerinin doğrudan kullanılmasını teşvik ediyordu. Fakat Enders'in demecinden bir hafta sonra Haig, kendisine bağlı bu görevlinin söylediklerini özü bakımından desteklerken korkuları yatıştırmayı amaçlıyordu: «Amerikan kuvvetlerinin kullanılması için hazırlanmış planlar yoktur (ama) Amerika'nın potansiyel seçeneklerini çevreleyen hatların değişmezliği, Amerika'nın hayatî çıkarlarına karşı (aynen böyle) harekete geçmek isteyenler için izlenecek yolların kuralını tayin eder» (71). Bu sözler hiçbir şeyi açıklığa kavuşturmuyordu. Anlaşılan tek şey sözcüklerin, bütün olasılıklara açık ve güven verici biçimde tasarlanmış olduklarıydı. Ayrıca bu tür sözler, yönetimin, bölgedeki askerî faaliyete bağlılığını artırmak için açıktan sürdürdüğü çabalara katkı sağladı. Haig'in demecinden birkaç gün sonra hükümet, diktatörlüğü insan haklarına uyma konusunu askıya aldığı Guatemala'ya 250 000 dolarlık askerî yardımın serbest bırakılmasını görüşmek için Kongre'ye başvurdu (72) Bu, Reagan'ın, 1977'de Carter'ın yardımı dondurma kararını düzeltmek için yaptığı ilk ciddî girişimdi. Aynı zamanda bir umutsuzluğu yansıtıyordu, çünkü şiddete yönelik tarihsel eğilimleri ve Washington'ın dış görünüşü kurtarma arzularını hiçe sayması nedeniyle Guatemala Kongre'de genel olarak gözden düşmüş durumda idi. Yönetimin pasif ve müdahaleci olmayan niyetleri, Reagan'ın Nikaragua'nın istikrarsızlaştırılması için hazırlanan 19 milyon dolarlık bir CİA planını onaylamış olduğu basın tarafından açıklanınca, daha da kuşkulu hale geldi. Plan, Florida'da eğitim gören, sürekli reklâmı yapılan ve morali hâlâ bozulmamış sağcı para-militer göçmenlerden oluşan 500 kişilik bir gücün kullanılmasını de içeriyordu (73). Pla-

(71) IHT, 9 Şubat 1982.
(72) Ibid., 13 Şubat 1982.
(73) Ibid., 15 Şubat 1982.

nın ayrıntıları biraz bulanıktı, fakat ısrarlı sorulara hükümetin tek yanıtı yorum yapmayı reddetmek olduğu için, bu gelişme, yeni bir Domuzlar Körfezi için duyulan korkuları arttırdı.

Bu sıkı ağızlı kavgacılık hemen karşılığını gördü 21 Şubat'ta Meksika Devlet Başkanı Lòpez Portillo tırmanmayı durdurmak için adım attı ve bölgesel kutuplaşmayı azaltmak için tasarlanmış bir alternatif strateji üretti. Managua'da yaptığı konuşma sırasında, Washington'ın güç kullanma tehditlerinden vazgeçmesi; Küba, Nikaragua ve Birleşik Devletler arasında görüşmeler yapılması; Birleşik Devletler, Nikaragua ve bu ülkenin komşuları arasında bir saldırmazlık paktının imzalanması; ve Managua'nın askerî gücünü azaltma vaadinde bulunması çerçevesinde oluşacak yeni bir inisiyatif önerdi (74). Washington'ın hemen verdiği karşılık çok asgarî bir düzeyde idi.

Haig, «Meksika ile birbirine yakın bazı görüşler»in var olduğunu belirtiyordu. Fakat, «Managua Konuşması», kilit soruna, yani Nikaragua'nın Salvadorlu isyancılara askerî yardım yapması sorununa, değinmiyordu (75).

Reagan'ın bir sonraki adımı, 24 Şubat'ta, büyük tantanayla açıklanan «Karaibler Havzası»nı geliştirme planı oldu. Plan büyük bir inisiyatif olarak gösterildi ve yönetimin Orta Amerika politikasında yeni bir aşamanın habercisi olarak değerlendirildi. Retorik, özü gözlerden sakladı. Reagan'ın mini İlerleme İçin Birlik'i sadece sözü edilen 10 milyar dolarlık muazzam bir ekonomik programı değil, bazı gümrük vergisi kolaylıkları da dahil 350 milyon dolarlık ayrı bir yardım paketini de kapsadı. Fonların önemli bir bölümü (%34) tükenmiş Salvador sanayi kesimini suyun yüzeyinde tutmaya yönelikti; buna yakın bir (talep edilmemiş) miktar, Kosta

(74) LeM, 23 Şubat 1982.
(75) Gdn, 8 Mart 1982.

Rika'yı, 3 milyar dolarlık sakatlayıcı dış borcundan kefaletle tahliye etmek için ayrıldı. Tahsis edilen miktarlar ile ülkelerin bölge içindeki önemleri orantılı değildi. Serbest ticaret politikasının zaferi ve bölgesel az gelişmişlik derdine uzun vadeli bir deva olarak tanıtılan vergi muafiyetlerinin konuyla ilgisi bulunmadığı kısa sürede anlaşıldı: Birleşik Devletler'in bölgeden yaptığı 10 milyar dolarlık ithalatın %87'si zaten vergiden muaftı (76). Bunun Washington'a daha fazla ithalat yapılmasından ibaret bir mesele olduğuna dair haberlerin yayılması üzerine plan çabucak hasıraltı edildi.

Bu, Nikaragua'ya yönelik diplomatik bir saldırıydı. Ocak ayı başında öyle yüksek bir noktaya vardı ki, eski cunta üyesi Alfonso Roberto bile yerli kapitalistler adına protestoda bulunmak zorunda kaldı: «Bütün bu sözlü saldırganlıklar davamıza yardımcı olmuyor» (77). Aslında, Haig'in Kasım ayında verdiği demeçlerin yol açtığı panik, özel sektörü, FSLN ile bir biçimde *rapprochement* (yakınlaşma) aramaya zorlamıştı. Dışişleri Bakanlığı'na kıyasla çok daha akıllıca davranan FSLN'nin Birleşik Devletler tehditleri ile hem güçlendirildiği hem de radikalleştirildiği görülüyordu. Temmuz 1981'de CİA direktörlüğüne atanması büyük telaşa yol açan William Casey, 28 Şubat'ta, politik incelik taşımayan, tipik olarak kaba bir demeç verdi: «Bütünüyle El Salvador ayaklanması gerilla savaşında doğrudan deneyim kazanmış porfesyoneller tarafmdan Managua'dan yönetiliyor.» (78) Savunma Bakanı Caspar Weinberger, Casey'in şifahî demecinin çizgi dışı olmadığını ve Managua'nın başlıca hedef olmaya devam ettiğini kanıtlamak için, bu sözleri derhal destekledi.

Bu görüşleri belgelemek için Haig, «Nikaragua hükümeti tarafından devrime yardım» etsin diye El Salvador'a gönderildiği tespit edilmiş bir Nikaragualıyı or-

(76) Ibid., 25 Şubat 1982.
(77) New York Times, 9 Ocak 1982.
(78) Gdn, 1 Mart 1982.

taya çıkaracağına dair Kongre'ye söz verdi (79). Ne var ki, ertesi günü söz konusu «gerilla»nın Salvador polisini kandırarak, ilişkisi olduğunu öne sürdüğü Meksika Elçiliği'ne götürülmesini sağladığı ve kendisini kapıdan içeri atarak politik sığınma hakkı istediği anlaşıldı. Meksika hükümeti Managua'nın iddialarını derhal doğruladı. Bu adam, aptalca bir tutumla, El Salvador üzerinden Mexico City'deki üniversitesine gitmekte olan bir öğrenciydi. Meksika'nın açıklaması ne yazık ki doğruydu. Bu durumda Washington, en büyük yerel müttefikiyle ilişkilerinin zarar görmemesi için yeni kanıtlar bulmak zorunda kaldı. Yılmak nedir bilmeyen Haig, bir hafta sonra Beyaz Saray'a danışmaksızın, yeni bir Nikaragualıyı, Washington'da basına takdim etti. On dokuz yaşındaki Ernesto Tardencillas'ın öyküsünün Ulusal Muhafız Teşkilâtı tarafından da doğrulandığına inanılıyordu. Etiyopya ve Küba'da eğitim görmüş ve Nikaragua hükümeti eliyle özel olarak El Salvador'a gönderilmişti. Aslında, vizesiz ve uluslararası kurallara aykırı olarak Washington'a getirilen bu kişi, uydurulan öyküyü reddedecek metaneti gösterene kadar kimsenin ilgisini çekmedi. İşkenceden kurtulmak ve kendisini yakalayanların elinde ölmemek için uydurulan öyküyü kabul ettiğini açıkladı. Vücudundaki işkence izlerini göstermesi ve Dışişleri Bakanlığı'nın kapıları ardında samimi olduğu izlenimini uyandırması, ilk propaganda zaferini sabırsızlıkla bekleyen hükümetin iyice canını sıktı (80).

Bu gafların, Managua'nın savaşçı niyetlerinin daha dikkatli planlanmış bir kanıtı ile giderilebileceği düşünüldü. Nikaragua askerî tesislerinin havadan çekilmiş fotoğrafları ortaya çıkarıldı. Tesislerin büyük kısmı «Savyet tarzı» olarak niteleniyordu. Ne var ki, resimlerin ayrıntısı, sadece, Managua'nın ulusal savunmayı güçlendirmeye çalıştığını kanıtlıyordu. Görünürde El

(79) Ibid., 6 Mart 1982.
(80) IHT, 13 Mart 1982.

Salvador'a gemiler yollandığını gösteren bir bulgu ve komşu ülkelerin işgali için bir hazırlık belirtisi yoktu. Böyle bir girişimin sadece iki Sovyet helikopteri ile gerçekleştirilebileceği düşünülemezdi. Öte yandan, bu çaba. Şubat'ta piyasaya sürülen Beyaz Belge hakkında bazı ipuçlarının ortaya çıkmasını sağladı: silah altında oldukları iddia edilen birliklerin barınabilmeleri için yeterli miktarda bina görünmüyordu Ayrıca, Washington'daki plancılar, çok tartışılan bir meseleyi, ülkenin başlıca hava üssünün bulunduğu kıyı şeridinin genişletilmesi meselesini de doğru dürüst araştırmayı beceremişlerdi. Bu inşa çalışması aslında Sovyetler Birliği veya Küba tarafından değil, bir Birleşik Devletler konsorsiyumu tarafından planlanmış ve finanse edilmiş ve Amerikan vergi mükelleflerine 1 milyon dolara mal olmuştu (81). Nikaragua hükümeti bu konuda açıklama yapmakta ve casusluk amacıyla kendi topraklarında uçuş yapılmasını protesto etmekte bir an bile duraksamadı. FMLN'ye yardım gönderildiğini hangi bulguların kanıtladığını soruyorlardı. Reagan yönetiminin bildirileri ve tarih kimin işgal ve müdahale hazırlığı içinde olduğunu ortaya koyuyordu (82). Öte yandan, böyle bir müdahalenin yakın olduğuna inanmak için pek çok neden vardı. Honduras sınırındaki iki köprünün havaya uçurulması Nikaragualılara tehlikenin çok yakında olduğunu gösterdi. Bunun üzerine ülkede olağanüstü durum ilan edildi.

Birleşik Devletler içinde, Nikaragua'ya karşı yürütülen kampanya, hükümetin Orta Amerika'daki eylemlerine karşı muhalefetin canlanmasına ve şiddetlenmesine hizmet etti. Reagan'ın 1983 malî yılı bütçesinin yarattığı etkiler muhalefeti daha da kesinleştirdi. Bütçe 1982 bütçesine kıyasla 32 milyar dolar daha yüksekti. Sosyal güvenlik harcamaları 2 milyar dolar kısılmış,

(81) Gdn, 12 Mart 1982.

(82) Newsweek, 22 Mart 1982.

askerî harcamalar ise 34 milyar dolar arttırılmıştı. Tahminî toplam bütçe açığı 91.5 milyar dolar kadardı. Oysa Reagan seçim kampanyası sırasında dengeli bütçe vaat etmişti. Kongre'yle anlaşmazlıklar artmıştı. Daha önce Kongre yönetimin deflasyoner ve işçi sınıfının çıkarlarına ters düşen politikasına oldukça uysal bir tepki göstermişti. Şimdi bu tutum, hükümetin dış politikasına meydan okunmasıyla birlikte sertleşmişti. Fazlasıyla tutucu olan *New York Times*, bir dizi makaleyle kamuoyuna şu gerçeği anlatmaya çalıştı: FSLN hâlâ önemli bir kitle desteğine sahipti ve Nikaragua'ya karşı girişilen saldırı, bütünüyle, amaçlananın tam tersi yönde etki yaratacaktı. Kongre'nin her iki meclisi, gelişmeler hakkında tarafsız bilgi sağlamak ve yönetimin olayları çarpıtmasma engel olmak için El Salvador'a komisyonlar gönderdi. Her iki grup da, dönüşte, silahlı kuvvetlerin tavrı hakkında üst düzeyde eleştirel raporlar hazırladı. Duarte'nin bu kuvvetleri kontrol yeteneğinden kuşku duyuyorlar ve Birleşik Devletler askerî yardımının tırmanmaya yol açabileceğini düşünüyorlardı. Çok sayıda Birleşik Devletler danışmam San Miguel yakmlarındaki bir savaş bölgesine silah sevk ederken filme çekildiklerinde, Vietnam imajı çok daha geniş bir geçerlik kazandı. Reagan, askerleri, ülkeye geri çağırmaya zorlanıyordu (83).

Şubat ortasında hükümetin yaptığı bir kamuoyu yoklaması El Salvador'a daha fazla müdahale edilmesine 20'ye 1 karşı olunduğunu ortaya koyuyordu. Aynı ay içinde yapılan bir *Newsweek* anketi, katılanların %74'ünün Birleşik Devletler müdahalesinin El Salvador'u 1980'lerin Vietnam'ı haline getireceğine inandıklarını gösteriyordu. Reagan'ın bu ülkeye yönelik politikasını onaylamayanların oranı %49 idi; %60 Salvador rejimine askerî yardım yapılmasına, %89 ise asker gönderilmesine karşıydı (84). Aynı yıl içinde, daha son-

(83) IHT, 3 Şubat 1982.

(84) Newsweek, 1 Mart 1982.

ra yapılan bir CBS-*New York Times* anketi, bu bulguları geniş çapta doğruladı, ama şaşırtıcı bazı veriler de ekledi; katılanların %50'si El Salvador'da Sovyet ve Küba askerlerinin fiilen savaşmakta olduklarını düşünüyordu ve muhtemelen deniz piyadeleri oraya gönderileceklerdi (85). Bundan sadece Birleşik Devletler kamuoyunun Orta Amerika'daki gelişmelere derin biçimde kayıtsız oldukları değil, aynı zamanda hükümetin propaganda kampanyasının da büyük bir etki yaratmış olduğu çıkarılabilirdi. Kampanyaya yönelik muhalefet, El Salvador'daki mücadele ile ilgili bilgilerin değerlendirilmesine değil, pahalı ve tehlikeli dış maceralar korku ve beklentisine dayanıyordu. Hükümetin Orta Amerika'da giriştiği eylemler Amerikan kamuoyunun ulusal bencillik reflekslerini keskinleştirmiş ve Vietnam anılarını canlandırmıştı. Mart başında yüz kadar Kongre üyesi, Başkan'a, Salvador politikasının değiştirilmesi, Lòpez Portillo planının kabul edilmesi ve FDR ile görüşmelere başlanması için zorlayıcı bir mektup gönderdi. 2 Mart'ta, Temsilciler Meclisi, bütün politik kesimlerin katılabileceği bir seçim için koşulların hazırlanması yönünde Reagan'ı baskı yapmaya çağıran bir tasarıyı 393'e 3 onayladı.

Bu baskılara bir karşılık vermek zorunda kalan Reagan, El Salvador'a savaş birlikleri gönderilmesinin ertelenmiş olduğunun —oysa daha önce böyle bir planın olmadığı açıklanmıştı— söylenmesine izin verdi. Fakat bu tavrı pekiştirmek için resmî bir açıklama yapılmadı (86). Diplomatik cephede Haig «global (bir) yaklaşım»a atıfta bulunarak çark etti Meksika planından daha olumlu terimler ile söz ediyor, Küba ile görüşmeler yapılmasını bile ihtimal dışı bırakmıyordu. Ne var ki, bir gün sonra, Birleşik Devletler politikasında bir yumuşama olduğunu reddetti ve görüşmeler yo-

(85) New York Times, 21 Mart 1982.
(86) Gdn, 8 Mart 1982.

luyla varılacak bir anlaşmanın yegâne temelinin Nikaragua'nın «El Salvador'dan çekilmesi» olduğunu belirtti (87). Basın kararsızlıktan ve tutarsızlıktan şikâyet ediyordu. Reagan hükümeti gerçekten köşeye sıkıştırılmış olsa da, Duarte rejimine askerî yardımı durdurma veya askerî olmayan herhangi bir çözüm araştırma belirtisi yoktu.

Ocak 1981 saldırısından beri silahlı kuvvetlerin bir başarı kazanamadığı ortadaydı. Buna rağmen Birleşik Devletler'in bölge stratejisi büyük bir ayaklanmayı yenilgiye uğratma kapasitesi olmayan yerel askerî aygıtlara bağımlıydı. 1982 başında silahlı kuvvetler sayısının 22.000'e çıkmasına rağmen, Birleşik Devletler danışmanlarının genç ve dağınık askerî kuvvetleri bağımlı bir güce dönüştüremedikleri açıkça ortadaydı. Daha fazla danışman göndermek ise politik olarak kabul edilemezdi. Sonuç olarak Washington Salvadorluları Birleşik Devletler'e getirmeye karar verdi. Ocak ayı ortasında 1000 kadar asker temel piyade becerilerini kazanmak için 4 aylık etkin bir kursa katılmak üzere Fort Bragg. Kuzey Carolina'ya getirildi. Ayrıca, askerî akademiye derhal kaydedilen yaklaşık 500 kadar subay okulu öğrencisi Georgia'daki Fort Benning'te 14 haftalık bir liderlik kursuna gönderildi. San Salvador'daki bir askerî gözlemciye göre, «Sol ordunun çevresinde daireler çiziyor ve ordu gittikçe daha fazla sersemliyor» idi (88). Ve Duarte gerçeği teslim ediyordu: «Kırsal kesimde gerillalar ile savaşı kaybediyoruz» (89). FMLN'nin geri alınamaz bir avantaj kazanması istenmiyorsa askerî cephede büyük bir inisiyatif gösterilmesi zorunlu idi.

Kendisiyle birlikte Gutiérrez ve Vides Cassanova'yı da generallik rütbesine yükselten ve ordu komutanlığı-

---

(87) Ibid., 16 Mart 1982.

(88) Newsweek, 15 Şubat 1982.

(89) Intercontinental Press, 1 Mart 1982.

nı sessizce eline alan Garcia, Şubat ayı ortasında, bir Kongre komisyonuna, sayaşı kazanmak için daha fazla Birleşik Devletler askerine değil, on jet uçağına, devriye botlarına elektronik gözetleme ekipmanına, aynı anda iki taburu nakledebilecek miktarda helikoptere ve bütün bunlar için en az 180 uzmana ihtiyaç duyduğunu söyleyerek, askerî alanda başgösteren krize karşılık verdi (90). Bir Kongre üyesine göre bütün bunların tahmini maliyeti yarım milyar doları buluyordu. Ne var ki, Salvador silahlı kuvvetleri böyle bir ekipman akışını absorbe edemeyecekti; sadece yirmi helikopter pilotları vardı ve insan gücü kaynakları sınırına ulaşmıştı. Bu nokta, askerî durumu yeniden değerlendirmek için bir ziyarette bulunan Kanal bölgesindeki Birleşik Devletler komutanı General Wallace Nutting tarafından da doğrulandı. Birleşik Devletler kesin bir insan gücü üstünlüğü sağlamak istiyorsa, ki bunun anlamı silahlı kuvvetler sayısını iki misline çıkarmaktı, başka yerlere başvuracaktı.

İlk akla gelen kaynak Arjantin idi. Temmuz 1980 Bolivya darbesinin planlanmasında ve gerçekleştirilmesinde büyük rol oynamış bulunan Arjantin, Guatemala istihbarat servisinin etkinliğinin arttırılmasına büyük katkılarda bulunuyordu ve Şubat ayı başlarında, Nikaragualı para-militer güçlerin eğitilmelerine yardımcı olmak için 50 danışman gönderme niyetinde olduğunu açıklamıştı. Buenos Aires'te, ülkenin Salvador *compo*sunu benzeyen iç kısımlarında özel bir anti-gerilla birliğinin eğitilmekte olduğu söylentileri vardı ve Garcia, General Galtieri'nin birlik gönderebileceğini saklamıyordu (91). Ayın sonunda Flores Lima Arjantin'e gittiği ve yardımın ayrıntılarını tartışmaya başlamadan önce büyük iltifat gördüğü zaman, bu olasılığın ciddiyet kazandığı görüldü. 10 Mart'ta Buenos Ai-

(90) IHT, 22 Şubat 1982.
(91) Ibid., 19 Şubat 1982.

res'teki hükümet Salvador rejimine silah satmak ve «mümkün olan her türlü yardımı» yapmak niyetinde olduğunu açıkladı (92). Bu adım, Arjantinlilerin liderliği altında ve başlıca diktatörlüklerden ve belki de Kolombialılardan ve diğer yerel birliklerden asker grupları ile birlikte El Salvador'a bir «Pan Amerikan Barış Ordusu» gönderme planlarına daha da güç kazandırdı. 1947 Rio antlaşmasına referans yapılarak böyle bir girişime haklılık kazandırılabilirdi. Bu antlaşma OAS'ın askerî kanadı olan Inter-Amerikan Savunma Kurulu'nun kalkanı altında komünist saldırıya karşı gerçekleştirilecek ortak bir savunmaya izin veriyordu. Washington plan hakkındaki spekülasyonlara karşı kayıtsız davrandı. Dikkatli bir düzenleme yapılmadıkça bu plan, zaten zayıf durumda olan OAS'tan askeri müdahale için tam destek sağlama şansını azaltıyordu. Arjantin, Şili, Bolivya, Paraguay ve bir ölçüde Kolombia ile Venezuela böyle bir hareketi arzulayabilirler ve makul ölçülerde destekleyebilirlerdi; ama kuşkusuz, sonuç olarak, başa çıkılamaz iç sorunlar ile yüzyüze geleceklerdi. Bu ülkeler arasında Brezilya ve Meksika böyle bir eyleıni desteklemeyeceklerini açıkça ortaya koydular. Orta Amerika devletleri öyle bir durumdaydılar ki, müdahaleleri büyük risklere yol açacaktı. Bununla birlikte, Washington, karmakarışık durumdaki CONDECA'ya ve can çekişmekte olan CACM'ye bir tamamlayıcı olarak Orta Amerikan Demokratik Topluluğu (CDC)'na vaftiz babalığı yapmak suretiyle bu ülkeler arasında daha sıkı bir birlik oluşturma yönünde bazı adımlar atmıştı. Bölgede varolan koşullar altında CDC eşgüdümü geliştirmek ve stratejik tartışmalar için bir forum oluşturmak gibi görevleri yerine getirememekle kalmadı; aynı zamanda gecikmiş bir manevra gibi göründü. Mart ayı ortasında politik krizin temposu öyle bir noktaya varmıştı ki, bu noktada ülkelerin hiçbiri Birleşik

(92) Gdn, 11 Mart 1982.

Devletler'den muazzam miktarlarda yardım almaksızın ciddi bir eyleme girişemezlerdi. Bu durum çeşitli askeri müdahale senaryolarına da uygulandı. Bu senaryoların her biri öyle bir boyut taşıyorlardı ki kullanılan askerler hangi ulustan olurlarsa olsunlar, bir başarı olasılığı yaratabilmek için Birleşik Devletler'in aktif katılımı ve gözetimi zorunlu olacaktı.

Bütün bunlar Orta Amerika'nın tamamında olduğu gibi, El Salvador'daki güçler dengesi bakımından da açıktı. 1982'nin ilk üç ayı içinde FMLN önceki yılın kazanımlarını sürekli geliştirmekte olduğunu kanıtladı. Ilopango saldırısı en şiddetli olaydı, fakat elektrik tesisatlarına karşı gerçekleştirilen Yeni Yıl eylemi eşit derecede yüksek bir eşgüdüm düzeyini ortaya koydu. Bütün ülke karanlığa gömüldü ve gerillaların kuzeydeki ve doğudaki mevzilerinin ötesine hareket etmiş olduklarını kanıtladı ve daha önce varlık gösteremedikleri bölgelerde eylem koyabilme yeteneğine sahip olduklarını gösterdi. Bu gerçek, Şubat ortasında, Usulatàn, San Miguel ve San Vincente garnizonları, Ocak 1981'den beri doğrudan ve geniş çaplı saldırılara uğramamış olan bu merkezî şehirlere karşı girişilen saldırıları savuşturmak için zorlandıkları zaman açığa çıktı Mart ayı başında FMLN gerillaları bir yıldır ilk kez başkentte harekete geçtiler. İşçi sınıfı *barrio*ları küçük gerilla grupları ile yaygın çatışmalara sahne oldu. Fakat hemen sonra bunun kapsamlı bir saldırıya dönüştürülmesi amaçlanmayan bir yoklama hareketi olduğu anlaşıldı. Hareket 28 Mart seçimlerinin engellenmesini sağlayacak bir tırmanma yaratmak için planlanmıştı. Erken bir genel saldırı söz konusu değildi. FMLN «son saldırı» ile yaptığı hatalardan ders almıştı. Bu konuda Küba ve Nikaragua'nın tavsiyelerine uyulduğu düşünülebilir. Her iki ülke de duydukları korkuyu pek gizlemiyorlardı. Etkin olacak bir ilerleme yenilgiye değil de kesin bir zafere yol açabilirdi. Nikaragua ve Küba bunu Birleşik Devletler'in doğrudan müdahalesini zor-

lama olasılığı yüksek bir gelişme olarak anlıyorlardı (93). Her ne idiyse, FMLN sadırısı dikkatle yürütüldü ve bu konuda 9 Mart'a kadar duyuru —*Radio Vencere-mos*'tan— yapılmadı. Daha sonraki günlerde de, seçim kampanyasının devam ediyor olmasma rağmen, eylemlerde niteliksel bir artış görülmedi.

Seçim takvimlerinin önceden belirlenmiş olmasının ve Washington'ın karşı-saldırısına demokratik bir görünüş verme çabasının bir sonucu olarak bu dönem, Orta Amerika için tam bir seçim dönemi idi. Bir süredir, orduyu politik iktidardan dereceli olarak geri çekilmeye teşvik etmek sureti ile Birleşik Devletler, Honduras'ı istikrarlı hale getirmeye çalışmaktaydı. 1980'de General Policarpo Paz Garcia meclis için seçim yapma konusunda ikna edildi. Seçimlerde muhalif liberal parti az bir fark ile kazandı. Buna rağmen Paz ve ordu, politik sisteme veya güçler dengesine yönelik temel bir tehdit olmaksızın kontrolü elde tutmaya devam ettiler. 29 Kasım 1981'de başkanlık seçimleri liberal lider Dr. Roberto Suazo Còrdova'nın zaferini sağladı. Ülke artık resmen sivillerce yönetiliyor olsa da, Còrdova'nın politik deneyimsizliği ve tutuculuğu sayesinde ordu perde arkasındaki güç olmaya devam etti. Demokrasi sorunlara yol açılmadan kurulurken, Dışişleri Bakanlığı ve Pentagon'un başlıca endişesi silahlı kuvvetlerin birliğinin muhafaza edilmesi idi. Güçlü reformist eğilimlerin subaylar arasında yeniden canlanması ile son on yıl boyunca uğraşılmıştı. Sayıları yalnızca 7000'i bulan kara birliklerinin biraz kuşkulu etkinliğinden çok hava kuvvetlerine güvenen Honduras askerî aygıtı 1981'in ortasından beri Washington'ın giderek arttırdığı silah yardımının bir iç bölünme nedeniyle kesilmesi olasılığı karşısında son derece endişeliydi.

Kosta Rika'da 7 Şubat 1982 seçimlerinde, son beş yılın ekonomik krizi, Luis Alberto Monge'nin önderlik

(93) IHT, 9 Mart 1982.

ettiği bir sosyal demokrat parti olan muhalefetteki PLN için kalıcı bir zafer üretti. Bütün diğer seçimler içinde bu seferki en hilesiz, en coşkulu ve Birleşik Devletler müdahalesinden en fazla arınmış olamydı, çünkü Kosta Rika 1948 içsavaşının ardından görece iyi kurulmuş bir seçim geleneğine sahipti. Ne var ki, Monge'nin zaferi ne iç ne de bölgesel koşullarda herhangi bir büyük değişiklik vaat ediyordu. Monge IMF ile görüşmeler için hazırlık yapmaya başladı; İkinci Enternasyonal'in El Salvador'da görüşmelere başlanması arzusunu tekrarladı ve Duarte rejimi ile birlikte Kosta Rika'nın CDC üyeliğini garanti etti (94). 1979'da Nikaragua'da olduğu gibi hakemlik veya müdahale girişimlerinde bulunulmayacaktı. Kosta Rika, Salvador çatışmasının kaçınılmaz sonuçları dışmda, her türlü anlaşmazlıktan kaçınmaya gayret edecekti.

7 Mart 1982'de yapılan Guatemala seçimi tamamen farklı bir çizgide gelişti. Bir dizi resmî aday içinde dördüncü kere, halen görevli Savunma Bakanı, bu kez General Ambal Guevara, General Romeo Lucas Garcia'nın önderlik ettiği askerî rejimin izlediği aşırı sağ-kanat politikaları sürdürmek üzere seçildi. 1978'deki gibi, resmî adaya en büyük meydan okuma soldan veya hıristiyan demokratlardan değil, aşırı sağdan geldi. Sol uzun süredir silahlı mücadeleye girişmiş durumdaydı ve seçimleri boykot etti. Hıristiyan demokratların pek çoğu, askeriyenin, tehlikeli ve hırslı politikacılar yüzünden bir «Salvador durumu»nun meydana gelmesini önleme çabası sırasında ölüm müfrezeleri tarafmdan öldürülmüşlerdi. Aşırı sağcı MLN'ye Mario Sandoval Alarcon önderlik ediyordu ve konumu D'Aubuisson'unkine yakmdı. Tıpkı onun gibi gerillalara karşı hızlı ve kısıtlamasız bir **yok etme savaşı istiyordu. Yakın za**manda birleşen solun askerî cephesi —EGP, FAR, PGT ve ORPA'yi bir araya getiren *Unión Revolucionaria Na-*

(94) LeM, 6 Şubat 1982; **Wall Street Journal**, 8 Şubat 1982.

cional Guatemalteca (URNG)— seçimlere engel olmak için bir dizi askerî eyleme giriştiyse de, pek çok bölgede oylama gerçekleşti ve Guevara geleneksel seçim hilesi sonucu büyük bir çoğunlukla galip ilan ediliverdi. Bu durum muhalif adaylar tarafından gerçekleştirilen görülmemiş gösterilere yol açtı. Protesto gösterileri duraksanmadan bastırıldı. On yıllardır ilk kez üst sınıflara mensup zarif bayanlar, o güne kadar alt sınıflar ile uğraşan polisten dayak yediler ve göz yaşartıcı gaza maruz kaldılar.

Guavera'nın hâkim sınıfın krizini sürdürdüğü görüldü. Bu kriz seçim sırasında daha da keskinleşmişti. 23 Mart'ta Lucas Garcia rejimi yirmi yıldır ilk kez gerçekleştirilen dikkati çekecek ölçüde kansız ve etkili bir hükümet darbesi ile yıkıldı. Darbe çoğunlukla küçük rütbeli subaylar tarafından gerçekleştirildi. İlk bildirilerinde her ne kadar seçim hilesine, hükümetin çürümüşlüğüne ve insan haklarının ihlâline ağırlık verdilerse de, söyledikleri, El Salvadorlu meslektaşlarının 15 Ekim 1979'dan sonra yayınladıkları bildirilerin bir özeti gibiydi. İsyancıların kurdukları cuntanm başında 1974 seçimlerinde yapılan hile sonucu zaferden mahrum edilen ve şimdi Hıristiyan Demokratlar'ı tutan General Efrain Rios Montt bulunuyordu. Askerî hayattan çekilmiş ve «yeniden doğmuş» bir Hıristiyan olarak general, muazzam bir şöhret kazanmış ve isyancı yüzbaşılar tarafından Lucas Garcia'yı devirmek için dua meclisini terk etmeye zorlanmıştı. Aynı zamanda, kurmay başkanı olarak anti-gerilla operasyonları yönetmedeki başarısı nedeni ile silahlı kuvvetler içinde hâlâ büyük prestije sahipti ve hükümet partisinin *continuismo*suna (devamlılığına) duyduğu açık antipati onu «temiz» bir askerî önderlik için pek az seçenekten biri haline getirmişti. Ne var ki, general, İncil'den alınmış parçalarla süslediği kamu bildirileri ile son derece bağımsız ve gözle görülür biçimde kararsız biri olduğunu ortaya koydu. Darbeyi tezgâhlayan subaylar ve ona

destek olan MLN ikinci planda kaldılar. Ne yeni seçimler için belirlenmiş bir tarih veya reform planları ve ne de politik bir inisiyatif söz konusu idi Hâkim blok içindeki eski bir hesaplaşmadan başka bir şey olmamış gibiydi. Durum istikrarsızlığını korudu. Bunda bir Birleşik Devletler parmağı aramak zordur. Birleşik Devletler büyükelçisi hoşnutsuzluğun farkındaydı ama yine de bir sürprizle karşılaşmıştı. Darbe Birleşik Devletler'in tutumunda bir değişikliğe yol açmadıysa da, Orta Amerika politikasına yeni bir istikrarsızlık unsuru kattı. Silahlandırılmış ve yardım verilmiş bir Guatemala hükümeti açısından şimdi daha büyük imkânlar söz konusu idi; fakat ülkenin hâkim sınıfı gittikçe artan gerilla tehditi karşısında büyük bir dağılmaya doğru sürükleniyordu.

Guatemala darbesi, en kritik seçim olan 28 Mart El Salvador seçimleri için sürdürülen kampanyadan dikkatleri saptırdı. Seçimlerin yapılacağı 1981 yazında ilan edilmiş ve Washington tarafından, ülkedeki varlığına ve operasyonlarına meşruiyet kazandıracağı için, hayatî olarak algılanmıştı. Halk tarafından seçilmiş bir hükümet olmadıkça ancak bir «kurulu hükümet»ten söz edilebiliyordu. Bu hükümet yürütme gücüne sahipti ama uluslararası komünizmin bir kurbanı olarak görülecek yeterli demokratik özelliklerden yoksundu. Duarte böyle bir adımın atılmasına karşı değildi, çünkü bu El Salvador'un seçilmiş başkanı olma hırsını tatmin edecekti. Bu arada, şampiyonluğunu D'Aubisson ve onun ARENA partisinin yaptığı aşırı sağ, Ekim 1979'dan sonra yapılan değişiklikleri tersine çevirme fırsatını büyük bir şevkle yakaladı.

Seçimler bir yasama meclisi için yapılacaktı. Bu meclis bir devlet başkanı seçecekti. Milletvekili ve başkanlık seçimleri ise 1983'te yapılacaktı. Kampanya Şubat başında başlatıldı. Fakat daha başından itibaren seçimlerin meşruiyetine hem ülke içinde hem de uluslararası alanda gölge düştü. Öte yandan Birleşik Dev-

letler Elçisi, oylamanın, «elli yıldır ik gerçek seçim» olduğunu ilan etti ve bu fikir bir BBC televizyon muhabiri tarafından seslendirildi (95). Ne var ki, bu tutum El Salvador'da yapılan seçimlerin tarihini bilenler açısından tamamen anlamsızdı. Her şeyden önce resmî seçim kayıtları yoktu ve seçimler, Duarte'nin sağcı Hıristiyan demokrat kalıntılarından sola kadar bütün partiler tarafından boykot ediliyordu. Diğerlerinin yanı sıra bunun bir sebebi, bütün bu partilerin liderlerinin isimlerinin bir yıldan fazla bir süredir sağcı terör müfrezeleri tarafından hazırlanan ölüm listelerinin başında yer almış olmasıydı. Hollandalı dört gazeteci, güvenlik kuvvetlerinin geleneksel infazlarını belirleyen koşullar altında Chalatenango'da öldürüldüklerinde, bu konu, yabancı kamuoyu üzerinde büyük bir etki yarattı. Ne var ki, bu faktörlerden daha da önemlisi seçimlerin bir iç savaşın orta yerinde yapılıyor olmasıydı. Seçmenler ya zorunlu olarak oy vermek ya da aranıp bulunmak ve bütün kanlı sonuçları ile birlikte silahlı kuvvetler tarafından «yıkıcılar» olarak nitelenmek gibi seçenekler ile karşı karşıyaydılar. Bu zorlama halkın arzularını ifade edebilmesi için düşünülmüş değildi şüphesiz; daha çok, insanların oy verme yerlerinde boy göstermelerini garanti ediyordu. Buraya kadar gelen insanlar ya çeşitli derecelerden sağ kanat politikacıları arasında bir seçim yapacaklar ya da oy pusulasını karalayıp çıkacaklardı. Bu tür şeyler seçimlerin yapılmasına taraftar olanlar açısından pek önemli değildi, çünkü zorlama sayesinde ve FMLN'nin boykot kampanyasına rağmen geniş bir katılımın sağlanacağı umuluyordu.

Seçim Komisyonu Başkanı Jeorge Bustamante daha önce hiç oy kullanmadığını esefle kabul ediyordu. Fakat hemen ardından halk için cumhuriyetin her ye-

(95) Gdn, 29 Mart 1982; Martin Bell, «Nine O'clock News» (BBC) 28 Mart 1982.

rinde oy verme özgürlüğünün sağlanmış olduğunu güvenle ifade ediyordu. Seçim hilelerini önlemek için fazladan bir önlem alınmayacaktı; çünkü bu acı koşullar altında ilk kez hileye başvurulmayacaktı (96). Ne var ki, bu sözler, gözlemci göndermesi ve seçim sonuçlarını onaylaması için davet edilen 60 ülkeden 40'mı ikna etmeyi başaramadı. Nihayet, Birleşik Devletler, Mısır, Tayvan ve İsrail gibi yakın ilişki içinde olunan ülkeler, demokrasi hakkındaki bilgileri onun yok edilişini gerçekleştirmekten ibaret olan askerlerce yönetilen bazı Latin Amerika ülkeleri ve tek AET ülkesi olarak Büyük Britanya bu daveti kabul etti. Britanya tutumunda asla kararsızlığa düşmemişti. Bir önceki Dışişleri Bakanı Nicholas Ridley şöyle demişti: «Birleşik Devletler hükümetinin El Salvador hükümetine askerî yardıma devam etme ihtiyacı duyuyor olması anlaşılabilir. Onların Orta Amerika'da Sovyet ve Küba yıkıcılığını göğüslemekteki çıkarlarını biz de paylaşıyoruz» (97).

Sonunda Tutucular «bağımsız» gözlemci olarak iş görmeye hevesli iki önemli şahsiyet buldular. Bunların yaptıkları, seçimin tam bir maskaralıktan ibaret olduğunu ortaya koyuyordu. «Kendi aralarında görüşmek» için otel odalarına kapandılar, basınla görüşmeyi ve İngiliz gazetecilerin *campo*da bağımsız bir gezinti yapma önerilerini reddettiler. Seçimin içinde yapılacağı koşullar ve tarafsızlık hakkında bir hükme varmak için, askeriyenin denetimi ve gözetimi altında kurşun geçirmez limuzinlerine binerek küçük ziyaretlerde bulundular (98). Bir yığın çenebaz Birleşik Devletler gözlemcisinin oylamadan bir önceki gün gelmeleri, yapılan işin, Dennis Healey'in sözleri ile «dehşet verici bir soytarılık»tan başka bir şey olmadığı konusundaki yaygın kanaati pek etkilemedi. Dikkatin yoğunlaştırıldığı nokta,

(96) **Newsweek, 29 Mart 1982.**

(97) Parlamento üyesi Peter Thomas'a mektup, alıntı, John Pilger'in **Guardian** (9 Şubat 1982)'a mektubunda.

(98) Cdn, 24 Mart 1982.

oylamanın hangi koşullar altında yapılacağı değil, oy verme işleminin kendisi idi.

Müsabaka altı parti arasındaydı: ARENA PDC, PCN, hızla canlandırılan PAR, yani Medrano'nun yeni aracı *Partido de Orientaciòn Popular*, PPS ve küçük *Acciòn Democràtica* partisi. Bu sonuncusu, adına rağmen (Demokratik Eylem), Hıristiyan Demokratlar'ın sağında yer almaya çalışıyor ve tarım reformunun bütünüyle iptalini amaçlıyordu. Bu anormal ölçüde geniş bir (siyasî) alandı. Ama kısa sürede sadece üç partinin önde giden müsabıklar olduğu anlaşıldı: PDC, ARENA ve PCN. Bunların içinde PCN, kampanya sırasında etkin olmaktan çok 18 yıl yönetimde kalmanın sağladığı ve hâlâ etkinliğini koruyan şebekeye güveniyor ve ağır basıyordu. PCN artık sağın önde giden partisi olmasa da mecliste PDC'ye karşı oligarşik bir blok oluşturma yönünde katkıda bulunmayı umabilirdi.

Kampanya boyunca ne Duarte ne de PDC aşırı iyimserlik gösterdi. Bizzat Duarte, rahat bir tavırla, tam bir çoğunluk sağlayamayabileceğini ifade ediyordu. Bu sözlerle, PDC'nin diğer politik partilerden tecrit olmuş durumunu ve son iki yıldır devam eden şiddetin partinin hem prestijine hem de mekanizmasına büyük zarar vermiş olduğunu kabul ettiğini gösterdi. PDC'nin, hükümet içindeki taraftarlarının yaptığı baskıdan sorumlu olması ironik bir durum yaratıyordu. Kampanya Duarte'nin beklediğinden çok daha durgundu. Oysa kendisi, geçmişteki halkçı şöhretine, devlet başkanı olarak sahip olduğu otoriteye, Ekim 1979 reform programını tamamlama vaadine ve papalığın halka yaptığı oy verme çağrısına güveniyordu.

Öte yandan, ARENA'nin başındaki D'Aubuissòn'un saldırısı çok gürültülüydü ve şimdi Florida'ya yerleşmiş bulunan toprak ağalarından alman önemli miktarda yardımı yansıtıyordu. Robert White'ın bir «patalojik cani» olarak tanımladığı tövbekâr olmamış bu faşist, Kuzey Amerikan seçim tekniklerini büyük bir et-

kinlikle uygulayarak ülkeyi hızla turladı ve gözlemcileri şaşırtan, PDC'nin mecliste çoğunluk sağlayacağı konusunda kuşku yaratan bir taraftar kitlesini bir hafta içinde oluşturdu. D'Aubuissòn ne politik karizmasını ne de politik radikalizmini kaybetmişti. Duarte'ye bakılırsa, ARENA'nın önerdiği bir «ölüm barışı» idi. «Binbaşı Bob» ve uşakları bunu saklamıyorlardı. Partinin kampanya sırasındaki marşı, «El Salvador Kızıllara mezar olacak,» gibi pek barışçı olmayan sözlerden oluşuyordu. D'Aubuissòn'a göre PDC'liler «gizli komünistler» idi. Bu ölüm kokan sözlerin nerede başlayıp nerede biteceği belli değildi. D'Aubuissòn, uzlaşmaz bir tavırla, «Halkın ve silahlı kuvvetlerin güçlü bir hükümette birleşmesi ile ülke üç ay içinde sükûnete kavuşur,» diyordu. Bu sözler yeterince açık değilmiş gibi, ARENA'nın Genel Sekreteri Mario Radaelli basına verdiği bir demeçte şunları söylüyordu: «Ordunun kontrola ihtiyacı olduğuna inanmıyoruz. Bir savaş veriyoruz ve bu savaşta siviller de öldürülecektir. Hep öldürüldüler. Bu yol bir kere açıldı» (99). Kampanyanın daha sonraki aşamalarında D'Aubuissòn suikaste uğradı ve hafif bir kurşun yarası ile kurtuldu. Hemen PDC'yi suçladı. «Sınırlama olmayan» bir savaş ile gerillaları «yok etmek» için «napalm şüphesiz elzem olacaktır,» diyordu (100). ARENA kampanyasının canlılık, enerji ve aşırı uçlu yapısı partiyi, sağın şampiyonu ve çok sayıda silahlı kuvvetler mensubunun favorisi haline getirdi. Toprak sahibi burjuvazinin eski diktatörlüğün çürümüş yapılarına artık güvenmediği apaçık ortadaydı: bütünüyle ağırlığını faşist nitelikte bir partinin arkasına yığdı. Yasama Meclisi D'Aubuissòn'un Reichtag'ı olacağa benziyordu. Onun seçmenleri, büyük kapitalistlerden mali ve politik destek görmesi, şaşırmış ve umutsuzluğa kapılmış küçük burjuva ve köylü kitlele-

(99) Newsweek, 22 Şubat 1982.
(100) Ibid., 29 Mart 1982.

rin desteğini sağlaması bakımından faşizmin tarihsel özelliklerini tam olarak yansıtıyordu.

Kampanyanın son haftasmda Büyükelçi Hinton, kaba lafazan türünde» olsa da seçimi kazanması halinde D'Aubuisson'un Washington'ın desteğini sağlayacağını kabul etme yönünde bir eğilim gösterdi (101). ARENA'nın güçler dengesini sarsacak miktarda oy alması ihtimal dahilinde görünmüyorsa da, Birleşik Devletler, Orta Amerika politikasmın dayanak noktasını oluşturan bir seçimin ortaya attığı bir lideri reddetmek gibi bir felâkete uğramaktansa, D'Aubuisson gibi bir adamı desteklemenin sıkıntısına katlanmak zorundaydı; bir başka seçeneği yoktu. Birleşik Devletler'in konumu, Duarte'nin desteklenmesinden, seçimlerin desteklenmesine, yani her kim kazanırsa onu desteklemeye doğru sessiz bir değişim geçirmişti. Duarte hâlâ Amerikalıların favorisi idi; ama onun favoriler üzerinde kurduğu tekelden artık vazgeçmek gerekiyordu.

FMLN'nin seçimlere tepkisi oylamadan bir önceki güne kadar tam olarak ortaya konulmadı. Bu, güç toplama ve en şiddetli etkiyi son ana saklama şeklinde ifade edilebilirse de, gösterilen tepki başarılı olamadığı gibi beklenen boyutlara da ulaşamadı. Özellikle, Morazân, Usulatân, San Vincente ve başkentin eteklerinde şiddetli çarpışmalar oldu. Seçim günü boyunca bu çatışmalarm devam etmesine rağmen, görülmemiş derecede şiddetli çatışmaların yapıldığı Usulatân dışında, seçimler etkin biçimde engellenemedi. FMLN'nin kontrolü altındaki alanların dışında oy verme oranı yüksekti; teknik bakımdan boykotu gerçekleştirmenin olağanüstü güç olduğu anlaşılıyordu. Boykot kendi içinde mantıksal bakımdan mükemmel bir tutumdu. Öte yandan, oy verme yerlerinde kendilerini göstermedikleri taktirde büyük sorunlar ile karşılaşacak binlerce kişi açısından yeterisiz bir tepki idi. Ayrıca, oy verme yerle-

(101) ITN, «News at Ten», 27 Mart 1982.

rine silahlı olarak müdahalede bulunulması başlı başına bir sorun oluşturuyordu; çok sayıda sivil bulunacağı için buralara askerî hedefler olarak saldırılamazdı. Nihayetinde, FMLN'nin cezalandırması askeriyenin yapacaklarından daha az korkutucuydu. Katılım, Haig'in bunu gerillaların yenilgisi olarak gösterebileceği kadar yüksekti. Belki de FMLN seçimleri önlemek için boş veya karalanmış oy verilmesini isteseydi daha iyi ederdi.

Karışıklıklar ve pek çok bölgede devam eden çatışmalar ile geçen sayım günlerinden sonra, PDC'nin yarışı kazandığı, ama mecliste kontrolü sağlamaya ve kesin bir kitlesel destek gördüğünü iddia etmeye yetecek miktarda oy taplamayadığı açığa çıktı. PDC'ye muhalif beş parti bir zafer kazanılmadığını göstermek için ittifak kurmakta olduklarını ilan ettiklerinde, yapılan oylamanın Duarte'ye önceki gibi devam etmesi için yetki verme olanağı iyice ve kritik biçimde azaldı. Bu partilerin tarım reformuna ve bankaların ulusallaştırılmasına karşı birleşik muhalefetleri. Hıristiyan Demokratları askeriyenin önde giden yardımcıları olmaktan çıkaran anlaşmanın kilit unsuru idi. PDC'nin tecrit olması ve aşırı sağ oluşumlara, özellikle de ARENA'ya verilen kalıcı destek «reform» programının yeniden canlandırılsa bile engelleneceğini gösterdi. Birleşik Devletler'in de reformlarm yeniden canlandırılmasını göze alması gittikçe ihtimal dışı görünüyordu.

Bu anlamda seçimler hâkim sınıftan gelen sınırsız kısıtlamanın mantığına boyun eğdi; iç savaş koşullarında inisiyatifi elde tutan Duarte değil D'aubuisson idi. Sertlik yanlıları silahlı kuvvetler içinde hâlâ süren etkinliklerinin resmî temsil hakkını güvence altına almışlardı ve oyların dökümündeki marjinal hareketler onları yerlerinden etmiyordu. D'Aubuisson'un ortaya çıkması uluslararası alanda dikkatleri çekebilirdi, fakat ülke içinde onun izlediği politikanın etkileri şimdiki durumda çok iyi biliniyordu; temel bir değişiklik olmayacaktı.

Savaşın temposu artmaya devam etti ve seçimleri engellemeyi başaramamasına rağmen FMLN, El Salvador'un başlıca iki ana yolu üzerinde fiili denetim sağladı ve seçimleri izleyen hafta boyunca Usulatân'ın neredeyse tamamen tecrit edilmesi seçimin gerillaları yenilgiye uğrattığı veya ülkedeki çatışmanın koşullarını değiştirdiği sanısını boşa çıkardı. Savaş devam ediyordu ve daha da devam edecekti.

SONUÇ

«Programımız Sosyalist bir hükümet için değil, demokratik, devrimci bir hükümet içindir. Demokratik bir hükümet için program çok geniştir - Avrupa'daki demokratik hükümetlerinkinden daha geniş.

«El Salvador'da şeref ve ulusal egemenliğin kazanılması çabasında, büyük işadamlarından küçük çiftçilere ve tüccarlara kadar herkesin katkısı için -ülkenin bağımsız gelişmesini destekleyen, faşizme karşı çıkan ve demokrasi isteyen herkes için - yer vardır. Bu geniş programın Sosyalizm ile veya Sosyalist bir hükümet ile herhangi bir ilişkisi olduğuna inanmıyoruz.»

Salvador Cayetano Carpio, Şubat 1982 (1)

El Salvador'daki krizin, ulusal politik hayatın dokusunu aşarak ve Reagan hükümetinin itibarını ve manevra alanını ileri ölçüde aşındırarak Birleşik Devletler'in krizi haline gelmesinde anormallik yoktur. FDR'nin içinde ve dışında yer alan pek çok kişi sadece barış, demokrasi ve Washington ile iyi ilişkiler için çalıştıklarını söylerlerken, FMLN'nin kazanacağı bir zaferin Birleşik Devletler için yerel, bölgesel ve uluslararası bir yenilgiyi temsil edeceğini kabul etmezler. Bu, Rubèn Zamora'nın belirttiği gibi, bir anlaşmanın sağlanmasını

(1) IHT, 11 Şubat 1982.

en düşük olasılık haline getirecek ve kendisinin arzuladığı gibi çoğulcu bir demokrasinin ve karma bir ekonominin kurulması imkânını gerçekten azaltacaktı. Bu konuda Rubèn Zamora Dışişleri Bakanlığı'nın domino teorisyenleri ile mutabıktı.

Zamora ve FDR içindeki reformist meslektaşları görüşmeler yolu ile bu engellerin aşılabileceğine inanırlar. Ne var ki, Birleşik Devletler dış poitikasını yönetenlerin BD çıkarlarının son kertede ancak askerî bir çözüm ile güvence altına alınabileceğini düşünmeleri onların bu konudaki seçeneklerini sınırlandırmaktadır. Dış politikayı yönetenler Salvadorlu liberal muhalifler ile bu noktada ayrılmaktadırlar; çünkü diktatörlüğün, ister görüşmeler yolu ile ister gerilla zaferi ile olsun, kalıcı biçimde erozyona uğratılmasının burjuva demokrasisinin avukatlarının arzuladıkları noktada durdurulabileceğinin hiçbir garantisinin olamayacağına inanırlar. Ayrıca, Washington'ın şimdiki domino teorisi saplantısı, Orta Amerika bağlamında çatışmanın daha geniş bir alanda düşünülmesine sebep olmaktadır. Bunu açıkça ifade etmeye dili varmasa da, Alexander Haig, böyle bir sonucun, Birleşik Devletler'in Güney Asya, İran ve Güney Afrika'daki güç ve prestijinin uğradığı ağır hasarı daha da şiddetlendireceğini gayet iyi bilir. Bu durumda Sovyetler'in suç ortaklığı kanıtlanmalıdır, Sovyet bloğu Washington'ın dünya çapında karşılaştığı engellerden en fazla yararlanan güç olarak algılanmaktadır. Şimdiye kadar bu çizgiye gösterilen tepki, böyle bir «müdahale»yi doğrulayan kanıtların son derece az olması ve bu saplantının Birleşik Devletler'in çatışmanın yerel kökenlerini yanlış değerlendirmesine yol açarak sorunu çözme kapasitesini azaltması gerçeği üzerinde yoğunlaştı. Bunun gerçekliğini kimse tartışamaz. Fakat bu tepki, yeni Soğuk Savaş içinde telafi edilemeyecek şekilde yer bulan bu çatışmanın uluslararası alandaki gerçek ve önemi gittikçe artan boyutlarını ihmâl etmektedir

Bir zamanlar Sandino, amacının, Birleşik Devlet ler'i yenilgiye uğratmak değil, Birleşik Devletler deniz kuvvetlerini Nikaragua'dan sürüp çıkarmak olduğunu söylemişti. Cahil *guerillero*lardan oluşan çetesi ile Potomac'a nadiren saldırı düzenliyordu. Bugün FDR'nin becerikli diplomatları da aynı şeyi söylüyorlar; amaçlarım hem politik hem de coğrafî olarak sınırlıyorlar. Bu bakımdan tarihe karşı savaşıyorlar. FMLN'nin kazanımları. Reagan hükümetini —on yıllardır gelip geçen BD hükümetlerinin en hırçın ve en gerici olanı— «Orta Amerika'yı komünistlere terk etmek» veya geri çekilerek kendi haline bırakma çizgisindeki çoğunluk düşüncesini ayaklar altına almak gibi çözümsüz bir iç ikileme zorlama bakımından. FSLN'nin ve Sierra Maestra'daki Küba gerillalarının sağlamış oldukları kazanımlara ekleniyor. Perquin veya Suchitoto'ya yapılan bir gerilla saldırısı St Louis veya New Orleans'ta farklı ama daha büyük bir kararsızlığa yol açacak şekilde algılanır. Aynı şeyin Tegucipalga veya Guatemala'nın Huehuetenango ve Quichè gibi isyancı bölgelerinde çok daha şiddetli bir etki yaratacağını belirtmek gereksiz. Salvador devriminin Birleşik Devletler İmparatorluğuna karşı uluslararası daldırının bir parçası olduğu reddedilemez. Bu saldırı SSCB'nin eylemleri söz konusu olsa da olmasa da sürmektedir.

Reagan hükümetini bütün bu sebepler kadar, zorlayıcılığı ve kamuoyu önündeki yetersizliği de köşeye sıkıştırdı. Bu durum Thatcher hükümetini de —Salvador sorununda Birleşik Devletler'in tek kararlı müttefiki— kısmen etkiledi ve onu kendisinden çok uzak ve Birleşik Devletler için hâlâ çok kritik bir meselenin çözülmesi için bir Zimbabwe tarzı çözümü, Duarte'den Muzorewa gibi kurtulunmasını önermeye zorladı. Bu tutum. İngiltere'nin diğer konulardaki politikaları ile kıyaslandığında anormal ölçüde usta işiydi; El Salvador'daki gerçek durum ile ilgisiz olabilir, ama hem Birleşik Devletler'den ve hem de Avrupa'dan gelen ve gi-

derek artan baskı karşısında zaman kazandıran bir seçenektir.

Müdahalede bulunulmaması ve görüşmelere gidilmesi için kurulan Birleşik Devletler lobisinin tutumu bir tepki olarak savaş çağrısı yapanların tutumuna kıyasla daha esnek ve incelikli görünür. Bu tutum Birleşik Devletler'e ihtiyatlı bir geri çekiliş ve manevra alanı sağlar. Bunun Salvadorlular için vaat ettiği şey katliamın durdurulmasıdır. Yine de bunun başarısı, bütünüyle El Salvador'da görüşmelerin işleyebilen bir çözüm sağlayabilmesine ve Birleşik Devletler çıkarlarının korunmasma bağlı olarak anlaşılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, son iki yıldır yapılan önerilerin hiçbiri ne El Salvador'daki güçler dengesi ve ne de Latin Amerika ülkelerinde Birleşik Devletler hegamonyasının korunması bakımından gerçekçidir.

Yine de Birleşik Devletler'deki muhalefet askerî bir çözümü kabul etmediğini ısrarla belirten Avrupa sosyal demokrasisinin önerileri ile ortak olduğu için kısmen de olsa destek ve yetkinlik kazanmaya devam etmektedir Bu karşı tutumun güç kazanmaya devam etmesi metropolitan blok içinde savaş sonrasımn Süveyş'i ile kıyaslanabilecek ölçüde genişleyen bir çatlağın meydana gelmesine katkıda bulundu. Burada yine anlaşılabilir iç faktörler vardır. Ekonomik krizin derinleşmesi ve Avrupa'da savaş karşıtı hareketin beklenmedik güçlü etkisi sosyal demokrat partileri kendi sollarına, Washington ile aradaki uzaklığı arttırmak suretiyle, daha dikkatli davranmaya zorladı. SPD bile Almanya'da giderek büyüyen ve parlamentodaki partinin eteklerini kemirmeye başlayan halkçı, radikal ve anti-Amerikan akım ile arasında açılan tehlikeli boşluğu kapatmak için bu yola başvurmak zorunda kaldı. İngiltere'de, IMF ile bağlantılarına anti-emperyalizm davasından çok daha fazla bağlı olduğu açık olan Dennis Healey, seçimlere ve Reagan'm politikasına saldırmak zorunda kaldı. Radikal olmaktan uzaktı ama askerî bir

çözümü su götürmez biçimde reddediyordu. Mitterand hükümetinin daha güçlü profili istisna oluşturmuyor, Birleşik Devletler ile uzun zamandır süregiden farklı tutumları yansıtıyor ama yine de genel model ile tutarlılık arzediyordu.

Sosyal demokrasinin bu politikayı uygun bulması, sadece, giderek artan iç baskı ile açıklanmaz; bunu kolaylaştıran. aynı zamanda, El Salvador'un uzakta bulunması ve hiçbir Avrupalı gücün orada Birleşik Devletler ile pazarlığı gerektirecek ölçüde büyük çıkarlara sahip olmamasıdır. SDP'nin Alman sermayesinin büyük çıkarlarının olduğu Brezilya konusunda benzer bir tutum alması veya Debray'nin El Salvador için hazırladığı programı, Fransa'nın himayesi altındaki yarı-sömürge ülkeler. Mali ya da Yukarı Volta için de geçerli olacak olacak şekilde Mitterand'a kabul ettirmesi düşünulemeyecek şeylerdir. Bu faktör 1982 yılının başında sosyal demokrat hareket içinde ortaya çıkan gerilimler ile birlikte daha belirgin bir hal alır. Bu sırada Latin Amerika'daki siyasî partiler Avrupalıların gerilla mücadelesini temel alan ulusal kurtuluş hareketlerine gösterdikleri coşkuya itirazlarını seslendirmeye başladılar ve kasten çoğulcu bir sistem uygulamamakla suçladıkları FSLN'ye karşı daha katı bir tutum aldılar. Sadece. Nikaragua Devrimi'nin yenilgiye uğratılmasının kırk yıldır ayakta duran demokratik devrimci ideolojiye ağır bir darbe vuracağma inanan Meksika'daki PRI bu Avrupalı stratejiye bağlı kaldı.

Yine de, Orta Amerika için sosyal demokrat proje basit bir uluslararası pazarlık olmaktan uzaktır. İkinci Enternasyonal, görüşmeler yapılmasını isterken, El Salvador'da devrimci sosyalizmin yenilmesi için ayrı bir strateji izliyor. Sosyal demokrasi FDR-FMLN'yi kabul ettiği, destek verdiği ve açıkça, bu gücün askerî bakımdan yenilgiye uğratılmasından kaçındığı için bu nokta açık biçimde ortaya çıkmıyor. Ne var ki, bu destek iki yanı keskin bir kılıçtır. Muhalefete diplomatik ve poli-

tik yardımda bulunurken ve sol doğrudan ve en tehlikeli düşmanının karşısmda bu yardımı açıkça kabul ederken, sosyal demokrasi, bunu muhalefetin programını ve hareketini burjuva demokratik aşamada durdurmak sermayeye bütünüyle el konulmasmı ve bir işçi-köylü hükümetinin kurulmasını önlemek için manivela olarak kullanmaya çalışıyor. Böyle bir çizginin tamamen mümkün olduğunu, pratiğe konulması güç olabilse de, FDR'nin Programatik Platformu bağlamında görmüş bulunuyoruz.

El Salvador'daki ulusal kurtuluş hareketi savaş sonrasının bütün diğer anti-emperyalist savaşları ile benzerlik taşımaktadır. Bu hareketlerde iki devrim tasarlanır: burjuva demokratik ve sosyalist. Yakın zamanlarda basılan çok öğretici kitabında Michael Löwy bu iki devrim arasındaki ilişkileri açımlamakta ve burjuva demokratik devrimin özünü başlıca şu üç noktada tanımlamaktadır: (a) kapitalizm öncesi sömürü tarzlarını ortadan kaldırmak sureti ile tarım sorununun çözümlenmesi; (b) ulusal kurtuluş, yani «ulusun birleştirilmesi ve onun yabancı hâkimiyetinden ekonomik kurtuluşu»; (c) «demokratik özgürlükler temelinde seküler (din ve devlet işlerinin ayrı tutulduğu-ÇN-) bir cumhuriyet içinde» demokrasi (2). Muhalefet bir bütün olarak, Programatik Platform'un köşe taşlarını oluşturan bu maddeleri kabul etmiştir. Aslında, sol ile burjuva muhalefet arasındaki anlaşmanın düzeyi, pek çok bakımdan, kapitalist metropollerde sağlanabilecek düzeyden daha yüksektir; çünkü politik bağımsızlığa kavuştukları günden beri demokratik hakların her türlü belirtisinden yoksun yaşayan ülkelerde demokratik taleplerin taşıdığı önem farklıdır. Bu nedenle, söz konusu taleplerin önceliğinde anlaşmazlık yoktur. Farklı görüşler El Salvador'da geişmenin nasıl sağlanacağı ya

(2) Michael Löwy, **The Politics of Combined and Uneven Development** (Londra) 1981 s. 161.

da bu gelişmenin kapitalist üretim tarzı içinde gerçekleştirilmesi ile ilgilidir.

Löwy'nin ortaya koyduğu gibi kapitalist metropol ülkelerinde bile burjuva demokrasisinin idealleri mükemmel olmaktan uzaktır. Bazı ülkelerde (Japonya, Batı Almanya, İtalya) bu ideallerin gerçekleştirilmesine yakın zamanlarda ve bir dünya savaşında yenilgiye uğramanın sonucu olarak sadece yaklaşılmıştır. Kapitalizmin yıkıldığı ve metropoller ile tam bir kopuşmanın gerçekleştirildiği ülkelerde bu hedeflere tam olarak ulaşıldığını ise ancak bağnaz bir Stalinist iddia edebilir. Ne var ki, bütün bu örneklerde, burjuva demokrasisinin idealleri yönünde, yeni-sömürge ülkelere (Meksika, Mısır, Cezayir, Hindistan, Suriye, Irak, İran ve diğerleri) kıyasla niteliksel bakımdan daha büyük kazanımlar sağlandı. Yarı-sömürge ülkelerde, temelde ulusal kurtuluş hedefine yönelen politik hareketler, burjuva demokratik «aşama»da durduruldu ve buralarda üç temel alanın en asgarî kazanımları elde edildi. Şüphesiz ki bu (çözümleme) bu tür ilerlemelerin zayıf ve ürkek de olsa sağlandığı, fakat karşı-devrim tarafından vahşi ve kararlı biçimde geri alındığı ülkeleri —Şili, Arjantin, Bolivya, Endonezya, Guatemala, Türkiye— hesaba katmaz. Bu çağdaş Orta Amerika'ya yabancı olmaktan uzak bir görünümdür. Her durumda, tarihten çıkarılan kesin ders, geri kapitalist ülkelerde bir burjuva demokratik programın bütünüyle gerçekleştirilmesi için gerekli toplumsal koşulların var olmadığıdır. Bu ancak, kısmen ve eşitsiz biçimde, metropol ülkelerde ve kesinlikle çevre ülkelerin (periphery) sömürülmesi yolu ile sağlanabilir. Öyle ki, çevre ülkelerde bu tür gelişmeler sağlamak için gerekli temel yoktur ve bunu gerçekleştirmek için gösterilen her çaba, tecrit edilmiş, boykot edilmiş ve son kertede, şiddet yolu ile boşa çıkarılmıştır.

Yine de, FDR'nin ne reformist kanadı ne de onun sosyal demokrat patronları saf anlamda parlamenter

bir modeli savunurlar: amaçları, ekonomik altyapıyı elde tutacak, sermaye kesimleri arasındaki rekabete ekonomik ve toplumsal bakımlardan şimdiye kadar sağlanana kıyasla daha rasyonel bir anlayışla aracılık edecek güçlü bir reformcu devlet kapitalizmidir. Bu proje, bu tür rejimleri himaye etme konusunda önemli bir deneyime sahip Avrupalı güçlere yabancı olmaktan uzaktır. Pek çok örnekte görüldüğü gibi, bunlar, yabancı sermayeye çok güvenilir yardımcılar, kitle hareketliliğine karşı ise etkin tamponlar sağlarlar. İster politik kurtuluş mücadelesinden çıkan devlet kontrollü halkçı bir ideoloji ile gerçekleştirilsinler, ister merkezileştirilmiş bürokratik bir küçük burjuva rejimi (Cezayir/Zimbabwe) veya bunun daha doğrudan baskıcı bir çeşidi (Suriye/Mısır) tarafından zorlansınlar; durum değişmez. Şüphesiz, bu rejimlerin belirli karakteristikleri örnekten örneğe değişir, fakat onların gelişmesindeki belirleyici faktör, işçi sınıfının, ifadesini işçi ve köylü konseylerinde bulan politik bağımsızlığının ileri ölçüde sınırlandırılması ve burjuvazinin ,veya daha sık görüldüğü üzere, küçük burjuva partilerin politik liderliğinin zorla dayatılmasıdır.

El Salvador'da askerî bir gerilla zaferini izleyen muhtemel koşullar altında böyle bir strateji son derece şüpheli olacaktır. Liberal reformist partilerin zayıflığı, kitlesel hareketliliğin yüksek düzeyi, savaşın yol açtığı aşırılıklar ve soldaki radikal partilerin gücü, stratejinin geleceğine gölge düşürüyor olmalı. Öte yandan, bu çizgi bazı avantajlara da sahiptir. Washington'ın solu bütünüyle yok etme ve önerilen «reformlar»ı anlamsız hale getiren mevcut baskı aygıtlarına güvenme çizgisinden açık bir biçimde farklılaştırılmıştır. Ek olarak, burjuva muhalefet kitle desteğini FDR içindeki sol ile kurduğu ittifaktan alır ve Salvadorlu kitleler, onu, CRM ve FMLN'yi bir araya getiren güçler ile açık bir çatışmaya girmek zorunda kalana kadar kendi çıkarları ile uyum halinde bir muhalefet hareketi olarak tanımaya

devam edeceklerdir. Bu halk cephelerinin devamlı bir özelliğidir. Bu cepheler içinde, işçi partileri. liberal burjuva partileri ile. minimum program ve tam bir devrimci programın tartışılması ve uğruna savaşılması için sağın tasfiye edilmesi temelinde ittifak kurarlar.

Eşit olarak, solun da kendi konumunu açıklığa kavuşturduğu veya bu konuda belirsiz olmayan bir tutum aldığı söylenemez. Solun tutarlı ve bağımsız bir çizgiden yoksun oluşu, Salvador devriminde, ne olduğu pek belli olmasa da, sınırlı bir demokratik aşamayı ortak olarak kabul etme yönünde atılan adımlarda ortaya çıkmaktadır. Zaferden sonra ne olacağı, bu aşamanın nasıl gerçekleştirileceği ve bunun FPL ve BPR gibi güçlerin gözü önünde ne kadar süreceği belli değildir. Salvador Cayetano'nun bu bölümün başında yer alan sözlerinin metropol ülkeler basınına biraz kur yapmayı amaçlamadığını düşünmek aşırı saflık olur. Aynı sözlerin gerçek payı taşımadığını, saf anlamda ve basit bir düzenbazlık olduğunu sanmak da aynı ölçüde safça bir tutum olacaktır.

SSCB ve Küba'nın, Cayetano ve sol güçlerin reformist muhalefet ile kalıcı bir rapprochement (yakınlaşma) sağlamalarından hoşlanacağı açıktır. Son iki yıldır faaliyetlerinde ve bildirilerinde aksini gösteren bir şeye rastlanmadı. Sovyetler Birliği FMLN'ye çok önemsiz bir yardım dışında bir şey sağlamamaya özen gösterirken, Küba yardımı, Temmuz 1979'dan önce Nikaragua örneğinde de olduğu gibi, tavsiye ve sözlü destek dışında pek az şeyle sınırlandırılmıştır. Bu güçler tarafından zorlandıkça solun bir sıçrama yapması küçük bir olasılıktır. Nikaragua'nın Birleşik Devletler'e baskı yapan ama tek başına uluslararası yumuşama imkânlarını tehlikeye sokmayan basit rekabetinin optimum bir çözüm olacağına inanılır.

Salvador solu bakımından Nikaragua örneği önemli bir etkiye sahiptir. Yine de bu etkinin dışa karşı daha büyük bir geçerlik taşıdığı görülür. Bunun nedeni

El Salvador'daki liberal muhalefetin, toplumsal temelinden çok ideolojisinde ve programında burjuva olmasıdır. El Salvador'da Nikaragua cuntasından uzun süre ayrılmayan Robelo ve Chamorro benzeri kişiler yoktur. Bundan başka, CRM ve FMLN, FSLN'nin kitle radikalizasyonunu azaltarak ve yerli işadamlarına yeniden garantiler sağlayarak Washington'ı yatıştırmakta başarısızlığa uğramasını değerlendirecek zamana sahip oldular. Böyle bir sürecin etkileri hem solun hem de kitlelerin konjonktürel olduğu kadar tarihsel olan sebepleri ile ve daha yüksek bir düzeyde radikalleştikleri El Salvador'da çok daha ağır olacaktır.

Bu konjonktür, sosyalist bir bakış açısından, Salvador devriminin ancak Nisan 1980 öncesine dönmek ve sosyalist olmayan partileri FDR'den atmak sureti ile güvence altına alınabileceğinin öne sürülmesine yol açabilir. Savaşın şimdiki koşulları altında bu, her türlü olasılık bakımından, tam bir felâket olacaktır. Ulusal burjuvazinin ve bir burjuva demokratik programın yokluğu bir anti-emperyalist birleşik cephenin başarı imkânlarını siler. Bir bütün olarak El Salvador ezilen bir ulustur ve ulusal kurtuluş görevi açık bir biçimde gündemin ilk maddesidir. Ayrıca, FDR'nin kurulmasının da ortaya koyduğu gibi, orta sınıfların ve küçük burjuvazinin çeşitli kesimleri kitlelerin sömürülmesi sayesinde oluşmuşlarsa da, bizzat emperyalizm tarafından metropol ülkelerdeki benzerlerine kıyasla çok daha yüksek bir derecede sömürülmektedirler ve zamanla onunla bir çatışma durumuna gireceklerdir. Öğrencilerin ve orta sınıftan Hıristiyan radikallerin oynadıkları önemli rolün de ortaya koyduğu gibi, ulusal kurtuluş hareketine verdikleri destek hayatî önemdedir. Bu kesimler büyük sayılar ile sosyalist bir programa kazanılmazlarsa devrimci bir dönüşümü sağlayacak olanaklar tehlikeli bir biçimde azaltılmış olur.

Nihayet, Salvador devriminin köylülerin ve kent işçilerinin tam desteği olmaksızın gerçek bir radikal, anti-kapitalist harekete dönüşebileceği düşünülemez.

Bu kesimler sayıca endüstri proletaryasından fazladır ve kitle hareketinde büyük bir rol oynamaktadırlar; politik karakteristikleri bakımından bir çuval patatese benzedikleri yolundaki anlayışı veya modern sosyolojinin daha başka iddialarını boşa çıkarıyorlar. Köylülüğü ve kır proletaryasını kazanma mücadelesi sadece iç savaşın sonucu bakımından merkezî önemde değil. aynı zamanda, FDR-FMLN'nin politik zaferi kazanmasında son derece belirleyici bir faktör olmaktadır. Kırsal iş gücü, son on yıl içinde, topraktan atılma. proleterleştirilme ve işsiz kalma nedeniyle önemli ölçüde radikalleştirilmiş ve *campo*daki üretim ilişkilerinin toptan değiştirilmesi dışında herhangi bir tarım reformu ile yatıştırılamayacak durumda olsa da, aşırı yıpranma karşısında hâlâ çok duyarlıdır ve fiziksel olarak tükenebilir. politik olarak atomize olabilir. Bu koşullar altmda işçi-köylü ittifakını sosyalist bir program çerçevesinde pekiştirmek ve derinleştirmek sol için çok zor halkçı bir küçük burjuva rejim için ise. kırsal kitlelerin liderliğini ele geçirmek çok daha kolay olacaktır.

Bunların tartışılması zamansız görülebilir ama yine de bütün bunlar şimdiki savaşın sonucu bakımından önemlidir. Askerî olarak çatışmaya girmiş iki homojen gücün var olduğu anlayışı, hâkim blok içindeki çatışmalarm ve muhalefet içinde geçici olarak bastırılan ama açıkça teşhis edilebilen bölünmelerin kanıtladığı gibi, tamamen hatalıdır. Nikaragua, Somoza'nın yıkılmasından sonraki üç yıl politik belirsizlik içinde kalarak, bu konuda basit bir örnek oluşturdu. Nikaragua'nın tam bir karşı-devrim ile kazanımların parça parça kemikleştirilmesi şeklindeki olağanüstü hassas durumu, Orta Amerika'da ulusal kurtuluşun sınırlarını da aydmlattı: mevcut hâkimiyet biçiminin yıkılması bakımmdan açıkça yayılmacı bir özellik gösterirken, bir bütün olarak bölgenin kurtuluşu ve planlı bir Orta Amerika ekonomisinin kurulması yönünde sadece kısmi ve yetersiz bir adım olmaktadır. Washington Nikaragua'nın El Salvador'a «müdahale»si konusunda ısrar

ederken. Managua'nın Salvador çatışmasındaki rolü FSLN'nin en hararetli taraftarlarının pek çoğunun bile umduğundan dikkat çekici ölçüde daha az oldu. Kendi devrimini savunmaya çalışırken FSLN, Birleşik Devletler'in yönelttiği suçlamaları kendi kavramları ile karşılamakta büyük zorluk çekti. Fakat El Salvador'da kitlesel bir zafer olmazsa bizzat Nikaragua ve Küba devrimleri önemli ölçüde zayıflayacaklar ve Guatemala'da gelişen ve bir bütün olarak bölgedeki güçler dengesini etkileyeceği görülen ayaklanma büyük zarar görecek. Bu durum en fazla askerî ve politik bakımdan açıktır; fakat aynı şey, kendi kaynaklarını çok katı biçimde belirlenmiş sınırların ötesine geliştiremeyen bu olağanüstü küçük ve yoksul ülkelerin uzun vadede ekonomik bakımdan yaşayabilmeleri bakımından daha az geçerli değildir. Orta Amerika, siyasi bölünmesinin akıldışılığı bakımından belki de sadece Batı Afrika ile yarışabilir. Bu bölünmeler İspanyol İmparatorluğunun yönetsel ve dinsel sınırlarına tekabül eder. O günlerden süzülüp gelen ekonomik geriliğin ve politik baskının ortadan kaldırılması ancak Orta Amerika Federal Birleşik Devletleri terimi ile, tutarlı biçimde anlam kazanabilir.

Böyle bir sonuç, El Salvador'daki mücadelenin daha şimdiden Orta Amerika'da politik bir deprem yarattığı ve Birleşik Devletler'i ağır biçimde yaraladığı bir gerçek olmasaydı, sadece bir hayal olarak görülebilirdi. Bir zamanlar olduğu gibi bugün de ağır basan görev, rezil sömürgecilerin ve müflis politikacıların düzenledikleri alçakça bir entrikanın yenilgiye uğratılmasıdır; fakat bu kez verilen savaşın şiddeti, üzerinde savaşılan alanı değiştirdi ve ortaya konulan ödülü ölçülemeyecek oranda arttırdı. Bunca yiğit insan, ufacık ülkeleri, dış dünyaya kapatılsın, kuşatılsın ve tarihsel olarak daima varolan yoksulluğun yıkıntısı içinde sonsuza kadar kalsın diye hayatlarını feda etmediler. Bu sadece Washington'ın seçeneğidir. Aynı şey, El Salvador halkı için asla gevşetmeyecekleri müthiş bir günlük mücadelenin konusu olmaya devam ediyor.

EK BÖLÜM

1982-1984 : Bir Değerlendirme

Bu kitabın ilk İngilizce basımının yayınlanmasından bu yana geçen üç yılı aşkın süre içinde, başlığın (Uzun Savaş) taşıdığı geçerlik üzücü biçimde doğrulandı. Bu süre içinde yapılan eleştiriler ve gelişen olaylar metinde yer alan birçok bölümün gözden geçirilmesini zorladı. Ne var ki, bu durum, büyük bir düzeltme çabasına girmemi gerektirmedi. Bunun başlıca nedeni, kitabın tam bir akademik çözümlemeden çok ilgi çekici bir kaynak olma niyetini taşımasıdır (1). El Salvador

(1) İlk baskı, genellikle, çağdaş dayanışma metinleri türünden ayrı olarak değerlendirildi. Bazı aşırı durumlarda, FDR - FMLN' davasına zararlı olduğu öne sürülerek saldırıya uğradı; yine de bu eleştiri açıktan tutarlı bir politik argümanla pek desteklenmedi. Daha ölçülü bir itiraz, Mart 1980'de kurulduğu şekliyle FDR'nin çerçevesi içindeki devrimci sosyalizm potansiyelinin metinde azımsandığı yolunda oldu. Sonuç olarak ,argümanımın gereksiz yere kötümser ve bazı durumlarda sekter olduğu öne sürüldü. Bu eleştirinin ciddiye alınması gerektiği ortadadır, ama, bu özet bölümde de belirttiğim gibi, benim görüşüm, bu metnin ağır bir çözümlemeye kıyasla daha yüksek bir serbestlik derecesi taşıdığı şeklindedir. FDR-FMLN'nin ElSalvador'da ulusal kurtuluş ve

ve Orta Amerika üzerine şimdi çok daha fazla kitap bulunmasına rağmen, metnin hâlâ bu özgün amaca hizmet edebileceğine inanıyorum (2). Soldan değil de aka-

---

toplumsal değişim için 1984'te de 1980'deki gibi başlıca aracı oluşturduğu açıktır. Yine de bunun ileri ölçüde iç politik mücadeleler olmaksızın derin ve yapısal anlamda gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Sonuç olarak, üretim ilişkilerinde tam bir dönüşüm için savaşanlar hem mevcut geniş ittifakı muhafaza etmek hem de bu ittifakın dayandığı şartları değiştirmek zorunda kalacaklar. Bu sanıldığından çok daha ustalıklı politikaları gerektirecek. Bunun merkezi gerekleriden biri, iç savaş koşullarının izin verdiği ölçüde tam ve özgür bir tartışma ortamı içinde bir fikir savaşının verilmesidir. İronik olan, en geniş muhalefet cephesinin kurulması fikrini öne sürenlerin bu cephenin niteliği ve amaçları hakkında tartışma yapılmasına itirazda çoğu kez başı çekenler olmalarıdır; sağduyu bakımından esas sekterlik kuşkusuz budur. Bu düzeltmenin tasarlanmasında, Jenny Pearce, Richard Lapper ve Adolfo Gilly ile yaptığım tartışmalara çok şey borçluyum.

(2) Bakınız, özellikle, R. Armstrong ve J.Shenk, **El Salvador: The Face of Revolution** (New York ve Londra 1982); Cyntia Arnson, **El Salvador: A Revolution Confronts the US** (Washington 1982); Tommy Sue Montgomery, **Revolution in El Salvador: Origins and Evolution** (New York 1983); Enrique Baloyra, **El Salvador in Transition** (Chapel Hill 1982); Marvin E. Gettleman **et al.** (eds), **El Salvador: Central America in the New Cold War** (New York 1981); Joan Didion, **Salvador** (New York 1983); Antonio Alvarez Solis **et al.** (eds.), **El Salvador: La Larga Marcha de un Peublo** (Madrid 1982); Mario Flores Macal, **Origen, Desarrollo y Crisis de las Formas de Dominacion en El Salvador** (San Josè 1983). Şimdiki krizin ilk aşamaları hakkında en iyi yorum Adolfo Gilly'nin Meksika'da çıkan günlük gazete Unomasuno'da çıkan makalelerinde yer alır. Bu yazılar **Guerra y Politica en El Salvador** (Meksika 1981)'da toplanmıştır. Bu kitabın ilk basımında yer alan argümanların bazıları özet halinde, R. Cohen ve F.Ambursley (eds.)'in **Crisis in Caribbean** (Londra 1983)ında bir

demik ve profesyonel olarak tarafsız politik bilimcilerden gelmeye devam eden İngilizce basılmış çok sayıda çözümlemeye rağmen, günümüzdeki gelişmeler hakkında bilgi sağlama konusunda bazı güçlükler vardır. Bu gelişen bibliyografyadaki en göze çarpan eksiklik, Thomas Anderson'ın *Matanza*'sını ve Roque Dalton'ın *Miguel Mármol*'unu aşabilecek ciddi bir tarih çalışmasıdır. Basılmış olanların tekrarından çok esas malzemenin incelenmesi ile oluşturulacak yeni bir tarihsel inceleme, pek çok kişinin sloganlardan veya olağanüstü zengin ama hâlâ sınırlı olan sözlü anlatımlardan öğrendiği bir geçmişten kaçmaya çalışanlar için olmasa da, muazzam bir katkıda bulunacaktır. Yayınlanmasından sonra Uzun Savaş'a yöneltilen itirazlar içinde en anlamsız olanı, kitabın kılı kırk yararcasına tarihsel olduğu yolundaki eleştiri idi

Mart 1982'de Yasama Meclisi seçimleri ile Mayıs 1984'te inatçı Duarte'yi nihayet «yasal» devlet başkanlığına yükselten seçimler arasında meydana gelen ge-

---

bölüm olarak yayınlandı. Çağdaş bölgesel kriz üzerine daha genel metinler şunlardır: R. Leiken (ed), **Central America: Anatomy of Conflict** (New York 1984); M. Disken (ed) **Trouble in our Backyard: Central America and the US in the 80s** (New York 1984); D. Schulz ve D. Graham (eds), **Revolution and Counter - Revolution in Central America and the Caribbean** (Boulder 1984); R. Feinberg (ed), **Central America: International Dimensions of the Crisis** (New York 1982); Donald Castillo Rivas (ed), **Centroamèrica: Mas Allà de la Crisis** (Meksika 1982); **PACCA, Changing Course: Blueprint for Peace in Central America ant the Caribbean** (Washington 1984). Journal of Latin American Studies'in Kasım 1983'te yayınlanan Orta Amerika özel sayısında pek çok yazı yer almaktadır. Bölge ülkeleri üzerine yapılan tarihsel çalışmaları toplayan en iyi kaynak: Pablo Gonzàles Casanova (ed), **Amèrica Latina: Historia de Medio Sigio** c. II (Meksika 1981). Aşağıda anlatılanlar geniş çapta basın kaynaklarından sağlanmıştır; içlerinde en kullanışlı ve güvenilir olan Guatemala City'de basılan **Inforpress**'tir.

lişmeleri ve Ekim'de La Palma'da FDR-FMLN ile yapılan ve çok övülen «görüşmeler»i ayrıntılı olarak incelemek gereksiz. Yine de önemi apaçık ortada olan bu dönemi kısaca gözden geçirmek doğru olacaktır.

Salvador iç savaşının genişleyen yapısının en az şaşırtıcı yönlerinden biri kriz duygusunun azalması oldu. Dış dünya için bu savaş, ani ve ayrı ayrı olaylardan meydana gelen bir hareketten çok önceden tahmin edilebilir ve küçük el değiştirmeler ile karakterize olan, amansız, azar azar gelişen dehşet verici bir yıpratma çevrimi haline geldi. Açıktır ki, böyle bir imajın ortaya çıkmasının sebebi 1980'den beri halk güçlerinin açık politik araçlardan çok askerî araçları kullanmış olmalarıdır. Gerilla savaşının izlediği çizgi genelde yavaş, gizli ve nadiren görülebilir olduğu için neler olup bittiğini uzaktan fark etmek güçtür. Ayrıca bu çizgi, 1979-81 döneminde yapılan türden çözümlemelere de uygun değildir. Bu dönemde keskin ve açık bir politik çatışma, programatik anlaşmazlıklar, grevler, kitle hareketliliği ve üst düzeyde kurulan ittifaklar söz konusuydu. Maddî koşullar ve kentlerde yaşayan kitlelerin politik yönelimleri ne olursa olsun duygular nadiren açıkça ifade edilmektedirler. Metropol ülkelerden gelen gözlemciler, kendi politik kültürlerinin en geleneksel göstergelerinden yoksun oldukları için, kırsal kesimdeki gözle görünür askerî başarıların dışında güçler dengesini kavrayabilecek bir ölçüye sahip olamıyorlar. Kırsal kesimde bile, genel olarak kabul edildiği gibi, askerî operasyonların artan etkinliği, birkaç mıntıka dışında, FMLN'ye verilen *campesino* desteğinin çok daha dikkatli biçimde ve sadece hayatta kalma mücadelesi çerçevesinde ifade edilmesini zorlamaktadır. Bu nedenle, savaşı bölgesellik bakımından anlama ve güçler dengesini değerlendirmek için en geleneksel ve sağduyulu ölçekleri kullanma yönünde bir eğilimin varlığı algılanabilir.

Gerilla savaşı hareket halinde olmaya ve gerektiğinde mevzi tutmaya dayandığı için, dışardan algıla-

nan bu görünüm çok sınırlı olacaktır. Nitekim, son iki buçuk yıldır FMLN, Morazàn, Guazapa ve Chalatenango'daki mevzilerine karşı girişilen saldırıları genel olarak püskürtebilmektedir. Aym zamanda, San Vincente, San Miguel ve Usulatàn'a yaptığı akınlarda başa çıkamayacağı güçlerle karşılaştığı zaman saldırıya son verip geri çekilme yeteneğine sahip olduğunu da kanıtladı. Ne var ki, savaş asla bütünüyle duragan veya hareketli değildir. 1982'nin ortasından itibaren yerleşen tam bir pat durumu izlenimi, Salvador çatışmasının stratejik bir mevzi savaşı içinde taktik bir manevra savaşı haline gelmesi gerçeğinden ötürüdür. Ne FMLN'nin hızlı askerî eylemlerinin ne de ordunun birliklerini geniş bir alana yaymasının, daha geniş stratejik hedeflere yönelik adımlar olmanın ötesinde kesin sonuçlar vermesi —1980-81'de olduğu gibi— beklenebilir. Böyle bir bağlam içinde gerçek olmaktan çok görünüşte bir pat durumu söz konusudur.

Bütünüyle askerî olan alanın dışına çıkıldığında, görünüm daha da akışkandır. Hâkim bloğun politik liderliği ve Washington'ın çok önemli desteğinin şartları üzerinde yapılan şiddetli mücadele, Duarte'nin cuntaya başkanlık etmesinin sona ermesi ile, onun iki yıldan fazla süren seçilmiş başkanlık taslaması arasında kesintisiz devam etti. D'Aubuisson'un ARENA'sından ve toprak sahibi oligarşinin geleneksel politik kuruluşlarından gelen güçlü meydan okuma başarıya çok yaklaştı. Birleşik Devletler'in kefaleti altındaki «reformlar»ın geri kalanını işlemez hale getirdi ve resmiyet kazanmayı kıl payı kaçırarak geri çekildi. Washington'ın «reformlar yolu ile baskı» stratejisinin yol açtığı çelişkileri gidermekte uğradığı başarısızlık, bu stratejinin iki kutbunun da birbirini dışlamaktan başka seçeneğe sahip olmayan sadık ve enerjik taraftarlara sahip olmaları gerçeğinin bir sonucu olmakla kalmadı. Bu başarısızlık, aynı zamanda, sadece geleneksel oligarşik hâkimiyet çerçevesinde işlemekle kalmayan sağlam bir

egemen blokun oluşumu bakımından daha yapısal engelleri yansıttı.

Resmî demokrasi oyunu içinde, 1979 ve 1982 arasındaki duruma kıyasla çok daha katı biçimde süren bu mücadele, Haziran 1984'te Duarte nihayet resmî bir kimliğe büründüğü zaman çözümlenmiş olmaktan yine de uzaktı. Duarte'nin kazandığı iktidar değil de resmiyet sayesinde toprak ağalarına, neo-faşist demagoglara ve bunların subaylar arasındaki müttefiklerine boyun eğdirildi. Pentagon, askerî yüksek komutanlık saflarında daha az kutuplaşmış ama eşit ölçüde güç bir ikilemle yüz yüze geldi. Bu saflarda politik bakımdan çok daha esnek subayların vahşi aşırı-sağcılara kıyasla dikkat çekici ölçüde daha az etkili ve marjinal olarak daha fazla çürümüş oldukları ortadaydı. Aşırı-sağcılar Washington'ın politik stratejisini reddediyorlardı ama savaş alanında en etkili ve saldırgan komutanlar olduklarını da kanıtlıyorlardı. Yine, Birleşik Devletler, ancak kararlı bir dengeden çok geçici bir ateş-kes sağlayabiliyordu. Bunun sonucunda ortaya çıkan lojistik desteği arttırma ihtiyacı, bir bütün olarak bölgede daha geniş çaplı ve daha kalıcı bir askerî güç bulundurmayı teşvik etti; Birleşik Devletler savaş birliklerinin doğrudan müdahale olasılıklarını dikkat çekici ölçüde güçlendirdi ve nihayet hem kamuoyu hem de Kongre'de üstesinden gelinebilir ama bitmek bilmeyen sorunlara sebep oldu.

Savaşın aşırılıkları ve gittikçe genişleyen etkileri FDR-FMLN içinde de hissedildi. Cephelerin kurulması sırasında ortaya çıkan gerilimler ve bir önceki dönemden gelen sorunlar, hâkim blok içindeki anlaşmazlıklara kıyasla, büyük çapta aşılmış olsa da derin görüş ayrılıklarına ve hoşnutsuzluklara yol açtı. Bunun en bariz ve trajik göstergesi, FPL'nin kıdemli komutanları Ana María ve Cayetano Carpio'nun Nisan 1983'te ölümleri ile ortaya çıktı. Ana María'nın öldürülmesi ve Carpio'nun daha sonra intihar etmesi hâlâ karanlık olay-

lardır. FPL, FMLN ve Sandinistler önce sessiz kalmayı seçtiler ve nihayet -birkaç ay sessiz kaldıktan sonra- açık bir tartışma ve somut kanıtlar olmaksızın ağır ve geri alınamayacak suçlamalara başladılar. Bu dışarda şaşkınlık, içerde ise nefret duyguları uyandırdı. 1984'ün başında San Salvador'da Carpio'nun çizgisini sürdürmeye kararlı iki örgütün kurulması -*Movimiento Obrero Revolucionario* (MOR)/Devrimci İşçi Hareketi/ ve *Frente Metropolitano Clara Elizabeth Ramos*/ C E R Metropol Cephesi/ - FDR-FMLN'nin yakın zamanda benimsenen yeni programlarının çizgisine keskin biçimde ters düştü. Bu program FDR'nin 1980'deki Programatik Platformunda yer alan radikal hedeflerin çoğunu hasıraltı ediyor ve ilk kez ateş-kesin ilan edilmesi görüşmelerin yapılması, halk güçlerinin içinde yer alacakları ama hâkim durumda olmayacakları bir hükümetin kurulması ile ilgili şartları ortaya koyuyordu Doküman şimdiki ordunun böyle bir rejim altında varlığını sürdürebileceği garantisini de veriyordu. Yeni program ve kabulünden önce verilen mücadele, pek çok gözlemcinin yapısal bakımdan homojen olduğu konusunda ısrar ettiği halk cephesinin içindeki politik mücadelenin önemini ortaya çıkardı Bu inanış ve FPL liderlerinin doğal olmayan ölümlerinin yol açtığı travma kısmen savaşın dayattığı 'ne pahasına olursa olsun birlik' mantığını kabul etme yönündeki yaygın bir eğilime yorulabilir. Öte yandan, halk kitleleri üzerinde dört yıldır süren tekdüze baskının etkileri karşısında kitlenin devrimci bilincinin ve kahramanlığının sonsuza kadar aynı şekilde devam edeceği söylenemez. FDR'nin dışında ve önemli kesimlerinde barış yolları arama eğilimi çoğu kez zafere kadar mücadele çizgisine üstün geldi. Bu politika La Palma görüşmeleri sırasında bütünüyle ön plana çıktı.

Yine de, ne oligarşi ne de silâhlı kuvvetler, 1982-84 döneminde, görüşmeler ile varılabilecek bir çözüme yönelik herhangi bir değişiklik yaptılar. Duarte ve PDC

zaman zaman görüşme çağrısında bulunduysa da bu FDR-FMLN'nin tamamen teslim olacağı düşüncesiyle yapıldı; La Palma'da olduğu gibi, görüşmelere zemin açma yönünde ciddî bir inisiyatife yer verilmedi. Daha önemlisi, hâkim sınıf bu yönde inisiyatife girişirken, bunun anlamsız bir propaganda girişimi olduğunu göstermek için elinden geleni yaptı.

Yasama Meclisi seçimlerinin ardından Reagan yönetiminin Latin Amerika politikası domino teorisine tam bir kehanet niteliği kazandırdı. Yine de, bölgesel düzeyde, Washington'ın Soğuk Savaş saldırısının pek de doğrudan ürünü olmayan bir dizi ciddî güçlük ile yüz yüze gelindi. Bunların en önemlisi Falkland Krizi ve ilk borç krizi idi. Her ikisi de 1982'nin ortasında oldu ve Orta Amerika'daki olayları bir an için gözlerden sildi. Her iki durumda da yönetim çılgınca manevralara girişti ve en önemli müttefikleri nezdinde iyiniyetli görünümünü kaybetti. Ne var ki, uzun vadeli sonuçlar daha da pürüzlüydü. Meksika mali çöküşünü durdurmak için tercihli muameleyi kabul etmeye zorlanır ve Orta Amerika konusunda Birleşik Devletler'e yakınlaşmaya başlarken, Arjantinli generaller, iktidarı, askerî danışmanları bölgeden uzaklaştıracak bir sivil rejime teslim etmek zorunda kaldılar. Siviller seçmenlerinin zorlaması ile IMF'ye daha kararlı biçimde meydan okudular. Nisan'dan Ağustos 1982'ye kadar gelişen olaylar ,bütünüyle, alt kıtanın hâkim sınıfları arasında Reagan'ın Orta Amerika politikasının güvenilirliğini azalttı ve bu sınıfların resesyona karşı koyma çabalarındaki milliyetçi motifleri canlandırdı. Bu karmaşık ve pürüzlü bir süreçti ama kıstakta vekâleten bulunan askerlerin kullamlması için düşünülen her türlü politikanın bir kenara bırakılmasına hizmet etti.

Grenada'nın Ekim 1983'te işgal edilmesi, Sandinistleri devirmeleri için *contra* gerillalarına desteğe devam edilmesi ve gözlerden saklanmaya çalışılması ve Honduras'ı bölgede Birleşik Devletler askeri üssü haline

getirme kampanyası düşünüldüğünde, olayların Reagan yönetimini doğrudan müdahaleden vazgeçirecek ölçüde ehlileştirici bir etki yarattığı öne sürülemez. Ne var ki, bu gelişmeler durumu daha da zorlaştırdı ve bir dizi yerel soruna yol açtı. Kosta Rika'da Monge'nin PLN hükümetini ekonomik yardım karşılığında tarafsız tutumunu terk etmeye zorlamak son derece güçtü; Rios Montt'u Ağustos 1983'te nihayet deviren Guatemalalı generaller kendi gerillalarıyla mücadele ederlerken bölgesel bir askerî ittifaka önderlik etme konusunda istekli değildiler; ve Honduras operasyonu, hareketin yerel yöneticisi ordu komutanı General Gustavo Alvarez, *amour-propreleri* (vatana olan aşkları) Washington ulusal çıkarlarını hiçe saydığı için yara alan subaylar tarafından Nisan 1984'te devrildiğinden beri tehdit altındaydı. Birleşik Devletler hegemonyasının Grenada dışında hiçbir yerde ciddi sorunlarla karşılaşılmaksızın restore edilemeyeceği açıktı. Grenada örneğinde bile, kolayca kazanılan bir askerî zafer, diplomatik sorunlar ve politik süreci yönlendirmekte gösterilen beceriksizlikler nedeni ile yıprandı. Tam bu sırada, bu hegemonyayı pekiştirme çabalarının niteliksel olarak arttıralabildiği de eşit derecede açıktı. Bu yönde duyulan politik arzunun bir ifadesi olarak George Shultz Nisan 1984'te *New York Times*'a şöyle diyordu: «Şu anda Pentagon Başkan'ın emir vermesi halinde Orta Amerika'da savaşçı bir rol oynayabilecek bir pozisyonda bulunmaktadır.» (23 Nisan 1984). Reagan'ın Kasım'da seçilmesi ile birlikte bu genel tutumun somut politikaya dönüştürüleceği beklentileri güçlendi. Seçimden hemen sonra Nikaragua'nın MİG savaş uçağı aldığı yolundaki söylentiler geniş çaplı bir askerî müdahale korkularını canlandırdı. Aslında, FSLN'nin Nikaragua seçimlerinde kazandığı başarı Reagan'ın kendi hâkimiyetini yenilemesi ile çakıştı. Reagan'ın Sandinistlere kıyasla daha sınırlı bir seçim desteği sağlamış olmasına rağmen, bu gelişme, Nikaragua'nın Birle-

şik Devletler'in Orta Amerika'daki saldırısının başlıca hedefi olacağını ortaya koyuyordu. Ne var ki, işgal ve abluka tehditleri bir ölçüde azaltıldığı için krizin bölgesel boyutları bir kez daha apaçık ortaya çıktı. Salvador ordusunun yaz aylarında sağladığı kazanımları pekiştirmeyi başaramaması ve Duarte'nin barış inisiyatifinin aldatıcılığı, güçler dengesi kısa vadede ne kadar değişirse değişsin, El Salvador'daki krizin çözüme yaklaşmadığını ve Reagan yönetimi için büyük bir sorun olmaya devam edeceğini ortaya koydu.

SAVAŞIN GİDİŞATI

1982 seçimini izleyen dönemde askerî çatışmanın seyri her iki tarafın da çabuk ve kesin bir zafer kazanamayacağını ortaya koydu. Hükümet güçleri modern antigerilla taktiklerine yavaş ve düzensiz biçimde adapte oluyor. daha çok gönülsüz askerlere güvenmeye devam ediyor ve tamamen Birleşik Devletler'in yüksek düzeydeki lojistik desteğine bağımlı bulunuyordu. Öte yandan ordu, FMLN'nin ilerlemesini sınırlayacak yetenekte olduğunu kanıtladı, onun «kontrol mıntıkaları»na bir çok saldırı düzenledi ve büyük merkezlerin hiçbirini kısa süre de olsa henüz kaybetmedi. Ordunun savaşı kazanmaya 1982 yılına kıyasla daha bir yaklaşmış olması, kaybetmeye de aynı ölçüde yaklaşmış olduğu anlamına gelmiyor 1984'ün ortasında FMLN ayaklanma yolu ile büyük bir saldırı gerçekleştirebilecek durumda olmaktan çok uzaktı ve Washington hükümete destek vermeye devam ettiği sürece gerillalar yakın gelecek için böyle bir umut besleyemeyeceklerdi Ayrıca. bölgesel düzeydeki gelişmeler. her iki taraftan birinin zafer sağlayacak ölçüde büyük bir saldırıya geçmesinin Birleşik Devletler güçlerinin doğrudan müdahalesini zorlayabileceğini göstermekteydi.

Mart 1982 seçimlerinin FMLN için politik bakım-

dan olduğu kadar askerî bakımdan da geçici bir engel oluşturduğu ve stratejinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirdiği konusunda pek az kuşku duyulabilir. Bu sırada ,hem yeni kurulmuş Maganâ hükümeti ve hem de Reagan yönetimi bunu büyük bir zafer ve düşmanlıkların sona ermesinin başlangıcı olarak ilân ettiler. Yine de, gerillalar, Haziran'da sondaj amacı ile bir dizi askerî eylemde bulunuyorlardı. Ekim ayında FMLN daha büyük bir hamle başlattı («Kahramanlar ve Martirler saldırısı»). Bu aşamada gerillalar tutsak alma uygulamasma başladılar. Tutsaklar daha sonra Kızıl Haç'a teslim ediliyorlardı. Bu politika hükümet saflarındaki askerler üzerinde dikkat çekici bir etki yarattı. Daha fazla yaşama şansına sahip olacaklarmı anlayan askerler şimdi büyük sayılar halinde teslim oluyorlardı. Daha sonraki on sekiz ay boyunca rejimin uğradığı pek çok taktik yenilgi, bazı seçkin birlikleri de etkileyen bu faktöre atfedildi. FMLN'ye göre 1980 ve 1983 yılları arasında 1825 tutsak alındı. Hükümetin uğradığı kayıplar yüksek düzeyde seyretmeye devam ediyordu. Ordu Şefi Garcia'ya göre, 1981 ve 1982 arasında toplam kayıplar 3.000'i (ölü, yaralı ve kayıp) buluyordu; bu arada gerillalar rejimin sadece 1982'nin ikinci yarısında 1170 kayıp 270 tutsak verdiğini iddia ediyorlardı. Bu kayıplar oranı azalmadı: savunma bakanlığının Haziran 1983 ile Haziran 1984 dönemi için verdiği sayılar 1055 ölü (48'i subay ve askerî öğrenci) ve 1780 yaralı (70'i subay ve askerî öğrenci) olduğunu gösteriyordu. FMLN'nin uğradığı kayıplar sayı olarak belirtilmiyor, fakat bunların hükümet kuvvetlerininkine kıyasla daha düşük olduğu kesindir (3). 1983'ün sonunda, rejimin askerî aygıtlarının toplam gücü FMLN'nin savaş alanındaki 8000 gerilla savaşçısma karşılık 33.000 kişi idi. İki gücün birbirine oranı 8.1'in altındaydı. Bu

(3) El Salvador Briefing, Londra Ocak 1983; Inforpress, 9 Ağustos 1984.

oran, askerî uzmanların düzenli bir ordunun bir gerilla savaşını kazanabilmesi için gerekli gördükleri asgarî düzeydi. Bu nedenle hükümet kuvvetlerinin uğradıkları kayıpların düzeyi kabul edilemeyecek kadar yüksekti.

FMLN'nin kırsal kesimde duruma hâkim olma yeteneği, Chalatanenango, Morazàn ve La Unión'daki başlıca yerleşim yerlerine büyük saldırılarda bulunması, Usulatàn ve Cabanas'daki varlığının gücü ve San Miguel ile San Vicente'nin zengin ve stratejik kesimlerine yönelik gittikçe büyüyen bir tehdit oluşturması, hem yüksek komutanlıkta hem de Pentagon'da derin bir şaşkınlık yarattı. 1982'nin sonunda, gerilla hareketinin Ocak 1981'de aceleye getirilen saldırının ve 1982 seçim döneminin olumsuz etkilerini aşmış olduğu açıktı. İlk kez geniş çaplı askerî eylemler için çok sayıda gerillayı harekete geçiriyordu. Bu kapasite FMLN tarafından bir önceki dönemde abartılmış, Washington'dan azamî destek sağlama konusunda kaygı duyan, sinirli ve iyi örgütlenememiş yüksek komutanlık tarafından da gerçekte olduğundan fazla tahmin edilmişti. Ocak ve Şubat 1983'te gerillalar Usulatàn'da bir dizi yarma hareketinde bulundukları, Morazàn'daki Perquin'i bir süre için ele geçirdikleri, Suchitoto'ya kuşatma uyguladıkları zaman, rejime bağlı güçlerin ileri derecede erozyona uğratılacağı yönündeki beklentilerin gerçeklik kazanmaya başladıkları görüldü.

Bunun bir sonucu, Washington'ın askerî yardımı aynı düzeyde tutmaya ve daha da fazlalaştırmaya çalışması oldu. Askerî yardım olarak verilecek miktarların pek çok ve karmaşık biçimlerde belirlenmesine ve değişik kanallardan gönderilmesine rağmen, sayılar, etkileyici biçimde yükselmeye devam etti (4).

---

(4) Institute of Policy Studies, Update No. 8, Mart 1983; Central America Bulletin, Berkeley, c. III, No. 6, Nisan 1984.

Mali Yıllar	Milyon dolar
1980	5.9
1981	34.6
1982	81.3
1983	81.3
1984	136.5

Birleşik Devletler desteğindeki artış, Honduras'ta yeni ve seçkin birliklerin eğitilmesi, hava ikmalinde dikkat çekici bir artış, telsiz yardımı ile birlikte mevcut ekipmanın yenilenmesi ve temel piyade birliklerinin desteklenmesi üzerinde yoğunlaştırıldı. Ülkedeki CİA teknisyenlerinin sayıca artmasına, askerî danışmanların silâh nakletmelerine ve operasyonları kargâhlardan izlemelerine izin verilmesine rağmen, politik gerilimler, bu kişilerin sayılarının resmen arttırılmasına veya savaş mıntıkalarına aktif olarak gönderilmelerine engel oluşturuyordu. 1984'ün başında danışmanların sayısı 97'ye yükselmişti. Bunlar zaman zaman savaş mıntıkalarına da girdiler, fakat Mayıs 1983'te kıdemli yüzbaşı Albert Schaufelberger'in öldürülmesi ve ayrıca bir çok Birleşik Devletler personelinin kaza sonucu hayatlarını kaybetmeleri üzerine, yeterli bir lojistik destek ve açık bir politik izin olmadan savaşa doğrudan müdahale yönünde gelişen eğilimler -bu konudaki senaryo Vietnam savaşının ilk aşamalarına çok benziyordu- artık cesaret verici olmaktan çıktı.

Pentagon'un El Salvador'da karşı-ayaklanma stratejisi Nisan 1983'e kadar tam bir tutarlılıkla uygulanamadı. Bunun sebebi silâhlı kuvvetleri denetim altında tutmaya devam eden General Garcia'nın Washington'la politik düzeyde işbirliğine hazır olmasına rağmen kalabalık birlikleri «kuşatma operasyonları» için geniş bir alana yayma stratejisinden vazgeçmemesi idî. Çok sayıda birlik 1982 yılı boyunca ve 1983'ün ilk aylarında doğu ve kuzeye yerleştirildi, fakat bunlar FMLN gerillalarını temas kurmak için kendilerine doğru çekmeyi başaramadılar. 1981 gibi erken bir tarihte Albay Do-

mingo Monterossa, Atlacatl taburunun komutanı operasyonlarda hareketli, küçük birlikler kullanmaya, sürpriz gece saldırıları düzenlemeye başlamış ve gerilla komutanlarının takdirini kazanmıştı. 1982'nin sonunda rejimin saflarında yer alan subayların birçoğu bunun Garcia'nın benimsediğine kıyasla daha doğru bir yaklaşım olduğu konusunda ikna olmuşlardı. Monterossa'nın politik bir «aşırı» olarak şöhret kazanmış olmamasına ve kendisini basit bir profesyonel asker olarak görmesine rağmen, onun yöntemlerinden etkilenen subayların çoğu ARENA ile yakın ilişkilere sahiptiler ve Garcia'nın hem politik hem de askerî düzeyde görevinden alınması için çalıştılar. Kasım 1982'de Garcia bu hareketi durdurma girişiminde bulundu ve önemli mevkilerde bulunan bir çok kişiyi değiştirdi Bunların arasında, telefon ve radyo trafiğini denetleyen, bu yüzden de askerî istihbaratta önemli rol oynayan ANTEL'in yönetim kademesinden Albay Nicolàs Carranza da vardı. 1978'den beri CİA'dan para aldığı daha sonra ortaya çıkan Carranza Mali Polis şefliğine atandı. Ocak 1983'te, FMLN saldırısının tam orta yerinde önemli ve duyarlı bir garnizon olan Cabanas'ın komutanı, Albay Sigifredo Ochoa Pèrez, Garcia'dan emir almayı reddetti, rüşvetçilik ve beceriksizlik suçlamasında bulunarak onun görevden alınmasını istedi Pek çok garnizon komutamnın Ochoa'nın meydan okumasını açıktan desteklemeleri ile başlayan uzun sinir savaşı sırasmda Washington Garcia'yı desteklemek zorunda kaldı ve adil bir uzlaşma sağlamaya çalıştı. Bu gelişme nihayet Ochoa'yı istifa etmeye ve rahat bir diplomatik sürgünlüğü kabul etmeye zorladı. Ne var ki, Garcia bütün büyük rütbeli subayların bir sadakat belgesi imzalamalarını istediği zaman, subaylar. imzalamayı reddettiler ve belgeye sadece görev yerlerini yazdılar Daha önemlisi, San Salvador'daki güçlü San Carlos kışlalarının sağ-kanat eğilimli şefi Albay Adolfo Blandòn ve hava kuvvetleri komutanı Albay Rafael

Bustillo da belgeyi imzalamayı reddettiler. Savaşın orta yerinde böyle bir dağılmaya uzun süre katlanılamazdı. Nihayet Nisan ayında Garcia, yerini General Eugenio Vides Casanova'ya bıraktı. Vides Casanova açık bir ARENA taraftarı değildi ve Washington ile görece iyi ilişkiler sürdürüyordu, fakat savaş tecrübesi olmayan bir adamdı ve yaklaşımlarında cesur değildi. İzleyen aylarda, subayların askerî hareketlerinde daha bağımsız olmalarına izin verdi. Onları Garcia'nın yaptığı gibi sıkmıyordu. Ama saldırgan ve uzun vadeli bir strateji oluşturma konusunda ne bir talebi ne de yeteneği vardı. Oysa subaylar savaşın kazanılması için böyle bir stratejinin hayatî olduğunu düşünüyorlardı. Bu sadece tek adamın tavrı değildi. Askerî kurum genel olarak bir sabah dokuz-akşam beş çatışmasına uydurulmuş durumdaydı. Çoğu hayatını tehlikeye atmak ve profesyonel hayatlarının daha iyi bir bölümünü geçirdikleri lokallerden uzun süre ayrı kalmak istemiyordu. Ayrıca, askeriye, Birleşik Devletler danışmanlarının istedikleri tipte operasyonları gerçekleştirmesini sağlayacak, ekipman kullanımında lojistik kapasite, istihbarat, insan gücü ve hareketlilik bakımından hâlâ yetersiz durumdaydı

Bu engeller ne kadar büyük olurlarsa olsunlar askeriyenin bazı faaliyetlerinin yapısmda değişiklik yapma girişimini durdurmadılar. Blandon'un nihayet kurmay başkanı olması, fazladan birlikler ile San Miguel komutanlığının Monterossa'ya verilmesi ve Bustillo'nun hava kuvvetlerine daha merkezî bir rol sağlanması ile birlikte, 1983'ün ikinci yarısında, FMLN'yi savunma pozisyonuna iten bir çaba gösterildi. Bu hareket Washington'ın önemli miktarda askerî destek sağlamak için Honduras'ta oluşturduğu yapıyı devreye sokma kararını destekledi. Mayıs 1983'te 3000 kişilik bir Salvador birliği bu ülkedeki eğitim kamplarına gönderildi. Oysa El Salvador'un bu ülke ile savaşmasının üzerinden on beş yıldan az bir zaman geçmişti. Bu konuda yapılan

anlaşma Pentagon ile Honduras Ordusu Başkomutanı General Gustavo Alvarez arasında imzalandı. Suazo Cördoba'nın zayıf sivil rejimine tamamen hâkim olan Alvarez, hem Birleşik Devletler askerî varlığını memnuniyetle kabul ederek hem de Nikaragua'ya küçük saldırılar düzenleyerek, Honduras'ı hazla bölgesel krizin içine soktu. 1983'te, 1500 kişiden oluşan bir Birleşik Devletler askerî birliği ülkede sürekli olarak barındırılıyor ve daha fazla sayıda binlerce asker uzun «Big Pine» manevrasına katılıyordu (bunu 1984'te bir benzeri «Granadero I» tatbikatı izledi). Birleşik Devletler mali yardımı ve Honduras askerî desteği, açıktan, Nikaragua sınırı üzerinde faaliyet gösteren *somocista* (Somoza yanlısı) «kontra» gerillalarına yöneliyordu. Burada bizzat Pentagon sekiz askerî hava alanı ve eğitim kampı kurdu. 1980'de Birleşik Devletler'in Honduras'a yaptığı askerî yardım 4 milyon dolar iken, bu sayı 1983'te 37.3 milyon dolara çıkmıştı (5). Honduras birlikleri, sürgünlere ve sınır bölgelerinde FMLN'ye karşı düzenlenen operasyonlarda işbirliği yapmaya devam ettiler. 1984 başında, Birleşik Devletler OV-1 Mohawk keşif uçaklarının, El Salvador'daki gerilla hareketlerini gözlemek için Honduras'tan kalkarak uçtukları biliniyordu. FMLN, güney Honduras üzerinden Nikaragua ile iletişimini sürdürebiliyorsa da, durum, Morazàn ve Chalatenango üzerinde geniş bir kıskaç hareketine müsait

(5) Çağdaş Honduras hakkındaki kaynakların sayısı ve güvenilirliği son yıllarda dikkati çekecek ölçüde artmıştır. Bk., özellikle, **Honduras Update** (aylık, Berkeley) ve **Honduras, Boletin Informativo** (aylık, Tegucipa'lga). Yakın zaman için mükemmel bir özet: Gregorio Selser, **Honduras: República Alquilada** (Meksika 1983). Birleşik Devletler askerî varlığının ayrıntıları için: ek, **FMLN-FDR, Analysis of the New Salvadoran Government in an International Context** (San Salvador, Haziran 1984). Ülke hakkında özet bir araştırmanın yayınlanması, 1985 ortası için, Latin America Bureau (Londra) tarafından planlanmıştır.

gibi görünüyordu. El Salvador'da askerî operasyonlar konusunda kongrenin getirdiği kısıtlamaları aşma çabası içindeki Reagan yönetiminin, hem Sandinistlere hem de FMLN'ye saldırı için aradığı optimum üssü Honduras'ta bulduğu anlaşılıyordu.

«Big Pine» manevraları sırasında Salvador askeriyesi San Vincente'de «Savaş Operasyonu»nu başlatarak strateji odağını değiştirdi. Zengin bir tarım bölgesi olan San Vincente gerillaların marjinalize, geçimlik tarım arka bölgesi ile ekonomi açısından hayatî olan başlıca ihracata yönelik tarım ürünleri bölgesi arasında bir «köprü» yaratma tehditi oluşturuyor ve gerillaların giderek artan saldırılarma maruz bulunuyordu. Vietnam savaşının «uygarlık faaliyeti» programlarının başlıca özelliklerini benimseyen USAID bölgeye 4 milyon dolarlık bir geliştirme yardımında bulundu. Bu arada ordu yerel sivil muhafız grupları oluşturdu ve eğitimden yeni çıkmış «avcı» müfrezelerini bölgede mevziledi. Birleşik Devletler damşmanlarınca yakından izlenen ve on bin askerle takviye edilen bu seferberlik bütün yaz boyunca devam etti. Buna rağmen başarısızlığa uğrandı. FMLN taktik bir geriçekilişte bulundu ve toplumsal politik temelini muhafaza etti. Hükümet birliklerinin geri çekilmeleri ile birlikte Washington dolarları ile desteklenen okulların, tarım ve at yapı tesislerinin denetimini tekrar ele geçirdi. Yerel olarak toplanan milis deneyimi rejim açısından tam bir başarısızlık ile sonuçlandı. Gerillalar bu güçlere üstün geldiler veya onları tamamen dağıttılar. 1983'ün sonunda hükümet ve Bireşik Devletler Dışişleri bakanlığı başarısızlığı kabul ettiler fakat yöntemden vazgeçmediler. Yöntem Usulatàn ve San Miguel'de daha iyi uygulandı fakat durumu değiştirmeye yetmedi.

FMLN'nin bu saldırı tipine verdiği karşılık, kuzey ve doğuda gücünü pekiştirmek, orta bölgede ise baskıya devam etmek oldu. Eylül 1983'te San Miguel şehrine karşı büyük bir saldırı başlattılar. FMLN savaşçıları,

askeriyenin devam eden operasyonlarının merkezi olması gerçeğine rağmen sezdirmeden San Miguel'e iyice yaklaştılar. Aralık sonunda FPL, ülkenin en büyük dördüncü garnizon şehri olan Chaletenango'daki El Paraiso'yu kuşattı ve ele geçirdi. Ordu 100 askerinin öldürüldüğünü, 160'ının da esir alındığını kabul etti. Bu eylem FMLN'nin askerî harekâtı açısından önemli olan Ilopango havaüssüne yapılan saldırı ile aynı zamana rastladı. Bir sonraki gün gerilla birlikleri Cuscatlàn köprüsünü havaya uçurarak ülkenin doğusu ile orta bölgeleri arasındaki başlıca karayolu bağlantısını kestiler. İki hafta sonra FMLN Chalatenango şehrini geçici olarak denetim altına alarak buradaki garnizona yüzden fazla kayıp verdirdi.

Geleneksel olarak sakin geçen bahar aylarının ardından FMLN Haziran 1984'ün sonunda Cerròn Grande hidroelektrik santralına cesur ve kararlı bir hareket koyarak tekrar saldırıya geçti. Bu eylemde en az 75 asker öldürüldü, pek çoğu yaralandı ve tesis 3.5 milyon dolarlık bir zarara uğratıldı. Bu en azından altı ay önce El Paraiso'daki kadar etkili bir darbe idi. Ne var ki, ordunun hızla toparlanarak karşı-saldırıda bulunabilmesi ve gerilla kayıplarının yüksek düzeyde olması, silâhlı kuvvetlerin garnizon şehirlerinin korunması ve kilit altyapı projelerinin savunulması bakımından hassas durumda bulunmalarına rağmen, en azından hareket yeteneklerini geliştirdiklerini ortaya koydu.

Bu gelişmenin sebebi, kısmen, USAF'ın havadan keşif faaliyetine 1984 başından itibaren daha büyük bir rol vermesi ve helikopter sayısının aynı yıl içinde 22'den 49'a çıkarılması idi. Bu faktörlerin her ikisi de askeriyenin hava üstünlüğüne önem vermesi ile uyum halindeydi. Mart ayındaki başkanlık seçimlerinden itibaren hava bombardımanının etkinliği dikkat çekici ölçüde arttırılmıştı. Temmuz 1984'te bu tür akınlar yılın başına kıyasla üç misli artmıştı ve FMLN'nin «kontrol mıntıkaları»nı, özellikle Guazapa ve Chalatenango'

yu önemli ölçüde etkiliyordu. Bu bölgelerdeki sivil yerleşim yerlerine karşı yüksek düzeydeki patlayıcı maddeler kadar beyaz fosfor ve napalmın da kullamldığını gösteren sağlam bulgular vardı. Her durumda, insan hakları örgütleri, 1984 yılının ortasında, bombalamaların yol açtığı sivil ölümlerinin askerlere kıyasla daha fazla olduğunu saptar. Bu durum belirli bögelerde sürekli yerleşim halinde bulunan gerillaların oralarda yaşayan insanları savunabilmeleri sorumluluğu açısından, kuşkusuz, sorunlara yol açtı. Bu bölgelerde ya sabit bir direniş sürdürüyorlar ya da, daha sık görüldüğü üzere. saldırı sırasında yerleşim birimindeki bütün topluluğu tahliye ediyorlardı. Bu sorunun en çarpıcı örneği, Ağustos 1984'te, ordu tarafından Chalatenango' daki Tamarindo yerleşim bölgesine düzenlenen başarılı akın sırasında ortaya çıktı. Bu saldırıda çok sayıda sivilin öldürülmesi olağanüstü bir durum değildi, çünkü bölgenin önemli bir kısmı uzun bir süreden beri silâhlı kuvvetler tarafından «serbest atış mıntıkaları» olarak kabul edilmişti. Ne var ki bu kurbanlar, FPL'nin model olarak benimsediği yerel hükümetlerin birinin üyeleriydi ve bölgedeki gerilla birliklerinin koruması altın da oldukları kabul ediliyordu. Aslında hazırlıksız yakalanmaları yöresel savunma sisteminde önemli bir gedik olduğunu ortaya koyuyordu. Ayrıca, askeriye son iki yıl içiade kaybettiği hızı yeniden kazanmaya başlarken FMLN'nin «kontrol mıntıkaları»nın bu tür saldırılar karşısında ne kadar hassas olduğunu gösteri. yordu.

1984'ün yaz ve sonbahar aylarında ülkenin kuzeyinde ve doğusunda FDR'nin en gayretli çabaları ile birleşen benzer saldırılar pek çok gözlemcinin, işlerin FMLN açısından kesinlikle ters gitmeye başladığını söylemesine yol açtı. Böyle bir çözümlemenin yapılmasında, daha sonra göreceğimiz gibi, bazı politik faktörler de vardı. Bu arada ,dönemin saf anlamda askeri karakteristikleri daha karmaşıktı. Ekim sonunda, La Pal-

ma görüşmelerinin ardından ERP Morazán'da bir askerî helikopteri tahrip etti. Bu olayda ordunun en saygıdeğer komutanlarından Domingo Monterrosa, hükümetin doğudaki saldırısını yöneten dört subayla birlikte öldü. Bu askeriyeye indirilmiş ağır bir darbeydi ve birliklerde büyük bir moral bozukluğu yarattı. Birkaç hafta sonra FMLN'nin orta bölgedeki konumunun büyük çapta bozulmadığı kamtlandı. Bu arada Pan-amerikan karayolu trafiği aksatıldı ve Aralık başında ordu San Vincente'de meydana gelen bir savaşta büyük kayıplara uğradı.

Bunlar ve daha önemsiz diğer örnekler, Cerrón Grande'nin FMLN ve pek çok taraftarının iddia ettiği gibi hükümet kuvvetleri için çöküşün başlangıcı olmadığını, fakat hükümet lehine kesin bir değişimin de söz konusu edilemeyeceğini gösterdi. Böylece, 1984'ün ikinci yarısı lojistik bakımından iç savaşın en karmaşık dönemi oldu ve bu kuşkusuz biçimde, vakitsiz Ekim görüşmeleri ile sonuçlanan politik inisiyatifleri etkiledi. FMLN içinde ERP ve onun komutanı Villalobos Morazán'daki başarıdan ötürü askerî bakımdan otorite kazanırken, hükümet tarafında Sigifredo Ochoa, Monterrosa'nın harmanisine büründü.

1984 yılı boyunca hava bombardımanına özel önem verilmesi, Birleşik Devletler savaş birliği göndermekten uzak dururken -çünkü operasyonun ilk aşamalarında büyük kayıplar verecekleri anlaşılmıştı- gerilla mıntıkalarının tahrip edilmesinin geçerli bir seçenek olarak benimsendiğini ortaya koyuyordu. Böylelikle yüzlerce sivilin «düşman» olarak gösterilerek öldürülmesi politik maliyetin de düşük olmasını sağlayabiliyordu.

Duarte'nin başkanlık süresinin iki yılı içinde savaşçı olmayan 12 000 kişi öldürüldü. Bu ölümlerin 400'den daha azı FMLN'ye atfedilir. Toplam olarak, 15 Ekim 1979 darbesi ile Kasım 1983 arasında savaşçı olmayan

42 000 kişi hayatını kaybetmişti (6). 1982 ve 1983'te düzenli ordu birlikleri ve ölüm müfrezeleri tarafından öldürülen sivillerin sayısı 1980 ve 1981 yıllarında kaydedilen miktarlardan azdı. Bu azalma, kısmen, kırsal savaş içinde köylüleri çok daha ihtiyatlı olmaya zorlayan bir aşamaya gelinmiş olmasına ve büyük şehirlerde açık çatışmaların yokluğuna bağlanabilir. Yine de, esas sebep, yarım milyon insanın dış ülkelere (Honduras, Nikaragua, Meksika veya Birleşik Devletler) kaçması veya ülke içindeki sürgün kamplarında toplanması idi. Bu azalma, çatışmanın başlangıç aşamalarına kıyasla çok daha dikkatli davramyor olmalarına rağmen ölüm müfrezelerinin faaliyetlerinde bir yatışmanın göstergesi olarak yorumlanamaz. Reagan'ın Temmuz 1982'de Kongre'ye insan haklarının daha fazla gözetildiği konusunda teminat vermesinden iki hafta önce politik cinayetlerin birden kesilmesi bu durumu ortaya koyar. Bu «teminat»ı izleyen on beş gün içinde ölüm müfrezelerinin öldürdükleri kişilerin sayısı bir önceki ayın tamamını kapsayan sayıyı aştı. Güvenilir Birleşik Devletler gazetelerinde yer alan bir çok makale, yasa dışı sağ kanat gruplardan olmayan bu müfrezelerin en çok bölgesel askerî komuta merkezlerinin dışında faaliyet gösterdiklerini tereddüte yer bırakmayacak şekilde ortaya koydu. Ayrıca, ANSESAL istihbarat yönetimini örgütleyen ve yönlendiren CİA ile kurbanlarını teşhis etme konusunda ANSESAL'dan yardım gören ölüm müfrezeleri arasındaki bağıntılar açığa çıkarıldı ve bu kendini iki kontrol edilemeyen güç arasında kalmış gibi betimlemeye çalışan Birleşik Dev-

(6) Bu sayılar için San Salvador piskoposluğu görevlileri, Socorro Juridico ve Tutela Legal tarafından hazırlanan istatistikler temel alınmıştır. Bu sayılar bağımsız kuruluşlar tarafından verilen en güvenilir ve ortalama sayılardır. Bk., örneğin, **Human Rights in El Salvador** (San Salvador, Ocak 1984).

letler yönetiminin kampanyasını zayıflattı (7). Aralık 1983'te Albay Carranza'nın CIA ile uzun süreli işbirliğinin açığa çıkarılması ve bizzat Albay'm askeriye açısından istihbaratın taşıdığı önemi vurgulaması Birleşik Devletler'in tutumundaki hilekârlığı ortaya çıkardı (8). Ne var ki, bir önceki ay Reagan askerî yardımın devam etmesi için insan haklarının gözetilmesinde gelişmeler kaydedilmesini bir gereklilik olarak gören Kongre kararını veto etmek sureti ile insan hakları tuzağından kurtulmuş bulunuyordu. Bombalamaların yol açtığı sivil ölümleri, savaşçıların uğradıkları kayıplar veya talihsizlik ve askerî operasyonların kaçınılmaz sonuçları olarak gösterilebilirdi.

Çatışmanın görece ihmal edilen bir diğer yönü ekonomi üzerindeki etkisi idi. FMLN'nin eylemleri, özellikle köprülere, demiryollarına ve elektrik tesislerine yapılan sabotajlar kesintilere ve kayıplara yol açmaya devam etse de, bütün bunlar ekonominin çöküşünde görece küçük bir rol oynuyorlardı. Ayrıca, unutulmamalı ki, savaşın başlamasından üç yıl sonra bile gerillalar ürün yakmak ve tarımsal tesisleri geniş çapta imha etmek gibi geleneksel bir stratejiye başvurmamışlardı. Bunun sebebi, bu tür eylemlerin, olağanüstü yoksullaşmış iş gücü üzerinde yaratacağı etkilerin değerlendirilmesi ve savaşın esas merkezinin ülkenin batısındaki kahve ekimi yapılan zengin topraklardan uzakta, doğu ve orta tarımsal bölgenin kıyılarında yer almış olması idi.

Bununla birlikte, 1983'ün sonunda Salvador ekonomisi bir bütün olarak önceki dört yıla kıyasla %25

---

(7) Bk., özellikle, Christopher Dickey (daha önce **Washington Post**'daydı), **The New Republic** (26 Aralık 1983)'te ve yine Dickey'in yazdığı bir bölüm, Leiken, **Central America: Anatomy of Conflict** içinde, s. 33-48; Allan Nairn, **The Progressive**, Mayıs 1984.

(8) **Los Angeles Times**, 18 Aralık 1983.

oranında gerilemiş durumda idi. İhracat kazançları 1979'da 1,132 milyon dolardan 1983'te 732 milyon dolara düşmüştü; ödemeler dengesi 16 milyon dolarlık bir fazladan 239 milyon dolarlık bir açık vermeye (1981 ve 1982'deki açıklardan daha büyük) dönüşmüştü, ki bu miktar GSYH'nin %10'una eşitti. Gerçek ücretler 1979'da %1.7 artmıştı, fakat izleyen dört yıl içinde gerçek ücretlerdeki azalma tam %41.2 oranında oldu. 1983'ün sonunda dış borçlar toplamı resmî olarak 1.66 milyar dolar olarak ilan edilmişti, fakat gayri resmî olarak bu sayının 2 milyar doları bulduğu kabul ediliyordu; 1984'ün ilk altı ayı içinde bu sayı 300 milyon dolar daha artı (9). Bu krizin devletin ve özel sektörün —ama çalışan nüfusun veya işsiz ya da gizli işsiz büyük kitlenin değil— mali operasyonları üzerindeki bütün etkisi cömertçe yapılan Birleşik Devletler ekonomik yardımı sayesinde engellendi. Yardımın miktarı 1980'de 64 milyon dolardan 1983'te 325 milyon dolara çıkarıldı. Bu sayı ödemeler dengesi açığının hemen hemen tamamını kapatıyor ve hükümet bütçesinin (askerî harcamalar hariç) neredeyse 1/3'ünü buluyordu (10).

San Salvador'daki Birleşik Devletler elçilik görevlileri, oligarşinin kendisini koruma güdüsünün ülkeden üç yıl içinde 1 milyar dolardan fazla sermaye kaçışı ile sonuçlanmış olduğu yolunda değerlendirme yapıyorlardı. Aynı dönem içinde gerilla faaliyetinden ötürü meydana gelen kayıplar 300 milyon doları buluyordu. Yine de Washington yaptığı yardımın önemli bir kısmını

---

(9) CEPAL, **Notas Economicas de 1983** (Santiago 1984). Orta Amerika ekonomileri için bunların ve diğer istatistiklerin özeti için: **Pensamiento Propio**, Managua, No. 14, Mayıs/Haziran 1984, s. 21-24.

(10) **Washington Post**, 2 Ekim 1983. Eylül 1983 - Ocak 1984 dönemi hakkında bunun ve diğer makalelerin yararlı bir özeti için: WOLA, **An El Salvador Chronology: Death Squads as a Political Tool** (Washington, Şubat 1984).

özel sermayeye yöneltmekte diretti: 1983'te toplam Birleşik Devletler ekonomik yardımının yarıdan fazlası özel sektörün sermaye girdilerinin ve ara malların karşılanmasına hasredildi (11). Yatırımlardaki devamlı azalma, fabrikaların kapanması, eldeki meblâğların makûl biçimde kullanılmasında sıklıkla başarısızlığa uğranması, yerli sermayenin metropolitan ilişkilerin sağladığı beklenmedik fırsatları bütünüyle savaş için kullanma yönündeki artan eğilimi kadar, bu tür bir yardımın marjinal üretkenlik değerini kanıtlamak için fazla gösterilen, sahte ithalat operasyonları ile birleşti. Dünya resesyonunun canlanması ve savaşın uzaması halinde El Salvador'un 1960'larda ve 1970'lerin başında geliştirdiği sanayi ve ticaret yapısının çoğunu muhafaza edip edemeyeceği hâlâ bilinmemektedir. Daha kesin olarak bilinen, yaşamını sürdürse bile bu sektörün geliştirilip modernleştirilemeyeceği, yeni pazarlar bularak çürümenin dışında kalan birikim kanalları sağlayamayacağıdır.

Böylece savaş ekonomik altyapıya doğrudan zarar vermeye devam etti ve kapitalist sınıfı varlığını tasfiye ve ihraç etmeye teşvik etti. Bu sadece sosyo-ekonomik bir faktör olarak kabul edilebilirse de, orta vadeli sonuçları askerî alanda önemliydi. Üç yıl süren kesinti ve çatışmanın devam edeceği yönündeki beklentiler yerli sermayenin bazı kesimlerini faaliyetin sürmesi halinde sağlanacak maddi çıkardan yoksun bırakmıştı. Bunun ekonominin dinamosu olan tarım ürünleri ihracatı üzerinde de ciddi etkileri oldu. Bu durum FMLN'ye sabotaj faaliyetini yaygınlaştırmak gibi açık bir stratejik hedef sağlamaktadır.

Savaşın geniş halk kitlesi üzerindeki ekonomik etkisini sağlam istatistik bilgilere dayanarak hesaplamak, çok iyi bilinen nedenlerden ötürü, zor olmaktadır. Kırsal kesimdeki koşullar Dördüncü Bölüm'de açıklanan

(11) Ibid.

koşullara kıyasla önemli ölçüde kötüleşti. *Campesinado*nun çoğunlukla son derece güvenilmez bir geçimlik ekonomiye indirgenmesi ve piyasanın, ulaşımın ve toprak kirası şartlarının kesintiye uğradığı bir ortamda küçük emtia üretimi çevrimlerine bağımlılık, kırsal nüfusun büyük kesimleri açısından, ticarî mülklerde geçici ücretli emek yapısı ile birleşmeye devam etti. Yine de savaşın, kırsal kesimdeki ekonomik modelleri niteliksel olarak dönüştürmediği kanıtlanabilir. Kitlesel göç bazı bölgeleri ileri derecede etkiledi, ama ne askerî operasyonların yol açtığı yıpranma ne de köylü çiftçilerin topraklarından ayrılmaları süreci, çekirdek gerilla mıntıkaları dışında ekonomik bakımdan tam çözülmeden söz edilebilecek bir noktaya ulaştı. Bu elbette *campo*daki insanî koşullardaki derin ve dehşet verici gelişmeleri önemsememek ya da bir kenara bırakmak anlamına gelmez; daha çok, önceki durumun da olağanüstü kötü olduğunu ortaya koyar. Ayrıca, şu da düşünülmeli ki, ahlâkî kaygılar ne olursa olsun, geçimlik üretim, daha büyük bir umutsuzlukla uygulandığında, hayatta kalabilme bakımmdan tek başına tarihsel bir stratejidir; savaşın etkilerine karşı daha karmaşık, kırsal, endüstriel ve ticarî yapılara kıyasla daha fazla dayanma gücü sağlayabilir. Bu durumun uzun vadeli politik etkilerini değerlendirmek güçtür, ama bunlar FMLN'nin şu anda göründüğünden daha da lehine olabilir.

1979'dan beri gerçek ücretlerin neredeyse yarı yarıya düşmesi en şiddetli etkisini kentlerde yaşayan nüfus üzerinde gösteriyor. Bu konuda da istatistikler çok az ve güvenilmezdir. 1984'te şehirlerde yaşayan ekonomik bakımdan aktif nüfusun yarıdan fazlası normal ekonomik faaliyetin dışında yaşamını sürdürmekteydi ve gerek beslenme gerekse yeterli mesken koşulları bakımından yoksulluğun düzeyi kırsal kesimi bile aşmış durumdaydı. Binlerce yeni sürgünle beslenen bu sefalete düşmüş kitle yaşamını sınırda sürdürmeye itilmişti ve baskının bir sonucu olarak, küçük suçlar işlemek,

izinsiz mesken kurmak, elektrik «çekmek» ve normal ekonominin kıyılarında yer alan diğer geleneksel faaliyetleri sürdürmek beklentisinden de yoksundu. Ayrıca, diğer uzun süreli kırsal gerilla savaşları örneklerinin aksine, başkent, enerjik bir asker-temelli hizmet ekonomisine sokulmamıştı. Karaborsa yürürlükteydi ve görevde olmayan askerler dolar akıtmaya devam ediyorlardı. Bunun teşvik gördüğü açıktır, ama aynı şeyin kenarda yaşayan kentli kitleler için taşıdığı ekonomik dezavantajlar da bir o kadar aşikârdır.

1984 başında kentlerdeki iş gücü kesimleri 1980 yılının ortasından bu yana ilk kez harekete geçmeye başladılar. Bu durum ekonomik çöküşün, yarattığı etkiler bakımından terörü büsbütün arttırdığını ortaya koyar. Bu dönemde tüketici fiyatları %98, fasulye ve mısır gibi temel ürünlerin fiyatları, sırasıyla, %100 ve 400 kadar artmıştı; ücret artışları fiyatlara göre %60'ı aşmayacak şekilde katı biçimde sınırlandırılmıştı. Şubat ortasında banka işçileri ve sosyal güvenlik kurumunun çalışanları —her iki kesim de devlete bağlıydı— ücretlerde %10 gibi ılımlı bir artış talebi ile greve gittiler. Bu iş bırakma eylemi derhal ve kapsamlı bir baskı ile karşılanmadı. Buna rağmen grevciler sürekli rahatsız edildiler ve birçok sendika militanı öldürüldü ve hapsedildi. Grev altı haftadan fazla sürdü ve bazı sınırlı kazanımlar ile sona erdi. Bu gelişme yeniden uyanan kent iş gücünü etkiledi; Duarte'nin seçilmesinin ardından, posta, su, ulaşım, inşaat ve banka çalışanlarını, ayrıca geleneksel olarak yoksul ve radikal öğretmenleri kapsayan grevler bir sel gibi boşandı. Yeni devlet başkam görevinin ilk ayında yaklaşık 35.000 işçiyi kapsayan 21 iş bırakma eylemi ile karşılaştı. Hazırladığı program uyarınca ve 1970'lerin ortasında sola kaptırılan kentlerdeki tabanı yeniden kazanma ihtiyacı ile Duarte görüşmelere gitmeyi tercih etti ve 1980'den beri gelişen yeni sendika oluşumları ile ilişki kurmak zorunda kaldı. Bunların en radikallerinden biri —*Movimien-*

to Obrero Revolucionario (MOR)— önceki grevin desteklenmesinde önemli bir rol oynamış olsa da, etkin biçimde «yıkıcı» bir örgüttü ve yer altında kalmaya zorlandı. Bu dönemde ortaya çıkan en önemli yegâne örgüt MUSYGES *(Movimiento Unificado de Sindicatos y Gremios de El Salvador)* idi. 1 Mayıs 1983'te, sadece, hepsi *Confederacion Unica Sindical* (CUS) (1 Mayıs 1980'de kuruldu) içinde gruplaşan FDR, FENASTRAS, FUSS, FESTİAVECES ve FSR gibi federasyon ve konfederasyonları değil, aynı zamanda, bağımsız esnaf birliklerini ve politik olarak sol ile aynı çizgide olmayan meslek kuruluşlarını da kapsayan bir yapı olarak kuruldu. Tamamen sendikalist bir platformda hareket eden MUSYGES ekonomik talepler için belirli bir alan sağladı ve bunlarla sendikal özgürlüğü politik alanın dışmda temsil etti.

1980 yılımn ortasından beri bastırılan yöntemlerin deneme niteliğinde yeniden canlanması Duarte'nin zaferinin ardından bir «balayı» konjonktürüne izin verdiyse de, bunun kentlerdeki hareket üzerinde uzun vadeli etkilerinin ne olacağı belli değildi. Devlet ile bir çeşit görüşme yapma ihtiyacı ekonomik durumun yarattığı çekim tarafından zorlandı. Tek başına bu gelişme, daha radikal talep ve yöntemlere doğru bir değişimin ya da devletin «tarafsız»laşmasınm bir göstergesi olarak yorumlanamaz. Ayrıca, MOR'un gözle görülebilen varlığı ve sola bağlı sendikaların MUSYGES'e eklenmesi gözden kaybolmak yerine uyum sağlamak istendiğini gösterdi. Bu nedenle, sendikal çalışma alanınm ve kollektif güvenin bir nebze sağlanabilmesi sayesinde kentlerdeki hareket, politik alana ve hattâ sık görülen sabotaj ve küçük çaplı saldırı olayları dışmda kalan askerî planlara bir imkân olarak girmeye başladı. Bu her bakımdan, son derece yaygınlık kazanan ve maliyeti olağanüstü yüksek bir süreç olurken, ne askeriyenin ne de Birleşik Devletler'in dört yıldır hesaba katmak zorunda kaldıkları bir lojistik faktör sağlayabilir. Kısa

ve orta vadede FMLN'nin ayaklanma hareketlerine katılma beklentileri pek azdır, fakat şehirlerde gittikçe artan faaliyet, mevcut askerî birliklerin sevk edilmesi kadar kent kesimindeki askerî varlığın pekiştirilmesi olanağının arttırılması bakımından da, düşman üzerinde çok daha büyük bir baskı yaratacaktır.

HÂKİM BLOK

Mart 1982'den itibaren uluslararası ilgi El Salvador üzerinde toplandı. Fakat bu kez iç savaş nedeni ile değil, daha çok burjuvazi içinde meydana gelen sürekli politik manevralar nedeni ile. Bu ilginin büyük kısmı, şüphesiz, Washington'un «demokrasi»nin gelişmesi ve José Napoleon Duarte'nin devlet adamı nitelikleri karşısında duyduğu ısrarlı coşku ile açıklanabilir. Ne var ki, bu ilginin bir kısmı da, resmî demokratik prosedürler konusunda Birleşik Devletler himayeciliğinin gösterdiği hantallıktan ve onun istikrarlı bir hükümet oluşturmakta ve hâkim bloğu uyumlu bir hale getirmekte uğradığı başarısızlıktan kaynaklandı. Bu başarısızlığa yol açan sebeplerin çoğu kitabın son bölümlerinde gösterilmiştir; daha sonraki gelişmeler, Birleşik Devletler stratejisindeki çelişkilerin başa çıkılamaz olmasa da çok ağır olduğu yolundaki görüşümüzün geçerliliğini vurgulayacak şekilde gelişti.

Yine de, PDC üzerindeki Washington himayesinin başmdan itibaren başarısızlığa mahkûm olduğu görüşü sadece kısmen doğrudur ve bütünüyle yanıltıcı olabilir. 1980'in sonunda —Duarte, *de facto* (fiilen) devlet başkanı olduğu ve Ekim 1979 sonrası krizin kapsamı ortaya çıktığı zaman— tehlikede olan şey hâkim sınıfın tam birliğinin sağlanmasıydı. Ekim 1979'dan Mart 1980'e kadar olan dönem, hükümet ve daha genel olarak 1932'den beri süregelen iktidar sisteminin kesin bir tutulmaya uğradığını gösterdi. 1980'in sonunda oluş-

makta olan gerilla savaşı hâkim sınıfın ekonomik temeline, tartışmasız, doğrudan bir tehdit oluşturdu. Yine, halk bloğunun ve FMLN'nin pekişmesine katkıda bulunan kriz basit bir biçimde oligarşinin dayattığı üretim ilişkilerinden değil, aynı zamanda, son elli yıldır devam eden politik sistemden kaynaklandı. Bu bakımdan, kriz, hem hâkim sınıfın ekonomik anlamdaki krizini ve hem de bu sınıfın çıkarlarına aracılık ettiği ve yönettiği söylenebilecek daha geniş ve daha hareketli bir sosyo-politik devre (circuit) olarak anlaşılan hâkim bloğun krizini yansıttı. El Salvador'un dünyadaki en açık biçimde tanımlanmış hâkim sınıflarm birine sahip olmasına rağmen, bu grup 1932'den beri politik iktidarı doğrudan kullanmamıştı. Daha önce gördüğümüz gibi, ayaklanmanın etkisi hâkim sınıfı kamu yönetiminin önemli yanlarını ve politikanın belirlenmesini askeriyeye teslim etmek zorunda bırakmış, daha sonra kamu yönetimi alanında başlıca mekanizma olarak yarı-özerk PCN kurulmuştu. Bu tarihsel yörünge bakımmdan, PCN yöneticilerini PDC'ninkiler ile değiştirmek ve hıristiyan demokrasinin katı biçimde sivil niteliğini telafi etmek için askerî yardımın keskin biçimde hızlandırılmasını sağlamak bütünüyle uygun görülebiliyordu. 1979-81 döneminde toprak sahibi oligarşinin 1932 deneyine benzer kollektif bir travma geçirmekte olduğu düşünülürse böyle bir senaryonun çok daha akla uygun olduğu görülür.

Kuşkusuz bu fonksiyonalist modelin değerlendirmeyi başaramadığı şey, 1932'de kurulan bir iktidar kotasının değerinin azaltılmasının ekonomi politika meselelerinde daima katı bir oligarşik vetoya dayandırılmış olması gerçeği idi. Bu bakımdan Washington, şimdi geniş çapta kabul edildiği gibi, Salvador hâkim bloğunun yapısını bütünüyle yanlış anladı. Ne var ki, önemle belirtmek gerekir, saf anlamda politik ve idarî düzeyde, PDC'nin himaye edilmesi belirli bir tarihsel önceliğe sahipti ve belirli parametreler içinde muhafa-

za edilirse toprak sahibi sermaye kesiminin güçleri açısından hâlâ katlanılabilir olduğu ispat edilebilirdi.

Bu durumda, hâkim sınıfın çıkarlarının Birleşik Devletler'in çıkarları ile her zaman ortak olmadığı açıktır. Genel bir anlamda her ikisi de emperyalizm ile özdeşlenebilir, ama Salvador oligarşisi, açıkça, FMLN'nin yenilgiye uğratılmasının düşürülemez fiyatı olarak ciddi reformları kaldırmaya hazır değildir. Sonuç olarak oligarşi zaman zaman müttefiği ve patronu ile sert çatışmalara girdi ve önce razı olmayarak daha sonra daha katı bir tutumla ve bir muhalefet hareketi ile «reformlar yolu ile baskı» stratejisinin «ikili yol»unu etkin biçimde engelledi. Birleşik Devletler açısından sonuç planlarını hâkim bloğa uyumlu hale getirmek ve bir bütün olarak toplumsal ilişkilerin teminatı olan sınıfın en azından tarafsızlığı sağlanmaksızın kazanamayacağını sessizce kavramak oldu. Kutuplaşmayı azaltmak ve ortamı modern bir karşı-ayaklanma seferberliği için hazırlamak amacı ile tasarlanan reformlar yasalaştırılmış ama gerçekleştirilmemiştir. Yerli sermaye güçleri açısından bu, kuşkusuz, taktik bir zaferdir, ama Washington'a demokrasinin dış görünüş bakımından sürdürülmesi için ve Duarte'ye görevde kalması için izin verildiği sürece Birleşik Devletler stratejisinin propagandaya dayanan uluslararası özellikleri bütünüyle zarara uğramaz.

Bu keskin politik rekabetlerin yerli oligarşi için tasfiye tehditi oluşturan ve tırmanan bir iç savaşın orta yerinde meydana gelmesi ve bu savaşın Birleşik Devletler için uluslararası alanda büyük bir yenilgi tehlikesi yaratması, bütün bunların sadece sözsüz bir oyun olmadığını kanıtlar. Böyle bir süreçte hâkim bloğun bütünüyle çökmesine sebep olmaksızın aşılamayacak sınırlar vardır. Zaman zaman varılan bu sınırların içinde bile, halk bloğunun dayandığı şartların denetimi için mücadele otantik ve önemli olarak kalır. Bu 1981'in sonuna kadar bütünüyle açığa çıkmadıysa da, izleyen iki

yıl içinde görünür hale geldi. Washington'ın reform yanlılarını ikna ederek kazanabidleceği yegâne araç olarak resmî bir demokrasi aygıtı oluşturma konusundaki kesin kararı, muhaliflerine de aynı şeyi yapmaları için izin verme, hattâ teşvik etme riskini taşıyordu. Bu bağlamda. ARENA, liberal cumhuriyetten (1879-1931) bu yana ilk otantik olarak oligarşik politik parti olarak anlaşılabilir D'Aubuisson ve taraftarları toprak sahibi sınıfın çıkarlarını Birleşik Devletler'in, askerî ve bağlı grupların çıkarları ile uzlaştırmak için pek uğraşmadılar. Daha çok bu sınıfın çıkarlarını bütün bu grupların belirli bir özerklik sağladıkları bir bağlam içinde savunmak için savaştılar. Seçimlere dayalı çoğulculuğun getirdiği zorunuluklarca keskinleştirilen aynı politik rekabet mantığı içinde PCN'nin şansı ve faaliyeti belirli bir gelişme gösterdi. Bunun yirmi yıl iş başında kalmanın sağladığı mirasa ve bu süre içinde pekiştirilmiş olan muazzam ilişkilere bağlı olduğu konusunda kuşkuya pek az yer vardır. Yine, paradoksal olarak, PCN, PDC ile ARENA arasında «merkezci» bir konumda bulunmanın avantajlarmdan da yararlandı. Salvador toplumunun bir bütün olarak içinde yer aldığı daha geniş ve çok daha önemli olan bir bağlamda böyle bir «merkezcilik» Reagan ve ortaklarının hıristiyan demokrasiye atfettikleri önem kadar anlamsızdı. Fakat savaş halindeki burjuvazinin yörüngesinde yine de belirli bir ağırlığa sahipti ve bazı önemli taktik etkiler yarattı. Bunların en önemlisi bir anti-PDC ittifakı ile dikiş tutturma yeteneği ve aşırı sağ için parlamenter bir çoğunluk (PCN aynı zamanda bunun ideolojik bakımdan bir parçası idi) - sağlaması oldu. Birleşik Devletler'in bu yolda kendisine en bağımlı politik yöneticilerin itibarı için bir mekanizma olarak parlamentarizmi himaye etme hilesi galip geldi.

Yasama Meclisi seçiminin kesin sonuçları PDC'nin 24, ARENA'mn 19 ve PCN'nin 14 sandalye sağladığını gösteriyordu. Sağ kesim bir çoğunluk kazanmıştı ve

1982 Nisan'ının son haftasında Washington'ın *bete noire*'ı (*) ve meşruiyete karşı olmayı kendi kişiliğinde cisimleştiren D'Aubuissiòn Meclis başkanlığına seçildi. PDC'nin aşırı meşruiyetçileri meclisin açılışını boykot ettiler ve ulusal çapta olağanüstü durum bir kez daha, hızla ilan edildi. İki gün sonra heybetli banker Alvaro Maganâ cumhuriyetin geçici başkanlığına atandı. Bu hareket PCN'nin taktik inceliğini yansıtıyordu, çünkü Maganâ ARENA'nın şiddetinden kendini ayırmıştı ve oligarşinin sadık bir üyesi olarak meclisin içinde ve dışında oligarşinin çıkarlarını usulüne uygun biçimde korumak üzere görevlendirildi. Meclis tarım reformunu bütünüyle kaldırıp atmadı, sadece verimli bir dönem için üçüncü faslı (Yasa No. 3) —«çiftçiye toprak» programı ve reformun hâlâ yürürlükteki yegâne bölümü— iptal etti. Aşırı-sağ iş başına geldiğinin haftasında önemli taleplerinden birini, en azından bir dönem için, gerçekleştirmişti. Bunun doğrudan etkisi en az 8.000 köylü ailesinin yerleştikleri topraklardan çıkarılmaları oldu (Bu sayı itirazlara uğradı, gerçek sayı bunun iki katından fazla olabilir.) Aynı zamanda, sağ, reformun ikinci bölümünün ön gördüğü (iptal edildi) işletme büyüklüğü tartışmasını da, sayıyı, PDC'nin 150 hektar talebine karşılık 245 hektara çıkarmak sureti ile, kazandı.

Bankaların ve dış ticaretin ulusallaştırılması önlemlerinin yürürlükte kalması oligarşi çevrelerinin içinde bile görüş ayrılıklarına yol açtı. 1983 ve 1984'te kahve yetiştiricileri satış fiyatları konusunda itirazlarda bulunmaya başladılar, ama daha sonra bu fiyatların esas olarak dünya piyasasının durumu ve ulusal kotaların marjinal esnekliği tarafından belirlendiği geniş çapta anlaşıldı. 1984'ün mükemmel hasadı ile birlikte fiyatlarda hafif bir hareketin olması, toprak sahibi sınıfın büyük kısmının, en azından şimdilik piyasayı hazme-

(*) Korkulan ve nefret edilen kişi (ÇN).

debileceğini ortaya koydu. Piyasanın durumu ne bu sınıfın çıkarlarına doğrudan zarar veriyordu ne de Washington için önemli bir politik darbe oluşturuyordu.

Seçimler PDC'nin yenilgiye uğratılması niyetinin ötesinde geriye tepti. FMLN'nin yüz yüze geldiği büyük güçlükler Washington ve Birleşik Devletlerdeki dikkati çekecek kadar uysal davranan kitle iletişim araçları tarafından halkın seçimlere olğanüstü yüksek bir destek vermesine bağlanmıştı. Daha önce gösterildiği gibi, oy verme yerlerine gidenlerin büyük kısmı «yıkıcı» muamelesi görmemek için, oy verdiklerini belgeleme amacını taşıyordu. Ne var ki, San Salvador'daki Katolik Üniversitesi'nin daha sonra yaptığı ayrıntılı bir araştırma oy verenlerin, Washington'ın 1.5 milyon iddiasına karşılık 750 000 ile 900 000 arasında olduğunu ortaya koydu. Bu farklılığın o sırada pek az politik etkisi oldu, ama yine de son derece baskıcı bir ortamda bile çok sayıda Salvadorlunun seçimlere katılmadığını ortaya koyuyordu. Bu durum Birleşik Devletler hükümetinin ve onun yerli görevlilerinin yalanlarından ve abartmalarından çok daha önemli bir eğilimin varlığını gösterir.

Yasama Meclisi'nin üyeleri 18 ay kadar 1940'ların herhangi bir Latin Amerikan yasasından apartılabilecek bir anayasa taslağının maddelerini uzun uzadıya tartıştı ve nihayet 1983 Aralık'mda onayladı. Temsilciler arada bir birbirlerine sözlü sataşmalarda bulundular, fakat oylama sırasında PCN'nin saflarmda PDC'ye daha kararlı bir tavır sağlayan bazı ufak değişimler olduysa da, pek az kişi yaptıkları işin ulusal hayat açısından büyük önem taşıdığı yolunda hayallere sahipti. Bu, özellikle, hakim blok içindeki güçler dengesinde ani bir değişikliğin olmamasından ötürüydü Birleşik Devletler D'Aubuisson'a hoşgörü göstermek ve ARENA'nın etkisini kabul etmek zorunda kalmış olsa da tam bir çizgi değişikliği yapabilecek durumda değildi. Bu durumda Washington, PCN'nin umulmadık derecede etkili olan simsarları ile daha iyi ilişkiler kurarak kendisi için

daha sağlam garantiler sağlama girişiminde bulunmaya devam ederken başkanlık seçimlerine kadar PDC'yi desteklemeyi sürdürdü. Maganâ demokrasi sürecinin şerefli bir hakemi olarak takdim edildi, fakat açıkça, otoritesiz, geçici ve yararsız bir sima olarak anlaşıldı. Bu nedenle, taşıdığı değer hıristiyan demokrasinin yapısında varolan değerlerden çok askeri yardımın sağlanmasında bir pazarlık unsuru olarak kullanılmasıydı. Bu durum PDC'ye aşırı-sağın meclise hakim olmasını ve meclis kapıları dışında fiziksel saldırıda bulunmasını önleme kapasitesini sağladı. Tarım reformunda kullanabileceği politik sermayeden yoksun olan, eylemcilerine makul güvenceler sağlayamayan, savaşta dini kuruntular dışında hiçbir önemli rol oynayamayan PDC Mart 1982'de karşılaşılan engeli aşabilecek kaynaklara sahip değildi. Bu yüzden taşradaki ve San Salvador'daki belediye aygıtlarına dayanmaya çalışarak, durağan ve kırpılmış reform kesiminin içinde ya da kıyılarında yer alan daha geniş köylü kitlelerinden uzak durdu. Buralarda partiye verilen destek bile, ARENA'ya karşı olunduğu için, gelecekte kurulacak hükümetin himayesini sağlamak amacıyla ve isteksizce veriliyordu.

ARENA'nın konumu da aynı şekilde duragan kaldı Kısa zamanda büyük bir yetkinlik kazanmış olmasına rağmen, hem Birleşik Devletler'in muhalefetinden hem de korkuya ve soytarılığa dayanan bir üstünlüğün doğal sınırlarından ötürü daraldı. Parti kavgacı bir milliyetçilik, oligarşiye bağlılık ve savaştan tam bir galibiyetle çıkma vaadi sayesinde küçük burjuvazinin çeşitli kesimleri arasında gelişmeye devam ederken, bu faktörler tarihsel ve konjonktürel kısıtlamalara boyun eğdi. Daha önce ORDEN örneğinde de olduğu gibi, partinin kitle temeli on yıllardır süren toplumsal kutuplaşma tarafından sıkı biçimde kuşatıldı. Bu durum zaman zaman halk kitlelerinin basiretli ve donuk bir hoşgörüsünü gerektirdi ama kır ve kent iş gücünün geniş sektörlerinden gelecek derin ve sağlam bir desteği de engelle-

di. D'Aubuisson'un karizmatik liderliği, partinin geniş kaynakları ve toprak ağalarının etkisi, bir seçim başarısı ve PDC'ninki kadar güçlü bir etki sağlayabildi, fakat ARENA'ya burjuvaziye liderlik edebileceği tartışmasız bir hâkimiyet kazandıramadı. Daha önce belirtildiği gibi, bunu sağlayan, Washington'ın üstü kapalı boykotu ve PCN'nin canlanması idi. Bundan başka ARENA'nın savaşı hızlı ve kesin biçimde sonuçlandıracağı şeklindeki merkezî vaadinin, bu örgütün, aceleyle kotardığı halkçı aygıtlar kadar boş olduğu kanıtlandı. Partinin himayesi altında ISTA'da iş bulan orta sınıftan her beş sivil görevliye karşılık, ISTA'nın tarım reformunu mümkün olduğu kadar çabuk geçersiz kılmaya çalıştığını gayet iyi bilen 25 000 *campesino* vardı -bunların bazıları, korku, güvenlik ya da merak nedeni ile ARENA gruplarına katılacaklardı-. D'Aubuisson'un uğraşmak zorunda olduğu bir gerçek daha vardı; oligarşik çevrenin pek çok üyesi ve subaylar Birleşik Devletler yardımının PDC'yle yapılacak anlaşmaya bağlı olduğunu derece derece anlamaya başlıyorlardı. Hem askerî hem de ekonomik bakımdan bu anlayış 1984 yılında 1982'dekinden çok daha büyük etkilere sahipti. Reformlar bir kez duraksatılıp Birleşik Devletler'in projesi yürürlüğe konulduktan sonra, PDC'nin taşıdığı tehlikeler, temel görev olarak FMLN'yi yenilgiye uğratma konusunda destek sağlama ihtiyacı karşısında, daha yakından ve duyarlı biçimde ölçülmek durumundaydı.

Bu faktörlerin bir sonucu olarak, önce 1983'ün sonu için tasarlanan ve nihayet Mart ve Mayıs 1984'te yapılan başkanlık seçimleri kritik bir önem taşıdı. Önde giden burjuva partileri arasındaki sıkı mücadeleyi çözmekten uzak olan seçim Washington'a tasarısının demokratik delillerini yeniden parlatma fırsatı sağladı. 1982 Mart'ındaki kısa vadeli diplomatik kazanımlar tamamlanmış fakat savaşın devamı, ARENA'nın önem kazanması ve yaşanan deneyin Salvadorluların büyük çoğunluğu açısından önemsiz olması nedeni ile kaybol-

muştu. Salvadorluların kayıtsızlığına rağmen, Birleşik Devletler 1984 seçimine büyük önem verdi. Yine de bu, etkisini yıllarca sürdürecek son seçimdi.

25 Mart 1984 seçimleri, özünde, iki yıl önce yapılan seçimlerden pek farklı değildi. Önde giden yarışmacılar, Duarte, D'Aubisson ve PCN'den Francisco Guerrero idi. 1982'dekine dikkat çekici ölçüde benzeyen bir kampanyanın son aşamalarında Duarte'nin acı ve güvensiz mücadelesi hız kazanmaya başladı. fakat D'Aubuisson'un az bir fark yapacağı ve PCN'nin de ona yakın bir destek sağlayacağı aşikâr idi. Washington 1982 seçimlerinde karşılaşılan felaket durumu biraz düzeltmek için 10 milyon dolar kadar yardım sağlamıştı. Bu paranın çoğu seçim kayıtlarının hazırlanmasında kullanılan karmaşık Wang bilgisayar sisteminin oluşturulması için harcandı. Ne var ki, yeni seçim kütüklerinde çok sayıda ölmüş veya varolmayan insan ismi bulundu. Daha sonra hataların sayısı şaşırtıcı bir rakama 92 000'e ulaştı ve pek çok oy verme yerinde listeler ıskartaya çıkarıldı. Yüksek teknoloji kullanımının tarihsel pratiğin etkilerini birkaç hafta içinde kökünden söküp atabileceğinin düşünülmesi El Salvador'daki Birleşik Devletler operasyonunun niteliğini göstermek bakımından tipikti. Birleşik Devletler, daha gelenekselleşmiş kanallardan PDC'ye yaklaşık 1 milyon dolar sağladı. PCN ise bu miktarın yarısını adı (12).

FMLN seçimleri engellemeyeceğini ilan etmiş olsa da gerilla faaliyeti bazı bölgelerde oylamaya engel oldu. FMLN'nin kontrol altında tuttuğu mıntıkaların genişliği ve kitle desteği, büyük bir saldırıdan uzak durulduğu zaman bile, pek çok yerde oylama yapılmadığını ortaya koyuyordu. 1982'de oy verilmeyen yerlerin sayısı 28 idi; 1984'te Washington bu sayının 40 olduğunu kabul etti. FMLN ise 89 olduğunu öne sürüyordu. Yine de, dikkatler, muazzam bir bürokratik beceriksizlik ne-

(12) IHT, 14 Mayıs 1984.

deni ile oy veremeyen insan sayısına çevrildi. Pek çok oy verme yerinde oy pusulaları ve sandıklar ya geç kaldı ya da hiç gelmedi. Pek çok durumda, seçim görevlilerine yanlış listeler verildi. Bazan da kimlik gösterilerek oy kullanılmasına izin verildi. *The Guardian* muhabirine göre,

> «El Salvador seçimleri tam da beklendiği gibi bir felaket oldu... Gazeteciler ve gözlemciler Pazar günü başkentte toplantı halindeyken, kaos, karışıklık ve binlerce insanın oy kullanamadıklarına dair gelen haberlerin tek tük olaylar değil genel bir olgu olduğu açığa çıktı» (13).

Toplam 1 419 493 oy pusulası atıldı; bunların 153 223'ü geçersizdi. Katılım 1982'dekinden %3 düşüktü, fakat bazı bölgelerde bu düşüş çok daha dikkat çekiciydi: FPL'nin güçlü olduğu Chalatenango'da 55 871'den 19 392'ye düşmüştü (14). Bununla birlikte, iki İngiliz gözlemci, Oxford'dan David Browning ve avukat Sir James Swaffield, seçimi, hilesiz ve gerçek bir seçim olarak betimlediler. Bu koşullarda yapılan seçimin ilk sonuçları, önceden tahmin edilebileceği gibi, bir seçim komisyonu veya Salvadorlu bir yetkili tarafından değil Birleşik Devletler Büyükelçisi Thomas Pickering tarafından açıklandı. Oysa kendisi ve hükümeti seçim olayının kahramanları değil sadece gözlemcileri durumundaydı. Duarte, Usulatàn, San Miguel ve San Vicente gibi savaş mıntıkalarında açık bir çoğunluk sağlayarak %43, 100 000 oy pusulasının dağıtılmadığı San Salvador'da ise %53 oranında oy kazandı. ARENA'nın skoru %29.7, PCN'ninki ise kaydedeğer bir %19.3 oldu (15). Duarte en fazla oyu almış ama tam bir çoğunluk sağlayamamıştı. Bu yüzden ,iki ay sonra, Duarte ile D'Aubuisson arasında ikinci tur seçimlere gidildi.

6 Mayıs'ta yapılan bu son seçim müsabakayı ni-

(13) Gdn, 27 Mart 1984.
(14) Inforpress, 5 Nisan 1984.
(15) This Week, Guatemala City, 9 Nisan 1984.

hayet Duarte'nin lehine sonuçlandırdı. PDC adayı, D' Aubuissòn'un %46.4'üne karşılık %53.6 oranında oy topladı. PCN taraftarlarının önemli bir kısmı ağırlıklarını Birleşik Devletler'in seçeneğine koydular. Ne var ki, D'Aubuissòn ezici bir yenilgiye uğramış değildi ve aşırı sağ PDC'nin 60 sandalyeden 24'üne sahip olduğu mecliste önemli bir ağırlığa sahip bulunuyordu. Bunun bir sonucu olarak Duarte hükümetin birçok önemli görev yerine muhalefet üyelerini atamak zorunda kaldı ve PDC'nin elde tuttuğu kabine görevlerinin çoğu tanınmamış parti bürokratlarına geçti. Askerî cephedeki başlıca önemli değişiklik paramiliter güçlerin istihbarat bölümlerinin dağıtılması ve bu birimlerin yeni kurulan ve ölüm müfrezelerinin faaliyetlerini azaltmakla yükümlü olan savunma bakan yardımcılığının yönetimi altında birleştirilmesi idi. Silâhlı kuvvetler açıkça yazılmış birçok bildiri ile, Birleşik Devletler yardımının uğruna Duarte'nin devet başkanlığına yükselmesine izin verebileceklerini ,ama askeri harekât ile ilgili meselelere müdahale edilmesini hoşgörmeyeceklerini belirterek duruma açıklık getirdi. Herkes tarafından çok pasif olduğu kabul edilen Carranza'nınki dışında hiçbir komuta kademesinde değişiklik yapılmadı.

Neredeyse hiç değiştirilmemiş bu iç senaryoya karşı, Birleşik Devletler ve yeni devlet başkanı, yaşanan deneyin diplomatik kazanımlarından biraz yardım sağlayabiliyorlardı. Meksika ve Batı Almanya'dan önemli kişiler Duarte'nin göreve başlama törenine katıldılar. Kısa süre sonra gerek Bonn gerekse Londra mali bakımdan orta fakat politik bakımdan önemli düzeyde yardıma başladılar. Birleşik Devletler'de Kongre ve kamuoyu da yatıştırıldı; yardıma konulan kısıtlamalar kaldırıldı ve yönetimin önemli miktarda yardım yapılması ricası onaylandı. Alternatif bir politikanın olmayışı ve D'Aubuissòn faktörü, Capitol Hill'deki Demokratları, Reagan'ın onlar için hazırladığı tarafsızlık rolüne itti. Benzer şekilde, 1983 başında bölgesel çatışmaya bir

çözüm bulunması için «Contadora» grubunu oluşturan bölge devletleri (Meksika, Venezuela, Kolombiya ve Panama) kendilerini Washington'a daha yakın bir konumda buldular. Seçimden sonraki ilk ay içinde Birleşik Devletler son üç yıldır peşini bırakmayan politik sorunları nihai olarak çözmüş gibi görünüyordu. Duarte, Washington'a çok başarılı bir seyahat yaptı ve insan hakları meselesi, yabancı yurttaşları öldürmekle suçlanan subayların hiçbirinin mahkemeye çıkarılmamış olmasına rağmen, önemsiz bir konu gibi ele alındı. Bütün bunların en önemlisi, seçimlerin, gerekli olduğunda doğrudan askerî müdahale için diplomatik bir zemin hazırlamasıydı.

Savaşın bütün tarafların zihnini tekrar meşgul etmeye başlaması ile birlikte bu uluslararası ilgi hızla azaldı. Duarte'nin zaferi diplomatik ve politik bakımdan savunulabilir bir cephe sağlamıştı. Fakat bu durumun, Salvador devlet başkanlığını elindeki araçlarla birlikte marjinal bir olguya indirgeyecek bir askerî operasyon olmaksızın belirli bir süre korunup korunmayacağı açık olmaktan uzaktı.

Yine de bu görüş Duarte'nin zaferini izleyen aylarda pek bir kaygı uyandırmadı. Aslında, FDR-FMLN bile, yeni devlet başkanının oligarşiden ve Birleşik Devletler'den ayırt edilebilir bir özerkliğe sahip durumda bulunduğunu kamuoyuna bildirmekte gecikmedi. Duarte, muhalefet ile görüşmeleri reddeden bir dizi bildirinin ardından FDR-FMLN'nin görüşme talebini aniden kabul edince dış gözlemcilerin çoğu bu özerklik konusunda ikna oldular. 1984 Ekim'inin ortasında devlet başkanı Chalatenango'daki La Palma kasabasına, Ungo, Zamora, Cienfuegos ve diğer FMLN liderleri ile savaşa son verilmesi için bir inisiyatif konulmasını görüşmek üzere hareket etti. Ateşkesin, Salvador politikasındaki «doğal merkez»in pekiştirilmesinin, hem sağdaki hem de soldaki aşırıların yenilgisi ile iç savaşa son verilmesinin habercisi olan önemli ve yeni bir aşamaya varılmış olduğu

geniş çapta kabul ediliyordu. Ne var ki, görüşmeler somut bir sonuç vermedi ve izleyen haftalar boyunca meydana gelen gelişmeler, FDR-FMLN içinde önemli değişiklikler meydana gelmişken (aşağıda ele alınacak) Duarte'nin, gerçekte, ardıllarınınkinden farklı bir politika oluşturmuş olmadığını kanıtladı. Barış uğruna giriştiği «haçlı seferi» sırasında, bir önceki yıl sağcı muhaliflerinin hazırladıkları anayasanın maddeleri dışında FDR-FMLN ile anlaşmayı sürekli reddetti. FDR-FMLN'nin olağanüstü ılımlı 29 talebinin hiçbirini kabul etmek bir yana tartışmak bile istemedi. Bu taleplerin pek çoğu Duarte'nin 1970'lerdeki programında yer almışlardı ve hiçbiri Ekim-Aralık 1979 cuntasının kabul ettiği politikalardan daha radikal değildi.

La Palma buluşması Duarte'ye oligarşik sağ ve şimdilik devre dışı kalan askeriye üzerinde değil de FDR - FMLN üzerinde kazanılan bir zafer sağladı. Bu muazzam bir propaganda zaferi idi, fakat hakim blok içindeki güçler dengesinde büyük bir değişiklikten çok seçim zaferinin sağladığı kısa vadeli bir hızlanmanın sonucu olarak anlaşılması gerekiyordu. Aslında, bu jesti yaparken Duarte'nin niyeti ne olursa olsun, kısa süre içinde ne oligarşinin ne de askeriyenin daha fazla ileri gitmesine izin vereceği açığa çıktı. Bu nedenle, görüşmeleri ,halk cephesine bir dizi saldırı ve anayasanın katı biçimde savunulması izledi. Gözlemcilerin çoğunu şaşırtan, inisiyatife karşı açık bir sağcı kampanyanın yokluğu idi. Bu durum kararsızlıktan çok seçim dönemi sırasında vetoya dayanan geleneksel oligarşik sisteme ve iktidar yapıları içinde yeniden canlandırılan kısıtlamalara, yani, 1932 sonrası sisteme dönüşü sağlayan saldırgan bir politik stilden vazgeçilmesini yansıtıyordu. Nitekim, ARENA içindeki, derin konum farklılıklarından çok partinin yeni bir politik çizgiye uyum sağlama güçlükleri ile ilgili olan geçici kararsızlık tamamen giderilmiş değildi. İş adamlarının oluşturdukları birlikler, PCN ve askerî hiyerarşi çok daha kayıtsız bir tutum aldılar

ve Duarte'ye inisiyatif göstermesi için izin verdiler. İnisiyatif ise, tek başına, propaganda deneyiminin sınırlarını aşmazken, bir parça tehlike taşıyordu.

Kasım sonunda, La Palma görüşmelerini izleyen altı hafta içinde, iki taraf arasında daha alt düzeyde yapılan ve sonuç vermeyen bir sonraki görüşme ve askerî operasyonların gidişatı, beş yıldır süren iç savaşın büyük bir askerî yenilgi dışında çözümlenmesinin potansiyel olarak çok az bir olasılık olduğunu kanıtladı. Aynı zamanda, Reagan'ın yeniden seçilmesinin hemen ardından Birleşik Devletler'in Nikaragua üzerindeki baskıyı hızla tırmandırması Washington'ın askerî müdahale seçeneğini —başdöndürücü birkaç hafta boyunca bölgedeki gelişmeler açısından çok uzak görülen bir seçenek— hâlâ gündemde tuttuğunu ortaya koydu.

Daha önce de belirtildiği gibi, böyle bir operasyonun lojistiği Birleşik Devletler'e büyük sorunlar çıkaracaktı. Savaş birliklerinin mevzilenmesinden önce geniş çaplı bir hava bombardımanı yapılsa bile sonuç değişmeyecekti. Saldırının sadece Honduras'tan değil aynı zamanda Pasifik'ten, hattâ Birleşik Devletler'den başlatılması gerekebilirdi. Ne var ki, Ekim 1983'te Grenada'nın işgali sadece Reagan'ın askerî müdahale yönündeki genel tercihinin değil aynı zamanda bu müdahaleyi Orta Amerika'da ve Karaiblerde yapma eğiliminin bir kanıtı olarak görüldü. Kuşkusuz, Grenada örneğinde, Devrimci Halk Hükümeti'nin yıkılması, Başbakan Maurice Bishop'un öldürülmesi ve yerini General Hudson Austin ile Bernard Court'un alması Birleşik Devletler'e eşsiz bir fırsat sağladı. Bundan başka, «Acil Hareket Operasyonu» adının 600 kişiden oluşan, bölünmüş, şaşkın ve kötü eğitilmiş savunma gücüne karşı 20 savaş gemisi ve 10.000 askeri kapsayan görece basit bir askerî harekât idi (16). Grenada operasyonu için taktik planlamanın ölçüsü sınırlı tutulurken, uygulama, Birleşik Devletler dışındaki

(16) Ayrıntılar için, bk., Latin America Bureau, **Grenada: Whose Crisis?** (Londra 1984).

kamuoyunun hazırlanması ve uluslararası yasaların ihlâl edilmesi ile ilgili büyük çaplı bir stratejik hazırlığı ortaya koydu.

İşgalin hemen ardından Nikaragua'da doğrudan müdahale korkuları dikkat çekici ölçüde arttı. Çünkü şimdi, CIA, FDN *contra*sının Honduras sınırı ötesindeki kara harekâtını açıktan desteklemekle kalmıyor, bizzat uluslararası denizciliğe zarar verecek şekilde Nikaragua'nın pasifik ve Atlantik limanlarını mayınlıyordu. Birleşik Devletler uçaklarının ülke üzerindeki illegal gözetleme uçuşları sözde Sovyet askerî deteğini ve Sandinistlerin Honduras ve Kosta Rika'ya karşı savaş hazırlıklarını ortaya koyan «propaganda etkileri» sağlamaya devam etti. Bu oldukça zayıf kamuoyu oluşturma girişimlerinin hiçbiri, Birleşik Devletler basınını bile, bu tür niyetlerin varlığı konusunda ikna edemedi; sadece Nikaragua'nın sürekli bir politik ve askerî baskı altında tutulması ve işgal tehditine maruz bırakılması konusunda bir kararın varlığını ortaya koydu. Bu kuşatma durumuna sadece Managua'daki hükümetin izlediği politikalar ile değil, aynı zamanda Sandinistlerin FMLN'ye doğrudan destek sağladıkları iddiaları ile de haklılık kazandırıldı. 1980 başından beri Washington'ın propaganda saldırısının özünü oluşturan FMLN'ye destek suçlaması konusunda yine de kanıt bulunamıyordu. Aslında, Haziran 1984'te, aylardır gönderildiği iddia edilen silâhlar konusunda araştırmalar yapan eski bir CIA uzmanı, David MacMichael, son üç yıldır bu iddiaları doğrulayan tek bir kanıtın bile bulunmadığını basına açıklamıştı. Playboy dergisinin yaptığı bir röportajda Duarte, MacMichael'in bulgularına askerî meslektaşlarını aratmayan bir tarzda karşılık veriyordu: «Bu adamın bir Marksist olduğu apaçık ortada.»

Contra faaliyetinin bir sonucu olarak 3.000 Nikaragualının öldürülmesine ve ekonominin büyük hasar görmesine rağmen, açılan kampanya, FSLN'nin iktidarına askerî bir tehdit oluşturacak ölçüde geliştirilemedi.

FSLN geniş bir kitle desteğinden yararlanmaya, küçük ve yoksul bir ülke olmasına rağmen etkin bir askerî gücü hazır bulundurmaya devam etti. Honduras'tan kaynaklanan kuzeydeki *contra* faaliyeti, 8.000 adamla, en kuvetli karşı-devrimci güçtü, fakat terör taktiklerine dayamyor ve devrimin ilk aşamalarında Sandinistlerin çok beceriksizce davrandıkları Moskito nüfusunun (*) bazı kesimlerinin desteğini sağlama dışında güvenli bir yerel şebeke oluşturmakta başarısız kalıyordu. Güneyde Eden Pastora'nın anti-*somocista* güçleri oldukça zayıftı, Birleşik Devletler politikasının kilit özelliklerine alenen cephe almış durumdaydı ve CIA bahşişleri ile arada bir kutsanıyordu. Kosta Rika hükümeti ve Sivil Muhafız Teşkilâtı içindeki Birleşik Devletler yanlısı güçler ile iyi ilişkileri olmasma rağmen Pastora'nm eylemi 1984 başında çıkmaza girdi ve San Juan del Norte'deki Atlantik anlaşmasına karşı umutsuz bir askerî harekâtın ardından çabucak çöktü. Washington'm ARDE'nin Sandinistlere karşı objektif olarak en önemli müttefiklerinden biri olduğunu kavramayı başaramaması olağanüstü bir politik yetersizliği yansıttı ve Managua'ya yönelik askerî tehditi tehlikeli biçimde zayıflattı. Ayrıca, limanların mayınlanması, bunun bir CIA operasyonu olduğu açığa çıktığı zaman, iç muhalefetin itirazlarına yol açtı ve uygulama zorunlu olarak durduruldu. Falkland ve Grenada işgallerinin ardından uluslararası alanda ulusal egemenlik konusunda beliren duyarlık ile birleşince bu faktörler doğrudan müdahale tehditinin aciliyetini azalttı. Yine de, kuzeydeki operasyon sadece Nikaragua güçlerini denemek için değil, aynı zamanda FMLN'nin lojistik destek yapısım ve manevra alanını kısıtlamak için planlandı. 1984 ortasında bu yön, Nikara-

(*) Nikaragua Devrimi'nde Moskito sorunu için bk., Tomas Borge, Moskito Sorununun Etnik Özelliğini Kavramada Zorluk Çektik, **Nikaragua Sandinist Halk Devrimi'nde**, Yazın Yacılık, 1986 İstanbul, s. 118 (ÇN).

gua'yı doğrudan hedef alma kampanyası üzerinde öncelik kazanmıştı.

Strajideki bu kısmî değişiklik tamamen kendiliğinden değildi; aynı zamanda, Washington'ın Honduras'taki yeni Orta Amerikan politik-askeri üssün yönetiminde karşılaştığı ağır sorunları yansıtıyordu. Özellikle Birleşik Devletler Büyükelçisi John Dimitri Negroponte hesabına politik yetersizliğin daniskasını ortaya koyan bu güçlüklerin önemli bir kısmını Makyavelyan niteliklere atfetmek haksızlık olmayacak. 1982 yılının ortasından beri Birleşik Devletler stratejisi çok dar biçimde ve neredeyse on dokuzuncu yüzyıl tarzında, General Alvarez ile yakın bir işbirliğine bağlanmıştı. Negroponte, General Alvarez'e bir savaş ağası gibi davranıyor, Suoza Cordoba hükümeti üzerindeki egemenliğini teşvik ediyor, zenginleşme konusunda gösterdiği muazzam çabaya ise, görünüşte, biraz kuşkuyla yaklaşıyordu. Honduras operasyonunun Washington'ın Orta Amerika politikası açısından taşıdığı önem dikkate alındığında, böylesine anakronistik (zamanını şaşırmış) ve son derece kırılgan bir yaklaşım olağanüstü bir tedbirsizlik idi. Birleşik Devler'in Honduras askeriyesinin örgütsel tarzı ve politik aşırılıkları hakkında yeterli bilgi sağlayamadığı ya da daha büyük bir olasılıkla bu faktörleri gerektiği gibi dikkate almadığı anlaşılır. Her ne idiyse, Alvarez'in 1984 baharında kovulması Negroponte'yi gafil avladı. Bu eylem Birleşik Devletler yanlısı subaylarca ustalıkla tezgâhlanmıştı. Subayların kaygısı derin ideolojik ayrılıklar değil komutanlarının kişisel çıkarlarına düşkünlüğü ve Negraponte'nin vekili olarak işgörmesi idi. Alvarez'in yıldızının parlamasının sebebi bu yönde güçlü biçimde desteklenmiş olmasından ibaretti. Meslektaşları, tarihsel düşmanlarına bağlı 3.000 kişilik bir kuvvetin kendi topraklarında bulunmasından ötürü mutsuzdular ve kendilerinden çok daha güçlü Nikaragualılar ile (üstelik arada tarihsel düşmanlık da yoktu) savaşa sürüklenecekleri konusunda derin bir endişe taşıyorlardı. Diğer

bir endişe konusu ekonomisi onur kırıcı bir zayıflık içinde olan ülkelerinin Birleşik Devletler için askerî bir kale haline getirilmesi idi. Bu endişe ve mutsuzluklarını bir kurum olarak basit bir şikâyette bulunmanın ötesinde ifade ettiler. Eğer Birleşik Devletler izlediği politikanın sonuçlarını önceden görebilse ve El Salvador gibi zayıf yarı-sömürge ülkeler bağımsız bir dış politika izlemek için pek az kaynağa sahip oldukları için yerli hâkim bloğun politik sermayesini koruma amacıyla en azından görünüşte hoşgörü gerektiğini kavrayabilseydi, bu gelişme kolayca önlenmiş olurdu. Gerek objektif gerekse subjektif nedenlerden ötürü böyle bir mesafe bırakmayı başaramayan Washington, Hondurasli sivil ve askerî şeflerle gereksiz yere zıtlaştı. Bir sonuç olarak, Birleşik Devletler'in asker sayısı azaltıldı ve Honduras askerî desteğinden yoksun kalan *contra* üsleri söküldü ve FDN belirli bir süre için başarılı bir askerî hareket koyma şansının çok az olduğu Nikaragua bölgesine doğru çekilmeye zorlandı. Birleşik Devletler'in Honduras stratejisi bütünüyle sabote edilmiş değildi ama yerel güçleri ulusal sınırların ötesinde kullanma umudunun boşa çıkması ile zarara uğratılmıştı.

Benzer ama daha az şiddetli sorunlar, Washington'ın Guatemala, Kosta Rika ve Panama'yı çatışmanın içine biraz daha çekme girişimlerini etkiledi. Guatemala'da General Rios Montt'un kararsız rejimi, gerçekte, 1982 yılı boyunca URNG gerillalarına karşı birçok büyük başarılar kaydetmiş, fakat devletin mali temelini yerli sermaye lehine güçlendirerek ve yüksek komutanlığın yağmacı çevresinin dışında kalan görece düşük rütbeli subaylardan oluşan bir grubun hizmetlerini değerlendirerek burjuvaziyi ve silâhlı kuvvetleri birleştirmeyi başaramamıştı. Bunların yanı sıra Devlet Başkanı'nın protestan tutuculuğuna bağlılığı 1983 Ağustos darbesinin gerisinde yatan faktörlerdi. General Meija Vitores'in yeni rejimi önceleri Birleşik Devletler yanlısı gibiydi. Ama hemen sonra bir bütün olarak askeriyenin CONDECA'

nın yeniden oluşturulması tasarımında sorumluluk almaya veya kendi gerillaları ile uğraşırken komşularına destek vermeye hazır olmadığı anlaşıldı. Washington'la ilişkiler çok soğuk değildi, ama 1977'den beri yakın askerî irtibatta meydana gelen kopukluk, milliyetçi bir çizgi izleme ve ideolojik yam ne olursa olsun dış bağlantılardan kaçınma eğiliminde açıkça ortaya çıktı. Bu durum Falkland'ın daha genel sonuçları ile birleşti (hatta bu olay Guatemala burjuvazisini Belize üzerinde anlaşma olanakları aramaya yöneltti) ve El Salvador veya Nikaragua'ya bir «Inter-Amerikan» askerî müdahale planına kesin bir son verdi.

Panama'da, Birleşik Devletler, kanal bölgesinde kurulmuş olan ve 1977 anlaşmalarına konu olan Fort Gulick Okulu'nun Eylül 1984'te kapatılması üzerine askeriye ve sivil hükümetin (çok tartışmalı biçimde seçilen Ardito Barlietta rejimi) oluşturduğu bir birleşik cephe ile karşılaştı. Bu önemli kurumu Alvarez'in düşmesinden sonra Honduras'ta yeniden kuramayan Washington için okulu Porto Riko veya Florida'ya yerleştirmekten başka alternatifin kalmadığı görülüyordu. Görece önemsiz görünmesine rağmen bu konu, Karaibler ve Orta Amerika'da 33.000 asker bulunduran ve bölge ülkelerine boyun eğdirdiğini göstermeye fena halde ihtiyacı olan bir gücün diplomatik alan bakımından taşıdığı eksikliği vurguladı.

Kosta Rika'nın askerî amaçlar için büyük dış borçlanmalara yönlendirilmesi Monge hükümetinin Birleşik Devletler askerlerinin varlığını ve askerî yardımı kabul etmesi için yapılan ısrarlarla aşırı bir hal aldı. Uzun süredir tarafsızlığını yasal biçimde koruyan ve silahlı kuvvetlerini resmî bir kurum olmaktan çıkaran Kosta Rika ansızın güvenlik sisteminin geliştirilmesi için geleneksel olarak yapılan vaazların konusu haline geldi. Oysa 11.000 kişilik paramiliter güç ülke içinde yasaların uygulanması için yeterli idi. Bu diplomatik yaklaşımlar ve CIA'nın gittikçe artan varlığı burjuvazinin güçlü kesim-

lerinin ve PLN yönetiminin bir kısmının desteğini sağladı. Fakat bunlar savaş sonrası politik sistemin temellerine öylesine meydan okuyorlardı ki Monge ve hâkim bloğun önemli bir kesimi onlara karşı ihtiyatlı davranmaya çalıştı. Kuşkusuz, bunda, sivilleşme yönündeki eğilimleri destekleyen ve Birleşik Devletler'in bölgedeki müdahalesine karşı çıkan kitle hareketindeki yükselişin de etkisi vardı.

Böylece, Duarte'nin başkanlık sarayına yerleştirildiği bir sırada Birleşik Devletler Sandinistlerin alaşağı edilmesini sağlayacak ve FMLN'nin tasfiyesini garanti edecek tutarlı bir bölgesel ittifakı sağlamakta hâlâ başarısızdı. Böyle bir ittifakın unsurları yerli yerindeyken, çok açık biçimde yöneltilen itirazlar bölge hükümetleri açısından geri dönüşü olmayan bir noktaya gelme risklerini ortaya koyuyordu. Reagan'ın, Sovyet müdahalesi, domino taşlarının kaçınılmaz devrilişi ve askerî bir çözümün gerekliliği şeklindeki görüşlerini herhangi bir diğer taraftan daha fazla paylaşan Guatemalalı generaller bile sınırlarının ötesine göstermelik bir destekten fazlasını gönderme konusunda çok dikkatliydiler. Güçler dengesi Washington'ın Orta Amerika devrimini durdurmak için açıktan ve tek başına hareket etmek zorunda kalacağını gösteriyordu.

Böyle bir bağlamda Contadora'nın hakemlik etmek için gösterdiği uzun ve kararsız çabalar Birleşik Devletler için gerçek bir tehdit oluşturmuyordu; bu nedenle başarı şansı desteklenmeksizin barışseverlik görünümünü korumak için açıktan teşvik edildi. Reagan'ın Orta Amerika'daki «gezici büyükelçi»si Richard Stone'a da benzer bir rol verildi. Ne var ki, Kissinger komisyonu Beyaz Saray'ın politikasının desteklenmesi yolunda çok daha ciddi bir çabayı ortaya koydu. Yönetimin kullandığı dile kıyasla daha ustalıklı yazılan ve 1984 başında yayınlanan rapor doğrudan müdahale olanaklarının açık tutulmasının yanı sıra askerî yardımda geniş çaplı bir arttırmaya gidilmesi gereğini bir kez daha ortaya

koydu. Komisyonun çalışması Kongre'de seçim sonrası anlaşmanın sağlanması için temel oluşturdu ve böylece Birleşik Devletler kurumunun ekseriyetini, çok sık düşkırıklığı yaratan ama inandırıcı bir alternatifinin de bulunmadığı bir politikayı desteklemeye zorladı.

HALK BLOĞU

Mart 1982 seçimlerini izleyen iki yıl içinde FDR - FMLN'nin politikası önemli bir değişikliğe uğradı. Bir yanda, savaşın biriken etkilerinin, bölgesel kutuplaşmanın ve uluslararası güçler dengesinde meydana gelen değişikliklerin halk bloğunun liderliği üzerinde önemli bir etki yarattığı kabul edilmeli. Bu önemli faktörler sürekli taktik manevraları ve stratejik hedeflerin yeniden gözden geçirilmesini zorladı. Bu anlamda, FDR-FMLN'nin görüşmelere gittikçe artan düzeyde önem vermesi biraz şaşkınlık yaratabilir; böyle bir seçenek 1980 Programatik Platformu'nda öngörülmüyordu. Ayrıca, FDR'nin kesin bir askeri zaferden başka her türlü politik seçeneği sürekli reddedeceği ve kendi şartlarını kolayca dayatacağı fikri ne 1982'den beri oluşan güçler dengesi ne de politikanın temel yasaları bakımından gerçekçi bir değerlendirmeye uyar.

Öte yandan, FDR-FMLN'nin görüşmelere yaklaşımındaki gözle görülebilen değişiklik halk bloğu içindeki güçler dengesinde meydana gelen bir değişime de tekabül ediyordu. Burada, *per se* (kendiliğinden) görüşme fikri ile görüşmelerin yönlendirildiği sonuçlar arasında açık bir ayırım yapılmalıdır. Çoğu kez askerî alanın dışında kalan faaliyet *ipso facto* (aslında) övgüye lâyık veya teslimiyetçi olarak görüldü ve bu yüzden bu tür faaliyetlerin yapısının tartışılmasından kaçınıldı. Örneğin, 1982 Eylül'ünün sonunda, Ungo savaşın ancak görüşmeler yolu ile sağlanacak bir anlaşma ile sona erdirilebileceğini söylediği zaman, bir anlamda, sadece herkesçe bilinen bir şeyi beyan ediyordu, çünkü teslim olma şartları görüşmeler yolu ile sağlanan bir çözüm olarak

da betimlenebilir. Yine, bir süredir, görüşmelerin yapılması fikri ilk kez alenen ortaya atıldığı için FDR'nin bir bölünmenin eşiğinde olduğu söylentileri bazı çevrelerde yayılıyordu. Bu bir yanılgıydı, çünkü ne o sırada ne de izleyen iki yıl içinde FDR'nin reformistleri, görüşmelerden, FMLN ve soldan bir kopuşu haklı çıkarabilecek bir şey sağlayabildiler. FDR'nin bu dönemdeki uzlaşmazlara alenen önermelerde bulunduğu beş örneğin hiçbiri cephenin temel politikalarından büyük bir kopuşun ifadesi olarak betimlenemez (17). Birleşik Devletler'den gelen önermelere karşılık vermeye hazır olunduğunun kamtlanması bazı avantajlar sağlasa bile, bunlar, her durumda, ciddiyetsiz ve sadece sözsüz bir oyun olarak görülerek reddedildiler. Bu modelden ilk büyük kopuş, savaşın sona erdirilmesi için yeni bir temel olarak bir «Geniş Katılımlı Hükümet» *(Gobierno de Amplia Participaciòn)* programının ortaya konulması ile 1984 Ocak'ının sonunda gerçekleşti.

Bu arada, 1982 öncesinde, FDR liderliğinin ve özellikle Ungo ile Zamora'nın FMLN komutanlığı için kabuledilebilir koşulların gerisinde kalan bir yakınlaşma arayışı içinde oduğu açıktır. Bunun sebebi Birleşik Devletler'in reformistlere içinde bir anlaşmanın sağlanabileceği bir alan bırakmamış olmasıydı. Bu bakımdan bu kitabın sonuç bölümünde yapılan gözlemlerin gözden geçirilmesi gerekmez. Ne var ki, 1982'nin ikinci yarısın-

(17) 4 temmuz 1982'de görüşmeler için yapılan açık öneri; 5 Ekim 1982'de yapılan dialog çağrısı; 28 Mayıs 1983'te Büyükelçi Stone'a görüşme öneren mektup ve daha sonra Stone ile Zamora arasmda 30 Temmuz 1983'te yapılan görüşmeler; bunların hepsi Birleşik Devletler'i diplomatik cephede karşılamak için tasarlanmış hareketler idi. Aynı şey 29 Eylül 1983'te Bogotà'da Salvador hükümetinin «Barış Komisyonu» ile yapılan toplantı için de söylenebilir. Bilindiği kadarı ile, bunların hiç biri, katılanların arzu'arı veya diplomasiyi silâhlı mücadelenin üzerinde ve diplomasiyi geçerli bir uygulama haline getiren bir tercih olarak benimseme niyetleri her ne olursa olsun FDR'nin taviz vermesi ile sonuçlanmadı.

da ve 1983 boyunca sosyal demokrat akımın PCS ve ERP'den politik destek sağlamakta olduğu açığa çıktı *(Resistancia Nacional* bu iki örgütün konumuna yaklaşıyor, küçük PRTC ise başlıca askerî oluşumlara fark yapacak bir çizgi izleyebilecek politik etkinlikten yoksun bulunuyordu).

Bu bağlam içinde belki de en az şaşırtıcı olan PCS'nin durumuydu, çünkü parti 1980 baharında halk cephesi politikalarından kaçınmamış, sadece bu politikaları silâhlı mücadele stratejisi içinde yeniden formüle etmek zorunda kalmıştı. PCS daha sonra oldukça zayıf bir askerî grup oluşturmuşsa da, FMLN'ye girişti, Küba ve Sovyetler Birliği ile ilişkileri, UDN aracılığı ile sosyal demokratlar ve hıristiyan muhalifler ile olan tarihsel bağları ona halk bloğu içinde benzersiz bir konum sağlıyordu. Yöntemler bakımından radikalleşen hareket uzun vadeli stratejisinde önemli bir değişiklik yapmamıştı (18) Böylece parti, halk bloğu içindeki «demokratik» ve «devrimci» akımlar arasında çok açık bir biçimde köprü oluşturdu.

Erp'nin izlediği yörünge 1979 Sonbahar'ında dikkat çeken kararsızlığı ve daha sonra politikanın özünden çok askerî meseleler üzerinde durması nedeni ile pek tahmin edilemiyordu. Tartışmasız biçimde en geniş silâhlı gruplardan biri ve nitelik bakımından müttefiklerine kıyasla daha hiyerarşik ve militarist olan ERP'nin radikalizmi iktidarı almak için alternatif stratejilerin reddedil-

(18) 1983 ortasında yayınlanan önemli bir makalede PCS lideri Shafik Handal, toplumsal değişimin kilit unsurunun sosyo ekonomik programdan çok politik iktidarın ele geçrilmesi olduğunu doğruladı. Aynı zamanda 1980 platformunu şematik ve sekter olmakla eleştirdi. Makalede açık olmayan, silâhlı ve politik iktidar gibi kuşkusuz önemli bir sorunun yeni programatik dökümanın şartları altında halk bloğunun lehine nasıl çözümlenebileceğidir. «El Poder, Caràcter y via de la revolucion y la unidad de la izquierda», **Pensamianto Critico, No. 34, Temmuz-Ağustos 1983.**

mesi nedeni ile sürekli olarak pekişti. Ayaklanmacı çizgiyi uzun süre muhafaza etmesi ERP'yi, *guerra prolongada* (uzun savaş) çizgisine bağlı FPL ile anlaşmazlık durumunda tuttu ve FDR içindeki reformistlerin açığa vurdukları görüşme eğilimleri ile kopuşmaya yol açtı. Salvador iç savaşının gidişatı içinde sosyalist devrimcilerden çok solun bir «*mentalidad de comandantes*» (komutanlık zihniyeti) kazandığı şeklinde yorum yapıldı; bu özellikle ERP liderliği için geçerliydi. Böylece, bu grubun içinde gerillacılığın güçlü biçimde kurumsallaşması hem bir bütün olarak FMLN için birçok büyük avantaj ile sonuçlandı hem de ittifak içindeki merkezci fikirlerin hâkimiyetine sadece sınırlı bir tehdit oluşturdu. ERP halk bloğu içinde gerilla savaşının en inandırıcı sesini temsil etti ve teslimiyetçi eğilimleri, bu eğilimlerin FMLN safları için getireceği sonuçlar bakımından en güçlü biçimde engelledi. Bu faktörün ağırlık taşımaya devam edeceği düşünülmekte ve umulmaktadır. Ne var ki, FMLN'nin askerî statüsü devam ettikçe ve birlikleri fiziksel olarak korundukça ERP'nin başlangıçta FDR içindeki reformistler tarafından önerilen ve daha sonra PCS, RN, PRTC ve FPL'nin önemli kesimleri tarafından desteklenen politika değişikliklerini kabul ettiği açıkça görülür. Böylece, ERP'nin genel karakterinin Ungo ve Zamora gibileri için son derece sevimsiz olduğu kuşku götürmezken, bu kişiler onunla yakın işbirliğini sürdürdüler ve FMLN'nin 1983'ün ortalarından beri en güçlü adamı olan komutan Joaquin Villalobos'un geçmişindeki nahoş unsurları görmezden geldiler.

1980'de kabul edilen politikadan vazgeçmenin yol açtığı krizin esas merkezi FPL idi. Dış dünya için o zamana kadar bilinmeyen ya da sadece belli belirsiz hissedilen bu kriz Nisan 1983'te örgütün ikinci komutanı «Ana Maria» (Mèlida Anaya Montes) nın ayın 6'sında Managua'da öldürülmesi, örgüt komutanı «Marcial» (Yiğit) Salvador Cayetano Carpio'nun aym 12'si akşamı aynı kentte intihar etmesi ile ortaya çıktı. Bu trajik olaylar

öncesi ve sonrası ile birlikte o sırada karanlıkta kaldı, politik ve kişisel duygulara atfedildi. Bu olayları açığa çıkarma ve onlara tutarlı bir politik muhteva kazandırma yönünde yapılan her girişim aşılması güç engellerle karşılanır ve bu nedenle büyük merak uyandırmış olmalıdır. Ne var ki, Nisan 1983 olaylarının Salvador devrim tarihi içinde bir dönüm noktasını oluşturduğu şüphe götürmez biçimde öne sürülebilir. Ayrıca, Ana Maria'nın katledilmesi Roque Dalton'un sekiz yıl önce öldürülmesi kadar ahlakî bakımdan iğrenç ve politik bakımdan mahvedici olsa da, bu değerlendirmenin, FPL'nin daha sonraki faaliyetini açıklamadığı ve temize çıkarmadığı belirtilmelidir. Bu durum, o cinayet için işbirliği yapma veya fiziksel katkıda bulunma olasılığı bir yana, katı biçimde örgütün yürütme gücü ve hiyerarşik otoritesi içinde ,fiziksel saldırının politik görüş ayrılıklarının giderilme aracı olarak kullanılmasına karşı yegâne sağlam garantiyi oluşturan serbest tartışma ve demokratik merkeziyetçiliğin temel ilkelerinin ise dışmda kalındığını gösteriyordu. Böylece konu sadece tek bir suç eylemi ile sınırlı kalmaz, politik pratiğin daha geniş sorunlarını kapsar.

FMLN dışında genellikle bilinmeyen, FPL içinde *guerra prolongada* stratejisine bağlılığın yeterliliği ve Programatik Platform'da benimsenen politikalar üzerinde 1980'de başlayan ve Nisan 1983'te sonuçlanan, mücadeledir. Bu klasik parti içi tartışmada Ana Maria değişikliği ve FMLN'nin çoğunluk çizgisine uyulmasını savunurken, Carpio partinin tarihsel tutumunun korunması üzerinde ısrar etti. 7. Devrimci Konsey'in toplanması için hazırlık olarak FPL merkez komutanlığının Ocak 1983'te yaptığı bir toplantıda Carpio strateji tartışmasını kaybetti ve sadece, FPL'nin güvenlik aygıtlarının başında bulunan ve daha sonra Ana Maria'nın katili olarak hapsedilen «Marcelo» (Rogelio Bazzaglia) tarafından desteklendi. Bu toplantıda, ikisi, bir uzlaşma belgesi imzaladı. Belge kesinlikle farklı yorumlara açıktı,

fakat FPL'nin yöneliminde önemli bir değişikliğin belirtisi olduğu da aynı ölçüde açıktı. Her bakımdan bu tartışma çok sıcak bir atmosfer içinde yapıldı ve FPL'nin iç protokolü gereği, işçi hareketinde 40 yıllık deneyime sahip bir kişinin, Marcial'in yenilgiyi ve azınlık statüsünü kabul etmesi ile sonuçlandı (19). Daha sonra meydana gelen felaketin gerisinde yatan, Carpio'nun gerilla örgütlerinden çok sosyalist hareketin normlarına kesin bağlılığı olabilir; bir iç muhalefet oluşturma ve benimsediği politikayı kabul ettirmek için savaşma hakkına inanıyordu. İzleyen iki ay içinde, hâlâ FPL'nin komuta-

(19) Bu konularda doğal nedenlerden ötürü isimlerini açıklayamayacağım kaynak kişiler ile pek çok tartışma yapmış olmama rağmen, değerlendirme ve yorumumun temeli Adolfo Gilly tarafından yazılan kapsamlı ve tartışmalı makaleden alınmıştır: «El Suicido de Marcial», **Nexos**, Mexico City, No. 76, Nisan 1984. Gilly ve diğerleri ile yaptığım uzun tartışmalardan sonra burada ortaya konulan bulguların ve daha geniş kapsamda Gilly'nin **Nexos**'taki yazısında ortaya konulanların doğruluğu konusunda ikna oldum. Kuşkusuz, yorumlar farklı olacaktır, fakat bu gibi meselelerde, ölçü, alınan bilginin güvenilirliğine bağlı olmalıdır. Gilly'nin görüşüne tamamen karşıt olan, fakat onun anlattıklarına değil de yorumuna karşı çıkan bir görüş için bk., Gilberto Rincon Gallardo: «El Asasinato de Ana Maria», **Nexos**, No. 78, Haziran 1984. Gilly'nin her iki liderin ölümünün bütünüyle aydınlatılması talebi Meksika'da çıkan günlük gazete **Unomasuno** (22 Nisan 1983)'da yayınlandı. Bu yazıda politik yorum yapılmaz, sadece Salvador devrimine uzun süre zarar verecek bir olayın aydınlatılması gereği ortaya konulur. Bu yazının yayınlanması üzerine Gilly ABD'deki Sosyalist İşçiler Partisi'nin sözlü saldırısına uğradı. Bk. **Perspective Mundial**, 30 Mayıs 1983. Bu parti olayların FPL tarafından yapılan ve daha sonra bütünüyle altüst olan yorumuna zarar vermeyi ya da bu konuda kuşku duymayı reddetti. Gilly'nin suçu Salvador solunun açıkladığı ya da açıklayamadığı her şeyi eleştirmeden kabul etmeyi reddetmesi oldu. Zaman onu haklı çıkardı ve FPL'nin kamuoyu önündeki tutumunu 9 Aralık 1983'te değiştirmesinden sonra haklılığı kanıtlandı.

nı olan Carpio'nun görüşlerini parti militanlarına ısrarla ve heyecanla aktarmaya devam ettiği konusunda kuşkuya yer yoktur. Yakın gelecekte solun tek bir parti oluşturması fikrine karşı çıktı ve birleşik cephenin muhafaza edilmesi için baskı yapmaya devam etti. Bu cephe ancak zamanla ve yaygın bir tartışma ile otantik bir işçi partisi çıkaracaktı. Sınıf mücadelesinin merkezîliği, burjuvazinin ordusunu yıkıma uğratma gereği, bütün diğer paktların üzerinde işçi-köylü ittifakının önemi, nihai hedef olarak bir devrimci marksist partinin kurulması üzerinde duruyordu. Nihayet, barış için görüşmeler yapılmasını bir zorunluluk ama mücadele açısından ikinci derece bir mesele olarak görüyordu. Mücadelenin devamı, belirli konjonktürlerde, zaferin kazanılması için somut olanaklar açabilirdi (20). FPL liderliği tarafından çoğunlukla FDR-FMLN ile aradaki politik boşluğu kapatmak için alınan karara karşı bu tür fikirlerin öne sürülmesi bir iç savaş ve gerilla örgütlerinin hiyerarşik eğilimleri bağlamında uzlaşmaz bir tavır (gerçek durum buydu) ve parti disiplininin ihlal edilmesi (bu pek doğru değildir) olarak yorumlanabilirdi. Carpio tavrını parti sınırlarının dışına taşırmadıysa da, faaliyetinin anlaşma tasarısına önemli bir tehdit oluşturduğu açıktı. Bunun sebebi kuşkusuz, kendisinin, halk bloğu içindeki en tanınmış ve saygıdeğer kişi olmasıydı. Ayrıca Carpio'nun FPL'yi PCS ile derin görüş ayrılıklarının ardından gelen bir kopuşmadan sonra bizzat kurmuş olması FPL çoğunluğunu etkileyebilirdi.

Nisan 1983'te meydana gelen çözülme ile ilgili veriler şunlardır: 1 Nisan'da Carpio tavrını FPL militanla-

(20) Carpio'nun 1 Nisan 1983'te FPL üyelerine yaptığı konuşmanın tam metni **Punto Critico** (Meksika, Temmuz 1983)'da yayınlanmıştır. Bu metin Carpio'nun örgütün tarihi hakkında yaptığı en açık değerlendirmedir. Özeleştiri ve ateşli bir savunmanın yapıldığı pek çok bölüm içermesine rağmen, metinde, FPL çoğunluğunun tutumlarına açıktan bir saldırı yapılmaz.

rına açıklamak için El Salvador'a gitti. İki gün sonra Libya'ya hareket etti. Ayın 6'sında, Carpio hâlâ Trablus' tayken, Ana Maria Managua'daki evinde dehşet verici biçimde öldürülmüş olarak bulundu. Ayın 9'unda Bazzaglia ve Ana Maria ile aynı çizgide oldukları sanılan, FPL'den iki suç ortağı ile birlikte Sandinist güvenlik polisi tarafından göz altına alındı. Aynı gün Carpio Libya seyahatinden Managua'ya döndü ve Ana Maria'nın cenaze törenine Tomàs Borge ve Daniel Ortega ile birlikte katıldı. Oldukça sinirli ve hasta gibi görünüyordu. Ayın 11'inde yayınlanan resmî bir FSLN duyurusu Bazzaglia'nın suçunu itiraf ettiğini ve genel olarak Carpio tarafından yönlendirilmiş (*«orientado»*) olduğunu ortaya koyuyordu. Carpio bu işe karıştığı yolundaki suçlamaları reddetti ve tam bu sırada cinayeti CIA' ya yükleyen bir FPL bildirisi yayınlandı. Ayın 12'sinde üç FPL üyesi daha tutuklandı. Aynı akşam, evinde tutuklu bulunan ve bütün görevlerinden istifa etmesi istenen Carpio kendisini kalbinden vurdu (21).

Bu olaylardan sonra Bazzaglia'nın ilk itirafının dışında Ana Maria'nın öldürülmesi ile ilgili herhangi bir somut bulgu ortaya çıkarılmadı. 21 Nisan'da FMLN olayların bütünüyle soruşturulmasını isteyen bir bildiri yayınladı. Bildiride, ölmeden önce bütün suçlamaları reddeden, FPL ve Salvador devrimine inancını tekrarlayan ve uğratıldığı iftira ve alçaklığın ne kadar temelsiz olduğunun ilerde anlaşılacağına güvendiğini ifade eden bir not bırakan Carpio'ya yönelik herhangi bir suçlama yer almıyordu (22). Carpio'nun mektubu Aralık 1983'e kadar yayınlanmadı. Fakat gerçek bu tarihten önce açığa çıkmış gibiydi. Bir yoldaşının ölümü üzerine kendi

---

(21) Çeşitli kaynaklar tarafından doğrulanan bu bilgi ilk kez **Por Esto'da** yayınlandı, Mexico City, 28 Temmuz 1983.

(22) Bu notun bir kopyası, Gilly, s. 30-31'de yer alır. Aynı nota, FPL'nin 9 Aralık 1983 bildirisinde ve **Venceremos** (Ocak 1984) dergisinde gönderme yapılır.

hayatına kast edecek bir adam olmayan Carpio ya cinayetin bir biçimde sorumlusu olduğu için ya da olaydan haksız yere sorumlu tutulduğu için intihar etmişti.

Aslında parti 9 Aralık 1983'e kadar -cinayetin işlenmesinden sonra geçen ve FPL'nin kamuoyu önündeki tavrının CIA'yı suçlamaktan ibaret olduğu tam sekiz ay boyunca- eski liderini kısmen de olsa açıktan suçlamadı. FPL tarafından 9 Aralık'ta yayınlanan döküman partinin Ağustos ayında toplanan Yedinci Devrimci Konsey' inde hazırlanmıştı ve Carpio'yu «başlıca muhalif» ve Ana Maria'nın ölümünün «kişisel sorumlusu» olarak damgalıyordu. Carpio, aynı zamanda, kendini beğenmişlik, politik gerilik ve ideolojik sapma ile suçlanıyordu. «Kişisel itibara fanatizm derecesinde düşkünlük»ün bir sonucu olarak Carpio «Marcilo ile birlikte hazırladığı bir plan uyarınca Companera (Yoldaş) Ana Maria'nın öldürülmesini emretmiş» idi. Cinayeti açığa çıkarıldığında, «politik korkaklığının son örneğini vererek intiharı seçti» (23). Bu ağır suçlama herhangi bir yeni kanıt ile desteklenmiyordu. Hukuksal veya parti kurallarına göre, Bazzaglia'nın itirafının değerlendirildiğini veya Carpio'nun bu işi planladığını gösteren bir yargılamanın yapıldığına dair hiçbir belirti yoktu. Doküman, Ana Maria'nın kararlı bir destekçisi olan Leonel Gonzàles başkanlığında, FPL liderleri tarafmdan imzalandı.

Ana Maria'nın öldürülmesi gibi dar ama kritik bir konuda Carpio'ya yöneltilen suçlamaların doğruluğu kanıtlanamadı. FPL, FMLN ve Nikaragua içişleri bakanlığı tarafmdan ona yöneltilen suçlamaların ağırlığı ve telafi edilemezliği karşısında ortaya konulan kamtların gerek devrimci örgütlerin kuralları gerekse kamu hukuku kuralları bakımından tamamen yetersiz oldukları kabul edilmelidir. Cinayeti Bazzaglia'nın işlediği kesindir;

---

(23) Bu bildiri Orta Amerika basınında geniş çapta yer aldı. Bazı kilit pasajlar, Gilly, s. 32-33'te yer alır.

fakat bu durumda bile gözaltına alınır alınmaz suçunu itiraf etmesi nasıl açıklanabilir? Ayrıca, Bazzaglia'nın FPL'nin güvenlik aygıtlarının sorumlusu olduğuna ve bu tür örgütlerin tarihsel olarak örgüt liderliğinden önemli ölçüde özerk davranabildiklerine bakılırsa, suçun Carpio'nun bilgisi dışında işlenmiş olması ihtimali bir yana bırakılamaz. Eğer Carpio bu bilgiye sahip idiyse, Ana Maria'nın cenaze törenine katılmak için ve suçlamalar ile karşılaşacağını bile bile, Trablus'tan apar topar dönmesinin sebebi neydi? Ayrıca FPL neden Carpio'nun ölümünden sonra onu parti içinde suçlamak için dört ay ve suçlamayı parti dışına yansıtmadan önce bir dört ay daha bekledi? Suçlamayı kesin bulgular ile basit biçimde kanıtlayacak yerde neden bir dizi genelleştirilmiş ve son derece ağır politik saldırı ile sürdürmeyi tercih etti?

Carpio'nun gerçekten sorumlu olması, cinayetten önce ve sonra birçok derin muhakeme hatası yapmış olması tamamen mümkündür. Yine de bu, Carpio gibi fiziksel bakımdan dayanıklı ve politik bakımdan katı amansız hesaplaşmalardan daima uzak durmuş bir liderin yıllardır edindiği deneyim ile bağdaşmamaktadır. Yine de bu bir olasılıktır. Bununla birlikte, FPL'nin Nisan olayları karşısında gösterdiği tepki, partinin resmen benimsemiş olduğu devrimci adaletin temel normları ile ve bunun, sadece FPL safları için değil bir bütün olarak Salvador işçi hareketi için gerektirdiği tarihsel sorumluluk ile bağdaşmıyordu. Kişisel ve politik suçlamaların uzun süre beklendikten sonra doğrulanması 1930'ların Moskova duruşmaları gibi güçlü bir etki yarattı. FPL'nin önemli kesimleri Nisan olaylarının bütünüyle açıklığa kavuşturulmasını ve bu iş yapılana kadar parti politikasında değişikliğe gidilmemesini talep etmeselerdi, bütün bunlar, parti liderliği ile sınırlı bir kriz olarak kalabilirdi. Liderliğin Carpio'yu suçlamasındaki dikkat çekici gecikmenin ardında kuşkusuz bu gelişme yatıyordu. Bunun ne anlama geldiği sonunda ortaya çıktı. 4 Aralık

1983 bildirisi, «şaşırmış ve yanlış yola sapmış yoldaşlar»a hitap ediyor ve «FPL safları yeniden katılmak isteyenlere daima açıktır,» deniyordu. Önce, bu önerinin, San Salvador'da Carpionun çizgisini yakın zamanda ve katı biçimde savunan MOR'u yeniden kazanmak için yapıldığı düşünüldü. Ne var ki, MOR'un köklerinin FPL'den çok BPR içinde olduğu ve bir gerilla örgütünden çok devrimci bir sendikalist örgüt niteliği taşıdığı kısa sürede açığa çıktı. Başkentteki işçi sınıfı öncüsünün desteğini kaybetmek tek başına FPL için ağır bir darbe idi ve polemiğin daha da artmasına yol açtı. FPL'nin şimdi kendilerini *Frente Metropolitano Clara Elizabeth Ramos* (CER Metropol Cephesi) olarak adlandıran kent hücrelerinin üyeleri de Aralık önerisinin hedeflerini oluşturuyorlardı. FMLN içindeki gelişmelerin tamamen farkında olan *Frente Metropolitano* - Aralık sonunda, Salvador'da bir radyo istasyonunu ele geçirdi ve bir mesaj yayınladı. «Halkımızın gerçek devrimci hedeflerinin stratejik çizgisinden bir sapma» olduğu belirtiliyor ve şöyle deniyordu:

> «Bu (sapma) burjuvazi ile tek başına iğrenç bir pakt kurmaya kalkışan...yankee emperyalizmiyle savaşın sona erdirilebilmesi için makul bir yol bulmaya çalışan...FPL liderliğinin bir Dialog ve Görüşmeler Çizgisi'ni kabul ettirmek için yaptığı öneriye yansımıştır... Bu dialog ve görüşmeler temeli üzerinde cani burjuvazi ile paylaşacakları bir Geniş Katılımlı Hükümet kurmaya çalışıyorlar... Biz, proletaryanın, başlıca müttefiği köylülük ile birlikte hegemonyasını garanti altına alacak bir Demokratik Devrimci Hükümet için savaşacağız... Dialog ve görüşmeler sürecinin ancak ilkede taviz verilmediği ve proletarya ile halkımızın çıkarlarına zarar verilmediği takdirde ilerletilebileceğine inanıyoruz»(24).

Bu bildiri, ayrıca, FPL'nin 7. Devrimci Konsey kararları-

---

(24) Gilly, s. 33'de. Alternatif bir kaynak Birleşik Devletler hükümetinin Latin Amerika radyo yayınlarından çıkarttığı günlük notlardır.

nı ve Nisan olaylarının yansıtılma biçimini reddediyor, «ayrıntılı ve dürüst bir araştırmaya dayanan doğru ve ikna edici (bir) rapor» istiyor, MOR'la kurulan hiçbir ilişkiyi kabul etmiyor ve Leonel Gonzâles başkanlığındaki yeni parti liderliğini tanımıyordu.

Frente Metropolitano'nun gücü sadece yaz boyunca süren polemiklerin şiddetini ve Carpio konusunda gösterilen duyarlığın derinliğini değil, bir bütün olarak FMLN'nin FPL'nin iç boğuşması karşısında aldığı tavrı da yansıttı. FPL liderliğinin muhaliflere yaptığı birleşme önerisinden bir hafta sonra FMLN komutanlığı Carpio'nun tutumunu desteklemeye devam edenleri doğrudan mahkûm eden bir bildiri yayınladı:

> «Ekonomik yardımı veya samimi insanları, yaşamını sürdürebilmesi için MOR'a kanalize etmeye çalışacak fanatik kişiler ve birlik düşmanları da vardır. CIA kuzu postuna bürünmekte ve FMLN'nin bölündüğü konusunda yaptığı propagandaya varlığı ile yardım eden bu gruba oksijen vermek için para dağıtmakta gecikmeyecektir. Kesin olarak beyan ediyoruz ki, bugün El Salvador'da FMLN'nin dışında veya ona karşı devrimciler yoktur ve olamaz. Bu daha çok Salvador Cayetano Carpio tarafından himaye edilmiş ve onun sayesinde devrimden uzaklaştırılmış kişilerin önderlik ettiği kör bir grubun faaliyetidir; yankee emperyalizmi, katil diktatörlük ve onun ordusu ile, bilinçsizce olduğuna inanmak istediğimiz bir oyunu oynuyorlar!..»(25).

Kullanılan dilin acılığı ve sertliği azımsanmamalı. Savaş sırasında emperyalizmin çıkarlarına «bilinçsizce» olsa da uygun davranma suçlaması, kuralların uygulanmasını gerektirir ve bazan ölüm cezası bile verilebilir. FPL'nin MOR ve *Frente Metropolitano* ile tartışmalarının dışarıya pek yansıtılmaması örgüt içinde bölünme konusunda büyük bir endişe olduğunu gösteriyordu. Öte yandan muhaliflere karşı, devrimci kampın geri dönüşü olmayan biçimde dışında kalmış kişiler gibi davranılması

(25) Alıntı, Gilly, s. 34.

şeklinde endişe verici bir tavır vardı (26). 1984 boyunca bu bölünme FDR içindeki birçok örgütün saflarını etkiledi ve sorunun, sloganlaştırma veya sekreterlik suçlamaları ile ortadan kaldırılamayacağı anlaşıldı. Halk bloğu işçi sınıfı kadrolarının çoğunu ve hattâ kentlerdeki gerilla gücünün büyük kısmını en iyi şekilde bir birleşik cephe içinde bir arada tutmak istiyorsa, gerekli olan, politik bir tartışma sürecinin başlatılması ve 1983 yılındaki gelişmelerin derin biçimde gözden geçirilmesi idi. Bunun gerçekleştirilmesinde başarısızlığa uğranılmasının nedenlerinden biri bizzat muhaliflerin bir dizi iç krize ve bölünmeye uğramış olmaları idi. Yine de 1984 yılının sonunda muhalifler görüşmeler stratejisine hâlâ örgütlü ve işlevli bir askerî ve sendikal muhalefet olmaya devam ettiler.

Halk bloğunun bu krizinin, hattâ Nisan 1983'ün felaketli olaylarının da, ardında 1980 Programatik Platformu'nun revizyonu yatar. Halk bloğunun 31 Ocak 1984'te kabul edilen yeni programatik dokümanının başlığı, «Propuesta de Integracion y Platforma de Gobierno Provisional de Amplia Participation», (Geniş Katılımlı Geçici Hükümet İçin Bütünleştirme ve Platform Önerisi) idi. Yeni dokümanı kapsamlı biçimde çözümleyen birkaç kişiden biri, Adolfo Gilly, şu değerlendirmede bulundu:

> «Bir devrimci ve demokratik hükümet; radikal reformlar ve sosyalizme geçiş programı, uzun vadeli bir sınıf işbirliği, hıristiyan demokrasinin ve Ekim 1979'daki askerî cuntanın veya bir burjuva cumhuriyetinin sınırlarının ötesine geçmeyen ılımlı reformlar programı ile yer değiştirdi.»(27).

Bu eleştirel iddiayı sınamak için iki belgeyi kısaca karşılaştırmak gerekmektedir.

1980 platformunun «Devrimin Görevleri ve Hedefleri» bölümü başlıca beş noktadan oluşuyordu:

---

(26) «Entrevista con un miembro del Comite Central de las FBL» fotokopi, Meksika, Mart 1984.

(27) Gilly, s. 35.

«1. Oligarşi ve yankee emperyalizminin gerici askerî diktatörlüğünü yıkmak...ve devrimci ve demokratik güçlerin, halk ordusu ve Salvador halkının birliği temelinde bir Demokratik Devrimci Hükümet kurmak
2. Büyük sermaye ve toprak sahiplerinin iktidarına, politik, ekonomik ve toplumsal egemenliğine son vermek...
3. Ülkemizin yankee emperyalizmine ekonomik, politik ve askerî bağımlılığını kesin olarak tasfiye etmek...
4. Hakların ve demokratik özgürlüklerin bütün halka, özellikle de bunların en azına sahip olan çalışan kitlelere verilmesi.
5. Ulusallaştırma, kooperatif ve ortak işletmeler oluşturulmak sureti ile temel üretim araçlarının halka devredilmesi ve toprağın... elektrik... petrol rafinerileri, tekelci endüstriel, ticarî ve hizmet kuruluşları ile bankaların, dış ticaret ve büyük ulaşım şirketlerinin halka dağıtılması...»

Hatırlanacağı gibi, bu programı Dokuzuncu Bölüm'de, hem kapitalist hem de sosyalist perspektiflerden yorumlanmaya açık klasik bir halkçı ve radikal belge olarak teşhis etmiş idik. Geriye doğru bakıldığmda, bizim bu kısa değerlendirmemiz platformun sosyalizme bir geçiş için temel oluşturma potansiyelini vurgulamamakla eleştirilebilir. Ne vaı ki, bunun bir sosyalizm belgesinden çok bir radikal reform belgesi olduğu ve göstermiş olduğumuz gibi, çok farklı politik akımlar arasmda optimum bir birleşme temeli olarak iş gördüğü açıktı. Bu karakteristik, ortaya çıkan bölünme nedeni ile bir sonraki belgede iki misli vurgulandı. Böylece yukarıya aldığımız hedeflerin aşağıda geniş çapta almtıladığımız formülasyon ile yer değiştirmesine çalışıldı.

«Geniş Katılımlı Geçici Hükümet, içinde, hiçbir gücün tek başına egemen olmayacağı bir hükümet olacak. (Bu hükümet) oligarşik rejimi yok etmeye, ulusal egemenliği ve bağımsızlığı

gerçekleştirmeye hazır toplumsal ve politik güçlerin geniş katılımın bir ifadesi olacak ve bu bağlam içinde özel mülkiyet ve dış yatırımlar toplumsal çıkarlara karşı işlemeyecek... Hükümetin görev süresi, temel hedeflere ulaşılması ile, onu oluşturan taraflar arasındaki anlaşmaya göre belirlenecek ve bu süre yine anlaşma ile uzatılabilecek. GAP'ın temel hedefleri şunlardır:

1. Bağımsızlığı ve ulusal egemenliği yeniden kazanmak.
2. Baskı aygıtlarını yıkmak ve insan hakları ile demokratik özgürlüklere tam riayet edildiği, nihai barışın sağlanması ile halkın geniş çapta katıldığı gerçek bir demokrasinin temellerini kurmak.
3. Halk kitlelerinin en acil ihtiyaçlarını doğrudan karşılamak ve yapısal dönüşüm için temel ekonomik ve toplumsal yasalar çıkarmak.
4. Şimdiki savaş durumunun ortadan kaldırılması için pratik koşullar yaratmak.
5. Genel seçimlere hazırlanmak ve gerçekleştirmek (28).

Her iki dokümanın daha ayrıntılı maddelerinin daha yakından karşılaştırılması halk bloğunda büyük bir yön değişikliği olduğu çözümlemesini destekler. Örneğin 1980'de tarım reformu sorunu, küçük ve orta mülk sahiplerinin çıkarları korunurken, toprağın köylüye toptan ve doğrudan transferi olarak konuluyordu. 1984'te ise, reform, toprak dağıtımına herhangi bir biçimde değinilmeksizin, «kırsal kesimdeki işçilerin reform uygulamasına serbest katılımlarının sağlanması» biçiminde tanımlandı. 1980'de maddeleştirilen ve pro-emperyalist rejim altında bile kısmen uygulanan dış ticaretin ulusallaştırılması yerine, GAP, bu alanda reform yapılmasını önerir. 1980'de dış yatırım konusunda doğrudan bir ifadeye yer verilmez; 1984'te ise, bu konu, «kamu yararına» yönlendirilmiştir. 1980'de yer verilen ve daha sonra GAP dokümanından çıkarılan hedefler, elektrik şebekesinin ulusallaştırılmasını, petrol rafinerilerinin, tekelci işletmelerin ulusallaştırılmasını ve ulusal bir ekonomik planın hazırlanmasını kapsar.

(28) El Salvador Informativo, Kosta Rika, No. 35, 15 Şubat 1984.

Bu tür hedeflerden vazgeçilmesi, Shafik Handal'ın, bu tür sosyo-ekonomik politikaların sürdürülmesinin doğmatik ve sekter olduğu, kilit sorunun politik iktidarın ele geçirilmesi olduğu şeklindeki inancına tam olarak uymaktadır. Ne var ki, daha önce de gördüğümüz gibi, GAP tek bir toplumsal ve politik gücün hegemonyasına izin vermez. Bunu sağlayacak garantiler getirileceği için GAP bir halk iktidarının mekanizması olarak görülemez. Bütün bunlar, daha sonra kesin bir seçim zaferi kazanabilmesi halinde ortaya çıkacak, halk bloğunun lehine bir savaş-sonrası durumun mantığı açısından basit bir formalite olarak görülebilirler. Yine de, 1984 programının GAP'ın oluşturulması için getirdiği ayrıntılı önermeler böyle bir senaryoya pek az destek sağlar. Hatırlanacaktır; 1980 dokümanı, her ne kadar hükümet ordusunun «sağlıklı, yurtsever ve saygıdeğer», unsurlarının halk ordusuna katılmasına izin veriyorduysa da, askerî diktatörlüğün ve onun cani politik-askeri mekanizması»nın yıkılmasını temel bir hedef olarak belirliyordu. Oysa 1984 dokümanında «yıkma» sözcüğüne yer verilmez; onun yerini bir «dialog - görüşme» süreci almıştır. Bu süreç başladığmda, FDR-FMLN ateşkesi kabul edecek; arabuluculuğun ve anlaşmaların imzalanmasının ardından ve FMLN ile temizlenmiş hükümet güçlerinden yeni bir askerî aygıt oluşturulacaktır. Bu 1980'de tasarlanandan pek farklı görülmeyebilirse de, hükümet güçlerinin büyük çapta muhafaza edilmesine yol açacağı ve temizliğin de zor kullanmanın değil tartışmanın bir sonucu olarak yapılacağı tamamen açıktır.

Bütünüyle bu senaryo, FMLN'nin, üyelerinin ve taraftarlarının güvenliğini, ayrıca düşman ile eşit koşullarda görüşülmesini sağlayacak bir askerî üstünlük kazanmasına bağımlı olarak hazırlanmış olabilir. Eğer böyle ise, gerilla güçlerinin çok daha fazla tercih edilebilir tam bir askerî zafer seçeneğini neden benimsemediği ve böylece son beş yıl içinde on binlerce insanı öldüren bir düşman ile önceden belirlenmiş şartları görüşme gereği-

ni etkili önlemler ile ortadan kaldırmadığı sorusu ortaya çıkar. FMLN böyle üstün bir konum elde edemez ise 1984 dokümanı, silahların elde tutulması dışında, örgütün güvenliğini sağlamak için nasıl bir garanti sağlayacaktır? Böyle bir durumda gerillalar, kuşkusuz, lojistik bakımdan tamamen savunma durumunda kalacaklar, politik bakımdan ise silahsızlandırılacaklardır. Salvador askeriyesinin tarihsel yörüngesi ve son on yıl içindeki eylemleri dikkate alındığında şu sonuca varmamak çok güçtür: 1984 önerileri her türlü yapısal değişim programından vazgeçmekle kalmamakta, böyle bir yapısal değişimin yegâne güvenilir garantisi olan gerilla ordusunu da son derece tehlikeli bir pozisyona sokmaktadır. Kuşkusuz, GAP'a yöneltilen direnişin gerisinde de, hayatları yıllardır askerî faaliyet tarafından belirlenen insanların bütün bunları sezgi yolu ile kavrıyor olmaları gerçeği yatar. Aslında bu çizginin şimdiki taraftarlarının pek çoğu, öğneğin ERP'nin askerî kadroları buna karşı geleceklerdir. Bu teorik sürecin böyle bir karşı çıkma olmadan birkaç adımdan daha fazla ilerletilebileceğini düşünmek zordur.

Halk cephesinin 1982'den beri içinde mücadele etmek zorunda olduğu koşulların görüşmeler için sağlam bir zemin gerektirdiği, bunun Birleşik Devletler tarafından sağlanamayacağı ve bu nedenle, yapılanların, tamamen propaganda değerinde olduğu öne sürülerek itiraz edilebilir. Eğer bu gerçekse, yıllardır uğruna savaşılan pek çok hedefin çıkarıldığı yeni bir programın oluşturulmasına ne gerek vardı? Ne şekilde olursa olsun temel stratejide bir parça değişiklik yapmak için görüşmelere gidilmesi -bu görüşmeler ister gerçek ister geniş bir propaganda savaşının parçası olsun gerekmez. Eğer FDR-FMLN görüşmeleri zorlayacak bir konumda olsaydı, böyle bir adım bütünüyle gereksiz olurdu. Eğer böyle bir kapasite yoksa yapılan iş tam bir teslimiyettir ve bunun hâkim bloğu veya Washington'ı, halk bloğunun tam bir dönüşüm içinde olduğuna ve bu nedenle onunla savaşmaktan çok görüşmeler yapılması gerektiğine

ikna etme şansı hiç yoktur. Bu güçlerin hiçbiri Zimbabwe- tarzı bir anlaşmayı makul biçimde benimseyemez ve kendi zemininden her ne şekilde olursa olsun bir nebze bile vazgeçme eğilimi göstermez.

1984'ün sonunda bu tür eleştirel düşünceler soyut itirazlar olarak kalmaya devam etmektedirler, çünkü GAP'ı gerçekleştirmek için yapılan yegâne girişim, La Palmada gerçekleştirilen Ekim görüşmeleri, yeni programda tasarlanana yakın herhangi bir süreci başlatma konusunda dikkati çekecek ölçüde başarısızlığa uğradı. Yine de, Duarte'nin FDR'nin görüşme önerisini aniden kabul etmesinden önce, halk bloğu içinde yeni devlet başkanının sadece bir kukla olmadığı ve bu nedenle doğrudan ilişkiyi hak ettiği yönünde bir mutabakatın doğduğu açıktı (29). Öneri, Duarte'nin seçilmesinden sonra doğrudan yapıldı ve aslında FDR-FMLN liderliğinin -belirtilmeli ki her iki örgüt de bu işe eşit olarak katıldı- çatışmada yeni bir aşamaya varılmış olduğu inancını ortaya koydu. Ne var ki, Duarte yaz boyunca Cabanas ve Chalatenango'da birçok başarılı askerî operasyonun ardından Ekim ayı başına kadar karşılık vermedi. Devlet Başkanı'nın seçim kampanyası sırasında kendisine verdiği barışı sağlayacak kişi görüntüsü bir şeyler yapmasını gerektiriyordu. Yine de bu yönde duyduğu ihtiyaç derhal doğrudan görüşmelere gidilmesini zorlayacak kadar acil değildi. Bu nedenle, FDR'nin önerisini kabul etmesi, özellikle ani oluşu bakımından, ustaca düşünülmüş bir hareket idi. Ordunun işlerinin ters gitmeye başlaması ile aynı zamana rastladı ve inisiyatifin ele alınması olarak görüldü.

FDR-FMLN'nin konumu bakımından bu gelişme yeni platformun yapısındaki sorunları şiddetlendirdi, çünkü halk bloğu, Duarte'den bazı tavizler sağlamayı güvence altına almaksızın -bu tür tavizler verecek durum-

(29) FMLN-FDR, **Analysis of the New Salvadorean Goverment**, s. 29.

da değildi- zor ve tehlikeli bir artçı harekâta girişmek zorunda kaldı. Duarte ve Vides Casanova'mn, Ungo, Zamora, Ferman Cienfuegos (FARN) ve Facundo Guardado (FPL) ve danışmanları ile soyut ve son derece temkinli bir görüş alışverişine giriştikleri La Palma'da bu durum pek açığa çıkmadı. Olayın kendisi kalıcı sonuçlar getiren bir tartışmanın eksikliğinden daha önemli göründü. Kitle desteğinin savaşın yol açtığı derin bıkkınlığı ve görüşmelerden bir şeyler çıkacağına dair şiddetli bir beklentiyi yansıttığı kesindir. Ne var ki, hâkim blok sadece görüşmelerin yapıldığını göstermek istiyordu. Oysa FDR-FMLN'nin stratejisi onları GAP'm hedeflerine yöneltecek bir çizginin izlenmesine bağlıydı. Aslında Villalobos'un yokluğu halk bloğunun konumunu biraz zayıflatıyordu. Onun bir ordu helikopteri ile Morazan'dan getirilmediği taktirde hazır bulunamayacağı söyleniyordu. (Shafik Handal'ın yokluğu Duarte resmî bir komünist ile karşılaşmaktan sakmabilsin diye hükümet tarafından sağlanmış olabilir.) Villalobos'un yokluğu konusunda yapılan açıklamalar o sırada makul göründüyse de, ERP'nin Kasım sonunda yapılan alt düzeydeki ikinci toplantıya katılmaması, gerillanın, sürecin arzulanabilirliği hakkmda nihayet büyük kuşkulara kapıldığı şeklinde anlaşılabilir.

Her durumda, Duarte'nin FDR-FMLN tarafından kendisine yöneltilen talepleri reddetmesi, muhalefetin mevcut anayasaya teslim olması ve itaat etmesi konusundaki ısrarı, serbest tartışmalara katılmayı reddetmekten başka bir şey değildi (30). Bu tavır, GAP'ı,

(30) La Palma'da Muarte'ye sunulan 29 talep şunlardır.

1. Katolik Kilisesi Başpiskoposu Oscar Arnulfo Romero'nun 24 Mart 1980'de öldürülmesi olayının bütün sorumlularının tutuklanması ve yargılanması.

2. Birleşik Devletler vatandaşı dört kadının -üç hemşire ve bir katolik görevli- 2 Ara'ık 1980'de öldürülmesi olayının bütün sorumlularının tutuklanması ve yargılanması. (Beş eski ulusal muhafız bu cinayetlerden ötürü 30'ar yıl hapse mah-

FMLN'nin rejimi silâh zoru ile pazarlık masasına geri dönmeyi zorlayabileceği bir zamana kadar işlemez hale getirdi. Ayrıca, görüşmelerin başarısızlığa uğraması önceki *status quo*'ya basit bir dönüş anlamına da gelmiyordu; halk bloğunun yeni stratejisinin özüne işledi ve askerî harekâtın yeni ve hissedilir bir politik moral bozukluğu aşaması içinde yeniden başlatılmasını gerektirdi.

Bu durumun ,GAP'a yöneltilen saf anlamda askerî itirazları şiddetlendireceği ve bunları FPL muhaliflerinin uzun vadeli politik eleştirileri ile birleştireceği düşü-

---

kûm edilmiştir; bu talep katillere emir verenlerin bulunması için yapılmıştır.)

3. Demokratik devrimci cephenin altı üyesinin Kasım 1980' de öldürülmesi olayının bütün sorumlularının tutuklanması ve yargılanması.

4. El Salvador'da toprak reformu programında çalışan iki Amerikalı, Michael Hanmer ve David Pearlman'ın ve Salvador Tarım Reformu Enstitüsü Başkanı'nın 4 Ocak 1981'de öldürülmesi olayının bütün sorumlularının tutuklanması ve yargılanması.

5. Hollandalı dört gazetecinin 17 Mart 1982'de katledilmeleri olayının ve son yıllarda işlenen bütün politik cinayetlerin sorumlularının tutuklanması ve yargılanması.

6. Politik mahkûmların serbest bırakılması ve kaybolanlar hakkında soruşturma yapılması.

7. İsyancıların kontrol ettikleri mıntıkalarda sivillerin bombalanmasına son verilmesi.

8. Kırda ve kentte işçi hareketlerine ve örgütlerine serbestlik tanınması.

9. İşçilere grev hakkı.

10. Bütün iş merkezlerinin askerden arındırılması.

11. Hükümet hesabına çalışanlara örgütlenme özgürlüğü.

12. Kahve ve pamuk plantasyonlarında çalışanlar için, bu yıl, 18 colon veya 4.80 BD doları günlük asgari ücret.

13. Ticaret, bankacılık ve sanayi kesiminde çalışanlar için %10 genel ücret artışı.

14. Temel besin maddeleri fiyatlarında indirim.

nülebilir. Aslında halk bloğunun kendisi ile başabaş olmayan bir düşmana karşı, öncelikle ateşkes şartlarını belirleyen bir program temelinde, kendi kampanyasını uzun dönemde nasıl sürdürebileceğini anlamak güçtür. Bu çıkışsızlık, 1983 başından itibaren tamamen kapatılan strateji tartışmalarının yeniden canlanması ile sonuçlanabilir ve bu, görüşmeler stratejisine bağlılıktan çıkan taktik sorunların çok daha ciddi biçimde değerlendirilmesini ve Duarte'nin hâkim blok içindeki rolünün yeniden gözden geçirilmesini gerektirebilir. Aslında bu konularda duyulan endişe GAP'ı destekleyen, özellikle FMLN içindeki pek çok kişi tarafından paylaşılıyor.

---

15. Tarım reformu programının yeniden ele alınması.
16. Orduya zorla asker alma uygulamasına son verilmesi.
17. Ulusal üniversite için ayrılan fonun arttırılması.
18. İşçi çocuklarının öğrenimi için burs sağlanması.
19. Devlet Başkanı, genel meclis üyeleri, yüksek hükümet görevlileri, binbaşı ve daha yüksek rütbeli bütün subayların maaşlarında indirim yapılması, sıradan erlere yüksek maaş verilmesi.
20. Amerikan askeri danışmanlarının geri gönderilmesi ve Birleşik Devletler askeri yardımına son verilmesi.
21. Piyasa kadınlarına baskı yapılmasına ve cezalandırılmalarına son verilmesi, onların daha iyi bir hayat yaşamalarını sağlayacak bir planın hazırlanması.
22. Benzin ve diğer yakıtların fiyatlarının indirilmesi.
23. Solcuların, radyo, televizyon, gazete ve dergilere sokulması.
24. Basın özgürlüğü.
25. Elektrik, su ve diğer hizmetlerin fiyatlarında indirim yapılması.
26. Paralı devlet okullarının kaldırılması, özel kolejlere ödenen fiyatların sınırlandırılması.
27. Küçük ve orta çiftçiler için faiz oranlarının azaltılması.
28. Küçük işletmeler için faiz oranlarının azaltılması.
29. Hizmetlerden ve büyük işletmelerden alınan gelir vergisinin %100 arttırılması.

Ayrıca, yeni programa daha önce itiraz etmiş olanların da, toptan, gerçekleştirilmesi mümkün olmayan inançlara bağlı soyut sekterler olarak görülmemeleri mümkündür. Böyle olursa halk bloğu büyük baskı altında kaldığı bir sırada eleştirel bir yeniden birleşmeye gidebilir.

Bir nebze duygusu olan hiç kimse pek çok can alan ve hâlâ yaşayanları da mutlak bir sefalete sürükleyen bu savaşın çarmıha gerdiği El Salvador halkına nasıl olursa olsun bir rahatlama fırsatını çok göremez. Yine, Salvador tarihinin gidişatını yakından bilen hiç kimse böylesine korkunç bir durumun ardında yatan koşulları görmezlikten gelemez. Bu kitapta ve yakın dönemi özet olarak değerlendiren bu bölümde açıkça görüldüğü gibi, tarihten çıkarılan dersler, halk bloğu politik iktidarı bütünüyle ele geçirmedikçe uzun vadeli bir barışın ve yapısal değişimin mümkün olamayacağını göstermektedir. Birleşik Devletler emperyalizmi ve yerli oligarşinin barbarlığı bunu insanın gözünü yıldıran bir umut haline getirdi. Yine de bu gerçekleşmesi mümkün olmayan çılgın bir rüya olmaktan uzaktır. Somoza'nın devrilmesinden bu yana geçen beş yıl içinde Orta Amerika'da verilen ulusal kurtuluş mücadelesi insanların hayatları ve çektikleri acılar bakımından olağanüstü büyük bir bedele malolmakta ve yine de, büyük engellere rağmen metropollere gittikçe artan bir şiddetle meydan okumaya devam etmektedir. Washington kesinlikle savunma durumuna itildi ve asla zaferle çıkamayacağı en radikal seçenekleri düşünmek zorunda bırakıldı.

Londra, Aralık 1984

KAYNAKÇA

Alegria, C. ve Flakoli, D.J., **La Encrucijada Salvadorena** (Barselona 1980)

Anderson, Thomas P., **Matanza. El Salvador's Communist Revolt of 1932** (Lincoln, Nebraska 1971)

Anon, **El Salvador en la Hora de la Decision** (Meksika 1980)

Arias Gomez, Jorge, **Farabundo Marti, Esbozo Biogràfico** (San Josè 1972)

Badia, Roberto, «Consideroclones Bàsicas para una Politica de Poblacion en El Salvador. Aspectos de Salud» (**Estudios Centroamericanos**, XXXV, no. 329, Mart 1976.

Bravo, Oscar, «Modernizacion Industrializacion y Politica en Amèrica Central: El Salvador, Guatemala y Honduras» (Occasinoal Paper, Institute of Latin American Studies, Stocholm, Ağustos 1980)

Bloque Popular Revolucionario, **Combate Popular**, 1977-8.

— **Boletin Internacional**, 1979-80.

Browning, David, **El Salvador. Landscape and Society** (Oxford 1971)

Cable, Vincent, «The 'Football War' and the Central American Common Market» (**International Affairs**, XLV, 1969).

Calvo, Lee, «El Salvador: Elections of an Elite» (teksir, Washington 1978).

Cardoso, Ciro F. ve Pèrez Brignoli, Hèctor, **Centro Amèrica y la Economia Occidental (1520-1930)** (San Josè 1977).

Centro Amèrica Hoy (Meksika 1976)

Colindres, Eduardo, **Fondements Economiques de la Bourgeoisie Salvadorienne dans la Periode 1950 à 1970** (Paris 1975).

— «Periodos de la historia economica de El Salvador» (**Estudios Centroamericanos** XXXI, no. 329, Mart 1976)

Contribucion al Estudio del Conflicto Hondureno Salvadoreno (San Salvador 1969)

Dalton, Roque, Miguel Màrmol (San Josè 1977)
Domenech, Mauricio, **et al.**, «The Basis of Wealth and Reaction in El Salvador» (teksir, San Salvador 1976)
Downing, T.J., «Agricultural Modernization in El Salvador, Central America» (Occasional Paper 32, Centre for Latin American Studies, University of Cambridge, 1978)
Ege, Conrad, «El Salvador: White Paper?» (**Counterspy, New York** Mayıs - Temmuz 1981)
Elam, Robert E., «Appeal to Arms: The Army and Politics in El Salvador, 1931-1964» (yayınlanmamış doktora tezi, **University** of New Mexico 1968)
El Proceso Politico Centroamericano (San Salvador 1964)
El Salvador: Alianzas Politicas y Proceso Revolucionario (Meksika 1980)
El Salvador: Un Peublo en Lucha (New York 1980)
Escobar, Francis Andrès, «En la Linea de la Muerte» (**Estudios centroamericanos, XXXV**, Ocak - Şubat 1980)
Feinberg, Richard, «Central America: No Easy Answers» (**Foreign Affairs,** Yaz 1981)
Foote, Heather, «United States Policy towards El Salvador: September 1979 to the Present» (teksir, Washington Temmuz 1980)
Forchè, Carolyn, «The Road to Reaction in El Salvador» in The Nation, **El Salvador: The Roots of Intervention** (Marion, Ohio 1981)
Forchè Carolyn, ve Wheaton, Philip, **History and Motivations of US Involvement in the Control of the Peasant Movement in El Salvador, 1970-1980** (Washington 1980)
Frente de Accion Popular Unificada, **Pueblo. Boletin Internacional,** 1979-80.
— **Polemica Internacional,** 1980.
Frente Democràtico Revolucionario, **El Salvador Libre,** 1981.
— «Plan General del Gobierno Democràtico Revolucionario» (teksir, San Salvador 1980).
Galvàn Bonilla, C. ve Mancia Vides, P., **La Historia del Cafe en El Salvador** (San Salvador 1978)
Gua'àn, A., «Years of Valiant Struggle (35 years of the Communist Party in El Salvador)» (World Marxist Review, c. 8, **no.** 6, Haziran 1965)
Guerra, Tomàs (ed), **El Salvador: Octubre Sangriento** (San Jose 1979)

Halperin, Morton (ed.) **Report on Human Rights in El Salvador** (Washington 1982)

HMSO, **El Salvador: Review of Commercial Conditions** (Londra, pek çok yılı kapsar)

Institute of Policy Studies, «Background Information on the Security Erces in El Salvador and US Military Assistance», ed., Cynthia Arnson (Washington 1980)

Jung, Harald, «Class Struggles in El Salvador» (New Left Review, 122, Temmuz - Ağustos 1980)

Karush, G.E., «Plantations, Population, and Poverty: The Roots of the Demographic Crisis in El Salvador» (**Studies in Comparative International Development**, c. 13, no. 3, 1978)

Kennedy, Paul P., **The Middle Beat: A Correspondent's View of Mexico, Guatemala and El Salvador** (New York 1971)

La Inversion Extranjera en Centroamèrica (San Josè 1975)

Latin America Bureau, **Violence and Fraud in El Salvador** (Londra 1977)

— **El Salvador under General Romera** (Londra 1979)

Lateinamerika Nachtrichten, **El Salvador. Ein Land im Kampf um seine Befreiung** LeoGrande, William M., ve Robbins, Carla Anne, «Oligarchs and Officers: The Crisis in El Salvador» (**Foreign Affairs**, Yaz 1980)

Lopez Vallecillos, Italo ve Orellana, Victor Antonio, «La Unidad Popular y el Surgimiento del Frente Democràtico Revolucionario» (**Estudios Centroamericancs**, XXXV, Mart - Nisan 1980)

Luna, David Alejandro, «Un heroico y tràgio suceso de nuestra historia», **El Proceso Politico Centroamericano** (San Salvador 1964)

— «Anàlisis de una Dictadura Fascista Latinoamericana. Maximiliano Hernàndez Martinez, 1931-44» (La Universidad, ano 94, no. 5 Eylül - Ekim 1969)

— **Manuel de Historia Economica de El Salvador** (San Salvador 1971)

Martin, Percy F., **El Salvador of the XXth Century** (Londra 1911)

Martz, John D., **Central America: The Crisis and the Challenge** (Chapel Hill 1959)

Menèndez Rodriguez, Mario, **El Salvador: Una Autèntica Guerra Civil** (San Josè 1980)

Menjivar, Rafael, **Crisis del Desarrollismo. Caso El Salvador** (San Josè 1977)

—, **El Salvador, El Eslabon Màs Pequeno** (San Jose 1981)
NACLA, «El Salvador - A Revolution Brews» (XIV, no. 4, Temmuz - Ağustos 1980)
Nation, The, **El Salvador: The Roots of Intervention** (Marion, Ohio 1981)
Partido Comunista de El Salvador, **Fundamentos y Perspectivas** (San Salvador 1979)
—, **Voz Popular**, 1979—
—, **Boletin Exterior**, 1979—
Partido Revolucionario Salvadoreno, **El Salvador: Une Perspective Revolutionaire** (Cezayir 1977)
Pearce, Jenny, **Under the Eagle. US Intervention in Central America and the Caribbean** (Londra 1981)
Petras, James, «White Paper on the White Paper», **The Nation** (1981)
Quinonez Reyes, Francisco, «Informe sobre la insuboridnacion de las Fuerzas Armadas de El Salvador -8 de Septiembre de 1980» (teksir, tarihi ve yeri bilinmiyor)
Resistencia Nacional, **Por la Causa Proletaria** (San Josè 1978)
Revolt in El Salvador (New York 1980)
Ruhl, Arthur, **The Central Americans** (New York 1927)
Ruiz, Santiago, «La Modernizacion Agricola en El Salvador» (**Estudios Centroamericanos**, XXXI, no. 330, Nisan 1976)
Salazar Valiente, Mario, «Esbozo historico de la dominacion en El Salvador: 1920-74» (**Avances de Investigacion**, no. 17, Universidad Nacional Autonoma de Mexico, 1975)
Sànchez, J., «Social Developments in El Salvador and the Policy of the Communist Party» (**World Marxist Review**, c. 8, no. 8, 1980)
Schlesinger, Jorge, **Revolucion Cumunista** (Guatemala 1946)
Selva, Maurucio de la, «El Salvador: Tres Dècadas de Lucha» (**Cuadernos Americanos** no. 21, Ocak-Şubat 1962)
Shafik Handal, Jorge, «El Salvador: A Precorious Balance» (**World Marxist Review**, c.b. no. 6, Haziran 1973)
Simon, Laurence R. ve Stephens, James C., El Salvador: Land Reform 1980-81 (Boston 1981)
Torres Rivas, Edelberto, **Interpretacion del Sesarrollo Social Centroamericano** (Santiago, Şili 1968)
Tricontinental Society, **El Salvador: Development of the People's Struggle** (Londra 1980)

— **Revalutionary Strategy in El Salvador** (Londra 1981)

Birleşmiş Milletler, **La Transformacion del Campo y la Situacion Economica y Social de las Familias Ruraels en El Salvador** (New York 1976)

Birleşik Devletler, Dışişleri Bakanlığı, **Communist Interference in El Salvador** (Washington 1981)

Webre, Stephan, **José Napoleon Duarte and the Christian Democratic Party in Salvadoran Politics ,1960-78** (Baton Rouge 1979)

Wheaton, Philip, **Agrarian Reform in El Salvador: A Program of Rural Pacification** (Washington 1980)

White, Alastair, **El Salvador** (Londra 1973)

—, «Squatter Settlements, Politics and Class Conflict» (Occasional Paper no. 17, Institute of Latin American Studies ,Universityof Glasgow, 1976)

Wilson, Everett Alan, «The Crisis of National Integration in El Salvador, 1919-1935 (yayınlanmamış doktora tezi, Stanford University 1970)

Woodward, Ralph Lee Jnr, **Central America: A Nation Divided** (New York 1976)

EK 1
KRONOLOJİ

1821 İspanya'dan bağımsızlık.

1823 Orta Amerika Birleşik Eyaletleri'nin Meksika'dan bağımsızlıklarını ilan etmeleri.

1833 Anastasio Aquino önderliğinde köylü ayaklanması.

1847 El Salvador'un egemen bir cumhuriyet ilan etmesi.

1859 General Barrios (1859-63)'un kahve üretimini teşvik eden ilk önlemleri alması.

1879-82 Zaldivar rejimi altında komünal toprakların kamulaştırılması (1876-85)

1909-31 Politik iktidarın Melèndez-Quinonez klanı tarafından tekelleştirilmesi.

1931 Yükselen toplumsal çatışma ve ekonomik krizin ortasında, liberal Devlet Başkanı Araujo'nun General Hernàndez Martinez tarafından devrilmesi.

1932 PCS'nin başlattığı köylü ayaklanması ve Martinez tarafından büyük can kaybı ile bastırılması. Martinez'in diktatörlüğünü pekiştirmesi.

1944 Martinez'in darbe girişimini önlemesi, fakat istifa etmek (Nisan) zorunda kalarak, yerini seçim çağrısı yapan General Menèndez'e bırakması. Albay Aguirre'nin önderlik ettiği darbe (Ekim) sayesinde General Castaneda Castro'nun seçimi kazanması.

1948 İktidarı Albay Osoria'ya veren darbe (Aralık)

1954 Guatemala'da Albay Arbenz rejiminin CIA destekli bir işgal hareketi ile devrilmesi (Haziran)

1956 Albay Lemus'u iktidara getiren seçimler.

1960 İktidarı, serbest seçim çağrısı yapan asker-sivil cuntaya veren darbe (26 Ekim)

1961 Cuntayı deviren ve yerine Albay Rivera'nın denetiminde bir «Yönetim» geçiren darbe. İlerleme İçin Birlik'in açıklanması. Domuzlar Körfezi'nin Birleşik Devletler ile Küba arasında tam bir kopuşmaya yol açması.

1962 Rivera'nın devlet başkanlığına «seçilmesi»; PCS'nin gerilla girişiminin başarısızlığa uğraması.

1967 Albay Sànchez Hernàndez'in devlet başkanlığına «seçilmesi»

1969 Honduras ile savaş (14-18 Temmuz)

1970 Oligarşi tarafından önü kesilen kısmi bir tarım reformu girişimi; PCS'de bölünme ve FPL'nin gizlilik içinde kurulması.

1972 UNO'yu zaferden mehrum eden hileli seçimler (20 Şubat); Albay Molina'nın «seçilmesi»; başarısız darbe girişimi (25 Mart). FPL'nin ilk eylemleri. ERP'nin kurulması.

1974 FAPU'nun kurulması.

1975 BPR'nin kurulması; ERP'de bölünme ve FARN'ın oluşması.

1976 ANEP ve FARO tarafından yolu kesilen tarım reformunu yürürlüğe koyma çabası.

1977 Büyük hileler sonucu General Romero'nun seçimleri kazanması (20 Şubat); UNO adayı Albay Claramount'un yenilgisi ve bir tepki olarak San Salvador şehir meydanının işga edilmesi (24 Şubat); başkentteki ayaklanmanın şiddet yolu ile bastırılması. LP-28'in kurulması. UGB'nin Cizvitlere saldırması; Birleşik Devletler askeri yardımının durdurulması, ekonomik yardımın askıya alınması. Romero'nun iş başına gelmesi ile birlikte ekonomik yardımın başlaması (Ağustos). Kamu Düzenini Savunma yasasının yürürlüğe girmesi (Kasım); baskının artması.

1978 San Pedro Perulapán'da FECCAS ile ORDEN arasında çatışma; kırsal bölgelerde şiddetin artışı. Gerilla faaliyetinde tırmanma (Kasım ve Aralık). Somoza'ya karşı ilk büyük FSLN saldırısı (Eylül)

1979 **Mart:** Kamu Düzenini Savunma Yasası'nın geri alınmasına yol açan grev hareketi.

Mayıs: Sıkıyönetim; Katedral dışında toplanan BPR militanlarının katledilmeleri.

Temmuz: FSLN'nin Somoza'yı devirmesi.

Ağustos: Vaky ve Bowdler'ın Romero'yu denetimi gevşetmeye ve küçük reformlar yapmaya ikna etme girişimleri.

Eylül: Gösteri ve işgallerin artması; Foro'nun kurulması.

Ekim: Carter'ın «Karaibler Acil Hareket Gücü»nü oluşturması; Romero'nun Birleşik Devletler ziyareti (13'ünde); Romero'yu deviren darbe (15'inde)'i askeriyenin başlıca merkezleri işgali ve işgal edilen fabrikalara saldırı; ERP'nin San Salvador'un dış semtlerinde ayaklanma girişimi (16'sında) albayların Foro'nun ortak hükümet için öne sürdüğü şartları kabul etmeleri (19'unda); büyük kayıplar ile bastırılan kitle gösterileri; LP-28 ve FENASTRAS'ın Foro'dan ayrılması (24'ünde); BPR'nin bakanlıkları işgal etmesi (24'ünde)

Kasım: Birleşik Devletler'in 205.000 dolar askeri yardım göndermesi; BPR işgalinin kaldırılması ve 30 günlük ateşkesin ilânı.

Aralık: Birleşik Devletler'in askeri araştırma gurubu göndermesi; ateşkesin baskıda azalmaya yol açmadan sona ermesi; rejim içindeki sivillerin şiddete son verilmesi için COPEFA'ya ultimatom göndermeleri (27'sinde).

1980 **Ocak:** Sivil bakanların verdikleri ultimatomun reddedilmesi (1'inde); bakanların istifası; FPL, RN ve PCS'nin gerilla güçlerini birleştirmesi (10'unda); kitle örgütlerinin CRM'yi oluşturmak üzere birleşmesi (11'inde); 1932 ayaklanmasının 48. yıldönümünde 250.000 kişiyi bir araya toplayan yürüyüş ve ardından pek çok ölümle sonuçlanan saldırı. Hıristiyan Demokratların hükümete katılması.

Şubat: CRM'nin Programatik Platform'u yayınlaması; D'Aubuisson ve Medrano'nun darbe tehditleri ve Birleşik Devletler tarafından durdurulmaları; Robert White'ın Birleşik Devletler Büyükelçiliğine atanması.

Mart: Tarım reformu ve olağanüstü durumun ilânı (6'sında); PDC'de bölünme; CRM'nin genel grev çağrısı (17'sinde); Başpiskopos Romero'nun öldürülmesi (24'ünde)

Nisan: FDS (14'ünde) ve FDR'nin (18'inde) kurulması; D'Aubuisson'un darbe girişimi, tutuklanması ve sürülmesi; Birleşik Devletler Kongresi'nin 5,7 milyon dolar «öldürücü ekipman içermeyen» askeri yardımı.

Mayıs: Tarım reformu uyarınca yapılan kamulaştırmaların durdurulması (14'ünde): Salvador yüksek komutanlığının Honduras ve Guatemala komutanlıkları ile toplanması; Rio Sumpul katliamı (15'inde); Majano'nun genel komutanlık görevinden alınması; gerillaların DRU'yu kurması.

Haziran: İkinci Enternasyonal'in FDR'yi tanıması; 24 saatlik genel grev (24'ünde)

Ağustos: 3 günlük genel grev (13'ünden 15'ine); STECEL grevi (21'inde); FARN'ın DRU'dan ayrılması.

Eylül: Majano grubunun «Savaş Emirleri» kousundaki mücadeleyi kaybetmesi; FARN'dan Ernesto Jove'nin ölümü.

Ekim: FARN'ın gerilla cephesine katılması, FMLN'nin kurulması.

Kasım: Muhalifler Belgesi'nde Birleşik Devletler politikasının eleştirilmesi; FDR liderlerinin öldürülmeleri (28'inde); Reagan'ın Birleşik Devletler başkanlığı nı kazanması.

Aralık: Birleşik Devletler misyonerlerinin öldürülmesi (4'ünde); Birleşik Devletler'in askeri ve ekonomik yardımı kesmesi; Bowdler ve Rogers'ın San Salvador'u ziyareti; cun-

tanın yeniden örgütlenmesi, Majano'nun ayrılması ve Duarte'nin devlet başkanı olması.

1981 **Ocak:** FMLN saldırısı (10'undan 16'sına); White'ın Nikaragua müdahalesi iddiaları; Birleşik Devletler yardımının yeniden başlaması (14'ünde); Kongre'nin onayı olmaksızın 5 milyon dolar değerinde silâh gönderilmesi; 20 askeri danışmanın gönderilmesi; BD AIFLD görevlilerinin öldürülmeleri; Reagan'ın göreve başlaması ve White'in görevden alınması

Şubat: Dışişleri Bakanlığı'nın Küba ve Nikaragua müdahalesi iddiaları (23'ünde); Birleşik Delvetler diplomatik kampanyasının boşa çıkması; AET'nin sürgünlere yardım göndermesi.

Mart: 25 milyon dolar ek yardımın gönderilmesi; askeri danışmanlar sayısının 54'e çıkarılması; Duarte'nin Ekim 1979'da reformların dondurulduğunu resmen ilân etmesi.

Nisan: Askeriyenin FMLN'ye karşı giriştiği saldırının hızını kaybetmesi

Mayıs: Washington'da BD müdahalesine karşı büyük gösteriler

Haziran: Yazarının açıklamaları nedeni ile White Belgesi'nin güvenilirliğini yitirmesi.

Temmuz: FMLN'nn ekonomik hedeflere karşı askeri eyleme geçmesi; kuzeyde ve doğuda gerillaları kıstırmayı başaramayan yeni askeri saldırılar.

Eylül: FMLN—FDR'nin savaşçı statüsünün Fransa-Meksika tarafından kabul edilmesi; Birleşik Devletler Kongresi'nin, yönetimin her altı ayda bir rejimin insan hakları konusunda ilerleme kaydettiğini doğrulaması koşulu ile yeni bir yardım paketini onaylaması; Arjantin ordu komutanı General Galtieri'nin birlik gönderebileceğini hissettirmesi.

Kasım: Haig'in Küba ve Nikaragua'yı hedef alan tehditleri; Birleşik Devletler'in birlik gönderebileceğini hissettirmesi; çatışmanın bölgesel düzeyde tırmanacağı endişeleri.

December: Cunta'nın yasama meclisi seçimlerinin Mart 1982'de yapılması çağrısı; FMLN'nin, Chalatenango, Morazán ve Guazapa'ya yapılan askeri saldırılar karşısında dayanması.

1982 **Ocak:** Reagan'ın, cunta'nın insan hakları konusunda ilerlemeler kaydettiğini onaylaması; Mozote, Morazán'da Ulusal Muhafız Teşkilâtı'nın 800 kişiyi öldürmesi; FMLN'nin rejimin hava kuvvetlerinin yarısını Ilopango'da tahrip etmesi; BD hükümetinin kayıpların karşılanması için 55 milyon do-

larlık ek yardımı serbest bırakması; 1 500 askerin eğitim için Birleşik Devletler'e getirilmesi; Orta Amerika Demokratik Birliği'nin kurulması; Reagan'ın, El Salvador'un payına 100 milyon doların düştüğü 305 milyon dolarlık bölgesel geliştirme planını açıklaması.

Şubat: FMLN'nin Usulatàn'a saldırısı; Haig'in Vietnam ile paralellikler kurması; Birleşik Devletler danışmanı savaş mıntıkasında silâhlı olduğu için ülkeye çağrıldı; Reagan askerî birlik gönderme planlarının olmadığını söyledi; AET ülkeleri içinde sadece Britanya seçimlere gözlemci göndermeyi kabul etti; FMLN seçim öncesi saldırının başlangıcı olarak Santa Ana, San Miguel ve San Vincente'ye saldırdı; Meksika Devlet Başkanı Lopez Portillo Managua'da bölgesel görüşmeler planını açıkladı; Reagan «Karaibler havzası» yardım planını açıkladı; Arjantin Devlet Başkanı Galtieri cuntaya silâh satmayı kabul etti; Birleşik Devletler donanması Fonseca Körfezi'nde seyretmeye başladı.

Mart: Karaibler'de NATO donanma tatbikatları: General Garcia ordunun Guazapa yakınlarında büyük bir zafer kazanmak üzere olduğunu ilân etti; FMLN büyük kayıplara uğramaksızın kuşatmayı yardı; 100 Kongre üyesi Reagan'a politikanın değiştirilmesini isteyen bir yazı gönderdi; Newsweek anketi yönetimin El Salvador'da izlediği çizgiyi halkın benimsemediğini ortaya koydu: FMLN San Miguel ve San Vincente'deki eylemlerini tırmandırdı, San Salvador'da askerî eylemlere girişti; Birleşik Delvetlerin havadan çektiği fotoğraflar Dışişleri Bakanlığı tarafından Nikaragua'nın saldırgan niyetlerini kanıtlamak için ortaya çıkarıldı, fakat FMLN'nin yardım gördüğü konusunda kimseyi ikna edemedi; Washington'da basma takdim edilen Nikaragualı tutsak, Nikaragua ve Küba müdahalesi iddialarını yalanladı: diplomatik kampanyada başarısızlığa uğrayan Birleşik Devletler Meksika barış planını yeniden gözden geçirdi; yönetimin Nikaraguayı istikrarsızlaştırmak için fon ayırdığı açığa çıktı; Nikaragua olağanüstü durum ilân etti; D'aubuisson seçim kampanyası sırasında yaralandı ve Duarte'den daha büyük bir ilgi topladı; askeriyenin resmî adayı General Guevara Guatemala seçimlerini kazandı; Guatemala'da darbe; FMLN saldırısı seçimleri engellemekte başarısızlığa uğradı; seçimler büyük bir galip çıkarmadı, fakat aşırı sağın partileri meclisi kontrol edecek bir koalisyon oluşturdular.

EK 2
TOPRAK SAHİBİ OLİGARŞİ

1. Kahve, Pamuk ve Şeker Üretimi (1970-1)

Aile	Kahve (46 kg/kental)	Pamuk (kental)	Şeker (Ton)
Regalado	85 000		105 000
Guirola	72 107	67 000	9 000
Llach ve Schonenberg	50 000	27 000	
Hill-Llach Hill	49 500	77 000	
Duenas	45 500	124 000	44 000
Alvarez Lemus	42 000		
Meza Ayau	41 000		
Son Millet ve Luis Escalante	36 500		
Daglio	35 500	18 000	
Alvarez	33 000		
Salaverria	31 500	31 000	10 000
W. Deininger	22 000		
Alfaro	22 000		48 000
Dalton	21 500	35 000	
Lima	20 000		
Garcia Prieto	20 000	92 000	
Avila Meardi	19 000	18 000	
Liebes	18 000		
Battle	18 000		
Alvarez Drews	16 000		22 000
Quinonez	14 500		45 000
De Sola	13 500		22 000
Kriete	13 000	100 000	
Christian Burkard	12 500	79 000	51 000
E. Salverria	12 000	10 000	
Bonilla	10 000		
Schwartz	8 500		
Bustamante	8 000		123 000
Alvarez Meza	8 000		
Soler	7 500		
Henriquez	7 500		
Rengifo	6 500		
Duke	6 500	34 000	
Homberger	6 000	29 000	
Sol Meza	6 000		
Bellsmelis	5 500		

2. Kahve İhracatı (1974, %)

	Alle / Firma	%
1.	H. De Sola e hijos	14,37
2.	Cia Salvadorena de Cafe	8,16
3.	Exportadora Liebes	7.03
4.	Daglio y Cia	6,66
5.	Prieto	5,92
6.	Mauricio Borgonovo	5,76
7.	Cafeco S.A.	4.15
8.	Battle Hermanos	3.93
9.	Miguel Duenas	2,88
10.	Llach	2,87
11.	Salaverria Duràn y Cia	2.80
12.	Christian Burkard	1,80
13.	Agro Industrias Homberger	1,79
14.	Josè Antonio Salverria	1.64
15.	Salmar	1.59
16.	Rodrigo Herrera Cornejo	1.55
17.	Arnoldo Castro Liebes	1,49
18.	Industriäs de Cafe S.A.	1.41
19.	Bonilla hijos	1,32
20.	Esther de Rengifo Nunez	1.15
21.	Regalado Hermanos	1.10
22.	Armando Monedero	1.09
23.	J. Hill	1,07
24.	Empresa Cafetalera Sol Millet	1.02
25.	Carlos Schmidt	0.92

3. 1000 Hektardan Fazla Toprağı Olan Aileler

Aileler	(hektar)
Aguilar	1 488,2
Alfaro	6 138.8
Alvarez	4 602,7
Alvergue Gomez	2 048.5
Barrientos Sarmiento	1 530,6
Baum	3 034.4
Beneke	1 038.6
Borja	5 905,0
Bustamante	6 816.8
Carranza Martinez	1 545.8
Daglio	1 869,8
Dalton	1 480.4

Deininger	3 295.9
De Sola	2 581.2
Duenas	5 713.0
Regalado Duenas	6 424.7
Gallardo	1 484.8
Giammattei	5 490.2
Guirola	13 682.6
Gutièrrez Diaz	2 464.5
Hernàndez	1 140.6
Langeneger de Bendix	1 452.5
Letona de Trigueros	1 152.0
Magana	13 778.1
Martinez	1 234.7
Melèndez	1 306.6
Mendoza de Cross	1 477.6
Menèndez Castro	1 546.5
Menèndez Lorenzo	1 968.6
Menèndez Salazar	4 247.1
Meza (Ayau, Alvarez, Sol, Calderon, Quinonez)	1 349.6
Milla Sandoval	2 717.9
Orellana	1 626.5
Hadilla y Velasco	1 316.0
Palomo	1 893.3
Parker	1 054.8
Pena Acre de Espinoza	1 831.1
Romero Bosque	2 072.0
Saca	7 808.0
Salaverria	1 091.0
Salguero Gross	1 175.8
Sandoval Langeneger	1 054.1
Schmidt (Moron, Herrera)	1 018.2
Schonenberg	2 864.8
Sol Castellanos	2 146.9
Sol Millet	1 555.3
Urrutia Fantolli	3 005.8
Venutulo	2 407.0
Vilanova Kreitz	

NOT: Tablo 3'te sadece şu bölgelerdeki topraklar yer almaktadır. Santa Ana; Sonsonate; Ahuachapàn; Chalatenango; La Libertad; San Salvador; Cuscatlàn.

Ek 2'nin tamamı için kaynak: Eduardo Colindres, Fbundaments Economiques de Bourgeoisie Salvadorienne, s. 43-4.

EK 3

BAŞLICA ÖRGÜTLER

AGEUS Asociacion General de Estudiantes Universitarios Salvadorenos / Salvadorlu Üniversite Öğrencileri Genel Birliği

ANDES Asociacion Nacional de Educatores Salvadorenos / Salvadorlu Eğitimciler Ulusal Birliği.

ANEP Asociacion Nacional de Empresas Privadas / Ulusal Özel Teşebbüs Birliği.

ANSESAL Agencia Nacional de Seguridad Salvadorena / Salvador Güvenliği Ulusal Temsilciliği.

ARENA Alianza Republicana Nacionalista / Milliyetçi Birliği.

ATACES Asociacion de Trabajadores Campesinos Salvadorenos / Salvadorlu Tarım İşçileri Birliği.

BPR Bloque Popular Revolucionario / Devrimci Halk Bloğu.

CCS Central Coordinadora de Sindicatos - Josè Guillermo Rivas / Sendika Koordinasyon Merkezi - Josè Guillermo Rivas.

CGS Confederacion General de Sindicatos / Sendikalar Genel Konfederasyonu.

CGTS Confederacion General de Trabajadores de El Salvador / El Salvadorlu İşçiler Genel Konfederasyonu.

CONDECA Consejo de Defansa Centroamericano / Orta Amerika Savunma Konseyi.

COPEFA Consejo Permanente de las Fuerzas Armadas / Silâhlı Kuvvetler Daimî Konseyi.

CRM Coordinadora Revolucionaria de Masas / Kitlelerin Devrimci Koordinatörlüğü.

CUTS Confederacion Unificada de Trabajadores Salvadorenos / Salvadorlu İşçiler Birleşik Konfedarasyonu.

ERP Ejercito Revolucionario del Pueblo / Devrimci Halk Ordusu

FALANGE Fuerzas Armadas de Liberacion Nacional / -Guerra de Exterminacion- / Ulusal Kurtuluş Silâhlı Kuvvetleri - İmha Savaşı.

FAN Frente Amplio Nacional / Geniş Ulusal Cephe

FAPU Frente de Accion Popular Unificada / Birleşik Halk Gücü Cephesi.

FARN Fuerzas Armadas de Resistencia Nacional / Ulusal Direniş Güçleri.

FARO Frente de Agricultores de la Region Oriental / Doğu Böl-geleri Tarım İşletmeleri Cephesi.

FDN Frente Democratico Nacional / Demokratik Ulusal Cephe

FDR Frente Democratico Revolucionario / Demokratik Devrimci Cephe.

FDS Frente Democratico Salvadoreno / Demokratik Salvadorlu Cephesi.

FECCAS Federacion Cristiana de Campesinos Salvadorenos / Salvadorlu Kır İşçileri Hıristiyan Federasyonu.

FENAPES Federacion Nacional de Pequenos Empresarios / Küçük İşadamları Ulusal Federasyonu.

FESINCONTRANS Federacion de Sindicatos de Construccion, Transportes Similares / İnşaat, Ulaşım ve Birleşik Sendikalar Federasyonu.

FESTIAVECES Federacion Sindical de Trabajadores de la Industria de Alimentos, Vestidos y Similares de El Salvador / Besin Maddeleri, Giyim Eşyaları ve Salvadorlu Birleşik İşçiler Sendika Federasyonu.

FMLN Frente Farabundo Marti para la Liberacion Nacional / Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş Cephesi.

FPL-FM Fuerzas Populares de Liberacion - Farabundo Marti / Halk Kurtuluş Güçleri - Farabundo Marti.

FUDI Frente Unido Democratico Independentie / Bağımsız Birleşik Demokratik Cephe.

FUSS Federacion Unitaria Sindical Salvadorena / Salvador Üniter Sendika Federasyonu.

ISTA Instituto Salvadoreno de Transformacion Agraria / Tarım Transformasyon Enstitüsü.

LP-28 Ligas Populares - 28'de Febrero/28 Şubat Halk Birliği

MERS Movimiento Estudiantil Revolucionario de Secundario / Devrimci Liseliler Öğrenci Hareketi

MJM Movimiento da la Juventud Militar / Askeri Gençlik Hareketi.

MLP Movimiento de Liberacion Popular / Halk Kurtuluş Hareketi

MNR Movimiento Nacional Revolucionario / Ulusal Devrimci Hareket.

MPSC Movimiento Popular Social Cristano / Sosyal Hıristiyan Halk Hareketi.

ORDEN Organizacion Democràtica Nacionalista / Demokratik Milliyetçi Örgüt.

PAR Partido de Accion Renovadora / Yenileştirme Hareketi Partisi.

PCN Partido de Conciliacion Nacional / Ulusal Uzlaştırma Partisi

PCS Partido Comunista de El Salvador / El Salvador Komünist Partisi.

PDC Partido Democrata Christiano / Hıristiyan Demokrat Parti.

PPS Partido Popular Salvadoreno / Salvador Halk Partisi.

PRS Partido Revolucionario Salvadoreno / Salvador Devrimci Partisi.

PRTC Partido Revolucionario de Trabajadores Centroamericanos/ Orta Amerika İşçileri Devrimci Partisi.

RN Resistencia Nacional / Ulusal Direniş.

STECEL Sindicato de Trabajadores de la Empresa Comision Ejecutiva Electrica de Rio Lempa / Rio Lempa Elektrik İşçileri Sendikası.

UCA Universidad Centroamericana / Orta Amerika Üniversitesi -Josè Simeon Canas.

UCS Union Comunal Salvadorena / Salvador Komünal Birliği.

UDN Union Democràtica Nacionalista / Demokratik Milliyetçi Birlik.

UGB Union Guerra Blanca / Beyaz Savaşçılar Birliği.

UNO Union Nacional Opositora / Ulusal Muhalefet Birliği.

UPT Union de Pobladores de Tugurios / Tugurio Sakinleri Birliği.

UR-19 Universitarios Revolucionarios -19 de Julio / Devrimci Üniversite Öğrencileri -19 Temmuz.

UTC Union de Trabajadores del Campo / Kır İşçileri Birliği.

EK 4

MUHALEFETİN ÖRGÜTLENMESİ

FMLN	FDR	
	CRM	FDS
1. FPL	BPR	MNR
	FECCAS	MPSC
	UTC	UES (Ulusal Üniversite)
	ANDES	AGEUS
	MERS	MIPTES (Bağımsız Meslek Sahipleri ve Teknisyenler Hareketi)
	FUR-30 (Birleşik Devrimci Cephe -30 Temmuz)	AEAS (Otobüs Şirketleri Birliği)
	UR-19	FEZTIAVECES
	CCS	FSR (Devrimci Birlikler Federasyonu)
	MCP (Halk Kültür Hareketi)	FUSS
	UPT	STISS (Sosyal Güvenlik İşçileri Birliği)
2. RN	FAPU	STIUSA (Birleşik Endüstri İşçileri Birliği)
	MRC (Devrimci Kır İşçileri Hareketi)	Gözlemciler
	FUERSA (Devrimci Öğrenciler Birleşik Cephesi)	FENAPES (1980'de ayrıldı)
	ARDES (Liseli Öğrenciler Devrimci Birliği)	UCA
	VP (Proleter Öncü)	
	OMR (Devrimci Öğretmenler Hareketi)	
	FENASTRAS	
3. ERP/PRS	LP-28	
	LPC (Kır İşçileri)	
	LPS (Liseli Öğrenciler)	
	LPO (İşçiler)	
	LPU (Üniversite Öğrencileri)	
	ASOTRAMES (Pazar İşçileri Birliği)	
	OB-LP-28 (Gecekondu Komitesi)	

4. PCN	UDN
	AESS (Liseli Öğrenciler Birliği)
	FAU (Üniversite Eylem Cephesi)
	ATACES
	CUTS
5. PRTC	MPL
	BTC (Kır İşçileri Tugayı)
	CBO (İşçi Safları Komitesi)
	BRES (Devrimci Liseli Öğrenciler Tugayı)
	LL (Kurtuluş Birlikleri)

KAYNAK: Siyaset Araştırmaları Enstitüsü'nden alındı.

EK 5

KORUYUCU UYGARLIK

Kilise insan hakları örgütü Socorro Juridico'ya göre 1981'de 12 501 kişi öldü ve böylece Ekim 1979'dan beri ölenlerin toplam sayısı 30 000'i aştı. Hayatlarını kaybedenlerin çoğu savaşçı değil, silâhlı kuvvetler tarafından «yıkıcı» olarak kabul edilen masum işçiler ve köylülerdir. Gençler muhalefete yardımcı olduklarını gerekçesiyle şüpheli muamelesi görürler. Nüfusun, askeriyenin ve para militer güçlerin -Ulusal Muhafız ve Hacienda Polisi- elinde acı çeken başlıca kesimini gençler oluşturur. Aşağıdaki iki bildiri, iç savaşın sadece tek bir tarafın savaştığı diğer yanını canlandırmaya yeterlidir. Bu bildirilerin kopyaları Ulusal Güvenlik Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi (Washington D.C.)'nde dosya'anmış durumdadır. Bildiriler, Morton Halperin (ed), **Report on Human Rights in El Salvador**'da basılmıştır.

7 Nisan günü (1980) sabaha karşı 2.30'da, oğlum Luis Alonso Quintanilla Sànchez ve kocam Luis Alonso Quintanilla Perdomo, Apopa'nın (San Salvador'dan on mil uzakta bir kasaba) Guadelupe semtinde ana yol üzerinde bulunan evimizde (kapı no.3) tutuklandı. Tutuklama Mali Polis üniforması giymiş kişilerce gerçekleştirildi. Eve üç kamyonet ile geldiler. Biri beyaz Toyota idi; diğerlerinin rengi mavi ve kırmızıydı. Yaklaşık otuz kadar Mali Polis vardı. O sıra da uyuyorduk. Evin inşaatı henüz bitmediği için kapısı yoktur. Bu yüzden kapı yerine bir masa koymuştuk. Kapıyı itip, yaklaşık yir-

misi birden içeri girdiler. Diğerleri evin dışında kaldı. Bu olaylar olurken sekiz çocuğum ve kocam ile birlikteydim. Bir an hepimiz dona kaldık, çünkü Mali Polis içeri gürültülü biçimde, küfürler ve tehditler yağdırarak girdi. İçerde ailemizin kullandığı öteki masaya ulaştılar. Mali Polisler'in biri bağırdı: «Kalk orospu çocuğu, buraya gel ve şu masayı çek.» Çocuklarımın babası yerinden kalktı ve «Geliyorum,» dedi. Masayı çekti ve tekrar yatağa döndü.

O anda, bir polis yatağa yaklaşıp kocamın yüzüne ışık tuttu ve şöyle dedi: «Kalk ayağa, orospu çocuğu. Kâğıtları göster. Biz silâhlı kuvvetleriz». Kocam, «Hepsi burada,» dedi ve belgelerini uzattı. Bunun üzerine aynı polis, «Silâhları çıkar, fahişe çocuğu,» diye karşılık verdi. Luis Alonso Quintanilla Perdomo, «Silâh yok,» dedi. «İsterseniz, arayın.» Zayıf, beyaz yüzlü bir polis sandalyede oturuyordu. Kocama, «Çıkar silâhları, piç kurusu,» dedi. Kocam, «Evde bir şey yok,» diye karşılık verdi. Aynı zayıf, beyaz yüzlü polis tip olarak kendisine çok benzeyen bir diğer polise şöyle dedi: «Bu adamı ne yapacağız? Alalım mı yoksa bırakalım mı?» Ötekisi, «Alın», dedi. «Bunların hepsi gerilladır.» Bunun üzerine ben şöyle dedim, «Bakınız beyefendiler, bizim evimizde silâh yok.» Az önce kocama bağıran polis, bana, «Sen ne konuşuyorsun?» dedi. «Burada herkes gerilla.» Çocukları işaret ediyordu. Evi aramaya başladılar. Şilteleri, yastıkları, yorganları, önlerine gelen her şeyi darmadağın ettiler. Silâh aramak için tuvalete bile ışık tuttular. Çocuklarımın yatak odasına gittiler. Orada oğlum Jorge Alberto Quintanilla'yı bulamadılar, çünkü o sırada arka kapıdan kaçmaya hazırlanıyordu. Dışarı çıkmadan önce erkek kardeşlerinden birine herkes alınmasın diye bir kişinin gitmesi gerektiğini söylüyordu. Ama tam kardeşi ile vedalaşırken polislerin biri durumu fark etti ve bağırdı: «Hey, şuraya bakın, biri kaçıyor!» Bunu söyledi ve portakal renkli ışık saçan projektör gibi bir şey yaktı. Polis oğlumu hedef alarak makinalı tüfekle ateş etti. Oğlum o sırada evin dışındaydı. Dışardaki polisler silâh seslerini işitince makinalı tüfekleri ile ateş etmeye başladılar. Çocuğun, «İmdat!» diye bağırdığı işitiliyordu. Bir polis, «Bırakmayın orospu çocuğunu, öldürün!» diye bağırdı. Diğerleri itaat ettiler ve onu öldürdüler. Ondan sonra, bir diğer polis Luis Alonso Quintanilla Sánchez ve babası Luis Alonso Quintanilla Perdomo'ya, «Çıkın dışarı,» dedi. «Daha fazla adam öldürmek istemiyorum burada.» Onları dışarı sürüklediler. Luis Alonso Quintanilla Sánchez yürümek istemedi. Bunun üzerine onu tekmelediler. «Bırakın da pantolonumu alayım,» dediği zaman babasına da vurdular. Oğlumuzu öldüren polislerin biri, «Ne gerek

var, böyle git,» dedi. Onlar uzaklaşırken, kocama pantolonunu vermek için evden çıktım. Beş kişi kocamı, üç kişi de oğlumu tutuyordu. Başparmaklarım ve bileklerini birbirine bağlıyorlardı. Oğlum, onlara, «Beni neden götürüyorsunuz, ben bir şey yapmadım», diyordu. Oğlumun erkek kardeşini öldüren polis, «Seni gerilla olduğun için götürüyoruz», diye karşılık verdi. Çocuk, «Ben öyle bir şey değilim», diye tekrarladı. Polis bir şey söylemedi. Onu sıkıca bağladıktan sonra beyaz Toyota'nın içine itti. Kocama pantolonunu vermek için yaklaştığımda bir polis beni durdurdu. «Onları öldürmemizi istemiyorsan yatağına git, daha iyi edersin», dedi. İtaat ettim ve dönüp eve girdim. Daha önce dışarı çıkmamamız için bizi uyarmışlardı. Evin dışına iki polis yerleştirdiklerini söylüyorlardı.

Arabanın motor sesini işittim. Anladım ki San Salvador yönüne gidiyorlar. Evin içinde ben ve altı çocuğum oturup ağladık. En küçük kızım ağlamamam için ısrar ediyordu. Ağlarsam geri geleceklerinden ve herkesi öldüreceklerinden korkuyordu. Dışarda bıraktıkları polisleri görüyordu. Oğlum Jorge Alberto'nun cesedinin yanına gitmek için sokağa çıkma yasağının bitmesini beklemeye karar verdik. Saat sabahın beşi olur olmaz oğlumun ölüp ölmediğini anlamak için dışarı fırladım. Onu bulduğumda kafatası parçalanmış ve beyni akmıştı. Sol yanağında, burnunda, kulağında ve sağ kolunda mermi yaraları vardı. Kolundaki saati çalmışlardı. Öteki oğluma ve kocama ne yaptıklarını akşam saat beşe kadar öğrenemedim. Bir arkadaş cesetlerinin El Recuerdo mezarlığında olduğunu öğrendi. Cesetleri teşhis eden adam onları San Nicolàs mahallesinde görmüştü. Mezarlık da o bölgedeydi. Onları almaya gittiğimde karşıma çıkan bir adam cesetlerin parçalanmış durumda olduğunu söyledi. Aynı gün **El Mundo** gazetesinde bir haber gördüm. San Nicolàs mahallesinde adresi belirtilmeyen bir evin civarında 21 ceset bulunduğunu yazıyordu. Bu kişiler bir hücreyi açığa çıkaran Mali Polis ile girdikleri silâhlı çatışmada öldürülmüşlerdi. Gerillalar karşılarında güvenlik kuvvetlerini görünce ateş açmışlar ve silâhlı çatışma sonucunda öldürülmüşlerdi. Bu yalandır, çünkü o 21 cesedin arasında bulunan kocam ve oğlum Apopa'da aynı gün, sabahın erken saatlerinde Mali Polis tarafından alındılar ve tutuklanarak San Salvador'a götürüldüler. Tutuklama sırasında polis oğlum Jorge Alberto Quintanilla Sànchez'i öldürdü. Tanıklara ve beyanatlara göre, olay, El Mundo ve Mali Polisin Resmî Bülteni'nde yer aldığı şekilde geçmedi. Kocamın ve oğlumun da aralarında bulunduğu 21 kişi evlerinden alınmışlar ve hemen sonra götürülüp öldürülmüşlerdi.

28 Şubat 1980 Perşembe günü iki kamyon dolusu polis ve sivil giyinmiş Ulusal Muhafız geldi. Napoleon Alvarenga Fuentes, Basilio Galdamez, Saul Casco Noyola ve ORDEN'in Cinquera görevlileri onlarla birlikteydiler. Bu üç kişi ve ORDEN görevlileri güvenlik kuvvetleri ve Ordu'ya bazı örgütlere mensup olduklarından kuşkulanılan kişilerin evlerini göstermekle sorumluydular. O gün sabah saat sekiz civarında Cinquera'ya geldiler ve doğruca Aida Escalante'nin evine gittiler. Ailenin bütün bireylerini tehdit ettiler. Aida Escalante'yi bağladılar ve ite kaka bir kamyona bindirdiler. San Nicolás yönünde hareket ettiler. Orada Felix Rivera'yı zor kullanarak tutuklad'lar. Sonra yönlerini LaEscopeta'ya çevirdiler. Etrafa ateş açtılar, iki evi aradılar ve bir sürü şey çaldılar. Bu arada bir sürü çuval alıp Aida ile Felix'i çuvala koydular ve üzerlerine oturdular. Sonra onları Suchitoto'daki Ulusal Muhafız karakoluna götürdüler ve işkence ile öldürdüler. Onlara vahşice işkence yapıldığını söylüyorum, çünkü Aida'nın cesedinde tek bir mermi yarası bile yoktu, fakat burnu ve dişleri kırılmıştı, dudağı yoktu... Başında bir delik vardı, ama bunu nasıl yaptılar bilemiyorum; bir insan elinin sığabileceği kadar büyüktü. Tırnaklarını sökmüşlerdi. Parmakları büzüşmüştü. Bütün vücudu bir çeşit aside batırılmıştı. Ayrıca tecavüze uğradığını gösteren belirtiler vardı. ...Pazar sabahı saat beş civarında, altı kamyon dolusu, asker, Muhafız, polis ve Orden üyesi Cinquera'ya girdi. Fazla kalmayıp El Cacao'ya hareket ettiler. Orada Isabel Barahona'yı aldılar. Bir gün önce Isabel'i ziyaret etmek için Sitio de Nino'dan gelen bir genci evin içinde öldürdüler. Isabel'i evinden çıkarıp biraz öteye götürdüler. İri yarı bir polis onu saçlarından yakalayarak kendi etrafında üç kez döndürüp yere savurdu. Sonra üzerine üç kez ateş ettiler. Daha sonra mahallenin öteki tarafına geçtiler ve Guadelupe Monge isminde genç bir kızı aldılar. Ondan sonra beni dövmeye başladılar. Kızlarımdan Lucia Juárez beni kurtarmaya çalıştı. Ama Muhafızlar onu silâh zoruyla durdurdular. Yüzünü bir mendil ile saklayan bir Muhafız ona tokat attı. Kızım Lucia bayılmıştı. Onu kahve ağaçlarının oraya götürdüler. Tecavüz ettiler ve başına palayla dört kez vurdular. Onu öldürdükten sonra evime geldiler ve bana bundan böyle mesele çıkarmamamı söylediler. Bizim yüzümüzden pek çok Muhafız ölmüş. Sonra gittiler, ama hemen sonra cesedi gömmek için döndüler. Bize, aynı şeyin başımıza gelmesini istemiyorsak hemen gitmemizi söylediler. Biz de dağlara doğru gittik ve geceyi orada geçirdik. Yolda Muhafız'ların ve ORDEN üyelerinin bir çok çiftlik binasını ateşe verdiklerini gördük. Ertesi gün San Salvador'a hareket ettik.

James Dunkerley

UZUN SAVAŞ

James Dunkerley, **Salvador'da Diktatörlük ve Devrim** adlı kitabında, korkunç bir iç savaştan kesitler verirken, Salvador'un çağdaş tarihine de ışık tutmakta. Katliamlar, baskı aygıtlarının işleyişi ardında, Amerikan emperyalizminin işlevi sergilenmekte. Salvador'daki toplumsal çatışmalar toplumsal ve politik bağlama yerleştirilirken, Orta Amerika'nın bölgesel özelliklerine dikkat çekilmekte. "Devrimin İhraç edilmediğine dikkat çeken Dunkerley şöyle devam etmekte: "Devrim, politik olarak Balkanlaşmış, fakat görece homojen bir ekonomik ve toplumsal dokuya sahip bir bölgede yer alan devletlerin toplumsal koşullarından beslenmektedir."

belge yayınları

6900000